159 **NAPOLI** - Ediz. del '600 (Vesuvio). Ioannis Baptistae Masculi Neapolitani e Societate Iesu de incendio Vesuvii excitato XVII Kal Januar, anno trigesimo primo saeculi Decimoseptimi libri X cum chronologia superiorum incendiorum Ephemeride ultimi. Ad Ill. Rev. Dominum D. Petrum Aloysium Carafa. Neapoli MDCXXXIII ex Officina Secundini Roncalioli, 8°, pp. 6, ff. nn.+312+37 +10 index marca edit. al fronte num. capil. istor. stupenda legatura in tutta perg. coeva dicit. in nero.

IOANNIS BAPTISTAE MASCVLI NEAPOLITANI E SOCIETATE IESV

DE INCENDIO VESVVII

excitato xvij. Kal. Ianuar. anno trigeſimo primo ſæculi Decimiſeptimi

LIBRI X.

Cum Chronologia ſuperiorum incendiorum; & Ephemeride vltimi.

Ad Illuſtriſſimum, & Reuerendiſſimum Dominum

D. PETRVM ALOYSIVM CARAFAM
Epiſcopum Tricaricenſem, & Nuncium Colonienſem.

NEAPOLI M.DC.XXXIII.
Ex Officina Secundini Roncalioli.

SVPERIORVM LICENTIA.

GO Carolus de Sangro Societatis Iesu Prouincialis in Regno Neapolitano, potestate ad id mihi specialiter facta ab A. R. P. N. Mutio Vitellesco Præposito Generali eiusdem Societatis Iesu, concedo facultatem, vt liber de Incendio Vesuuij à P. Io. Baptista Masculo nostræ Societatis Iesu compositus, & eiusdem Societatis grauiũ, doctorũq; hominum iudicio approbatus, in cõmunem, publicamq; vtilitatem typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas dedimus. Neapoli 30. Iul. 1633.

Carolus de Sangro Prouincialis.

R. Adm. P. Ioannis Baptistæ Masculi Vesuuius Mons deflagrans, atque in cinerem ardentissimum resolutus, stylo describitur tã elegãti, tã lepido, salsoq. vt, veluti proprio ex cinere exurgit rediuiuus Phœnix florentior, ille viridantior reuiuiscat ex incendio, nitidior ex auctoris ingenio, atque ex flammis plus illi manarit lucis, & gloriæ, quàm Campanis detrimenti; extinctus enim ille sibi in Campania, viuet in orbe terrarum in Masculo, non minus in soluta oratione, quam claro in Lyra. Itaque imprimi, ac diuulgari posse censeo, atque plus ex eius lectione hauriri iucunditatis, quàm, dum deflagraret, incussit furentis aspectu formidinis, ac timoris. Datum Neap. prid. kal. Octobris 1633.

Felix de Ianuario S. T. D. Dep.

Marcus Antonius Palumbus Societatis Iesu Dep.

Imprimatur

Felix Tamburellus Vic. Gen. Neap.

AVCTOR LECTORI S.

Abes tandem, erudite Lector, libellos, quos de vltima Vesuuij conflagratione conscripseram; qui quamuis agerent de flamma, tamen diu caruerunt luce, quia splendore carebant argenti. absolutum erat opus, sed pro typis soluendo non erat. quamobrem apud me latebant tecti eodem cinere, de quo agunt; quanquam constitueram eos dedicare ipsi Vesuuio, cum amicis dicerem, nulla ratione meliùs edi posse in lucem, quàm si edendi traderentur igni; sed extorserunt opus è manibus, & eripuerunt, vt ipsi aiunt, Palladium è medijs flammis. Iam si tardius ad te opus peruenit, memineris & Vulcanum esse claudum, & me assuetum in tangenda testudine. quid præterea? tam citò nè deleta est memoria eius calamitatis, quæ Campaniam penè deleuit? an non adhuc extant vestigia recentia? sepulta oppida, squalentes agri, sulphuris teter halitus, terræ tremor in vicinia maximè, exacto licet biennio? ita nè isthæc obliterata sunt omnia, vt nullus sit amplius literis locus? cur claudi debent ora dicentium, nondum occluso ore voraginis, adhuc fumantis? quid quòd multa interim occurrebant, quæ ad absolutionem operis magni erant momenti? certè præstolari oportebat rerum exitum, vt ea reijci possent, quæ Pyromantæ vaticinari non desinebant de direptione Italiæ, de pestilentia Campaniæ, de Religionis incommodis, ac ceteris exitijs; de multis etiam certiorem fieri, quæ parùm constanti fama nitebantur. deniq; huic moræ debetur, si quæ ad incendium pertinent, ea cõplexus sim fortasse cumulatius. *non congruè scribit æternitati, qui scribit ex tempore. serò perficitur, quod fit seriò.* oportuit nitorem, & cultum dare multis, quæ in physicis tractantur incultiùs. conanti verò mihi orationem comere, suffecit abundè cinerem ipse Vesuuius; stylus pro calamistro fuit, quamquam tu nè hoc requiras, vt comptè, ac venustè describatur ab arte tantus Naturæ squalor? vt arrideat tibi oratio plena luctus? certè, si te minùs delectauerit, nihil gratius Vesuuio feceris meo, quam si ipsum flammis restituas, ac reponas suis. Vale.

ARGVMENTA LIBRORVM, & contextus Operis.

Liber Primus continet descriptionem incendij. narrantur crebri, & maximi terræmotus, horribilis fragor procul auditus; eructatio immensi cineris longè, latèq; statim diffusi; lapidatio; scaturigines ignium; strages hominum, ac brutorum; aquarum eluuio, Campaniæ vastitas, deletio oppidorum, consternatio Italiæ; tum ea, quæ subsecuta sunt, crebri per annum terræmotus, sulphuris subinde teter afflatus, ros siue liquor in Vesuuianam regionem expressus è cœlo melliti saporis.

In Secundo libro ostenditur, qua ratione Neapolitana Ciuitas Vesuuio proxima tot, ac tantis exitijs se subtraxerit. agitur de motu animorum, de pietate, ac religione in Deũ, de liberalitate erga eos, qui ex incendio profugerunt. Deinde de singulari patrocinio sanctissimi Præsulis Ianuarij præcipui ex Apotropæis. ostenditur quanta vis semper fuerit eius sanguinis præsertim in restinguendis incendijs.

Tertius liber continet caussam effectricem cùm terræmotus, tùm incendij, expirationis vis incredibilis ostenditur. tum quæritur caussa resorpti maris, & eluuionis. Deinde an subterraneum incendium excitent Sol, & astra; an fieri casu possit, an arte, an vi fulminis, an collisione lapidum, an alia quapiam caussa. demum nùm probabile sit, communem humani generis hostem incendiarium fuisse.

In Quarto libro agitur de materia incendij. constituitur esse in primis sulphur, ac bitumen. ostenditur vtriusq; natura. quæritur vtri vis maior, præsertim in hoc incendio; reliqua item materia è Vesuuio egesta consideratur, genera cinerum, atq; lapidum. tum quæritur vtrùm ille perfecta metalla contineat, an imperfecta. denique num sciri possit quandiu duratura sit Vesuuij conflagratio.

In quinto libro disputatur de Forma. vtrùm ignis subterraneus sit pars elementi, an alterius naturæ, ac distinctum quiddam in suo genere mistum; ostenditur, esse verum ignem, & cognatum etiam Aetherio, itemque Tartareo, nec tamen è Tartaro erumpere. agitur vniuersè de ortu ignis, de incremento, de interitu, de multiplici vi agendi, quæ oritur ex diuer-

sitate

ſitate materiæ, cui commiſcetur; cauſſæq; afferuntur de prodigioſis effectis huius incẽdij. Demũ agitur de loco ignis ſubterranei, & eius loci ꝓfũditate.

Sextus liber, qui eſt de fine, παράδοξον cõtinet. Oſtendit .n. cũ Natura vniuerſitatis bonũ ſemper ſpectet, huiuſmodi quoq; incendia ad cõmodũ, atq; ad ornatum facere. demonſtratur vtilitas, quæ cõfertur in hominum genus ex thermis, ac vaporarijs, quæ non niſi ab igni ſubterraneo ſint. Itẽ fertilitas agrorum ex cinere. agitur etiam qua ratione poſt incendium excolenda ſit terra, & vinea inſtauranda.

In Septimo libro agitur de arcano quodã fine, quẽ Deus humanæ ſalutis conſultor prouidus peculiari rõne in his incendijs ſpectet; ſiue ad auocandos à flagitijs homines, expiandoſue; ſiue ad imperiũ, quod in res à ſe conditas habet, ac maieſtatem, vimq; Numinis indicandam; ſiue alio conſilio id faciat; ac propterea ſparſi per orbem terrarum ignes huiuſmodi enarrantur, atq; numerantur.

Octauus liber continet cùm præſensiones, tũ maximè prognoſtica huius incendij; reijciuntur Aſtrologorum minæ, aliorumq; Phyſicorum de hoſtiũ in Italiã incurſione, de religionis mutatione, de peſtilentia, de phreneſi, ceteriſq; exitijs. in primis illa Mundi Cataſtrophe, quã in hunc annũ recidere minabantur, exploditur. oſtenditur, ſuperiora quoq; incẽdia nihil horũ ſignificaſſe, ſed in ea exitia caſu incidiſſe, cõmunes eſſe temporũ exitus, atq; euentus in vtramq; partẽ, & mala commiſta ferè ſemper eſſe cum bonis.

In Nono libro Collatio fit vltimi huius incendij cum ſuperioribus; & quid in quoq; triſte, calamitoſumq; contigerit, expenditur. concluditur ex cõcurſu aliorum exitiorũ, cuiuſmodi fuit ingẽs eluuio eodẽ tempore facta, hoc incendiũ aut nulli ex ꝑteritis cedere, aut fuiſſe omniũ calamitoſiſſimũ.

Decimus liber continet Topographiam ipſius Veſuuij, hoc eſt loci deſcriptionem. commemorantur antiqua in eius iugo delubra, Dijq; culti, tùm menſura montis deſcribitur. oſtenditur Veſuuius alius vel magnitudine, vel venuſtate, vel ingenio loci. Quæritur vtrùm hic mons, vt de Aetna quidam ſuſpicati ſunt, primò extiterit ex immenſo cinere egeſto, atq; lapidibus; an potius eius ortus repetendus ſit à cunabulis Mundi? præterea cur cum illo collati ſint, ſapientum iudicio, Aetna, & Athos? Agitur etiam de ſubterraneis eius ſpecubus. Demum quæritur, vtrùm ſopito incendio, omnino reſtinguatur inteſtinus ignis, an ſemper reliquiæ ſuperſint?

SCRIPTORES

Quos Auctor in primis consuluit in hoc Opere.

Plato.
Aristoteles.
Pindarus.
Lucretius.
Theophrastus de igne, & de plantis.
Vitruuius.
Diodorus.
Strabo.
Plutarchus.
Iustinus historicus.
Seneca Philosophus.
Plinius vterque.
Dion, & Xiphilinus.
Apuleius de Mundo.
Galenus.
Procopius.
Cassiodorus
Turnebus de calore.
Augustinus Niphus.
Albertus Magnus.
Georgius Agricola
Vannucius de Pyrotechnia.
Cardanus.
I. C. Scaliger.
Gaspar Contarenus de Elem.
Andreas Baccius de Thermis, & vinis.
Andreas Cesalpinus de Metallis.
Simon Portius de conflagr. agri Put.
Andreas Libauius.
Ludouicus Septalius in Hip.
Gabriel Fallopius de bal.&met.
Michael Sauanarola de bal.
Reinerus Solenander de cal. fon.
Stephanus Roder. Castrensis de Microc.
Et complures alij tùm Physici, tùm Historici.

IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Primus.

CONTINENS NARRATIONEM.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Vid miramur (Præsul Illustrissime) turbari hoc tempore tã hostiliter in hominum vita, quando turbatum est tam immaniter etiã in Natura? versaris tu quidem istic inter incẽdia Germanici belli, ac fortasse dũ respectas Italiam, atquè hanc potissimum oram, nunc maximè felicem appellãdam putas, tanquã ab ea flamma liberam; quid nos interea? viuimus? sed intermortui. spiramus? sed intercluso pœnè spiritu, operti fauilla. ardet, ardet etiam Italia, vel mihi crede, vel cineri. conflagramus in huius regionis busto. euasimus ferrum deuoti flammis, effugimus campi puluerem reseruati Campaniae cineri. funerata pęne patria est propiore flamma quàm Getica. hic accensa subitò cum suffimentis ara est, apud quam hæc vrbs veluti victima vno ictu concideret; sed ne iugularetur, alterius è iugulo effusus olim pro religione sanguis effecit. parum abfuit, quin notior fieret Parthenope nostrùm omnium sepulcro, q̃ suo. viui cineres vix supsumus inter flãmas emortuorũ fauillæ. Sed, vt video, iã accepisti hæc ab alijs (quæ .n. gens, ac natio tãti ignara casus? aut cui nõ auditus ille cõ

L. Florus Vesuuium arã vocat,

cussæ Naturæ fragor? quota pars Europæ caret nostro cinere?) accepisti, inquam, &, qua es in patriam charitate, non modò exhorruisti, sed nostris ingemuisti malis. verum enimuerò quoniam de his omnibus fortasse vberius, atquè distinctius dici voles, obsequar voluntati, atquè immanissimam flammam quibus potero verbis depictam mēti tuæ subijciam; nam quòd cinis ipse, qui quolibet cursore velocior regiones quātumuis longis interuallis discretas statim peruasit, istuc calamitatis nuncium non attulerit, nec regionem istam fœdarit, non est admodùm mirum; quid enim æterno Cæsaris Imperio, & immortali gloriæ commune cum cinere? Res autem ipsa me admonet, vt de his ad te potissimū scribā, nempè ad eum, qui diuinarum rerū cognitionem tenet, de Dei vi, ac potestate in commouenda, cum lubet, concutiendaquè Natura, & ad philosophicis disciplinis excultum de caussis incendij, & ad ciuem de nostris incommodis. displicet quidem in re tanta me narrationis leges seruare vix posse; nam nequè breuis esse poterit, quæ est de tot malorum concursu, de fauilla longè, latèque diffusa; neque dilucida, quæ est de extincto die, ac Sole nobis erepto; neque distincta, quæ perturbationem Naturæ, & chaos quoddam continet indigestum, (quanquam omnia digerente flamma) igni, terra, mariquè confusis; neque admodum probabilis, quæ res tam prodigiosas, tam incredibiles, de atrocitate, de vi, atque impetu flammæ, de vastatione oppidorum, de strage, de eluuione, de inauditis exitijs refert; neque tenui, pressoquè stylo, in qua nihil tenue dicitur, præter celsi Montis cacumen tenuatum iam, atque depressum; quæ tamen ipsa tenuitas, ac paruitas cum magnitudine calamitatis est coniuncta.

Scilicet nimis felix videri poterat, ac rerum humanarū fastigium excedere tam prospera, tam æquabilis fortuna Neapolitani Regni. ardebat, & nunc ardet, vt vides, maximè

ximè prope tota Europa bello, at non modò funesta fax huic regioni non adhæserat, sed ne scintilla quidem tanti incendij ad nos peruenerat. pestis immanis florentissimas vrbes depascebatur, at nos incolumes præterierat; cũ ecce improuisa calamitas. Vesuuius ille mons vrbi proximus, cui vni licet immortale sibi comparare nomen ex cinere, cum maximè sopita flamma quiescere videretur, excitatus, vt arbitror, classico Martis, quo nunc tonat in campo, & fragore, quo hic obstrepitur legendo militi, repente concussus immugijt primò, tùm immanem aperiens hiatum igni Campaniam est depastus; Italiam verò reliquam, ne dicam Europam, si minus hausit flamma, exterruit certè mugitu, fremitu, coruscatione, tonitruis, inuoluit caligine, obtexit cinere. nimirum vetera illa incendiorum quasi semina, quæ latebant sopita sub cinere, fortuna reflans, vel, ut verius dicam, diuina seueritas irritata nostro scelere suscitauit. obducta diù montis cicatrix bituminosam reuomuit saniem: quippe in magno vulnere, præsertim non semel repetito, interdum illa ipsa, quæ consanuerant, recrudescunt; sed ò rem miram; tanto vulneri non est alia, vti dicemus, inuenta medicina, quàm sanguis ex vulnere. Iam hoc incendium tantò clarius est, quantò fuligo tetrior, atq; obscurior. huius camini eò peruasit fama, quò fumus, quãquam hic creuit eundo, non illa; minus enim fama fert, quàm nos tulimus. nostra calamitas non aliam requirit linguam, præter eam, quæ in teterrima nube micuit ignea, vibrãs, trisulca; non aliam vocem, præter ingentem illum Vesuuij fremitum, quo percellens Italiæ vrbes intonuit longè. videt Vesuuius non æquè ab alio prodi posse se Mundo, atq; à se ipso, vel fragore, vel cinere. iccirco in illo incendio sub Tito, vti narrant, ex huius Montis vertice auditus est sonitus tubæ, vt ostenderet, se alieno non egere præconio ad famam; satis canorum se ipsum calamitatis esse præconem. iccirco tùm eum, qui de ipso scribere

Lib. 2.

Dio. in Tit.

voluit, extinxit; neq; .n. Vesuuij memoria ita viueret in historia, vt nunc ab extincto viuit historico; maius ille sibi comparat nomen calamitate, quam calamo. aggrediar tamen ad scribendum, atque conabor in tanta licet elementorum permistione, & quadam confusione Naturæ, ordinem aliquem in narrando seruare. Ac primò quidem atrocitatem cladis, atque exitij magnitudinem ante oculos constituam; deinde quibus presidijs sit à nobis in hac vrbe itum obuiam flammæ, indicabo; quo in genere dicentur à me, quæ vel actione magna sunt, vel mira prodigio. tum caussas ipsas inuestigabo, ac philosophiæ fontes aperiam, modò illos Vesuuius non obstruat, vt ceteros hoc tempore obstruxit. præterea hoc vltimũ cum supioribus incẽdijs, quę aliàs varijs temporibus à Vesuuio excitata sunt, conferam; præsensiones quoque, ac præsagitiones Mathematicorum ad veritatis, ac religionis trutinam examinabo; postremò, cum primùm Vesuuius abstersa fuligine sui visendi copiam fecerit, loci naturam, formamquè describam. quæ vero dicentur, ea vel oculati vidimus, vel ab ijs accepimus, qui è medijs elapsi sunt flammis debilitato quidem corpore, sed integra fide viri; ac tantum abest, vt quicquã dicendo addam, vt multa consultò prætercam, quæ cum videri possint incredibilia, rumore tantum, non constanti fama nituntur. nam quæ vniuersè de incendij magnitudine, de vastatione regionis, de ceteris exitijs dicẽtur, ea tam certa sunt, q̃ incerta fuit, ac dubia in tãto Naturæ conflictu nostra salus, ac vita. hac vna prope in re mentiri nemo potest, vt velit, teste Cœlo quod palluit, Mari quod arsit, Parthenope, quæ contremuit, Italia quæ cohorruit, teste in primis, nisi sepulta iam esset, ipsa Campania, vno tantum, qui certior esse solet, non teste calamitatis, Sole, qui latuit.

Propositio rerum dicendarũ.

Et quoniam mouetur interdum, ac vehementius pellitur animus imaginibus rerum, ecqua tibi specie repræsentare

Vastitas Italiæ. Annibali repræsentata.

tare

tare melius potero Campaniæ vastitatem, quam ea, quae olim est Annibali repræsentata, Italiæ. Narrat Silenus in Græca historia, Annibalem, cuius non modò vigiliæ, sed etiam ipsa quies hostilis populo Romano fuit, cum Sagũtũ cœpisset, visum esse in somnis à Ioue in Deorum conciliũ acciri, iussum autem Italiam delere, atque vastare, interim nullo modo respicere, quæ retro fierent; illum autem id diutius facere non potuisse, elatumquè cupiditate respexisse; *tum visam belluam vastam, & immanem, circumplicatam serpentibus, quacumquè incederet, concitato impetu omnia arbusta, virgulta, tecta peruertere, atquè obuia quæquè proterere; postquè eam magno cum Cœli fragore erumpentes nimbos, lucemquè caliginosis inuolutam tenebris; tum ipsum attonitum quæsisse de Duce, quidnam esset illud monstri, quiduè portenderet; atquè hunc respondisse, Vastitatem esse Italiæ. tum iterum præcepisse, vt pergeret protinus, quid à tergo esset, ne laboraret.* Ecquis igitur est, qui hoc tempore cum videat non modò arbusta, virgulta, tecta peruersa, sed vastata tot oppida, atq; deleta, tãtã brutorũ, atq; hominũ stragẽ, magnã Europæ partem exterritam quà tenebris, quà fragore, qua cinere, non multò tetrius, atque immanius sibi spectrum fingat, ac dehiscentis Vesuuij flammam circumplectentem Campaniæ regionem, absumentem omnia, & vorantem, belluam dicat? apud Memphin certè ij, qui sapientes habiti sunt, ignem effingebant non alia forma, quàm immanis belluę hianti ore, atque flammanti. hanc verò ipsam belluã effingas etiam licet circundatam quasi serpentium spiris, nam & flammam non rectà ferri, sed ingentibus voluminibus per agros serpere vidimus, vt Aetnæa dicitur anguis more proserpere, & in ipsa nube quasi draconum circumuolutas formas; linguasquè vibrantes; nec Vesuuius, præter ignem, Dracone caret suo, fluuio scilicet eius nominis. hanc appelles licet Campaniæ Vastitatem, quanquam si Italiæ dixeris, quam multis affecit incommodis, magis for-

Cic. de Diu. Valer. Max.

Horus.

Fazzella

Procop. l. 2. de Goth.

fortaſse verum attigeris. Atquè illud accedit tot exitijs, quod non vno terremur monſtro, ſed altero multò tetriore; eſt id quoque biceps, ne Veſuuio cedat, ex Luthero videlicet, Caluinoquè conflatum, & ipſum tot circumplicatum anguibus, quot impiæ ſectæ ſunt. hanc tam immanem, tetramquè belluã Romanarũ legũ cõſtrictam catenis Cæſar tenet, quæ ſi poſſet hoc tempore (obruat Deus omen ipſo Veſuuij cinere) ſæptis diſſipatis, atque perruptis erumperet è cauea ſeptentrionum, in noſque impetum faceret. Deus immortalis, quantum apud nos flammarum erupit, & adhuc ab ipſis niuibus Aquilonis timetur incendium. quantum vidimus cineris, & alio nos hoſtes impij terrent cinere; ac Veſuuiana quidem flamma multis delubris mirè pepercit, illa verò hoſtilis his maximè minitatur. Sed quoniam hoc monſtrum, atque ſpectrum adhuc procul, & à tergo eſt, quod diris omnibus execratum breui ſpero fore mactandum, poſſum quoquo modo, vt Annibali eſt imperatum, non reſpicere; hoc autem quod ante oculos eſt propoſitum, cuius vi, ſæuitiaquè lacerata Campania ante pedes iacet, quì potero non intuendo perhorreſcere?

Martyr. Roman. Sed nè te longa expectatione diutius teneam, xvij. Kal. Ian. quo die in ſacris faſtis (eſt hoc plane dignum, quod animaduertas) tres illi adoleſcentes ritè memorantur, qui ob veri Dei cultum à Babylonis Rege in caminum iniecti ſunt, hoc inquam ipſo die, qui ob oculos ponit fornacem illam nõ ſemel accenſam, Veſuuius nobis multò maiorem, & horribiliorem accendit, in quam non tres tantum, ſed tria millia, & amplius hominum ſunt coniecta; qui Veſuuius iam ſibi deſcripſerat ad incendium etiam huius vrbis partes, niſi, vt tunc adoleſcentibus illis inter flammas imago viſa numinis tuentis, ac tegentis, ita nobis inter cineres, quibus cooperti eramus, Ianuarius, qui præcipuus inter Apotropaeos eſt, vel ipſa ſui ſpecie, vt nonnulli teſtantur, præſens, vel certè vi, ac poteſtate præſto fuiſſet,

Nota de die incendij.

quod

quòd autem Græci poſtridie quam Latini de Babylonia illa pyra meminerint, etiam ad rem noſtram facit, quippe vtroque die Veſuuius caminos protulit nouos. Sed illud quantum habet admirationis? quod non niſi diuino nutu factum videtur. eo die Veſuuius exarſit, quo die ſtato annuum Ianuarij ſacrum intermiſerat obliuioſa poſteritas, quod Maiores noſtri memores beneficiorum, atquè in primis reſtincti non ſemel incendij ritè decreuerant, ſed ſopitam memoriam hoc ipſo die Veſuuius quà terremotibus, quà mugitibus, quà nubis accenſæ tonitruis ſuſcitauit. Incidebant in eos dies Saturnalia, quibus ætatis illius aureæ apud veteres memoria repetebatur, nos ferream vidimus, tanta vis quaſi ferrei lapidis è Veſuuij venis erupit. vidimus & ignis vi, qui obliquè ferebatur, tanquam Saturni falce demeſſum quicquid erat in Campania pulchri. Et parabamus tùm inclinãte Decembri noſtro Liberatori cunas, cum parabatur nobis à Veſuuio rogus. Natalitia nè egimus, an Cineralia? hæc potius multò ante præuenimus, ordinemquè temporum planè peruertimus. nondum è capite abſterſus erat cinis, quem Veſuuius ex ardenti cratere acceptũ iniecerat, cum altera ritè Cineralia egimus. multum vero abſunt prima illa noſtri Vindicis natalitia ab his vltimis. non præluxit ſtella natalis, ſed exarſit flamma fatalis; non purum ſplenduit Cœlum, ſed pluit coenum; non vineæ germinarunt Engaddi, ſed exuſti agri, & vineta regionis; non nitidi fons olei fluxit, ſed torrentes atri bituminis; quod item oleum vocant dimanans è petris; non Sole triplici illuſtrata nox eſt, ſed vnum ipſum, quo fruimur, ſubitò nox eripuit. agebantur ad Dei cunabula ritè adornanda dies nouem, cum egimus funeratæ Campaniæ nouendiales. deniquè nihil prima illa natalitia cum his habuere commune, præter necem (vt cetera nunc omittã) infantium.

Baronius Menolog. Græc.

Anno 1440. Vide in noſtra Chron.

Atquè vt rem ipſam à capite accerſam, nocte intempe-

ſta

ſta ante eum diem, quem initio dixi, commoueri Veſuuius in vicinia maximè viſus eſt, deinde immurmurare etiam cœpit, & tanquã inſuſurrare auribus neſcio quid ferale; motu mox concuti crebriore. metus is fuit, qui eſſe ſolet nemine ſuſpicante grauiora. fragor primò fuit huiuſmodi, qui fit mola truſatili, atquè verſatili, quo videlicet indicare videbatur Veſuuius verſare ſe machinamentum aliquod, atquè agitare ſecum illud, quod parabat, exitium; & ſanè hic ipſe poſtea inter incommoda cetera obſtructis cinere aquæductibus, molas ipſas ad frumentum terendũ inutiles reddidit; vt quoniam hanc vrbem diuinitus tectã incendere non poſſet flamma, certè incenderet fame, ſiue vt eſſet nobis tantùm ille moerentium panis, qui eſt apud ſacrum vatem, cinis. nec mirum; nam molares etiam lapides ingentes Veſuuius proiecit, quorum nõnulli forma molam ipſam præferebant. molere igitur quodammodo viſus eſt, nec tamen ad vitam, ſed ad perniciem. nobis verò illud de vindicis Dei ſeueritate ab antiquis ſcitè dictum reuocauit in mentem. *ſerò molunt ſuperùm molæ.* nempe & ſapienter ex ijs quidam, ac verè dixit: *lentõ gradu ad vindictam ſui diuina procedit ira, tarditatemquè ſupplicij grauitate compenſat.* Iam ſummo mane malum peperit, quod nocte parturijt, quod ſæculo ſuperiore conceperat. horrendũ in modũ intremuit, infremuit, obijcem, qui primus occurrit, vi ſpiritus, atq; flammæ defregit, & fragmẽ, immò partem ipſam ſui, egeſtaſq; moles in altum eiaculatus eſt, quæ ſuoptè pondere collapſæ, & ſe comminuerunt, & ſubiecta, quæ per iugum erant armenta, obtriuerunt. Interea cernimus ex ea montis parte, quæ inter verticem eſt, & radices, nondum .n. ignis euaſerat in cacumen, fumidam attolli nubem, hanc ſubitò aſſurgentem, Solem, qui oriens purus affulſerat, ſubitò cadentem, inuolutus quippe fuligine primum nitorem ſui ſideris condidit, mox lucem omnem fœdauit cinis. attollebatur porrò nubes in pini ſpeciem; nam

Pſalm. 101.

Plutarchus.

Valer. Max.

Prima ignis eruptio.

nam longissimo veluti tractu euecta in altum quibusdam ramis diffundebatur, quia videlicet recenti spiritu elata, deinde paullatim senescente destituta, suo quoque victa pondere in latitudinem se se explicabat. cum pini formam vidimus, statim agnouimus Pliniana tempora; intelleximus, ac præsensimus; quod genus fructus editura esset arbor ominosa; quippe nux ipsa flãmã imitatur lacunatis in turbinem toris, & reticulato opere circumductis. pertimuimus in primis significationem irati Numinis, & exitiũ minitantis. venit enim in mentem Craesi Regis, qui cum Lampsacenos haberet minus obsequentes, interminatus est, se illos in morem pini arboris extriturum; qui cum inter se quærerent, quid tandem sibi eiusmodi minę vellẽt, audierunt à peritis, eo ęnigmate vltimum denunciari exitium, atquè cladem; propterea quòd pinus semel excisæ nunquam repullulascat. ita Lampsaceni exterriti statim dedidere se Regi; quæ morum commutatio, vti dicemus, & nunc facta, cedente Dei minis hominum peruicacia. porrò hæc pinus, vbi in immensam altitudinem excreuit, irrigata bitumine, vt visa per quietem Astyagi Cyri vitis obumbrans Asiam, ita ramis ingentibus occupauit Europam; eadem vero impulsa ventis, atquè conuulsa, cum mortalium ceruicibus incubuisset, quas strages ediderit, quam multos oppresserit casu, mox dicetur.

Nubis enascentis descriptio.

P. Valer.

Stephylus apud Diogenianum. Suidas.

Receperat se hoc tẽpore incommodę valetudinis caussa in Herculani agrum (oppidum esse scis apud Vesuuium satis amplum salubri Cœlo) Neapolitanus antistes vnus è purpuratis Franciscus Boncompagnus Gregorij XIII. hierarchæ nepos. ꝑculsi metu aulici denũciant periculũ, vidẽt inuolui omnia fuligine, Cœlũ obrui fumo, diẽ eripi. potuit hũc, quo flagrat amore ac studio sapiẽtię, cupido incessere propius accedendi (fretũ p̄sertim innocẽtia vitæ) vt fontẽ ipsũ spectaret incẽdij, vel certè ex ipsis ędibus, q̄bus pœnè vnis pepercit ignis, rei exitum præstolari. Sed maior cura

coquebat animum. Neapolim aduolat studio consulendi suis: legerat in illo cinere Vesuuiano, qui olim etiam Bizantium peruasit, purpuratum ipsum imperatorem Leonē posita, quà ferocitate nominis, quà maiestate imperij è regia in templum confugisse, ac se, suosque sanctissimi Mamantis, qui, vti Ianuarius, pro religione profuderat sanguinem, tutelæ commisisse. legerat, quid accidisset, præter historiæ scriptorem, flamini cuidam olim hæc temerè tentanti. is, cum Vesuuius suo more flammas euomeret, cum ciuitas in summo esset exitij metu, atquè luctu, quo tempore à se, suisquè deprecari calamitatem debuisset, nec ab aris decedere, atquè templis, aggressus est inuestigare prodigium; montis iugum ascendit cum infulis, cæteroquè ornatu sacrorum, relictaquè ara propitij numinis, accessit ad aram irati, quæ non arderet thure, sed sulphure. quid tum? amisit vsuram lucis, vt cerneret flammam. hac erumpente absorptus iam non sacerdos, sed victima; nec tamen ritè mactata.

Procopius Sigonius.

Petrus Dam.

Iam oppidani, ac pagani turmatim concurrunt Neapolim, non vt viuant, sed vt communi sepulcro condantur. interrogati ecquid ostenti sit, responsum dant nullum, prorsus attoniti malo, atquè obstupefacti prodigio. Interea dies adoleuerat, vel potius decreuerat, occupante latè omnia tetra fuligine. perpetui porrò globi fumi, ac cinerei turbines alij alios complectebantur. candicabat modò à Sole nubes, modò maculosa, modò atra, sordidaquè squalebat, & quadam voluminum reciprocatione collecta horrendum spectaculum edebat. cerneres quasi specus ingentes introrsum recedere, aut in spiras conuolui dracones, aut fluctibus collidi fluctus, aut montes imponi montibus, aut in immanem altitudinem excitari turrim, vnde esset excidium, non quò perfugium, minabatur verò in primis Græcanicæ turri, cui erat opposita. eadem nubes porrectis, vibratisquè discursibus rupta in longas flammarum

Nubis adultæ descriptio.

figuras dehiſcebat. videbantur inde ignei diſtringi gladij, linguæquè micare flammantes, quę diuinam denunciarēt iram; tum identidem fatiſcente in rimas plurimas nube, & tāquam impactorum ignium plagis illiſa, edi tonitrua, iaci fulmina, explendeſcere fulgetra; luctante videlicet intra nubem ſpiritu, aut erumpente, aut longiore tractu nitente. hæc deinde tam altè ſubuecta nubes in arenam, cineremq; conſedit. Inter hæc montis murmur, ac fremitus increbeſcere, exaudiri è cauernis horrendi mugitus, atquè tonitrua, expalleſcere omnes, atquè vnà cum tellure communi parente contremiſcere. Egeſtæ impetuoſa vi ſpiritus, atq; flammæ moles, ac rupes, cum in altum protruderentur, deinde ſuo pondere depreſſæ intercurſarent alijs, atquè inuicem ſe ſe colliderent, horribili fragore complebant omnia. vin' ſcire cuiuſmodi fragor ille fuerit? audiri potuit, dici non poteſt. tota pœnè intonuit Italia. teſtor conſternatam metu Apuliam, Samnium, Lucaniam, magnam Græciam; teſtor Venetas regiones, totamquè Illyriam; quæ cum ſe timore belli contra hoſtes armauit, non vidit ſe exardeſcere contra flammam. audiebant tanto licet locorum interuallo, tot dierum itineribus à Veſuuio diſcreti tanquā ex æneis machinis diſploſos ignis vi globos, coruſcante Cœlo. exiſtimabant claſſem noſtram committi cum Turcica. nec mora. tribunus contrahi militem iubet, arma capere, in procinctu eſſe, ad nutum paratum. progreſſuri propè iam erant in puluerem, vt dicitur, atquè Solem, cum extemplò tetra nube operiri Cœlum, fuligine totum obtendi. pluuio cinere omnia conſpergi vident. poterat certè miles prodire in puluerem, videlicet in cinerem, in Solem vero non item; quid de illo factum eſſet, ignorabant; exiſtimarunt in Cœlo, quod erat oppletum fauilla, ſepultum, mox ſe eodem communi Naturæ buſto tumulandos. ſtupefacti omnes prodigio, atquè exanimati arma deponunt, alio ſe armorum genere tegi oportere rati. cum ferrugi-

Fragor quā longè auditus.

rugineum vident cinerem, & quasi sparsam ferri scobem, ferrum abijciunt. exuunt loricam; accipiunt lora, quibus se cædant. qui tubas acceperant bellicas, vltimam nunc cōis exitij metuunt tubā. alia nunc cogitatio; non in campū egredi, sed ingredi in delubra contendunt, non effundere sanguinem hostilem, sed lacrymas suas, & plagarum crepitu ipsum sanguinem. quæ tunc illorum trepidatio? maior fortasse, quam nostra; quanquam enim nos horroris pleni, at non ignari caussæ. nos metuimus terram trepidam, illi Cœlum iratum, nos fractum, & collabētem in se Vesuuiū, illi fractum, & illabentem ipsis orbem. deniquè tanta fuit suspicio de Mundo iam ruituro, vt existimauerint alicubi compendiaria, quod in subitis naufragijs fit, exomologesi expiari animos debere. Atquè hæc tanta cineris circumquaquè diffusio qua celeritate facta? ipso die, paucis post horis, antequam vrbem hanc incendio proximam cinis attingeret. quibus ventorum elatus alis tam subitò tot millia passuū peruolitauit? agebatur in primis halitu igneo, quo nubes omnes, & altitudine superabat, & cursu. diei respondit hora; quid quòd statim peruasit Ascruuium, atquè Pannoniam? statim Adriaticum mare, statim Aegeum texit, canescente iam fluctu sine spuma. reportarunt naues nouum mercium genus cinerem, cuius, si mortales prudentes æstimatores essent, compendio nihil vtilius, viderunt tū è littore maris Aegei redire vela fœdata cinere inauspicatius, quā cū atro colore infecta videns Aegeus Thesei pater, filij mortem suspicatus, vt aiunt, in vndas actus est præceps, Euxinum ipsum mare eo perfusum se vidisse nobis nautæ narrarunt. hìc quid ego commemorem trepidas Italiæ vrbes, quæ se subito fieri busta mirata sunt? occurrebant sibi alter alteri viatores horribili specie tanquam nuper è rogo excitati, pallidi, intermortui, semiuiui, vel cinere perfusi, vel luto. stupebant, se de Cœlo, quo nihil purius, posse fœdari, & vnde immortalitas speratur, inde

Cineris cursus, & copia.

inde ſepeliri: præter hæc afflabantur odore teterrimo ſulphuris velut ab ictu fulminis, tonitruis terrebantur, Cœlũ ruere putabant. cum vero marinam etiam arenam depluere viderent. metuebant in terra de Cœlo naufragiũ. ſparſa erat velut ad luctam arena, ſed quis auderet cum nouis Naturæ mõſtris tam tetris, atque horrendis aliqua ratione luctari? Iam cineris mira varietas, neq;. n. vnũ genus erat, aut color; pallidus alicubi cinis, niger alibi, rufus, lucidus, luridus, leuis, aut grauis, bitumine oblitus, ac ferè inſtar aheneæ ſcobis, aut ferreæ, quo etiam ad leuigandũ chalybem vſi ſunt. ſcilicet parum fuerat, tantum vulneris à Veſuuio inflictum eſſe Campaniae, niſi bellica quoque tela inde haberent, quo acrius ferirent. vidimus eius ſcobis maſſas conformatas in globos ingentis ponderis. quin etiã narrant in agro Melphitano pluiſſe quaſi ferro. ita cũ plagam huic regioni Veſuuius intuliſſet lethalem, ferrum ipsũ, quo vulnerauerat, inſolentius omnibus oſtentauit. minus iam mirabamur, tam crudelem eſſe Veſuuium, quem videbamus habere viſcera ferrea. elucebant ferè in cinere tanquã laminulæ eius lapidis, quem Arabes vocant Talch, quo item nomine ſtellam appellant, videlicet nitore pellucido, & quaſi ſidereo, quem is lapis imitatur; ſed ominoſum id genus ſpectaculi erat, cernere quaſi ſtellas ſqualentes in cinere, quo Cœlum ipſum palleſcere videbamus. ceterum, quid leuius eo cinere, qui tantum ſubitò confecit itineris? quid contra grauius, quo inſidente tot ædificiorum culmina deſederunt, Nolæ maximè, præter ea, quæ comminuta ſunt grandine ſaxorum. lapidatum verò eſt, non vno die tantùm, vltrà centum millia paſſuum, nec tamen à fronte Neapolis, nimirum, quia ipſam vis lacrymarum, & pietas emollierat, nihil habuit commune cum ſaxis. immanis lapidatio bruta, & homines oppreſſit, arbores deiecit, tecta diſturbauit; ſpoliatæ domus ruptis imbricibus patuere, vel imbribus, vel fauillæ, ita oppleti

Lapidatio immanis è monte.

ſunt

ſunt foci cinere non ſuo. quaſi glandes, ac pilæ è bellicis tormentis emiſſæ, ita ſaxa, & cautes cum impetu protrudebantur, cum interim attoniti ſtuperent omnes, ac propè ipſi lapideſcerent metu, niſi colliqueſcerent fletu. ignita erant ſaxa; cumquè laberentur in terram, diffracta ignem latentem prodebant; immania erant ferè, ac prorſus enormia, ſequè cum ingenti ſonitu inuicem collidentia. deniquè lapidum tam ſæua tempeſtas, & grandinatio fuit, vt ipſe Mons diffringi, totuſquè collabi videretur. obtriti tā multi, vt vulgò prodigioſè dicerēt, riuos ſanguinis viſos inter lapides, cineremquè decurrere.

Sed redeo ad oppidanos. hi, cum attoniti rei nouitate Neapolim concurriſſent, appetente iam nocte, paruæ ſupellectilis, quam reliquerant, ſeruandæ ſtudio ſuperante metum, regrediuntur, ignari certè impendentium ſibi exitiorum, ac malorum; reclamabat verò Veſuuius, abſterrebat eos mugitu, fremitu; abigebat fumo, ipſa commotione ſui à ſe remouebat; ſed nimirum incenſi erant ipſi amore patriæ, antequam patria deflagraret. Nihil illa nocte tetrius, horribilius nihil, perpetua iactatione quaſſari ſolum, interquieſcere nunquam, nutare tecta, labare parietes: agitabamur velut in cunis, ſed metuebamus commune ſepulcrum. Mons verò ipſe magis, atquè magis infremere, tanquam funda ſaxa librare, euoluere fuliginem teterrimam, eiectare cinerem, tum nubes immanius horrere tonitruis, ardere fulminibus, intermicare fulgetris, attollere altius fumidos vortices. ea nocte alij, deſerta Neapoli, incitatis equis fuga ſe tueri poſſe rati, ſed, cum fragore, ac cinere præſertim patens Cælum magis ante oculos inhorreſceret, ab itinere deſtiterunt. alij in planitiem, atquè campum concurrunt, tentoria figunt, ſubeunt rhedas, & currus, videlicet militari quadam ſpecie, & apparatu belli; ſed quæ generoſitas eſſe poterat eorum, qui Ducem habebant metum? quì poterant in acie, & campo ſtare, cum

tota

tota Campani imutaret? hic consternati equi mugitu Vesuuij, horrendum edere hinnitum, exhorrescere seipsos oppletos cinere, excutere iugum refractarij, agitare fugam inter tonitrua, atquè fulgetra. itaquè reditus fit in vrbem. iam templa pro tentorijs sunt, atquè aræ pro arcibus. Esset hoc loco dicendum de incredibili motu animorum, de singulari pietate huius vrbis; de patrocinio quoq; Coelitum; sed quia hæc longiorem orationem requirunt, singillatim postea dicam. Alter illuxit dies; illuxit ne, an exarsit? ita omnia iam cinis oppleuerat noctu, nec destitit fœdare etiam diem: non in vno vrbis loco vidimus Parthenopen sepultam. terra multò, & crebrius, & vehementius intremiscere, atquè infremere: quandoque etiam, licet non tam concito, quã feruido, ac vibrante solo, ianuæ domus, ac fenestræ in primis vitreæ acrius instrepere, tanquam vi quadam, externoque pulsu essent adactæ; calamitati, atque exitio fieri aditum diceres, & tanquam hostilem intra mœnia, atque tecta ipsa irruptionem. quid inter hæc oppidani? vbi viderunt se circumsideri flamma, atque arctiora fieri omnia, multi se templis condunt, in fugam se dant plurimi. Lib. 2.

Horret hic animus, ac reformidat retractare dicẽdo calamitatem. obijcitur mihi rursus tetra illa caligo non sine metu noctis æternæ; illa conflictatio Naturæ luctantis, illud in omnium mœrore, ac luctu quasi cõmune iustitium, denique ille squalor horribilis Mundi aut ruentis, aut certè nutantis. Igitur paulò ante meridiem repente immani cum fragore monte concusso, halitus ille igneus, vt liberius respiraret, in ipsum cacumen irrumpit, eluctatur, obijcem illum ingentem, quo tanti camini os claudebatur, effringit, euadit; tum copias effert, quibus erat instructus. Enimuerò septem, vt qui diligenter rem obseruarunt, narrant, septem, inquam, ne Nilo, aut camino illi Babylonio septies accenso cederet, scaturigines, torrentesque flammarum Altera ignis eruptio.

in

Vastatio Vesuuianæ regionis

in præceps agi, atque deuolui, pleni bituminis, pleni sulphuris, misti cinere, ignitisquè saxis: quicquid obuium erat tempestate quadam, ac turbine ignis inuoluere; armenta, greges obterere; per subiecta spatia camporum latè diffundi; arbores, tuguria, domos, turres proturbare, protrudere. ex ijs ignis torrentibus duo rapidissimi, vnus Herculanum, alter Pompeios versus (renata quòdam è cineribus suis oppida, haud scio an reuictura) cum impetu ruunt; ædificia, substructiones, vicinias integras secum rapiunt; domi, foris, in delubris ipsis, quos inueniunt, obruunt; natos, (ò rem miseram) natos, inquam, in sinu matrum, matres in amplexu natorum opprimunt, atque contumulant. cæteri torrentes igniti cineris alij aliò varijs diuortijs deuoluuntur. ac de Herculano quidem, atque Pompeijs (sic oppidum appello vel illud vetus, vel iuxta ipsum) paullò post plura dicam; nunc, quoniã cum ipso torrente cõcitata fertur oratio, per reliqua nonnulla excurram loca. In Octauiani agros, ac domos effusa tempestas ignis nihil ferè reliquit intactum. oppidum id erat amplum, & frequens Medicei Principis, quod nunc tantum vulnus accepit, vt nulla ei possit ars mederi. Sebastianus pagus igneis è monte iaculis imissis ictus est, atq; confossus. in Georgiano apud Cremanum, infausti nominis locum, vastati agri, cremati coloni. Leucopetra à candore lapidis sortita nomen incanduit. Palma oppidum cineris ponderi cessit, & vi flãmæ victa decubuit. alterum, cui à Lauro nomen est, quod certè vnum immune videri poterat ab ictu, saxis ignitis, tanquam fulminibus, percussum. Resinensis ager inauspicati nominis sulphure, resinaque obrutus. Locus est appellationem habens à pastione, sed destinatus depascenti flãmæ, nunc solitudo, & vastitas; ibi incolarum quidam cum alioquì satis essent opulenti, tamen casas inhabitabant, ac pœnè tuguria, non ædes. interrogati cur ita degerent, respondebant, se id facere more maiorum; nempe illi non

βόσκω. pasco

ignorabant, hunc maximè locum obnoxium esse præcipitanti flammæ. Anastasium oppidulum non longè à Vesuuio in altero cornu, quanquam immortalitati cognato nomine, tamen non sine metu interitus fuit, ac tum verè sibi visum est reuiuiscere: nempè munitum est delubro Virginis Matris, cui ab Arcu nomen; eius ope iacula omnia, quæ illuc Vesuuius è iugo tanquam ab arcu tendebat ignea, contempsit, atque elusit. Porticus oppidum est apud radices montis. enimuero, vt olim in illa Zenonis porticu Marathonia pugna, ita hìc miserrima clades describi, ac depingi potest. quanquam ædibus nostris propè vnis igneus torrens pepercit; nimirum quas ægrorum valetudini honestissimæ, nobilissimæque matronæ beneficentia nuper erexerat. sub illa Stoicorum principis porticu, horridiore, & asperiore quadam disciplina imbuebantur, contra sub hac dedidicit Vesuuius naturam suam ex aspero mitis. noluit videlicet, hac vna pœnè in re pius, tumulare cinere, ac bustum facere perfugium vitæ. summisit quodãmodo fasces nostris foribus tyrannus ignis; proxima loca depopulatus hìc substitit. tantò certius diuinum presidium quantò propius periculum. Finitimum pomarium est, deliciæ huius vrbis, cui nomen indidere mala Punica. in hoc nihil aliud relictum est præter speciem Punicæ vastitatis; nequè enim tantum Scipio in Punica regione vastanda sæuijt, quantum in Punico agro Veseuus; deniquè omnis illa loci venustas euanuit, Punica, vti dicitur, fide. cinis turrim ipsam operuit ad altitudinem palmorũ quindecim, ac paullò post subitò erumpens è cinere, atque è subiectis trabibus flamma reliquias ædium est depasta. fons, qui intra scenam argenteas fundebat vndas bullis scaturiens, & vagus more Meandri, nunc oppressus latet, nec iam aquarũ, sed cinerum habet venam. atqui tam sæuus hostis, cuiusmodi hic ignis fuit, ꝓximas ædes nostras nõ est ausus attingerè, nec ægrè tulit ægris cedere. licet sanè sub hac porticu,

Vulgò Granatellus.

vel de huius incendij caussis, vel potius cùm de Dei seueritate, tũ de eius in nos pietate philosophari. est hic locus, ac regio à veteribus cõmendata candido lacte, nunc apud nos materno Dei vbere. Prope Resinam quoq; fanum, ab Apuliano dictum, Virgini Dei Matri sacrum immune à ruina fuit nõ sine admiratione omnium, præcipiti scilicet torrente cineris ignei occu ante, ac deuastante loca finitima, sed sanctissimum verente delubrum. celebrari solet hoc totius Neapolitanæ Ciuitatis conuentu maximo, ipso die reuiuiscentis Christi. nimirum opprimi cinere, & cadere minimè par erat ædificium eius immortalis, & è tumulo surgentis lætitiæ destinatum. longum est ire per singula. supra triginta censentur oppida, præter pagos, ac cetera loca, quorũ ferè par exitium. At verò præter Herculanum, Põpeijs infinita prorsus mali labes. ingens vorago perstringit oculos, quæ excurrit in mare. Enimuerò cum rapidissimus ille turbo, atque torrens bituminis, flammarum, cineris, arenæ, atquè saxorum euertisset oppida, vastasset agros, tria ferè hominum millia diuersis in locis oppressisset, maioribus illis quasi copijs auctus, elatus immani victoria, Campaniæ clade superbiens, validiorem hostem lacessit, latiorem in campum prodit, in ipsum mare prorumpit tanta cum vi, atque impetu, vt alicubi per longum tractum ad quadrigentos, apud Pompeios ad mille ferè passus uiam cõstrauerit, maritimamque plagam effecerit infinita materia opplente gurgitem, idque vestigio pœnè temporis, vt ne Romanorum quidem opes tantum viæ intra pelagus tã subitò moliri potuisse videãtur. senserunt pisces æquora nõ modo contracta (vt ille ait,) sed ẽt exusta, assi & ipsi, vel potius elixi prunis inter vndas ardẽtibus. nõ tã mirũ putabamus montẽ ardere, quã pontum. immensa vis fumi hinc ẽt erumpebat, quo Cœlum inuoluebatur. fremebant horrendum in modum fluctus non ventis agitati, sed flamma. intuebamur nõ sine horrore in vno cratere maris (sic enim à for-

Vide lib 9.

Noua plaga maritima ex materia ingesta.

Horatius.

à forma hunc ſinum ſcis appellari) multos crateres ignium, qbus efferueſcẽtibus, atq; altè fumum agẽtibus ſuſpicio nõ modo vulgus, ſed initiò doctos ẽt inuaſerat, mare quoq; incendium concepiſſe. reuocabantur in mentem vetera illa prodigia, cum apud Cyclades eruperunt olim è mari flammæ, ac tantas egeſſere moles vi ſpiritus intercluſi, vt recẽs inde extiterit inſula. & cum Herniæ vallem igni ſulphureo depaſcente mare ipſum ad quinquè ſtadia exarſit. legeramus idem apud Vvlcanias inſulas aliquando contigiſſe, diſcurrente flamma per pelagus; Thraſimenum quoquè lacũ arſiſſe. præterea erat & ille metus iniectus, ne aut Veſuuius ipſe molibus immanibus fractis, & ſoluta compage in ſemet rueret, eaquè ruina Neapolis concuſſa conciderct; aut ſerpente, & bacchante flamma ſub terra, ſpirituq; luctante, hiatu aliquo, (quod inuſitatum nõ erat genus exitij) funditus exſorberetur; deuorauit enim olim eo modo ſe condens terra Cybotum altiſſimum montem vnà cum oppido Carite, & Sypolim in Magneſia, & Tantalidẽ vrbem, & iugum in Aethiopia celſiſſimum Phlegium; ita quò quiſquè doctior, & eruditior, eò illi metus inijciebatur maior. prȩſertim cum nõ procul ab hac vrbe apud Pythecuſas Epomeum montem cum aliquando repente flamma erupiſſet, cũ planitie terrȩmotus æquauerit. deniq; timebat quiſquè, ne in abruptum iret, cum ædibus ſuis, & è viuẽtium numero viuus auferretur. ſed nihil adeò nos terrebat, cũ imbri cineris perfũderemur, quã illa Dei cõminatio quondã improbis facta. *Deſcẽdet ſuper te cinis. donec cõteraris* Illud verò quàm prodigioſum? repentè mare reſorberi, recedere viſum, littuſq; deſerere, hærentibus in arena nauigijs. mox verò tanquam irati fluctus, ac ſe victos ægrè ferẽtes tanta vi ſe receperunt, vt proxima ædificia propè demerſerint: quod prodigium non in noſtro tantum littore, ſed in finitimis, immouero longè poſitis accidit. tecum reputa quantum hæc flammæ tempeſtas nobis horroris attu-

[Margin notes: Mare ardere viſum. — Strabo. — Plinius. — Strabo. — Deuter. 28. — Mare reſorberi, ſeu recedere viſũ.]

lerit, quam pontus ipſe gurgitibus armatus, atque vallatus exhorruit. non ignoras ſinum huius maritimæ plagæ appellari à forma Craterem; huic oppoſuit ſuum Veſuuius Craterem, ſed ardentem, ex hoc transfuſa flamma in eum eſt, vt vtrinque nobis propinaretur exitium. & fuerunt ex oppidanis non nulli minus prouidi, qui nullum præſentius rati à flamma effugium, in mare ſe coniecerunt, quod videlicet ſibi ipſi conſuluerat fuga. Hæc cum audiuntur tantùm, aut leguntur (Petre Aloyſi) non ne horrore perfundunt animum? quid cum ſubijciebantur oculis? Pompeijs, vbi maximè vaſtata ſunt omnia, relicta turris eſt opere, & ſitu ſatis munita, nec tamen ideò relicta quaſi imbecilliore flamma, immovero, vt eſſent qui incredibilem eius vim teſtari poſſent. In hanc arcē, qui tuendi ſe cauſſa tunc aſcē- derunt, tanquam ex alta ſpecula narrant ea ſe intuitos, quæ verbis exprimere nullis queant. obiectum ſibi ſpectaculum prorſus immane, tetrum, atq; horribile, imaginem quandā mundi ruentis. mons ipſe vel à ſedibus conuelli, vel colliqueſcere videbatur, in ſubiectas detonare vrbes, atq; oppida; excādeſcere totus, atque efferueſcere in crateres, quos ignita materia diffuſa per montem effingebat plurimos; intuebantur, quanquā præſtrictis terrore oculis, ſcaturigines flammarum, volumina, torrentes, & quendam velut igneū Phlegethontem (phlega .n. Veſuuius iam olim dictus ab ardore incendij) in præceps è monte deuolui, abſorbentē omnia, obruentem omnia; tum ingentes rupes, ac fragmina montis per aërem ferri, ab ijs quicquid occurrebat obteri; tecta, parietes, delubra, turres, mœnia; euelli è fibris pceras arbores, cōuelli ipſa nemora, incendi pdia, domos, vicinias, integra oppida in mare ptrudi, atq; puolui, deniq; deleri patriā, in cinerē labi vna cū ſuis. poterat qſquis hæc ex illa arce ſpectabat cum gemitu illud poëtæ vſurpare.

Hypotvpoſis incendij.

Veodarns.

apud M. Tull.

Hæc omnia vidi inflammari,

& illud in primis,

Fana

Fana flamma deflagrata.

Ex hac igitur ſpecula (Præſul Illuſtriſſime) ſubijce quodammodo tuis oculis ſpectaculum idem calamitatis. in ipſa cogitatione ardebis dolore, quanquam procul à flamma. intuere ex hac parte decolorem, & exanguem metu Patriæ faciem, ex altera vaſtationem Campaniæ, totius regionis excidium, exuſtionem agrorum, euerſiones oppidorum; ipſorum oppidanorum interitum acerbiſſimũ. Quam miſerabilis illa ſpecies fuit, cum parentes natos, nati parentes inter flammas, inter Veſuuij fremitus vociferãdo requirerẽt, atq; in ipſo clamore igneus vapor afflatus ſpiritum intercluderet; cum ſi quis apparebat elapſus, tanquã è rogo reuixiſſe putaretur; cum Mons à ſummo præcipitare, ac ruere videretur; cum in miſeros turbo ille Veſuuianus totis viribus incumberet graui odore ſulphuris, torrẽte bituminis, iactatione terræ, fragore, fremitu, tonitru, globis flammarum, ſaxorum ignitorum telis, diluuio cineris. quæ conſternatio? quæ perturbatio rerum omniũ fuit? ardente terra, pallente Cœlo, illa mugiente, hoc tonante, ſepulta Campania, tremente Italia, obſtupefacta Europa prodigio fauillæ, deniquè nutante, vti videbatur, Mundo. Serpebat porrò ignis obliquo tractu more fulminis, ſiue falcis omnia demetentis, cuiuſmodi flammæ deuolui ſolere dicuntur ex Aetna, quæ tortuoſis voluminibus ſe ſe in Mare proripiunt. agri ſuis amiſſis arboribus impleti ſunt alienis, quæ ferè de Monte deuolutæ iniectæ ſunt tanquã in Cãpanię rogum. quercus in primis ingentes duæ è iugo actæ præcipites inter Herculanum, & Pompeios egere radices in cinere, occuparuntquè viam, miſera tantæ ſtragis trophæa. quid quòd prædij magna pars auulſa funditus aliò eſt mirè traducta? quo item tempore apud Herculanũ puteus, (quod prodigij loco habitum) flammam edidit, elementis ſiuè inter ſeſe confuſis, ſiuè conſpirantibus ad exitium. ſed hæc & alia multa, quæ in hoc genere miranda inu-

Fazel.

inusitata, prodigiosa contigerunt, tum pluribus prosequar, cum de huius ignis vi, naturaquè dicam. Quæ verò tunc oppidanorum strages facta? hic etiam illud antiqui poëtæ vsurpes licet.

Lib. 5.

Sophocles

O multa dictu grauia, perpessu aspera.

Strages horribilis, & miserabilis.

Alios quātūuis abditos, atq; abstrusos in tēplis ipsis scrutatus ignis occupauit, ac victimarū more ante aras incendit, alios palantes est aggressus. mētiti sunt poëtæ, cū Vulcanū dixere claudum. fugientes insequebatur hostiliter ignis, assecutus vorabat. itaquè omnia singultu, vlulatu, & incōdito clamore resonabant. alij quam breuissimum iter petere, alij diuersos saltus indagare, sed frustra. accensa erat arena vapore flammæ. luctandum cum feruido sabulo, quod præaltum, & vestigio sedens moliri pedes nequibant. quare omni præsidio destituti, & abiecta spe fugæ, obsessi vndiquè flamma inter mutuos gemitus, lacrymas, atq; amplexus opprimebantur. Ex ijs quidam adolescens in fuga exploraturus altitudinem cineris, vt vestigia poneret, cum mensorius calamus in promptu non esset, eius vice alterum immisit pedem. subitò exanimatus expalluit. accurrit infelix pater, conatur extrahere. excoctus statim pes erat, atquè combustus. interim ille in complexu parentis extinguitur. cumulum Vesuuiani cineris, quem metiri voluit, auctiorem fecit suo. Quam misera sors alterius? hic ne saxis ignitis, quæ Vesuuius iaculabatur, opprimeretur in fuga, tabula pro galea, siuè testudine vsus, caput texerat; atqui ignorabat eam tabulam, qua se tanquem è naufragio enatare posse sperabat, sibi pro pheretro vsui fore. repente prouolutum è mōte saxū in subiectam incidit tabulam, illisoquè vertice, atquè confracto cecidit non modo saxo, sed ligno. extinctus, & elatus armis est suis. Inter hæc exitia præfectus ipse Herculanensium Antonius cognomento à Luna perijt. amiserūt v3 oppidani in eius temporis caligine ēt, quæ quasi fatali nocti præerat, Lunā, qui iam vix

or-

ortum amiſerant Solem. Requirere hic à me videris aliquod in filijs erga parentes pietatis exemplum. notum eſt par illud fratrum, atquè ipſa flamma Aetnæ, per quam parentes traiecerunt, illuſtrius. cuius facti memoriã, ita poſteritas venerata eſt, vt eorum ſepulcro inditum nomen ſit, Campus piorum. quid Veſuuius? illæſos nè abire ſiuit eos, qui huiuſmodi amore flagrarent? facinus indignum. accurrerat ad matrem filius, vel vt eriperet flammæ viuentẽ, vel vt efferret extinctam. in ipſo curſu ignitus cinis intercipit, adurit intus calces, calceos non item foris, more fulminis. Quòd ſi in Aetnæ incendio filiorum in parentem perſpecta pietas fuit, in hoc etiam matris in filios. reliquerat hæc intra cubiculum natos quinquè. inundat ſubitò igneus torrens. irruit mater, atquè irrumpit aut pari, aut maiori cum æſtu pietatis, intra illum igneum vorticem ſe conijcit, atquè ita eos periculo ſemiuſta ipſa ſubducit. bis genuit, ſed nunc vt luci redderet, pertulit flãmam. Et illud præſtantius quiddam accidit in Veſuuio, quam in Aetna vtrum enim laudabilius, & præclarius, vnà cum parente viuere, an vnà commmori, cum poſſis euadere? decumbebat affectus podagra, confectus ætate parens, quem cum filius aſportare humeris omninò vellet, negauit ille, incẽſæ patrię ſe eſſe velle ſuperſtitem, maturum iam ſe rogo, quẽ, quando paratum inueniret, repudiare nollet. negat item filius ſe extincto parenti ſupereſſe velle. in hoc pietatis certamine poſitos impia occupat flamma. Multa ſunt indigna, acerba multa, ſed quę ad ſtragem infantium pertinẽt acerbiſſima. Prima, ac præcipua Veſuuianæ aræ (ſic eam appellatam lego) victima fuere infantes, quibus minus præſidij fuit in fuga, & ætas mollior. quid autem illo igne immanius, qui è gremio parẽtum natos eripuit? Amplexus erat puer paternas in fuga ceruices, hoc ſe præſidio ſatis tutum ratus; cum ecce turbo cinereus ſubitò hunc extorquet, atquè è ſinu diuellit; nequè verò ſtatim parens iactu-

Val. Max.

L. Florus.

ċturam ſenſit, ſed aliquanto poſt,adeò metus eum obſtupefecerat. Inuentæ matres ſepultæ cinere cum infantibus, vel in humeris,vel in ſinu, quæ forſitan euaſiſſent fuga,niſi curſum impediſſet pondus amabile, ſed miſerũ Pater cum nati artus quæreret (diuulſi .n. erant impetu flammæ, atq; diſperſi) vt componeret,ac tumulo conderet,vix brachiolum tandem reperit, idque iam conditum,ac ſepultum cinere, enimuero hoc oſculari, hoc aridum, & excoctum igni lacrymis irrigare. illud maximè queri, quòd plus datũ fuiſſet flammæ, quam relictum lacrymis.quanquam ea fuit calamitatis atrocitas,vt ipſæ lacrymæ, quæ mœrorem certè leuant, non ſemper ſuppeterent vel volenti. Quidam & natis, & coniuge, & ceteris omnibus è familia oppreſſis, cum ſuperfuiſſet vnus, inuentus eſt ſanè mœrens, ac ſtupẽs, ſed mirabamur quòd parceret lacrymis.interrogatus, quì poſſet ſiccis oculis ferre calamitatem tantam,reſpõdit, deeſſe ſibi lacrymas, quas vigiliæ,curæ,atque ingens mœror exhauſerant. Illud verò,quod quidam ſe vidiſſe teſtantur, omninò commiſerationis eſt plenum. Inuenta mater in cinere iacens, quæ lacte ſitim infantis reſtinguebat exſtincta. admouerat hæc vberibus moritura natũ, ſcilicet ſui partem, ne certè periret tota.inhiabat adhuc infans papillis, ac ducere conabatur alimentum vitæ ab emortua; ſed exaruerant mammæ igni, madebat tamen ipſe lacrymulis, eaſq; in mammas inſtillabat.ob id ipſum miſerabilis, quòd nec ſuum ſentiret periculum,nec interitum matris,quem ſi animaduerteret,nollet ali, vt viueret. infelix vero mater q̃ paſcere ſe ipſa hoſtilem potuit flammam, filium non item. ſed hoc parenti fatale,non nato; quod verò addam, vtriq;. In oppido Leucopetra mulier erat prægnans, partu prope maturo. ſed ò caſum acerbum. deuoluitur è iugo montis ſubitò flammæ globus,incendit, opprimit; latus haurit,vẽtrem,quem ferebat,exſecat. eodemq; impetu infantem ex parte foras educit,non vt Solem ſpectet ereptũ,ſed vt ſpe-

ctator sit, vel communis exitij, vel certè materni. cum primùm aspicere vellet lucem, inuenit flammam. legimus infantem ardente olim Italia bello, cum prodire cœpisset, tanquam exterritum fragore armorum se retulisse in vterum, abdidisseque; hic cum ardere nunc omnia cerneret, cum Vesuuium audiret tonantem, quò se miser verteret? intranè matris cadauer abderet? at ibi viuere pietas vetabat, vt posset. an communem amplecteretur parentem tellurem? at vreret hæc, non foueret: altera illa parens arserat, hæc ardebat. dicam paucis. duplicem quantumuis paruulus nactus est tumulum; qua parte latebat, vterum matris exustæ; qua extabat, telluris vrentis. in vtriusque sepultus est cinere, denatus antequam natus; sed nimirum quas alias inueniret cunas præter bustum infans, qui prodierat obstetrice flãma? potest nè his audiri aliquid immanius, aut indignius? certè potest. vidimus ex finitimis locis ad ambustorum cadauerum nidorem concurrere, & conuolare venaticos canes, omnia quam sagacissimè odorari, explere ingluuiem, vel insepultis artubus, vel erutis ex cinere, ita qui inter arbusta, & virides saltus venari erant soliti, didicerunt etiam venari in feruido cinere. nullum erat discrimen in præda. fuit enim vel hoc indignissimum, quòd vnus esset, idemquè rogus, & hominum, & brutorum.

Plinius.

Hìc te (Petre Aloysi) appello, quo tandem hæc animo legis? qui sensus est animi tui? quæ mens? cogitatio? expectas nè dum finem narrandi exitij faciam? facerem sanè libenter, nisi concursus esset aliorum exitiorum. datum satis, superquè bacchanti flammæ, datum concussæ terrae, datum caliginoso aëri. pacatæ nè tãtum erunt aquæ? quietæ se intra suos alueos continebunt? non ita, sed coniurant & ipsę in Campaniæ vastitatem. ardebat recenti incendio terra, imbres Cœlum eo ipso tempore largius dedit, non vt illud extingueret, sed vt reliquias infelicis Campaniæ deleret. nihil nè hìc egit Vesuuius? immò plurimum. nam

Ingens eluuies consecuta incendium.

exustis licet visceribus sitiret, quidquid aquarũ vel à cœlo acceperat, vel in conceptaculis habuit, illud omne in subiectos campos effudit, tanquam nostrum vnum sitiret exitium; in quo acciuit fœderatos quoquè finitimos Montes, siuè illæ scaturigines, vt in motibus terræ fit, essent nouorum fluminum, quæ latebant, siuè veterum, quæ obstructis cinere, terraquè canalibus aliò fecere diuortia, siuè quòd duratum esset bitumine solum, atquè adstrictum; æquatæ etiam fossæ, atquè voragines, ut ebibere tellus aquas, ac resorbere non posset, tanta facta est eluuio, ut, cum ab hominum strage decesseris, non multum hæc altera calamitas cedat incendio. Illud uerò quam horribile, ac simile prodigio? cum infinita materies esset egesta, ne inanitatē, cōmunem uniuersitatis hostem, admitteret Natura, extraso aëre, Vesuuius mare ipsum, quod per cauas specus, quas habet immensas, exorbuerat, ac tanquam per fistulam quandam, atquè siphonem attraxerat, statim unà cum exustis uisceribus euomuit, atq; ipso impetu natantium gregē per arua diffudit, conchilia inprimis, ostreas, sepias extra pelagi septa. quid hoc in natura uel perturbatius, uel ærumnosius fieri potuit? Cœlum imbres deuoluebat maximos, ac perpetuos, Mons non modo ignis, aquarumq; suarum fontes emittebat, sed ipsum pelagus exhauriebat. nulla erat iam terræ, marisquè discretio; unius fluenti alueo, nec tamen unius generis, Campania obruebatur. ac Mundo quidem duplex fatale diluuium metuendum esse didicimus, alterum, quo functus iam est, aquarũ, alterum, quod imminet, ignis; hic uerò noua timendi ratio, noua pereuntis Mundi fata obuersabantur oculis, hoc est utrumq; diluuiũ. mistim .n. ex eodē cratere montis defundebantur aquæ, flammæq; .omnia fluctus operiebat, fumabant tamen omnia interim, atquè ardebant. instabat torrens altè inundans, ferebatquè secum cinerem, ut significaret ad interitum se excurrere; efferebat se super

Mare de Mõte defusum.

ruinas

ruinas domorum, atquè oppidorum; glomerabat, ſecumq; rapiebat non modo annoſas, atquè ingentes arbores radicitus euulſas, ſed eius magnitudinis cautes, quæ conuectari plauſtris haud poſſent. quicquid erat obuium hauriebat. innatabat omne ferè genus animantium ſiuè cicurum, ſiuè ſyluestrium; conuoluti etiam globi ſerpentium è latebris extracti; nec mirum cum multi exiſtimauerint ad hanc eluuionem confluxiſſe eum ipſum fluuium, qui è radicibus effluere, ac per arua ſerpere dicebatur, Draco. direpta item horrea; exhauſtę uinariæ cellæ; uaſtati, qui flammis ſuper fuerant, agri; euerſæ domus, caſtella, pagi, oppida integra demerſa. in Marianum maximè, decepti, credo, nomine mari cognato, ſe ſe immiſere fluuij, atquè torrentes; nonnulli etiam oppidanorum, qui parum cautè iter faciebant, abſorpti. quanquam mitior in multis viſa eſt vnda, quam flamma. In oppido Titiano, quod eſt equitum Melitenſiũ nõ procul ab Vrbe Nola, miro modo Piſtor cum filijs euaſit. proſpectabat hic Veſuuij caminum ardentem, ſimul & vim aquarum vndantem, obiecta duplici mortis imagine, cum repente fit impetus torrẽtis intra domunculam. quod illi perfugium fuiſſe putas? caminum aſcendit, ac ſubijt genitor; eò traxit ſecum filios, tigniſquè, quæ interpoſita erant, texit, donec impetũ aquę remitterẽt. quantum inter hunc, & illum Veſuuij caminum diſcrimen? ex eo flammæ cum aquis eruperunt ad perniciem, in hoc ſalus procurata. ac verè caminus hic dedit ex fumo lucem, vt dicitur, cum domeſticis profuit ad lucis vſuram vitalem hauſere ſpiritum ex fuligine, ac fauilla. ſed nihil omninò ſine parte luctus. idem Piſtor dum coniugem quoquè ex aquis eò conatur attollere, ſubitò illam eripit è manibus vis torrentis. erat ibi fortè alueolus panarius, hac ſe illa ſcapha tutam putauit, ſed inde excuſſa miſerè naufragium fecit. ſuſtentare quidem mulieris vitam alueolus eiuſmodi panificio potuit, ſed eandem reſeruare vitæ deuehendo non

Procopius.

Puella mirè ab eluuione seruata.

potuit. Felicior, ac iucundior puellæ cuiuſdam fuit euentus, puellæ, inquam, non, vt rumor erat, pueri. rem narrabo lepidam, ſed periculo proximam. reſpiret hic tantiſper à luctu animus: res eſt tã certa, vt nullus ſit ambigendi locus. conuenimus parentem, vidimus puellam ipſam lactentem. rapuit hanc inter cetera torrens vnà cum cunis; parentes cum demerſam putarent, obruebantur in tanta eluuione profluuio ẽt lacrymarũ. cum ecce nuncius, in palude Nolana cunas ſubſtitiſſe cũ infante narrat, q̃ adhuc viueret. vix habita fides. quis enim ſibi perſuaderet, torrentem, qui proceras arbores altiſſimis radicibus nixas extirpaſſet, qui cautes enormes ſecum rapuiſſet, qui integra oppida obruiſſet, pepercisse cunis puellæ? accurrunt tamẽ, fecit amor, vt rem incredibilem explorarent: defixas inueniunt cunas in cinere, ac limo paludis. ergo filiolam, quę a diluuio ne madebat quidem, conſpergunt lacrymis. mater mammis admouet; arripit illa auidiſſimè papillas penè enecta fame. viuit adhuc tanti caſus ignara. Vincentia illi nomen eſt victrici eius elementi, quo vaſtata Campania. viderat quondam priſca illa ætas in communi orbis terræ naufragio ſeruatum mirè ſenem, noſtra vidit infantem. enatarunt ambo ſine remige, ſine gubernatore, ſine clauo, ſed hoc diſcrimine, quod ille ſenior ſeruatus tunc eſt in nauigio, quod tumuli, ſiuè pheretri ſpeciem praetuliſſe aiunt, contra nunc ſeruata puella eſt in cunis; quanquam & hæ tandem in concreto cinere, qui antea pluerat, conſtitere. illius nauigium conſedit in Armeniæ monte, huius cunæ, quia montes ſuſpecti nunc erant, in Nolae paludibus. ac certè commiſeratione hæc multò dignior, non modo propter ætatem, ſed quia ille clauſus vndiq; intueri non poterat, aut iratum cœlum, aut naufragum animantiũ genus, acerba ſpectacula; hanc verò puellam cœlo expoſitam terrebant hæc omnia. ille vnà cum liberis, vnà cum coniuge fuit, hęc ab omnibus deſtituta. ille

Arias. Montanus.

pui-

pūiderat ſibi ijs, quibus interim aleretur, hæc nihil habuit præter lacrymas. Atq; hoc in aquis pietatis ſpectaculum fuit, illud etiam religionis, quod ſpectatæ fidei viri, qui affuere, mihi narrarunt. Irruperat in oppidum torrens, atque inter cetera ſacram ædem obruerat. dolebāt maximè, diuinæ dapis factam eſſe iacturam; fortè quidam ingentem quercum, quam eò prouoluerat vis torrentis, extrahebant ò rem ab omni memoria inauditam. ſub arboris radicibus argēteum vaſculum inueniunt cum dape integra. opertum erat, vt ritè fit, ſerico velò. obſederant verò arborem, & radices ipſas aquæ, tamen velum nulla ex parte madebat; tam diligenter, & cautè arbor rem ſacram texerat fibris. diceres illam quaſi dedignari terram, atq; in cœlo radices agere velle; ne viriditatē poſſet amittere, immò æmulā eſſe vitalis illius, quam initio amiſimus, arboris, coniunctam videlicet, atq; inhęrentem auctori vitæ. Habes iam Campaniæ vaſtitatem. vna eſt nomine, ſed re atquè exitijs multiplex.

Vaſculum eum diuina dape ab eluuione intactum.

Verum enimuero quanquam ego perſpexeram ab Vrbe Incendium; multa etiā audieram, tñ nō ante admouere volui calamum, quam oculos calamitati. ergo vbi deferueſcere cœpit Veſuuius, acceſſi, peragraui regionem; exhorrui prorſus, obſtupui, ac parum abfuit, quin abijcerem conſilium ſcribendi, cum ſpe deſcribēdi. ſciſcitaris quid ſe obtulerit. fruſtra quęrebamus Herculanum, Pompeios, cætera oppida; nuſquam hæc apparebant, ne veſtigia quidem. duces erant Oppidani ipſi, nec tamen hi Patriam agnoſcebant. reperta ſunt tandem, (ò rem calamitosā,) tantorum cadauerum fruſta quædam lacera, atq; conſciſſa. diſperſos quaſi artus dicerem per agros, ſi agri remanſiſſent. ſepulti erant hi cinere immenſo. paſſim viſebantur in via ſcrobes, è quibus effoſſi fuerant, quos occupauerat, atquè demerſerat igneus torrens. totum iter erat arena, cinere, ſaxis, ſtirpibus, arboribus, domorum, immò verò Oppidorum

Iter circa Veſuuij regionem.

Iter ad Veſuuium ipsū vide lib. 5.

ruina constratum. incedebamus super ipsa viscera exusta Vesuuij, quæ euomuerat. cuncta horrorem ingerebant, & luctum, præter hoc, quòd calcabamus hostem: quanquam haudquaquã me in Vesuuiana regione versari putabã; quid enim tàm diuersum, quàm alia montis facies, qui insemet, suosquè corruerat? alia maris, quod erat contractius; alia terræ, quæ eminebat altior. succreuerat humus, decreuerant coloni; mons erat humilior, uia celsior, quæ alicubi adæquauerat tecta; quot domus, tot sepulchra. foris tumulatæ, intus tumulus cumulo cineris. quanquam non semper vnius domus vnus tumulus; sed hic tecta, illic parietinę, alibi scalarum gradus; partem obruerat arena, partem demerserat mare. ædes sacræ, vel semirutæ, vel deletæ. patefacta sepulchra, & graui odore tetra horrori erant; ac nouo quodam more sepulchra; subtus enim acerui cadauerũ, supra acerui cineris. templum erat Herculani nuper erectũ opere, situq; firmissimum, cui Rosaria dederant nomen. atqui non tam facilè huiusmodi flos euanescit, ac procella excutitur, vt hoc templum integrum illo Vesuuij turbine nescio quò distractum, atq; proreptum prorsus euanuit; imi tantum relicti gradus, perinde quasi gradũ vltra facere tanta calamitas minimè posset. maiorum porrò ædium ianuas ad cancellos vsque condiderat cinis, illosq; quadam quasi carceris specie reliquerat, nequa forte fugę spes esset. quãquam, vt plurimum disiectis ædibus nouo more quacunq; ex parte, si ianuam excipias, erat aditus. tanta rerum omniũ perturbatio fuit. iam in ceteras domos, si quæ superfuerant, per fenestras, quas solum æquauerat, erat ingressus; hinc in officinas ipsas tanquam in cauas specus descendere oportebat; huc se receperant Oppidanorum nonnulli, ac Cimmeriorum more viuebant procul à lucis, Solisq; conspectu. hoc certè de mœrore detrahebatur, quod Vesuuium, nẽpe ipsum exitij fontem cernere inde haudquaquam poterant. cæterum Oppidani, reliquiæ tantæ calamitatis, inter

cada-

cadauerum aceruos positi, cadauerosa ipsi facie squalebāt. sedebant apud cineres intermortui, pallidæ potius vmbræ, ac luridæ laruæ quam homines. & quanquam in hac Vrbe non deerant nobilissimæ Matronæ, atq; Proceres, qui eos excipere vellent hospitio, atq; alere; amabant tamen fumātem adhuc patriam, & ardentem. inter feruidos Vesuuij cineres flebant suorum cineres extinctorum. ex ijs qui redierunt, nonnulli paullò post diem obierunt consumpti si minus flamma, certè lacrymis, pędore, situ, squalore, graui etiam odore cadauerum, deniq; ipsa mortis imagine, positi videlicet inter cineres. Quid de agris sepultis dicam? arborum aliæ radicitus euulsæ, aliarum coma tantùm extabat è cinere, plereq; prorsus obrutæ vel terra, vel mari ardentibus ruinis operta erāt omnia, vasta, & deserta omnia. nulla vestigia prædiorum; nullæ sæpes, limites nulli; ipsi Heri, neq; terminos agnoscunt, neque certè situm; ac Vesuuij quidem incendium spes est non multò post extinctum iri, verùm alia supersunt incendia, nempe litium inter Heros, quæ, & diutius durant, & difficilius extinguūtur. Huiusmodi igitur iter est ex ea parte, quæ Neapolim respicit à Leucopetra ad vltimos vsq; Pompeiorum fines, quod iter passum duodecim ferè millium totum erat arboribus consitū, hìc nunc horribilis planè vastitas. Sed in primis obstupefactos nos tenuit recens plaga littoris, & via in mari constrata cinere, terra, saxis, arboribus, domicilis, vicinijs, Oppidis integris, atq; pagis eò deuolutis, immò, quod horribilè dictù est, etiam cadaueribus hominum, denique euiscerato ipso Vesuuio; vidimus perturbatæ Naturæ prodigiū, comminutū mōtem in mare proiectū, mare ipsum resorptū, ac de mōte profusum ad naufragiū Oppidorū. Quędam ex intima Barbaria gentes, vti accepimus, Monti cuidam, quo ciuitas in valle posita cingebatur, diuinos habebant honores, quòd, cum Oceano alluerentur, tanquam obicē se ille fluctibus opponeret, ne obrui cum ædibus possent; Alex. ab Alex.

vide-

videbatur .n. diuinæ naturæ proprium, hoc tuendi beneficium, ac tegendi; quid illi de Vesuuio dicerent? aut quibus eum Diris execrarentur? qui mons non modo eos maris æstuantis, atq; intumescentis iræ non subduceret, sed adiacentia oppida, quibus tempestates, venti, atq; gurgites ipsi nihil tandiù intulere damni, attractis, atque exuctis è profundo fluctibus obruit, ac demersit. quid, inquam, hoc perturbatius fieri potuit, aut immanius? quam vt ad calamitatem, atq; exitium Campaniæ mons diffractus, ac solutus egestis molibus, atquè ingestis mare occuparet, cōtra mare relicto alueo præceps è Monte decurreret. Athos olim effossus à Xerxis exercitu tantos gurgites implere non poterat. scopuli apud quos præaltum mare naues excipiebat, tam nunc absunt procul à littore, vt quingenti ferè passus numerentur, aut mille. accedit, vt quoniam littus hoc recens gurgitibus caret, tātundem, & amplius materiae lōgius excurrat, q̄ tegitur mari, prȩter infinitā, qua, & Aegȩū, & Adrianū tectū est, &, vti narrant, etiam pontus Euxinus. ardebat adhuc hæc plaga post menses quatuor, & fumum agebat. alebatur imbribus, ac multò magis mari. de recenti re loquor. obruerer infinitis testibus, si imponerem alicui, dum rem expono. hæc igitur facies regionis mare versus, eadem & in reliquis locis. vbiquè sepulcra oppidorum, atquè pagorum occurrunt, vastationes agrorum, ac nemorum, noui colles ex cinere, nouæ valles, prærupta loca, horribilesquè voragines. sed nihil miserabilius est visum Herculano, atquè Pompeijs; in hæc enim oppida sæuitum est maximè. ad quorum cladem apparatum bellicum integri sæculi destinauit Vesuuius. huc copias omnes intulit, sulphur, bitumen, saxa, cineres, flammam. diruit oppida? an eruit ocellos Campaniæ duos? nodus Herculanus appellatur, quo veteres vsi sunt in obligandis certa quadā ratione vulneribus; existimabāt .n. eo vti solitū Herculem, ac vim habere ad curationes maximam. atqui hoc tem-

Herculani, & Pompeiorū vastitas. *Plinius.*

tempore tam immani vulnere Herculanum saucium uidemus, ut auspicium salutis uersum sit in omen interitus. obligari enim nec ab ipso conditore Hercule hoc uulnus potest, ex quo tanta manauit sanies, quantam uidemus effusã uim sulphuris, ac bituminis. Huc ferè eadem conferri possunt, quæ de Smyrnæ pulcherrimę vrbis casu, atquè incenso Cereris templo Græcus auctor est questus. O quam sunt omnia prioribus dissimilia. fuerunt iam illa, inhabitantes Neapolitani proceres, principes, antistites purpurati. ò templa, & aræ Cœlitum. ò agri, vineæ, pomaria, ò marina oblectamenta, ceteræquè amœnitates, ò cuncta hæc iam somnia. ò funesta flãma, quæ talia ornamenta deleuit; ò atra nubes, ò torrentes ignei, qui in pulcherrimã hanc regionem inundastis; ò lusus iam Ilij cineres. Sed hęc Græcorum monodijs similia relinquamus, atquè institutũ stylum prosequamur. Ac mortalium quidem cladem, & miserã ipsam regionis faciẽ paullò antè descripsimus; nũc non possum, quin demirer infelix fatum horum oppidorũ, quo non semel defuncta sunt; atqui ambo Hercules condidit ex eorum Deorum numero, quos Græci ἀποτροπαίους, ἀλεξικάκους Latini Auerruncos, hoc est malorũ depulsores dixere: ferunt Herculem hunc in pugna contra gigantes impetrasse à Ioue de cœlo lapides, quibus illi sint oppressi. contra nunc quanta è monte lapidatio facta in hæc oppida? quam dispar euentus? lapides habuisse tunc dicitur Hercules ad auxilium sui; nunc ad exitium suorum. at quod genus lapidum? qui quasi è ferri venis excussi, qui in aquis ardebant, quorum ignea vis diu extingui non potuit. Atqui à flamma certè nihil hæc oppida sibi metuere posse videbantur; scimus, inter cetera monstra, Vulcani filium Cacum, qui flammas, vti Vesuuius hic, euomebat ex ore, ab Hercule extinctum. sed nimirum idem Herculani, quod Herculis fatum fuit. pyram hic tandem furore actus sibi ipse struxisse dicitur. combustus est in Oeteo monte

Aristides.

Lilius Gyral.

qui condidit, in Vesuuiano quod condidit. habuit olim Hercules in hoc ipso Vesuuij iugo delubrum, quod in illo Titi incendio deflagrauit. bis igitur arsit Hercules. primùm in Oetha, postea in Vesuuio. quinimmo ad hæc vsque tempora Herculani marmorea non nulla Herculis simulacra visebantur. arsit igitur ille sæpius. Quæres hic marmoreum illud monumentum Perifanij Riberæ, egregiæ nauatæ operæ testimonium in Herculani via purganda latrocinijs infami, & Vesuuij conflagrati saxis impedita. æmulatus .n. est ipsum Herculē qui in hac ipsa regione latrocinia gigantum insigni cæde compescuit. ipsi nunc Herculani cineres Riberæ cineribus quodammodo supplicant, quem excitare vellent è busto, si possent, tantas refecturum ruinas. latet interim intra cinerem cum epigraphe marmor; sed immortale viuit factum mentibus insculptū. Iam quid ego de Pompeijs dicam? narrāt, eundem Herculem victo Gerione ex Hispania redeuntem prædam boum apud Vesuuium tanquā in pompa quadam duxisse, hinc Pompeios appellatos. delectati sunt olim coloni ea boum mugientium pompa, contra nunc non modo bicornis Vesuuij exterriti sunt mugitu, sed sine pōpa funeris sepulti sunt cinere, atque ex Annuntiatæ, vt nunc vocant, oppido vix relictus est nuncius calamitatis. nec tantam accepit olim sub Nerone cladem, vel cum iactatione terræ corruit, vel cum inter Nucerinos, & Pompeianos, apud quos spectaculum edebatur, subita contentione orta saxis est, ferroque certatum, & atrox facta cædes. at ipsi nunc Pompeij spectaculum sui dant, & verò miserum. itaq; non est cur vetera vulnera numeremus.

Solinus.

Hic certè terminum exitiorum, Petre Aloysi, expectas. nouem ipsi dies, quibus continenter terræmotu vehementiore iactati sumus, atq; horrendo aspectu caliginosæ nubis exterriti, igni, & fauilla operiente omnia, atquè eluuione vastante, satis multi videri poterant, qui essent tanquam sepul-

ſepultæ Campaniæ Nouendiales; ſed tanti funeris diuturnior fuit luctus; nam cum annum curſu defunctum ſuo, & quaſi capularem tumulo compoſuiſſemus, iniecto puluere, quem Veſuuius ſparſerat, cũ ſpe duceremur deinceps meliorum euentuum, auſpicaturi iam annum alterum ineuntẽ, cuncta potius habuimus ominoſa, atq; infauſta; quippe naſcens annus ſubitò funeratus eſt. prima nocte poſt Kalendarum diem, ac poſtridie tenuiſſimo cinere Veſuuius omnia cooperuit, hanc Vrbem in primis; videlicet ſtrenas de more largiri voluit, ne illiberalis videretur, ſi ſtrenæ dicendæ ſunt, non θρῆνοι potius, quæ luctum, & gemitum excitarunt. Iam, quid hic ego commemorem, quot, & quantis totò anno terroribus perculſi ſimus? cum Apotelesmatici, Aſtrologi, ac ceteri Phyſici horribilia denunciarẽt in dies; iterum exarſurũ Veſuuium, funditus abſortum iri patriam, peſtilentiam ex mephiti graſſaturam. neq; ea, quæ præcinebant fata, fabulæ omnino videri poterant, cum ſubinde terra ſe commoueret, ac viciniam grauis odor afflaret. Conſequuta ſunt Bacchanalia, bacchatus eſt etiam ignis inuolutus fuligine cum nouo motu, atquè vt ita dicã oeſtro, & nocturna quaſi ſaltatione terrę. poſt ipſa Cineralia pœnè iterum metuimus cinerem. canduit deinde Mons niuibus, quarum frigore laceſſitus incanduit intus flamma, quo maximè tempore ſe ipſe tumulauit abruptis ſupernè molibus, atquè in præceps actis. iam adultus annus etiam inquietus fuit. Aeſtas ipſa, quæ expirationes abſumere ſolet, terræmotus habuit, Autumnus verò crebros non ſine ſulphureo halitu. inter cetera incommoda, imber ſubitus cum ingenti procella effuſus reliquijs agrorum, oppidorumquè ſupremum attulit exitium.

Lege Ephemer. in fin.

Sed finem narrandæ calamitatis faciam, vt ad cetera progredi poſſim, ſi prius in tam acerba rerum commemoratione rei gratiſſimę fecero mentionem. cum Veſuuius tot, ac tantis affeciſſet Campaniam malis, temperare

Mellitus succus pluit circa Ves. quodammodo visus est amara dulcibus. quì tandem? nempè cum afflatus ille calidior sulphuris aërem tenuiorem, siccioremquè reddidisset, vt physici norunt, pagani, oppidaniquè nec opinantes matutino tempore in agrorum reliquijs frondes arborum animaduertunt concretiore quodam succo madere. accedunt, degustant, suauitate quadam incredibili se affici sentiunt. videlicet Cœlum, quod antea tàm triste, tàm horridum flamma, cinere, nube, imbribus, procella fuerat, nectar illud eliquauerat; quid ni dicas Vesuuiũ propinasse mortalibus mœrore oppressis pharmacum illud, malorum omnium obliuionem inducẽs, quod apud Homerum Helena, fax illa patriæ (hæc enim in vtero ipso matris arsit) propinasse dicitur.

Helenæ crater.

Homerus

Αὐτίκ' ἄρ' εἰς οἶνον βάλε φάρμακον ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.
Ὃς τὸ καταβρόξειεν ἐπὴν κρητῆρι μιγείη
Οὔκ ἂν ἐφημέριός γε βάλοι κατὰ δάκρυ παρειῶν
Οὐδ' εἴ οἱ κατατεθναίη μήτηρ τε πατήρ τε
Οὐδ' εἴ οἱ προπάροιθεν ἀδελφεὸν ἢ φίλον υἱὸν
Χαλκῷ δηϊόῳεν.

Itaquè Vesuuius, vel loci venustate cum Helena, vel face meritò conferendus, cum antea è cratere propinasset flammas, postea mellito succo, ac suauissimo nectare demulcere visus est suos, quo calamitatis tantæ obliuisci possent. sed nihilominus de illo verè pronuncies.

Iuuenalis.

Plus aloes, quam mellis habet.

IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Secundus.

Qui eſt

DE PIETATE NEAPOLITANAE CIVITATIS, AC DE PRAESIDIO COELITVM.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Ongius me, Petre Aloyſi, prouexere, ſecumquè in dicendo rapuere torrentes, quibus obruta Campania eſt, ſiuè flammarum, ſiuè aquarum. enatabo tandem, atquè emergam; ad alteram partem accedam, in qua videndum, quibus auſpicijs Neapolitana hæc ciuitas exitio, quod ante oculos erat propoſitum, quod imminebat proximè, ſe ſubtraxerit, quibus præſidijs texerit. ſanè duobus; cùm votis, ac nouis viuendi rationibus initis, tùm maximè patrocinio Cœlitum, in primis eorum, qui Apotropæi, ſiuè Auerrunci dicuntur; quam item laudem religionis, atque pietatis cum ceteris ciuitatibus volo eſſe communem; pro ſe enim quæque ſtuduit hoc maximè tempore præclara virtutis argumenta præferre, ſed hic maius propoſitum eſt theatrum. Atquè vt primum illud attingam, videtur ideo felicitatis orbis eſſe conuerſus, vt huius vrbis pietas quãta eſſet cõſtaret omnibus; qcquid.n. Veſuuius ꝓtulit ad perniciem, virtus contulit ad ſalutem. nihil vtilius fuit flãma, cine-

cinere, arena, lapidibus, bitumine, ſulphure. emicuit profectò ex illa flamma, vibrauitquè ſplendor quidam virtutis. extitit ex illo cinere flos reuireſcens pietatis; cinis, inquam, ille non ante protulit fruges, quam homines frugi. deſcendimus noui pugiles in arenam, quam more veterum Veſuuius ſparſerat tanquã in funebri ludo ſepultæ Campaniæ, & quia luctaturi cum flamma, non oleo perfuſi; ſed lacrymis. nuſquam firmius fundamenta ſunt iacta pietatis, quam in hac arena; ædificiumquè ipſum ferruminatum eſt bitumine. iam ſulphure luſtrata quodammodo ciuitas eſt. illa verò terrę commotio maiores excitauit animorum motus. certarunt cum flammis lacrymæ, cum Dei ſeueritate inflicta corpori nõ tam verbera, quam vulnera. flagrat Veſuuius, noſtris oppugnetur flagris. prætendit vrbi funalia, contendatur funibus. dorſum montis igni peruritur, perurantur dolore humeri. crepitant flammæ, opponatur plagarum crepitus. cineris afflatu ſpiritus intercluditur, nouum ſit remedij genus, ſuſpenſa dè collo reſtis more reorum conſtringat guttur. Ante omnia propoſitum in ſacra menſa diuinum libum. ſupplicationes etiam indictæ. inſtituta nudipedalia in magno cœno, & inclementia cœli; ſed ita clementem reddidimus Deum. inſcripti ritè parietes veteri amuleto, quo in terræmotu iuſſi ſtare prẹſenti cum Numine. Antiochiam nobiliſſimam vrbẽ diù eo malo iactatam, cum tandem diuinitus ſtetiſſet conciliato precibus Deo, Iuſtinianus Imperator deinceps Theopolim appellari iuſſit; quanto igitur æquius eſſet, Neapolim dici Theopolim? quam vrbem non modo creberrimis terræmotibus, ſed immaniſſimo quoquè incendio Dei pietas commota ciuium lacrymis eripuit; niſi fortè ob nouas vitæ rationes initas nunc maximè Neapolis appellanda videatur. iniectus quidem ſupernè puluis eſt, tanquam tumulandæ huic vrbi, ſed tumulata potius improbitas eſt. eruditior fuit hic puluis, quam ille Matheſeos. in hoc enim

plu-

plurimi rectè uiuendi duxere lineas. non tam uirgines nouenæ lustrarunt vrbem, quam nonariæ fœminæ è lustris, ac lupanaribus egressæ spectaculo fuerunt. hæ initiatæ antea Veneri spineo serto caput obtexerant. abiecerant videlicet iam Veneris florem, reseruauerant sibi dumos, quibus retractato consilio se compungerent. præibat agmen vexillifera pendentis è cruce Dei signum gestans, huius clauo detonsum capillum appenderat pluuio aspersum cinere, quem scilicet antea componere solita erat, atq; vibrare opere cinerarij. iam eiulatu omnia complere, fateri se palam patriæ paricidas, se actas Furiarū tędis ardentibus admouisse faces, sibi adscribi debere conflagrationem regionis, quippe libidine flagrantibus. his deinde septa constituta, & sacrum gynecæum ad tutelam pudoris. quo in genere satis laudari non potest Emmanuelis regni præsidis consilium. is ea nocte, qua continenti motu iactabatur terrā, quā Vesuuius mugiens, ac cineres eiectans cum flamma huic etiam vrbi casum, atquè exitium minabatur, ad auerruncandam iram Numinis edicit per pręconem, ne quis eo tempore incestæ Veneri det operam. indixit hoc edicto quodammodo turpitudini bellum, eaquè tuba quasi classico signum dedit pugnæ. solitus erat antea Vesuuius in incendijs tubæ sonitu huic regioni vastandę quasi pręcinere, nunc aduersus illum tubarum fuit vsus. vnus inuentus meretricijs amoribus illigatus, quibus quia solui noluerat, cōiectus est in vincula, atquè è prostibulo raptus ad carcerē. ò edictum, inquies, in summa illius noctis caligine præclarissimum. imminet funesta flamma; incestum ignem nè accendito. iaculatur Vesuuius ignita saxa, tela Cupidinis frāgito. vbi nunc illa Vesuuij Venus? illa, inquam, à priscis celebrata in hoc Monte Venus? miraris, Petre Aloysi, cur hanc appellem. reuoco te ad huius vrbis annales, ad monumenta vetustatis. legimus olim in hoc ipso iugo Vesuuij cultum quemnam putas Deorum? Bacchum dices ob vi-

tiferos

Martialis, & eius Scholast. tiferos colles, aut, quemadmodum in Aetna, Vulcanum, aut certè Vestam. non ita; sed, præter Herculem, qui subiecta oppida condidit, Venus est culta. hìc illius ara, hìc delubrum fuit. nimirum & hæc exæstuat flammis suis. sed utra Venus? Libentina nè, ob illecebras loci, an potius Libitina ob cinerum vrnam, & mortalium luctum? scis in Libitinę Veneris templo seruari solitas vrnas siuè ad colligẽdos emortuorum cineres, siuè ad excipiendas mœrentium lacrymas.. en cur Venus in Vesuuio coli voluerit, quem videlicet locum satis accommodatum videbat rogo, cineri, lacrymis. quid igitur aptius fieri potuit, aut consultius, q̃ ardente Vesuuio, qui olim, Veneri fuerat sacer, per præconem edici, ne quis interea Venere deflagraret: quantam vim hoc habuisse putamus ad extinguendam etiam iræ diuinæ flammam?

Quanquam quid miramur in hac ciuitate, quæ propensa est ad pietatem, tantam hoc tempore morum commutationem esse factam? cum hic idem Vesuuius paullo ante quam sub Tito ignesceret, per uisum tãtùm oblatus specie illa flammanti quendam non modò cõtumaci, & præfracto ingenio, sed Barbarum, & veræ religionis ignarum ad bonam frugem reuocauerit; mirum enim est illud, quod hoc in genere legimus. Thespesius Solensis, qui sub Vespasiano vixit, cũ prima ætate occupatus esset illecebris, ac rem omnem familiarem perdidisset, tandem misit ad Apollinẽ sciscitatum, an reliquum vitæ ducturus esset integrius; responsum est, tunc à vitæ corruptela recessurum, cum decessisset è uiuis; mox de sublimi loco delapsus in præceps, absq; vllo tamen vulnere, mortuo similis est visus. deinde post triduum reuiuiscere. recuperatis igitur viribus, cum se collegisset, incredibilem quandam vitæ mutationem instituit; nam neque iustiorem in rebus contrahendis vllum ea ætate nouerunt Cilices, neque maiore in Deos, quos tum venerabantur, pietate. cum omnes admirarentur, & causã

Nota de Thespesio.

Plutarchus

sciſci-

sciscitarentur noui consilij, narrabat, simul ac mens è corpore excidisset, principio id sibi accidisse, quod gubernatori cuipiam è naui in profundum mare deiecto, ac paullò post emergenti. itaque visum sibi esse, ducem viæ nancisci Genium, cumque oculos circum tulisset, plurima sibi oblata fuisse spectacula mira, prsus, atq; antea inuisa; craterē in primis ingentem, apud quē in trigoni formam considerent Genij tres. tum vocem acutam se audisse fatidicæ mulieris, quā Genius Sibyllam esse dicebat; ac pauca se percepisse, è quibus fuit etiam *Vaticinium de Monte Vesuio, & Dicæarcheæ conflagratione.* p̄cinebat igitur breui fore, vt hiatu montis huius facto, torrentibusq; igneis in præceps actis tota Campania vastaretur, celeberrimæ vrbes delerentur, ereptum mortalibus diem, Chaos alterum, & mundi collabentis imaginem ante oculos constituebat. Romā, Aegyptum, Syriam cinere longè, latèq; diffuso fœdanda prædicebat. ipsum etiam Imperatorē Titum paullo post è viuis excessurum. secundum hæc vaticinia, ad spectanda impiorū supplicia se conuertisse Thespesius hic affirmabat, atq; his de caussis tantum formidinis, atq; horroris animo cōccepisse, vt alias instituere decreuerit rationes vitæ. tantum habuit virium in edomanda, & frangenda flagitiosi hominis peruicacia prouisum solùm, atq; prædictum Vesuuij incendium. quid ageret visum? quis ferreo esset ingenio, duraque mente hoc tempore, cum veluti ferrati lapides liquescerēt flamma? quē non commoueret ille terræ creberrimus motus? quē non perterrefaceret ille fragor horribilis, ac mugitus? cuius oculos non perstringerent; aut cui non persuaderent, iratum Deum esse placandum, linguæ illæ, quæ vibrabant in nube igneæ? Vidimus vtrumq; craterem ardentē, & maritimum, & montanum; tantis .n. hic ignibus exundauit, vt, cum eos continere non posset, in illum alterum cratera transfuderit. contra vero montanus exhaustum mare in subiectos campos ingēti cū strage, atq; exitio euo-

Incendium Vesuuij præuisum Ethnici hominis mores commutat

muerit. & miramur tantum potuisse Vesuuium ad mutãdos in melius mores rebus ipsis, atq; damnis, qui potuit solùm Sibyllæ carmine decãtatus, ac prouisus barbarum, atq; impium hominem ad bonam frugem, virtutemq; traducere? præsertim cum vltimum hoc incendium non tam Sibyllæ præcinuerint, quam Furiæ ipsæ, ac pestes, quæ miserorũ inuaserant corpora, interminatæ esse dicãtur. quid igitur ageremus in tanto Naturæ vulnere? tot ac tantis perculsi prodigijs? quid ni quà supplicationibus ritè cõceptis, quà supplicijs spontè susceptis, vltimam à nobis calamitatem, atq; exitium deprecaremur?

Quantò hæc meliora consilia, quam quæ ineunt in hoc genere calamitatis exteræ nationes, veræ Diuinitatis ignarę? Ardent etiam hoc tẽpore in Peruana regione Montes crebris incendijs, & maximis. occupauit ea superstitio Barbaros, vt putent, diuinum aliquid inesse in eo igni, qui tam mira, tam inusitata moliatur. itaque attoniti prodigio indicta supplicatione, statim ac flammæ impetus paullulum resedit, montis cliuum ascendunt, eum septis circundant, & clatratis aris, supplices igneum illud Numen adorant, vt remittat furoris æstus, tum ex igni, qui è cratere profunditur, tedas accendere, circumlustrare iugum, vota facere, victimas adolere, iratũ ignem sibi conciliare, orare vti suos intrà fines se contineat, cum mortalibus versari nolit, quos longè inferiores sciat. habeat sibi Olympum sempiterna luce splendentem, ac flagrantem. Neq; uerò hæc superstitio peruasit tantùm hoc tempore Barbarorum animos, sed ab antiquitate repetitur. Ardebat apud Aethiopes, ac fortasse nunc etiam ardet incendio maximo iugum, torrẽtesq; vnà cũ Solis ardoribus flãmas egerebat. hunc mõtẽ accolæ Theon ochema appellabant, hoc est Deorum iugum, quod arbitrarentur, diuinitatis expertem eum ignem esse non posse, cuius tanta vis esset, ac potestas, vt cælum, terramq; misceret. sed his institutis, ac moribus Barbari viuãt, nostri

Baccius.

Mos Barbarorum in reprimẽdis incendijs.

Plin.

non

non item. an verò hic ignis, qui tot, ac tanta importauit incommoda, atq; exitia Campaniæ, fatalis Italiæ, vel potius Europæ, horrendus cinere, caligine, terræmotu, fragore, mugitu, & quadam mundi ruentis imagine, hìc, inquã, ignis .ſ. uano, aut Aethiopum, aut Peruanæ gentis errore diuinis honoribus honeſtabitur? aut qua ratione poteſt eſſe immortalitatis auctor, qui uerſatur in cinere? ſed uide, quæſo, hac in re diuerſa hominum ſtudia, atq; ingenia, imò prorſus aduerſa. Ciuitas erat Iuhonum ſocia populi Romani, ab hac nõ lõgè terra repentè ignẽ edidit; uillas, arua, uicos paſſim corripiebat, ferebaturq; in ipſa iam mœnia, neq; extingui poterat, non ſi imbres caderent, nõ ſi fluuialibus aquis, aut quo alio humore niterẽtur; cũ ignorarent quid conſilij caperent, tandem inopia remedij, & ira elati agreſtes quoſdã contra ignem armarunt. hi ſaxa iacere tanquã ulturi dãnũ, deinde reſidentibus flammis propius aggreſſi, ictu fuſtium, alijſq; uerberibus imminentes ignes, ac minantes tanquam feras abſterrere, atq; fugare; & ꝙ in mari auſus eſt Xerxes, qui, propter claſſem tẽpeſtate afflictam, atq; colliſam, mari ipſi uerbera infligi, ac ſtigmata inuri iuſſit, hoc iſti aduerſus ignem odio inflammati eum intrà mœnia excurrẽtem, atq; impetum facientem lapidatione, ac fuſtuario inſecuti ſunt, ita male affectum deniq; extinxerunt. num hoc exemplo nuper in Veſuuij uſi ſumus incendio? atqui ille potius nos lapidibus, ac ſaxis immanibus occupauit, quibus arbores, ac tecta diſturbauit, atq; diſiecit. noſtra nè timeret uerbera, & plagarũ crepitus hic ignis? qui ingentibus molibus egeſtis, uerberatis oppidis, & comminutis Italiam totã fragore, ac tonitru uel montis, uel nubis exterruit, itaq; meliore cõſilio, cum ſciremus hęc Deo ſcelerum uindice nonnunquã agi, in nos potius iram uertimus. hinc illi crepitantium flagrorum ictus, atq; humerorum laniena noſtrorũ piè inſtituta. In incẽdio illo ueteri *Solem in terram cadere, terram verò in cælum aſcendere* putabant; quid in recenti? alia eſt eorũdẽ

Tacitus.

Dio.

verborũ ſignificatio, nẽpè ipſo quaſi repẽtino Solis occaſu illuſtrata mẽs eſt, & mortales vt quibuſdã gradibus, ita cõtemplatione iratæ Diuinitatis, aſcendere in cælum viſi. & quanquam interea conflagrationem ædium, caſum vrbis, interitum omniũ, nonnulli ex Mathematicis præcinebant, ſpem tamen, fidemq; in Dei clementiam, vel in tanto terræmotu firmiſſimã labefactare nemo potuit. Ferunt, Indos, ac Babylonios olim diem ita in horas ſuperſtitiosè partiri ſolitos, per Lunę cum Sole cõgreſſum, vt quatuor diei horas appellarẽt Combuſtas, quibus nihil ardui aggredi quẽquam iubebant, in primis congredi cum hoſte vetabant; at verò in hoc incendio, cum diem ipſum integrum cõbuſtũ, ac ſepultum cinere ciues uiderent, tum maximè operoſi fuerunt, atq; armati pietate contra flammam feliciter dimicarunt. Dici ſanè vix poteſt, quam non modo pia, ſed ingenioſa etiam fuerit in omni virtutis genere Patria. valuit in hoc plurimum Antiſtitis purpurati religio, aſſiduitas, ſolicitudo, largitas etiã; quanquã .n. in Herculani excidio annui reditus iacturã fecerat magnã, tñ ita largiter egeſtati conſuluit alienæ, quaſi opulentiæ cõpendium feciſſet ſuæ. Itum eo dante poteſtatem cum à ceteris ordinibus, tùm à noſtro ad colligendas naufragij reliquias. miſſi non vt incendij fõtem curioſius indagarẽt, ſed vt inſtrumentum ſacrũ tẽplorum, atq; ararum è ruinis eruerent, vt inſepultorũ cadauerũ diſperſos artus cõmitterent, vrnaq; conderent: eos comitati nonnulli nobiles uiri, atq; primarij, quos non puduit (ò ſingularẽ pietatem) eſſe libitinarios, ac pollinctores. octingenti ferè vix tandem apud Herculanũ, & Pompeios è cineribus extracti, ſemel elati, bis tumulati. ceteri quãplurimi tam altè defoſſi latent, ferrùminato ſolo bitumine, & ferramentis imperuio, vt erui nequeant. ſatis conſtat in ijs cinerum aggeribus ſepultos etiam eſſe vnà cum aurigis, & conſternatis equis currus, vt nõ modò fabula, ſed hiſtoria Phaëthontes haberet ſuos. hoc in itinere Patres ſolari miſeros,

Lucas Guaricus.

Expeditio ad Veſuuij regionem.

ex

ex quibus erant semesi flamma non pauci; accendere alio igni, quo viuerent. quanquam non erat necesse eos multa loqui, & multo cum æstu; clamabat .n. adhuc ardens ipse Vesuuius, significabat iratum sceleri Deum. videbatur ille flagrātibus linguis verius, quā de Pericle dictū est, fulgurare, tonare, permiscere orbem terræ; nec mirum quod persuaserit; seruatum est .n. illud, quod præcepit huius artis antistes. *Ardeat orator.* Itum igitur ab illis est penè inter flāmas, tremente adhuc solo, & fumante. iter erat per ruinas oppidorum, per vastitates agrorum, per fragmēta euersarum domorum. quatiebatur humus motu, non animus metu. reliquerunt in illo cinere vestigia impressa cuiusdam æstuosæ pietatis. meminerant qui erant ex ijs patribus eruditi; apud hunc ipsum Vesuuium, olim Decium se pro suorum salute deuouisse, ex cuius vulneribus, atq; sanguine insperata Romanorū salus emersisse dicitur. legerāt visū illi per quietem esse cum maxima gloria cadere, ac prædici sibi à quodam, ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum Dijs Manibus, Terræq; matri deberi; vtrius autē dux copias hostium aggrederetur, superque eas se se ipsum deuouisset, victoria potiturum. Pugnabatur aduersus Latinos apud huius Vesuuij radices, hìc excitatum belli erat incendium. impressione igitur à Latinis facta, cum trepidarēt Romani; Decius sumpta prætexta toga, velato capite, manu subter togam exerta, super telum subiectum pedibus stare iussus, præeunte verba Pōtifice, cum Ianum, Iouem, Martē, Quirinum, Bellonam, Lares, Diuos Nouensiles, Deos Indigetes patrios, atq; Manes esset precatus, cinctus ritu Gabino, armatus in equum insilijt, ac sese in medios immisit hostes, omnis (vti putabant) Deorum iræ piaculum. tantus videlicet eum pietatis in suos æstus abripuerat, quē deinde sequutus exēplo filius. hæc apud Vesuuium acta versabant animo Patres. habet igitur nō modo Roma, sed hæc vrbs Decios suos, qui se maiori cum laude pro cōi salute deuoueant,

M. Tul.

Valer. Max. *Liuius* *Sabellicus* *Boccacius*

P. Decij deuotio apud Vesuuium

ueāt, quāquā hos siue verita, siue venerata flāma nō attigit.

Liberalitas Neap. Ciu.

Consultū verò est non animis modò, sed pterea inopiæ. nūquā antea vel pietas, vel munificētia huius vrbis enituit magis. præiuit exemplo Regni Præses, qui cum Tito, cum Theodorico de liberalitate, de pietate certauit, quorū alter post incendium ad Campanos Consulares viros misit cum grandi pecunia, alter eos onere tributi leuauit. illius sanè prouidentia in alenda Ciuitate nūc perspecta vt cum maximè. confugerant ad nos ex vniuersa Vesuuij regione ferè triginta millia hominum, qui ex incendio elapsi videbātur posse incendere hanc vrbem fame. quid tum? nū certè res venalis contractior fuit? immò eadē propè annonæ vilitas. nobilissimi quoq; Ciuitatis Proceres, ac matronæ in omni genere humanitatis, beneficentiæq; certarunt; exceperunt miserorum gregem etiā domi suæ, quorū nemo erat, quin; & suos lugeret extinctos, & euersas domos, & paruam ipsā supellectilem, & patriam deletam; his illi non modò alimēta sufficere, sed ēt ancillari, ac famulari. Mons est inter ceteros nostrorum opera excitatus (sic appellant grandē pecuniç cumulum) in quem ad sustentandam inopiam patritij huius vrbis, ex quibus est Excellentiss. Princeps Tiberius ob eximiam pietatem, & splēdorem te fratre dignus, partē pro se quisq; contulerunt. Monti Cōmisserario ipsa indidit nomen. ex huius montis venis effossa, atq; eruta hoc tēpore plurima vis auri, & argenti, quo consultum non modò vitæ, sed, quod charius est, pudicitiæ. Numerāt in prodigijs, visos aliquandò in agro Mutinensi montes duos inter sese concurrere assultātes, & tanquā se inuicem lacessentes, ex quo conflictu flamma extiterit, quæ multa colonis importarit incommoda. concurrerunt quodammodo etiā hoc tēpore montes duo, sed euentu valde dispari, cum flamma nūc sit excitata pietatis, magno cum commodo miserorum, altera montis oppositi superata. ardebat vterq;, hic furore, ille pietate; hinc erat fuga, illuc effugium. hic scobem ferri de-

Mons misericordiæ.

Plin.

prom-

prompsit; ille aurum, argentumq;. confer pretia metallorū, iam cōtrouersum non erit, vtri montium cedendum fuerit. trium hominum millium Vesuuius stragem fecit, quinque millium, & amplius vitæ mons alter piè consuluit. Tuditana regio est Naturæ muneribus locuples: aurum in ea non effoditur modò, sed flumina quoq; illud, torrentesq; deuoluunt. montes ipsos vulgò Naturæ thesauros appellāt. apud hanc regionem glebulę inueniuntur similes prorsus maternis vberibus. diceres, tellurem ipsam auri feracem, amantissimæ parentis instar alere suos incolas mammis aureis. quid igitur? minus nè ingeniosa, vel amans hominum erit virtus, quam Natura? non ita. certè virtus alienam miserās egestatem, huiusmodi montem ex aggesto auro hic excitauit, vt quasi nutrix vberibus aureis alat inopiam. dispositi verò erant per vrbis cōpita multi, qui profugos omni ope leuarent, pecuniam largirentur, sustentarent cibo, semiustos nosocomijs committerent, aut exciperēt domi suæ. ita pietas quædam incredibilis exarsit in ea vrbe, quæ à Vesuuij flamma fuit immunis. Mirabantur hæc oppidani, & nostras lacrymas confundebant cum suis. extabat nuper lapis antiquus cū epigraphe, in qua Herculanenses L. Munatio ciui, ob frumentum ipsis munificè, largiterq; donatum, statuam collocandā decernebant, ꝙ testimoniū amoris sincerissimi vocant; quas igitur ijdem nunc erigerēt Neapolitanis statuas, si possent? qui eos extorres è patria, ac rerum omnium egenos non modò aluerunt, sed familiarissimè complexi sunt, immò ēt ijsdē famulati. Quid ꝙ hoc ipso tēpore Sapiētia quoq; noluit, vel immisericors, vel illiberalis videri? Amplissimum, non ignoras, Neapoli excitatū est illi apud mœnia domicilium, ingentibus substructionibus, laxissimis ædibus, ꝙ & Lyceum habet, & Zenonis Pœcile, & vtrāq; Academiam, & Museum, & quodquid iactat Græcia, cuius illa est, vel germana, vel æmula. hìc excepit Sapientia profugos à flāma. complexa miseros est extorres simul, ac torridos;

Strabo

Mōs auri ferax cū gleba instar mā millæ

Summon.

semius

semiustulatos suis fontibus irrigauit, abstersit cinerem, ac fuliginem. & videbatur certè illa memor accepti olim à Vesuuio incōmodi exclusura Vesuuianos. qui tandē, inquis? quia in eo incendio, quod sub Tito accidit, non modo Sapientiæ ipsius amantissimus cecidit scriptor, sed Neapolitanum quoq; Lyceum, ac domicilium disciplinarū corruisse accepimus, siue iactatione terræ, siue cineris pondere id factum fuerit, quin etiā eodem tēpore Persei Satyrici Poetæ magistrū Cesium Bassum Philosophum, itemq; poëtam, conflagrasse vnà cū villa legimus; vt mirari possis Vesuuiū quãuis biuerticem, ac Parnasso simillimum, adeò fuisse ἄμουσον, literis, ac Musis infestum. quanquam eam speciē altero vertice iam amputato amisit. res certè nunc illi non cecidit ex sententia; immortalis quippe Sapientiæ Regia nihil habuit cōe cū cinere; tantumq; abest, vt hoc incendiū literatos extinxerit, vt potius incenderit ingenia multorū, qui de eo philosophati sunt; quantū. n. cāpū aperuit doctis? etenim cum hi cernunt intra ipsum Lyceum profugos, in quorū nonnullis sunt flammæ vestigia, tum certius, ac facilius de natura eius ignis, de bituminis, de sulphuris viribus disputatio instituitur. Ciuitatis igitur & pietas, & mœror, & verò meliora cōsilia suscepta diuinæ seueritati, vt arbitror, extorsere telum, & ꝙ erat in nos pæne iam fulmē intortum.

Volaterranus

Verùm nihil tam efficax fuisse dicendum est ad auerruncādam irā Numinis, atq; tegendam hanc patriam, quam Cælitum patrocinium. exposita igitur sacrorum corporū analecta; oppositi eorū extincti cineres feruidis Vesuuij cineribus, certarunt cū his illi, & planè vicerunt. Neq; verò hac in re vllò modo audiendus est Hippocrates, qui in ijs, quæ accidunt à Natura incōmodis, diuinam opem implorare non oportere dicit. inuehitur maximè contra Scytharum Principes, qui cum quandoq; de sterilitate quererentur, Deo supplicabant, & quod Natura fit, à se deprecabantur. inflixit hic Medicus quantūuis pręstans eo dicto lu-
cu-

culentam religioni plagam. enimuero Náturam moderatur Deus, ac tẽperat, & quò vult quibusdã quasi habenis agit. preces ipsæ bonorum interdum arbitræ Mundi sunt. nihil est in Natura tã arduum, tã infestum, quod fauor Cęlestium non peruincat. Est hac ætate in Iaponia mons editus, ac præruptus, qui subinde ignes euomit, instar Aetnæ, aut huius Vesuuij. hic cum primùm mugire occœpit, & cinerem eiectare cum flãma, Barbari conceptis votis, falsum Numen placare aggrediuntur. sponte se macerant inedia, & suppliciis acerbissimis corpus diuexant. tum demum ijs Numẽ illud apparet circumfusum ad inanem speciem luce flammanti (malus sine dubio Genius) suã pollicetur opem, nẽpe is, qui, Deo sinente, fortasse caminum ipsum accendit. hem nos licet diuinitus instituti, tamen Barbarorum ipsorũ exemplis in incendijs ad pietatem accendamur. at vero inter cruciatus corporis sponte susceptos, & vota præsto nobis est Ianuarius, *solitus* sæpe hanc vrbem cinctam periculis explicare. *Mapph. in hist. Indica*

In Incendijs opem diuinam implorare solitì ipsi Ethnici.

Iulius Obseq.
Lycosthenes

Atq; vt apertius constet, nullis armis validius contra flammam, quam pietate pugnari, rem paullo altius ab antiquitatis memoria repetam. Fuit hoc semper in more positum, vt in incendijs, non tã funderẽtur aquę, quã preces. viderunt in primis hoc illi ipsi Romani veteres; nã cũ Neronis, vti vulgo ferebatur, consilio, ac furore, vrbem flãma depasceretur, aditi sunt libri Sibyllini, ex quibus acceptum diuinã implorari opem oportere. petita igitur à Dijs impijs piacula. supplicatũ in primis Vulcano, ꝓpitiata Iuno ꝑ Matronas in Capitolio; deinde hausta è mari aqua, qua templum, & simulacrum illius prosperſum. lectisternia, & peruigilia celebrata; quę quanquam ab ipsis superstitiosè sunt facta, non tamen contemnenda videtur Sibyllarum autoritas, quæ in incendio diuinum Numen, ab ijs tamen minus intellectum, placandum putabant. Quid cum in mari medio Hiera, vna ex Aeolijs Insulis, cum ipso mari arsit in So-

ciali bello, nonnè legatione Senatus piatum dicitur? At verò cum auis illa inauſpicata, quam vocabāt Incendiariā ſe in conſpectum dediſſet, luſtrabatur ſtatim vrbs ſupplicatione, atq; ſuffitu, quod in primis accidit Sergio Galba & M.Seuero Coſſ.tunc .n. ea volucri viſa,metu incendiorū per triginta ingenuos patrimos,& matrimos,totidemq; virgines ſacrificatum eſt. quid tandem hoc tempore fieri debuit,cum flammam ipſam volitare videremus?Iam Poſthumio, & Sp. Furio Coſſ. cum cælum viſum eſſet ardere; ſtatim feriæ indictæ, per quas omnia delubra pacē Superùm expoſcētium virorum, mulierumque turba impleta eſſe dicuntur.quid igitur nunc erat agendum? cum arderet terra, cælum verò & in igneam excādeſceret nubem, & in horribilem ſqualeſceret cinerem. L. quoq; Poſthumio,& Sempronio Coſſ. cum mare arſiſſet, ac lapidibus pluiſſet, Nouendiale ſacrum inſtitutum, accuratèq; prodigia expiata. Præterea cum Gn. Cepione,& C.Lælio Coſſ.mons Aetna igni abundaret,quadraginta maioribus hoſtijs ſacrificatum. Quid quòd P. Africano, & C. Fuluio Coſſ. cum Anagniæ tantùm ſeruo tunica ſinè flammæ veſtigio arſiſſet;atq; Ardeæ terra pluiſſet, virgines ter nouenæ canentes luſtrauere vrbem? Iam C. Mario, & C. Flacco Coſſ. cum Sole repētè velut extincto, flamma in agro Vulſinienſi è terra erupiſſet, ſeq; altius extuliſſet, ſupplicatum eſt, ac duo ſigna oleagina ſtatuta. Deniq;(vt cetera omittam)cum in Auentino aliquando luto pluiſſet,atque apud Thuſcos lapidibus; Ariciæ verò puerum ingenuum flamma comprehendiſſet, licet innoxia,nihilominus luſtrata vrbs,& victima cornibus ardentibus circumlata, ſupplicatio indicta,& pompa à Magiſtratibus ducta. quid igitur hoc incendium Veſuuij requirebat? in quo,præter lapidationem,imbremq; cinereū, ac limoſum, tot millia hominum cum ipſa Campania conflagrarunt. Atq; hæc iccirco à me commemorata ſunt,cùm vt conſtet,hoc fuiſſe ēt exteris perſuaſum, in incendijs ex-
tin-

tinguendis nihil tam valere, quam religionem, atq; pietatẽ, tũ vt perſpectũ ſit, hęc noſtra tẽpora collata cũ priſcis multò maioris, ac ſolidioris, immò veræ pietatis fama pcellere. pcati igitur ſumus Cęlites, & depcati à nobis exitiũ. deplorata Neapolis eſſet, niſi eorũ opẽ, & patrociniũ imploraſſet. Sunt igitur, quæ de huius vrbis pietate diximus, actione magna, ea certè quæ ſequuntur de horum præſidijs, mira prodigio. neq; tñ omnia conſectari libet, quæ vulgo iactantur. quæ an vera ſint. ij decernant, ad quos ritè ſpectat. me certè non quælibet commouet aura rumoris. ea narrabo, quæ ciuitate vniuerſa teſte nituntur: & quoniã ſatis dictum de cratere ignis, tranſeo ad craterem ſanguinis, quanquam & hic exæſtuat.

Eſt huius vrbis, quod te minimè fugit, patrona, Byzãtina quæ dicitur delubri titulo, Dei mater. ſunt Apotropæi, & Auerrunci Cœlites multi. Ianuario maximè aditus ad propitium Deum fit. vita ciuium eius viuido viget in ſanguine. hæc Neapolitanæ Ciuitatis Ancilia ſunt; hoc Palladium, quod non vt Iliacum aliena ope à flamma ereptũ eſt, ſed nos eripit ſua. hìc vnus eſt, qui, vt cum Romano ſcriptore loquar, *Omnia incẽdiorum veſtigia ſanguine deleuit ſuo.* Dabitur hæc mihi venia, vt ad ciuem ſcribens, de patriæ vindice, ac patrono plura dicam, nec parcam atramento, quãdo ſceleri noſtro eius parcitur ſanguine. præſertim cum ſciam, te in Ianuarium ſingulari eſſe pietate. neq; verò ille ſanguis vllo in cratere aſſeruari melius poteſt, quam in cognomento tuæ familię præclariſſimo. Nihil igitur efferueſcenti Veſuuio tam infeſtum, quã ebulliens hic ſanguis. res & veteri experimẽto conſtat, & recenti. liqueſcit cruor, nè liquefacta ſaxa voluantur. ſoluitur Ianuarij ſanguis, ne metu cogatur noſter. concreſcit hic in ſpumam, vt illius decreſcat furor. feruet hic, vt deferueſcat ille. mouetur, ac fluctuat, vt fluctuare motu deſinat terra. pollicitus olim poſt cædem fuerat ſanctiſſimus tutor, ſibi fore curæ ciuitatem, nunc cum

De patrocinio in primis S. Ianuarij.

L. Florus

Vis eius sãguinis in reſtinguendis Incendijs.

ſanguinem ſoluit, ēt fidē, quā obligauerat, ſoluit, ac nos pariter ſoluto animo eſſe iuſſit, ac libero. hoc idē in ſe receperat poſt necem Romulus, ſed Roma non ſemel incenſa teſtata mendacem eſt; nempè eius patrocinio nitebatur, qui fraternum fuderat ſanguinem, non qui piè ſuum. Solet hic ſanguis aduerſo capite ſolui, quod ſi forte concretus perſiſtat, ac durior, id in omen vertitur, quòd non ſemel fatale huic vrbi fuit; hoc verò tēpore non modo ſtatim colliquefactus eſt, ſed nondum obiecto capite inuĕtus eſt iam ſolutus; nulla fuit in beneficio mora, æſtuare ſtatim cœpit vnà cum Veſuuio, vel etiam præuenit hoſtem. vix ille bitumen efferueſcens è venis cępit effundere, cū hic profuſū è venis ſuis tanq̄ feruidum oppoſuit ſanguinē. colliqueſcere vnà cœperunt, & Ciuitas lacrymis, & Ianuarius ſanguine. Diſplicuit olim Dijs (vt acutè ait Poëta) tantum ſibi licuiſſe ad Veſuuij incendium excitandum, cōtra placuit Ianuario, tantum ſe potuiſſe ad extinguendum. non perijmus inter flammas, ſcilicet eius ope, qui flammas olim ſubijt, nec perijt. tuti fuimus non loco, ſed auſpicio. ſi ventis agitata cōmouiſſet ſe tātū hanc vrbem verſus teterrima nubes, pſuſ obruiſſet omnem flagranti, & graui cinere, tecta diſturbaſſet, ſempiternam noctem offudiſſet. denique ex eo, ꝙ tranſmarinæ ipſæ regiones ſunt paſſæ, aſſequi coniectura licet, quid exitij nobis potuiſſet inferri; cum videlicet mōtis cacumen erumpente ſpiritu patefactum, atq; perruptum tantam vim lapidum, atq; ſaxorum ardentium efferret, ac iaceret, vt libero cœlo diſſilirent, & quocunq; inciderent, exitium afferrent; cum formidabiles mugitus, immania tonitrua mari, terraq; longè audirentur; cum, tanquam in oppugnatione hoſtili vrbium ictibus tormentorū, omnia fragore complerētur; cum deuolutum incendiū voluminibus flammarum tam latè flueret, vt flagranti agmine agros omnes, arces, ſubſtructiones, delubra, oppida, & quicquid occurreret, incenderet, deuaſtaret, deleret, in mare prouolueret,

Plutarchus

Martialis

ret,deniq;cũ iam torrens ille cineris, atq;ignis vltra Leucopetram excurrendo impetum faceret etiam in hanc vrbem,qui metus est iniectus omnibus? quæ poterat spes esse viuendi,quando hunc ipsum aërem,quem spiramus,hũc Solem,quo fruimur, videbamus sepultum cinere?obriguimus metu quanquam propè flammas; stupentes hæsimus quanquam nutãte terra. In tanto igitur Martis otio posita, magnum tamen accepit Campania uulnus,ac mirum, cui aperiẽdo defuit gladius,cui sanãdo profuit sanguis. illustri victoria,licet tãta sub caligine,potiti sumus;tamen, vt dici solet,nec citra sanguinem,quo protecti, nec citra puluerẽ hoc est cinerẽ, quo cõtecti. vulneratus est Vesuuius alieno vulnere. mirũ dictu.timuit cruorem sui hostis. terruit olim Romã visus in Vulcani area sanguis, eamq; speciẽ in omen vertit; nihil contra nobis auspicatius accidit; quam in Cãpania,quę & propter Phlegræos campos,& propter Vesuuium area quædam Vulcani est, obiectus flammæ Ianuarij sanguis. *Liuius*

Sed quodnam,inquies, est istud genus pręsidij aduersus ignem,sanguis?refer animum ad vetustatis memoriã Ferũt, Aegyptios, cum in sacris apud ipsos literis prædictum haberent,Aegyptum aliquando conflagraturam, parum fisos immẽsis ipsius Nili, quem diuinis honoribus prosequebãtur, aquis,possessiones suas rubro colore illinere solitos, & tanquam sanguineis guttis inspergere; quòd persuasum haberent,nihil magis aduersus ignem valere,quam sanguinẽ. experta hoc est Neapolis, quæ se ab incendio tutata est,nõ simulato, sed vero Ianuarij sanguine; & quod maioris est prodigij,æstus ignis restinctus est æstu sanguinis. quãquam quid miramur Cælites tãtam habere vim aduersus nostratem hunc ignem, quando possunt,vt quidam eorum dixit: *ipsas flammas, & ignes gehennæ glorioso cruore sopire.* Atque, ut clarius constet, quantarum uirium aduersus ignẽ sanguis sit habitus, etiam apud exteros,rem accipe in eo genere *Epiphanius* *S. Cypr.*

sanè

ſanè miram,& ad rem noſtram ſatis accommodatam In illo
Dio in Anton. Romanorum aduerſus Quadtos inito prelio, cum ad noſtræ legionis, quæ κεραυνοβόλος. eſt dicta, preces, contra hoſtes Cælum exardeſceret, ignemq; iacularetur, & fulmina,cumq;unà imbrem effunderet miſtũ bitumine eius naturę,ut quidquid tangeret, ſtatim exureret,nec ſecus inflammaret, atq; oleum, hoſtes intolerando dolore affecti, incertum an ex Medicorum conſilio, an alio auctore, *infli-*
Nota. *xerunt ſibi vulnera,quò ignem ſanguine reſtinguerent.* adeò illis perſuaſum fuit,nullum eſſe præſtantius aduerſus bituminoſum ignem auxiliũ, quam ex vulnere ſanguinem. cur igitur non diuinitus factum putemus,vt contra Veſuuianum ignẽ bitumine flagrantem, ac fulminis more furentẽ opponeretur profuſus è vulnere Ianuarij cruor? illo, illo, inquã, ſanguine viuimus; hoc noſtris medemur malis. Ac diuinitus ẽt iniecta mens eſt, vt aduerſus eundem ignem flagris acerrimis multi ſibi humeros cruentarent.

Ergo educitur extra vrbẽ Ianuarij ſanguis; procedit ite-
Ian. sãguis in põpa productus contra Veſuuiũ rum,atq; iterum pompa,contra Veſuuium ſiſtitur. mirum ſpectaculum vtrouis te vertas. ambo perpeſſi ignem,ſed in illo Ianuarius cum ſuis vixit, in hoc cum ſuis Veſuuius perijt. ambo vertice diminuti,ſed alteri Barbarus,alter eſt ipſe ſibi lictor. ambobus certè tunc maxima vis eſt,cũ intereũt, tunc robur integrnm,cum debilitantur, ac minuuntur; ille ſanguinis venas aperit,hìc bituminis, habent .n. & montes uenas ſuas. efferueſcit hinc ſanguis,illinc bitumen, ſed Veſuuij crater licet durus, ac ferreus diffringitur, huius crater vitreus perſiſtit,& quod in primis admirere, bitumini liberius excurrenti ſanguis, qui clauſus adſtringitur, vim facit. reſtinguit aũt ignem non infuſus, aut impoſitus,ſed propo-
Plato de Legibus ſitus tantũ. Fuiſſe dicitur olim in Græcia exercitatio quędam ludicra,à pueris vſurpata,qua illi gladiolis,aut fuſtibus armati, coniuratique aduerſus ignem, vulnera conabantur infligere,vel inurere igni ipſi ſtigmata,& verberũ notas,

& cruo-

& cruorem ipſum, ſi poſſent, elicere, alieni videlicet à Pytagorę diſciplina, cuius eſt illa vox, *ignem gladio ne ferias.* eo ludo veteres indicare voluerunt, inanem quorumdam operam in rebus, quæ fieri non poſſent. apud nos hæc pugna ſeriò committitur, qua non hoc contendimus, vt exprimatur ex igni cruor, ſed vt cruore comprimatur ignis. nec victoria caret auſpicio. Obſederat vrbem Tyrum Alexander, ac viribus omnibus oppugnabat, cum ecce prodigium. iniectum erat fornaci ferrum, quod excudi oportebat. admotis follibus Tyrij ſuſcitabant ignem, è veſtigio ſanguinis riui ſub ipſis flammis viſi rubeſcere, tanquam extinguere ignem parati. hinc orta inter Tyrios, & Ariſtandrum vatem de omine vertendo contentio; Macedoni certè auſpicium victoriæ fuit; quoniam enim liquidus cruor fornaci videbatur affuſus, in qua ferrum conflabatur hoſtile, interpetrati ſunt, nihil ſibi metuendũ eſſe à belli flamma. habet & hæc Veſuuij fornax quaſi ferri glebas; ardebat, æſtuabat; cũ ecce inter flammas Ianuarij ſanguis. accepimus igitur omen victoriæ, abiecimus metum. ac fuit quidem hic olim cruor liber à flamma, nunc etiã liberator, vt rectè poſſis hunc appellare, quod quidam elegãter, alteri tribuit, *ſanguinem triumphalem.* Equidem mirabar antea, cur ſtatim poſt cædem tanta cura eſſet iniecta ſanctiſſimo Pręſuli de amputato ſibi digito colligendo. ſignificauit enim ipſe cuidam per viſum, quo ille loco proiectus lateret. noluit colligi ſanguinem ſine digito. cur ita? ſcilicet hoc vti quaſi calamo voluit ad inſcribendũ trophęum illo ipſo cruore, quem fuderat. præuidebat ſępè ſibi cum hoſtibus huius vrbis, cum ferro, cum ipſa flamma fore certamen, ſibique vincẽdum etiam extincto. legimus Orthyadem fortiſſimum ducem, qui pro amplificandis patriæ ſpatijs ſtrenuè cecidit, ſcaturiẽtem è vulnere accepiſſe ſanguinem, in eoq; digitum tinxiſſe, tum arrepto clypeo victorię titulũ illo veluti calamo inſcripſiſſe. Ianuarius igitur cum in ſinum patriæ cruorem ſuum deferẽdum

Q. Curtius

S. Max. de S. Cypr.

Cur collectus Ian. sãguis cum digito

Valer. Max.

dum curauit, carere noluit digito, quo cruentum trophęi titulum etiam post necem posset inscribere; Atq, Hebręorũ quidem Ducis prodigia ita olim Aegyptus est admirata, vt eum Dei digitum diceret; nimirum icciico, quia in aërem effudit digito cinerem, quem calamitas est consequuta; at quantò Ianuarius admirabilior, qui exitiosum huiusmodi cinerem iam per ceteras Europæ regiones effusum ab hac vrbe amouit, ac depulit? Hoc ego tam singulari prodigio (Petre Aloysi) magis afficior, quam alijs multis, quæ vulgo narrantur, quanquam non pauci affirmant, & verò fide digni aiũt, testari se posse iuratos, cum è templo principe põpa vnà cum sanguine progrederetur, è fenestra templi vitro pellucida exorto repente Sole, qui latebat, oblatam sibi speciem infulati Præsulis cum pontificio lituo erectis prioribus digitis ritè fausta omnia pollicẽtis; eam verò speciem clarissimi videlicet Pręsulis nõ alio penicillo depictã, quam Solis radijs fuisse visam. certè hoc ipsum significauit aureum illud os, cum dixit de ijs, qui pro religione ceciderunt *riuos sanguinis ex eorum corporibus diffluentes croceis radijs Solis exorientis esse simillimos*. Addunt, cum purpuratus noster Antistes extra vrbis mœnia progressus craterem sãguinis manu acceptum aduersus Vesuuij craterem intẽtasset, statim teterrimam nubẽ, quæ imminere videbatur huic vrbi, tanquam sensisset vim sanguinis, ab altissimo vertice inclinasse se se primũ, deinde iter mare versus, cursũq; deflexisse. mox ne venti vi potius, aut casu, quam diuinitus res acta videretur, abeunte sacra pompa ad statum redijsse pristinum, quasi defunctam iàm honoris, ac venerationis officio, cum satis apertè significatum fuisset, cuius maximè ope nitendum esset, vt in dies languidior flamma moreretur. hoc quia confertam multitudinem habet testem, facilè adducor, vt credam. certè ab illo congressu sanguinis cum Vesuuio mitiora cęperunt esse omnia; huic uerò tantũ illud permissum, ut quando huic urbi officere non potuisset, se se

S. Chrisost.

ipsę

ipse cōficeret, liuore absumeret, atq; corroderet. Præscripti sunt illi termini, intra quos fureret, crater; propinaret modò pestem sibi ipsi, præterea nemini; æstuaret quantum vellet; sibi rogum, sibi sepulcrū extrueret; in sese corrueret; deniq; suo se tegeret cinere. ceterum Ianuarij lege illud est cautum. Lapidatio deinceps nulla esto, extra montem flāma ne excurrito. Neapolim turbare metu desinito. viuidū sanguinem ignis, breui moriturus, veretor.

Neq; vero aptior qsq̃ inueniri poterat, q in hoc quasi certamine cū igne pugnaret, q̃ Ianuarius; nō modò qa dū uiueret, ardētem pyram, in quam est iniectus, extinxit, sed quia cum Vesuuius amphitheatri speciem referat, desidentibus in caueæ formam medijs ex incendio veteri, & cum arenā etiam, quam è mari hauserat, sparserit plurimam, Ianuarius ꝑfectò in huiusmodi amphitheatrū produci debuit, solitus in amphitheatro pugnare, & vincere. legisse te puto, Petre Aloysi, illum olim in Puteolano amphitheatro fuisse impij præsidis iussu ad leonem petitum, atque ad ceteras bestias. quid tum egit Ianuarius? qua magnitudine animi? qua fronte? quo vultu in arenam descēdit? quibus bonorū plausibus est exceptus? cum immissæ feræ ieiunæ ad eius pedes acciderunt, nec ausæ sunt illum exorbere sanguinem, qui reseruabatur huic vrbi ad vitam ciuium. celebratum erat antea Puteolanum illud amphitheatrum magnificentissimo spectaculo, quo acceperat Nero Tiridatem Armeniæ Regem, qui è superiore loco tauros immanissimos duos telo traiecerat; sed quāto dignius hoc spectaculum fuit? cum ibi Ianuarius θηριόμαχος, ita cum belluis pugnarit, vt vicerit, ita vicerit, vt feritate etiam exarmauerit, cum blandissimè illi lenocinarētur leones. an verò mitiorem putamus ignem hūc Vesuuianum, cum tātam ab illo stragem factam esse doleamus? cum sciamus ab Aegyptijs hoc elementum belluam immanissimam, ac voracissimam appellatam? igitur in theatro Puteolano Ianuarius petitus ad leonē, in amphitheatro

Dio.

In actis Ianuarij.

H Vesu-

Vesuuiano expetitus ad flammam; in vtroq; victor, eòque, vel illustrior victoria, quia de igne, vel admirabilior, q.a parta sanguine. sectetur igitur indagando prodigia qui volet, satis magnum, immò longè maximum prudentibus viris est visum, in tanto non modo Italiæ, sed Europæ metu, in conflagratione Campaniæ, nos incendio proximos interfuisse periculo, abfuisse calamitati. Iaculabatur longè Vesuuius ingentia saxa cum flamma, infinita vis cineris omnia operuerat, ædes oppresserat, inuolutum erat Cœlum fuligine, transmarinæ quoq; regiones cohorruerant, Dalmatia fragore quasi bellici pulueris ad arma pęnè concurrerat; interea nos finitimi tanti tonitrui vix susurrum audiuimus, vix delibauimus crateris cinerem; quid tam incredibile, quam hìc elidi fulmen, aliò ferri fragorem? quid tam inauditum, quàm pęnè domi esse ignem, foris cinerem? apud nos caminum, apud exteros fuliginem? quid tam admirabile, quã è remotissimis locis huc remitti fauillam tanquam ad focũ suum? plus enim de vi, de natura, de generibus eius cineris cognouimus ex eo, qui apud alios diuersus pluit, quam qui in hac vrbe simplex. mittebãt videlicet exteri ad nos cinerem, qui apud caminum ipsum versabamur in flamma. illo ipso die, quo Vesuuius exardescere cœpit, cum incredibili celeritate fuligo, tenebræ, cinis iam occupassent Europam, adhuc apud nos nihil horum. exterriti quidem sumus crebro motu telluris, at ne vnà quidem collapsa domus est, cũ plurimæ sint vetustissimæ, parietinis vix stantibus, quarum ne labẽ quidẽ fecit vlla; atq; vt maior esset prodigio fides, nonnullæ huiusmodi domus in quiete ipsa corruerunt, quæ tantis terræmotibus restiterunt. iam cinere bis tãtum leuiter aspersi sumus vltimi omnium, quem etiam consequutus imber statim diluit, nè fortè vel paullulum huius vrbis tecta laborarent, non modò nè ruerent, vti multis in locis est factum. Conatus est etiam multò post Vesuuius inferre iterum exitium, & quasi ex insidijs nec opinãtes est aggressus,

Ex-enditur magnitudo beneficij.

cum

cum omnia iam tuta putaremus. appetebat dies Agathæ Virgini ſacer, cùm non multò ante lucem repente procella inuolui Cœlum, permiſceri imbri, grandine, tonitru; tum ſubito motu vehementius quaſſari terra, nutare tecta: excuſſus ſopor, incuſſus iterum metus. flamma quippe oppreſſa imbri, cum aſpirare nõ poſſet, intus fremebat ſpiritu eluctante. nimirum videbat quodãmodo ignis, eo die, quoniã tegebatur patrocinio Agathæ, in Aetna (quò hinc iter eſſe creditur per ingentes ſub mari ſpecus) furere haudquaquã ſe poſſe, in Veſuuio igitur ſæuire conatus eſt; nec ſenſit vtrobiq; ſibi paratum hoſtem; hic ſe cruẽtari Ianuarij ſanguine, illic reprimi Agathæ velo. Magna certè vis, ac prouida diuinæ pietatis conſulentis mortalium bono. imitatur ſanè Aetnam Veſuuius flamma, ſed vtriq; frænum eſt iniectum; atque illi quidem velum Virginis tanquam murus obtẽditur; nã profectò vereri debuit ignis tegumentum illud pudoris, quì rubeſcebat olim in genis accẽſis. cum candentes forcipes accendit ignis, non vidit ſe vim potius præſtare, ac multò expeditiorem aduerſus ſe facere, quoniam ambuſta mamma fecit Amazonem. veretur Aetna nuptiales illas faces pudici thalami, quibus ſummittit ſuas. quid mirum? quando, & leonis impetum non alia ratione cohiberi aiunt, quam igneis eius oculis obiecto velo. mirata non ſemel Catina eſt, non alia re flammam extingui poſſe, quam flãmeo. quoties ea vrbs hoc velo explicato enatauit ex illo ignis gurgite? quoties eius vulnus, quod inſanabile videbatur, huius veli faſcia eſt non obligatum modò, ſed ſanatum. iaculatur in eam vrbem, ac reliquam Siciliam Aetna ignita plerumq; ſaxa, ſed hoc velum oppanſum eſt, vt aberret à ſcopo. ac licet quidem Agathę multò æquius, quam Palladi, in eo peplo pugnam gigantis inſcribere, qui Aetnæ ſubeſſe dicitur, à ſe deuicti: hic verò alter, qui Veſuuio ſubeſſe fingitur gigas Alcyoneus, Ianuario det pœnas, qui vnus docuit hoſtẽ poſſe vinci non tã hoſtis ipſi-

Georg. Agric.

Velum S. Agathæ reſtinguit Aetnæ Incẽdium

L. Florus

Valer.

us victi sanguine, q̃ uictoris. hic ille est, cui obtẽperare didicerũt cõiurata in nostrũ exitiũ elemẽta. quoties metuimus, ne uentis ad nos ageretur è Vesuuio nubes? at cuiusmodi nubes? nempe in altitudinem immẽsam euecta, intumescẽs, grauida cinere, armata fulminibus, corusca fulgetris, tetra fuligine, linguis horrenda uibrantibus, imminens huic urbi, ac nostris propè ceruicibus incumbens. obsedit non semel urbem, circumtonabat, fulgurabat. aggredi potuit, ingredi nunquã licuit, ita uel excantata uotis, ac precibus uidebatur, vel potius tanquam diuina uirgula definitos haberet limites, ac Ianuarius Pontificio illo lituo tanquam augurali hanc nostri Cœli regionem, ac Templum descripsisset, in quod nec auspicatũ aliquid caderet, nec obnũciari posset.

Cur in Ianuarii sanguine stipulæ innatent.

Nescio quis me (Petre Aloysi) æstus abripit, vt de huius æstu sanguinis, quo æstuare Vesuuius desijt, fusius loquar, atq; illud addam, quod etiam mirum videri possit. quæret enim quispiam, cur sanguis ille restincturus incendium ferat secum paleas, quod nutrimentum potius ignis est? scis innatare in sanguine stipulas, cum quibus primùm est collectus è terra. sanè de Chimæra monte mirum quiddam narrãt. eiectat hic mons flammas Vesuuij more. incolæ, nè agros incendat, craterẽ ignis circumsistunt, fœni manipulos confertim stipãt, circundant ignem paleis. diceres, eos vel accendere caminum velle, vel, si restinguere conarentur, insanire. quid tum? horrere ignis protinus, abhorrere ab apposito fœno, statim cedere, immò opprimi, ac prorsus extingui. est hoc in Naturæ prodigijs. habet verò ille mõs in cacumine quidem leones, è iugo medio eructat flãmas, ad radices dracones serpũt. hinc datus fabulæ locus, vt mõstrũ diceretur. nihil ne Vesuuio est cũ Chimæra cõmune? est certè nõnihil. est illa p̃dẽ *Prima leo*, nosti Poëtæ carmen. nempe immanem aperuit hic quoque hiatum, quò, & Campaniã deuoraret, & se ipsum. *postrema Draco*. prorsus ita. fluuium .n. è Vesuuij radicibus tanquam è latibulis profer

Plin.

Lucretius.

ſerpentē appellauere veteres Draconē. *media ipſa Chimæra.* hinc certè primò ignis erupit. quid igitur? quādo Chimæræ in multis ſimillimus eſt Veſuuius, à Ianuario nè paleis extingui debuit eius flamma? ain'tu? at nonnihil videretur detrahi de prodigio. Natura illud fit, hoc diuinitus. non extingui videtur fœno Veſuuius, ſed accendi, notum illud eſt de Pandulpho Capuæ vrbis Principe. populabatur hic Cāpaniā; relinquebat vbiq; veſtigia ſcelerum, cū vir quidam religione præſtās videre ſibi viſus eſt deformes Aethiopes vibrato capillo, qui feſtinanter, ac ſedulò manipulos fæni plurimos alligarent; interrogati, quid agerent, quouè pergerent, reſponderunt. Genios ſe eſſe malos, ꝙ certè vultu ipſo, atque oculis præferebant igneis, colligere verò ſe non pabula iumentis, ſed exarſuro Veſuuio fomitem ignis; in horribilem eum rogum, Deo vltore, Pandulphum conijci oportere. exhorruit ille dictis, mox nunciatum eſt de huius morte: ſtatim Veſuuius ingenti ore patuit; exarſit, & tāquā iniecto multo fœno, inuoluit omnia fuligine, atq; fumo. alitur igitur ſtipula (ſi ſpectri ratio habeatur) Veſuuij flamma, non extinguitur, vt Chimæræ. quid igitur ſibi volunt illæ, quæ in Ianuarij ſanguine innatant? .ſ. paribus pugnatur armis. Ingerant ergo quantumlibet fœni Cyclopes impij intra Veſuuij caminum; vna, vel altera Ianuarij ſtipula reſperſa ſanguine reſtinguet, ac nouo quodam prodigio, incendium fomes ipſe ignis eludet: eiaculatur Veſuuius ingentes moles, vt quidam ſcripſit, *leuium palearum more conſputas*. has iacere in nos deſijt, cum primū uidit in Ianuarij ſanguine paleas; ac mirè factum eſt, ut cū hic ignis omnia corriperet, atque abſumeret, paleas tñ, in quas fortè incideret, exhorreſceret quodammodo, ac tranſiliret, ita eas relinquebat intactas, veritus fortaſſe, quas didicerat in Ianuario formidare.

Procopius

Petrus Dam.

Caſsiod.

Neq; verò paſſus eſt Sanctiſſimus cuſtos Veſuuium ignitos eiaculari lapides in hanc vrbem, cum in cetera loca, et cen-

Cur Neap. à lapidatione immunis fuerit,

centum ferè passuum millibus discreta, immanis lapidatio desæuierit. nimirum hoc tempore illa in eius magnificentissimam ædem exædificandã, atq; ornandam munificè, ac splendidè incũbẽs, magni ptij lapides, & fulgore cõspicuos comparat. ceteri montes nunc effodiuntur ad pietatẽ huius vrbis declarandam, execari se sinunt, latomias ostentãt, .s. Vesuuius contrà ad eius perniciem saxa cum flãma deuolueret? Excitatur ad latus Principis Templi ędes, exẽplar veteris magnificentiæ, quã fortasse quispiã, Rhetorũ more, inter orbis terrę miracula numerandã diceret, nisi prodigiũ illud viuidi sanguinis, cui dedicatur, magnitudine sua faceret, vt opus tàm egregium nõ habeatur mirum. sumptus est ex ærario Ciuitatis ducẽtorum, & amplius millium aureorum. augusti potius Templi est, quam ædis opus. parietes omnes quæsitorum lapidum crustæ operiunt. quot marmora, tot specula, in quibus, & magnificentia simul, & pietas huius vrbis repræsentatur. non est cur Alexãdrina marmora, cur Numidica, ac cetera, q̃ antiquitas est admirata, magnopere desideres. omnia cãdido, varioq; lapide distincta. in his mira ludentis Naturæ spectacula videas quasi fluminum lapsus, ac meandros; dum currit vnda, moratur; dum fluit, stat. spumãt quasi collisi fluctus, & scopulus ipsũ marmor est. maculosa sunt multa, sed nihil purius huiusmodi maculis, ipsa labes decus est. intercurrunt quasi per artus venæ, & quædam puniceas habent veluti guttas, quæ omnes Ianuarij deseruiũt sanguini è venis effuso. nonnulla cãdidis, & quasi lacteis Zonis præcincta sunt, & ob venustatẽ, si fas est dicere, quasi Veneris cesto. colore sunt vario, sed in vnum redeunte concentum, suauitate inenarrabili. color his subniger est, sed tamen lætus; pallidus alijs, sed pallor eximiam habet gratiam. in nonnullis viriditas est, nec euanida, nec senescens. dos omnium est in imitatione gemmarum, iaspidis, pyropi, hæmatitæ, smaragdi, & aliarũ. quocũq; incidunt oculi, gratissima est eorũ refectio. in prato te, horto-

Ædis S. Ianuarij descriptio

toque versari credas, quo nomine sanctissimum illud, pulcherrimumq; delubrum in Palęstina olim appellatum legimus, lapidum quasi florum varietate distinctum, in quo aliũ admireris puniceum, hunc viridem, illi Natura, perinde ac pictor egregius, contrarijs etiam coloribus conciliauit gratiam. Idem in columnis decus, & species. quadraginta intra ædem sunt, complectuntur quaternæ Patronorum statuas, quæ intra marmoreas veluti cõchas inclusæ sunt. nihil est ꝙ in colũnis non admirere. non modo Naturę laudabis, sed artis decus; epistilia, scapos, spiras, stylobatas, in astragalis hypotrachelia, in Zoporis metopas, volutas item, siue helices, strias, siue canaliculos. omnia mira arte perfecta. non modo nitor ijs, sed splẽdor quidam vibrans. deniq; diẽ sibi ædes ipsa facit suum. quid cũ & Sole illustrabitur suo? cum, inquam, Ianuarij simulacrum in ara principe statuetur cum aureo amiculo, & illuminata gẽmis tiara, Soli, qui Mitras est dictus, quam simillimus? qui tum fulgor erit tanquã reciprocantium radiorũ? ut tota ædes tanquã τοῦ Ηλίου ἀνάθημα, futura sit. habent & reliquæ aræ plurimum ornamenti, atq; splendoris. supernè veluti Genij è cãdido marmore corollas, aut aliquid simile gestant. quatuor odea sibi respondent cum septis itẽ marmoreis. Porrò ceterarũ partium dignitati pauimentum quoq; respondet distinctum, ac tessellatũ emblemate vermiculato. Eminet verò supernè, atq, incumbit operi ingens hemisphæriũ aureum. exrremus hic labor est, imago quædam illius cęlestis, nisi quod figuris differunt, in stellifero namq; Perseus, Hercules, Cepheus fabulis inclyti, immò verò Cẽtauri, atq; eiusmodi mõstra visuntur; in hoc uerò hemisphęrio Patroni huius Ciuitatis cũ rebus præclarè gestis expressi. Iam ante fores præcipua magnitudine, & specie admirãdæ colũnæ sũt duę, tribus millibus aureorum cõemptæ, ut fores ipsę magnificẽtia sua ædẽ ineuntibus significare uideantur, quale spectaculum sint adituri. cõputet in hac æstimatione, qui uolet, substructionẽ ædis,

Villalpandus

ædis, pretia marmorum, opera Pictorum, impendia Ciuitatis, nihil vel mole magnificentius, uel ornatu ambitiosius dicet. hoc unum fortasse quispiam è trāsmarinis regionibus aduena mirari possit ignarus rerum, æternum propemodū hoc opus, & immortaliter uicturum deseruire sanguini; sed mirari desinet, cum hūc immortalem sciet, & uiuidum. Noluit igitur amantissimus tutor, hanc urbem ignitis Vesuuij lapidibus obrui, quæ in æde magnificentissima substruenda & ornanda lapidibus hoc ipso tempore, tāto cum sumptu, ac pietatis significatione, uersatur. Ramessen Aegypti Regē ferunt, pulcherrimam molem marmoream Soli excitasse, Cambysen uerò, cum eam regionē igni uastari iussisset, ubi proximè ad eam molem incendio uentum est, siuè reuerētia Numinis, siuè pulchritudine operis commotum, flāmā longius serpere uetuisse; quid igitur mirum, cum incendium excurreret in hanc vrbem, vbi magnificētissima hæc moles Ianuario excitata est, statim substitisse flammam, vel locum reueritam, vel Numen loci? multi à me, quæ rem tantam testaretur, epigraphen efflagitabant; mihi nulla magis videbatur idonea, quam quæ non humano ingenio elaborata, sed diuinitus inuenta in Agathæ sepulcro marmoreo, quo tempore veli obiectu Catina pręcipitantē ignem ex Aetna compescuit. ea fuit. *Mentem sanctam, & sinceram, honorem Deo, & Patriæ liberationem.*

Pazzell.

Atq; habuit quidem hæc ipsa Ciuitas cum nondum omnino superstitio esset abolita multa Numina, quę in eo incēdio, quod sub Tito fuit, inuocata esse dicūtur, quorum tñ ad extinguendum incendium nullum esse posset idoneum. Apollini, hęc est Soli, diuinos honores tribuebat, quem v3. Astronomi, quia paullò ante, quanquā non sub nostro finitore, defecerat, in hoc incendio culpant. colebatur hic idē Neapoli Mitræ nomine Persico habitu, ambabus manibus bouis cornua retentans, ac premens, neq; tamen Vesuuium ille bicornem, mugientemque reprimeret. Quid Lucina, siue

Dion.

Dij Olim culti à Neapolit.

ue

ue Diana in hac eadē vrbe culta. obſtetricaretur .ſ. parturienti Veſuuio. quid educeret Lucina niſi flammam? Diana verò, quæ incenſo Epheſino delubro, ariſque ſuis conſulere nequiuit, præſto eſſet huius vrbis incendio? in illius fundamentis, nè fortè motu concuſſæ terræ poſſet euerti, legimus ſubſtratos fuiſſe carbones. præclarum omen. nempe poſtea iniecta flamma combuſtum eſt, atq; deletum. Ceres item hìc culta, ſed hæc ſuſpecta, facem præfert, dum filiam quæritat. cultus & Bacchus, nempe is qui à matre genitus exuſta. Herculem ἀλεξίκακον Neapolitani venerati ſunt, qui ne Herculanum quidem ſuum vindicare vnquam à flamma potuit, qui & ſe ipſum in pyram furens inieciſſe dicitur. an Tyndaridæ, marina Numina, præſto eſſent? at hoc tempore arſit & mare, nec vertex eorum eſt ſine flāma. an Fortuna, quæ huius vrbis olim tutelaris fuit? ea ſcilicet terræmotum ſiſteret, q̄ volubili rotæ incūbit inſtabilis? an Orion? nā hūc quoq; eſt venerata Parthenope, at huic alterū genus calamitatis debetur, eluuies. Gratijs certè referēdę grates erūt; nā & illis Ciuitas hęc afflués omni venuſtate, & gratia honores olim exhibuit, q̄ cū tres fuerint, infinitas potius Ianuario debet. an verò Veſtam implorarent, cuius adhuc rotundum templum hìc viſitur in Nili, quæ dicitur, regione. illa videlicet, cui ſacer ignis eſt perpetuus, extinguet incendiū, cui obruendo vix ſufficiat ipſe Nilus. omitto cęteros Deos tribules, ac patrios; ſunt .n. omnes hac in re maximè inter ſe pares. & ſanè cum poſtea hæc urbs eorum omnium ſimulacra, atq; delubra ſuccēdit, ſatis oſtendit, non ipſos admittendos eſſe extinguendis incendijs, ſed Ianuarium, qui dum uiueret, integerè medijs flammis euaſit. Oſtentabat olim Neapolis, ut narrat Philoſtratus in Heroicis, Alcyonei cuiuſdam oſſa immania, unius è gigantibus, ad miraculum; multos enim hìc gigātes ab Hercule interemptos dicebāt, & Veſuuium ſuper ipſos flagrare. quantò nunc maiore prodigio oſtentat uiuidum Ianuarij ſanguinem, quo eius mon-

Plinius.

tis efferuescens ignis extinguitur?

Aliorum Cœlitum auxilium imploratum

Quanquã nõ modo Ianuarij, qui ex Apotropęis præcipuus est, sed aliorum quoq; patronorũ, atq; Cœlitum auxilium est hoc tempore imploratum. eductus in pompa etiã eius, qui Assertoris nostri prodromus fuit, sãguis. quippè & hic, & si multis ab hinc sæculis effusus, tamen mirũ in modũ solui solet, & colliquescere. habet hoc Neapolitana ciuitas propriũ, ac singulare, ut concretus multorũ, qui sanctissimè ceciderũt, sanguis hìc efferuescat, pindè ac si recẽs missus è uenis. quamobrem efferant se licet Roma, cetereq; urbes, ac iactent, quòd eorum occisorum sanguine maduerũt, Neapolis glorietur, alibi occisos suo sub Cœlo quodãmodo reuiuiscere. ita nescio qua dulcedine lætus micat, atque exilit cruor. exiljit olim, hic, de quo loquor, adhuc in matris utero positus. utrum illud admirabilius, an quòd uel interfecti uiuidus exiliat sãguis? est sanè hoc immortalitatis cuiusdam exemplar, ac propterea immortaliter hæc urbs laudanda, in qua quodammodo mori nesciunt Cœlites, apud quam uiuunt in ipso cruore post uulnera. Supplicatum itẽ magno Thomæ ciui, patronoq; Ciuitatis inter horrẽdos Vesuuij mugitus. ueniebat in mentem, eum olim in hostes religionis, magno cum huius bono, utilius, uti de eo loquebantur, mugijsse; ereptum uerò nobis à fuligine Solem requirebamus ex eius pectore, vbi inter clarissima uirtutũ sidera pulcrius, quam in Signifero, splendet. Habet etiam inter ceteros hæc Ciuitas Iacobum à Piceno Patronum, quem paucis ante annis sibi adoptauit; huius corpus, q̃ temporis, æuiq; legibus minimè paret, integrum in pompa nũc primũ est eductum; atq; extra mœnia ad Vesuuij cõspectũ propositũ, Magistratu, ac Prorege, uniuersaq; pœnè Ciuitate prosequente. sentire uisus est Vesuuius infensum sibi hostem, ac minas remisit; quem enim sibi magis aduersum habere poterat, dum cinerũ uim egereret, quam eũ, qui nouo prodigio post mortem nõ est dilapsus in cineres? interea urbis

arces

arces æneis tonare machinis, fulgurare, & cũ ipſo Veſuuio certare quà fragore, quà flamma. fuit hæc ſignificatio q̃dã lętitiæ, tãquam hoſte deuicto. Exoratus etiam Agnellus ſignifer, & Agrippinus, ac nè Patronos huius vrbis omnes numerando percẽſeam, laurea Beatitatis ornatus Andreas è Theatinorum familia. fuit & hic viuido mirus in ſanguine; qui licet gelidus morte, aliquando tñ efferbuit. Nos quoq; compoſito agmine argentea ſimulacra ſanctiſſimi parentis Ignatij, ac Franciſci cum corporum analectis in pompa duximus, in quam Sodalitates à nobis inſtitutæ cõuenerũt cũ acri fuſtuario, ac laceratione humerorum: atq; Ignatij quidẽ non modò nomine, ſed factis valuit olim virtus in incẽdijs. expertus eſt is, qui cum deuouiſſet illum flammis, mox vnà cum domo conflagrauit. Xauerius verò apud Barbaras gẽtes, vbi montes eiuſmodi ſunt infames incendijs, hæc fręna ſolitus inijcere ſceleri, ac dicendo vnà cum flagrantibus tonare montibus, ac vibrantibus fulgurare cum flammis. Pari etiam ordines ceteri pro ſe quiſque pietate certarunt. Atque his præſidijs tecta Neapolis ſedet inter ipſum Cumanum, & Veſuuianum cinerem, mirè perennans; ſibique vendicat ex vtraque flamma ſplendorem, non æſtum. Ciuitates porrò reliquæ eodem communis exitij metu perculſæ ad Tutelares item confugere ſuos. quarum ſingularum quàm eximia pietas extiterit, dicendo proſequi longum eſſet. hoc tantùm non omittam, Barium, quæ vrbs admirabili prodigio liquoris è Nicolai oſſibus ſcaturientis maximè inſignis eſt, hoc ſe præſidio munijſſe. in eam vrbẽ ſe nimbus ille cineris largius effuderat, ac plus tenebrarũ, plus etiam arenæ ſparſerat, quo videlicet, & Nicolai victoria, quã nomine præfert, eſſet illuſtrior, & theatrum apparatius. inter cetera, pietatis ergo, rei educti è carcere, atque in libertatem aſſerti; quanquam horribiliores extra carcerem nacti ſunt tenebras. hoc certè halitus ille Veſuuij è profundæ voraginis carcere liber attulit commodi, quòd

alios quoq; liberos fecit. deinde aduersus fauillā sacrum liquorem expressere aëri. mox & caligo discussa, & cinis repressus. eadem ope quidam hìc in Vesuuiana regione ab agro, domoque procurrentes flammas auertit. ita extinctus ignis quà fonte viuo, quà sãguine viuido. & miramur, quòd Vesuuius ipse, cum igneo halitu aërem digessisset, suauissimum illum rorem eiusdem nominis paullò post in arborum frondes expresserit? Multa alia de Cœlitum præsidio mira narranrur, mihi certè nihil tam diuinitus factum, tam prodigiosum, atq; mirandum est visum, quam vt in tanta strage Campaniæ tunc Patria desierit metuere vulnera, cum protulit sanguinem.

10.

IO. BAPTISTAE MASCVLI
DE INCENDIO VESVVII
Liber Tertius.
Qui est
DE CAVSSA EFFECTRICE.
AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Actenus, Præsul ornatiſſime, cum voluptate nos tenuit viuidi ſanguinis, & emortuę flammę ſpectaculũ, nunc quoniam & calamitatis magnitudinem ex incendio acceptæ deſcripſi,& pręſidia oſtendi,quibus ſe Patria texit; Veſuuium quippe flagrantis animę ſpiritu vaporantẽ, & nobis exitium minitãtem in primis Ianuarius ſanguine, ac Parthenope lacrymis exarmarunt;nè quid prætermittere videar eorũ, quæ ad rem faciunt, huius incendij cauſſas philoſophia duce indagare aggrediar.ſanè de his ad te ſcribere non oporteret, quẽ hìc non ſemel audiuimus in Academijs de Naturæ arcanis, ac ceteris Sapientiæ partibus ſumma cum laude ingenij philoſophantem; ſed quoniã,vti dixi, hoc tempore Sapientia eos, qui ab incendio ſemiuſti profugerunt,ſuarũ ædiũ hoſpitio, hoc eſt Lyceo ipſo, humaniter excepit,ac fouit, fas erit hac de re paucis diſputare,te Iudice.. Solinus

Cum verò huius incendij nõ modo comes,ſed prodromus terræmotus fuerit (quẽ certè non ſine quadam benignitate Naturæ factum dixerim, tanquam excuteret oppi-

danos,

danos, alioq; migrare cogeret, antequã ille turbo ipsos opprimeret) operæ pretium videtur eius preferre caussam; præsertim cum Sapientũ sententia sit, eandẽ ferè esse, quæ sit incendij; nã idẽ spiritus, qui terrã concitatus excutit, eãdem inflãmatus etiã exurit. Quanquã ægrè adducor, vt de hoc maximè genere calamitatis verba faciam. quid ita? quia exvlceratur animus memoria præteriti tẽporis; nã, vt omittam quæ nõ multis ante annis in Magna Græcia horrenda, atque misera terræmotu contigerunt, versantur mihi ante oculos exitia prsus immania. perhorresco .n. in Apulia, non longè à Gargano Mõte, insignis, ac frequentis
Anno 1617. vrbis à S. Seuero dictæ fata nõ modò seuera, sed sæua. cerno tot oppidorum sepulcra; exanimant me insepultorum acerui cadauerum, eorũ quos immanis domorũ casus oppressit. audio gemitus, & vlulatus; cum vero infantium, parentum, coniugũ interitum cõtemplor, tum ab ijs commemorandis ipsa cogitatione abhorreo. quis fuit illius diei turbo, atq; tẽpestas? cum repente mugitu edito terra intremisceret, inhorresceret, subsidèret; cũ domus aliæ super alias inclinatæ corruerent, reclangentibus cunctis sonitu ruinarũ immenso, cum strage tanta, quantam multis prælijs non fecisset hostis. fleuimus duo pœne millia hominum extincta non in Germaniæ campis, non apud Thraciæ Bosporũ, sed intra mœnia, non alio hoste, quã Patria: traxit, inquã, secũ Patria, dum rueret, in idẽ exitium suos: tantò duriùs, quãtò minus formidatum malum; quis .n. ẽt è sapientibus terræmotũ presertim tã horribilem timeret, æstate iam prope adulta, in Apulia maximè, cum expirationes è terra tenuari, difflari, atq; absumi solent? quo tñ tẽpore tanquã instructis copijs ad perniciem coijere. Iam quid Oceani vitamus æstus, quando ẽt procul à mari terra fluctuat? quasi satis nõ sit ad eã nos appulisse, tanquã è naufragio in littus eiectos; at verò quid bellicas in castris perhorrescimus machinas, quando fit ẽt sine externo hoste domestica in tectis arieta-
tio

tio? an non rectè terram appellari dicamus brutam, quæ hostes suos domi receptat? admittit illa intra specus aërẽ, quo quatiatur, ignem, quo conflagret, aquarum fontes, quibus effusis obruatur. fontes dixi? sed quid hoc prodigij est, quod nuper vidimus? Mõs euomuit ipsũ mare, & cũ culmina montium in eluuionibus ascendere tutum sit ad præsidium, hinc nobis fuit inundatio ad exitium. parum ne est terrã quasi fluctuare motu, nisi etiam veris fluctibus, quasi naufragium faciat? antiquatæ igitur sunt Naturæ leges, nec iam arena præscripti limites mare arcent, quando & arena, & mare à montibus resorbentur. ceterum quis deinceps dicat terram suis librari ponderibus, quando stipulæ instar tam facilè vibratur? quis admiretur tanta soliditate cõcretam, quando compage laborat sua? Cuius animum hæc ꝓdigia tam immania non percellerent? ecquis erit, qui nostrum reprehendat metum, atq; huius Ciuitatis propriam animi magnitudinẽ desideret? consulat verò sapientiæ magistrum; nẽpè immanitatis arguit, ac rationis, sensusq; dicit expertes eos, qui vel in terræmotu, vel in procella, atq; naufragio, quæ ambæ res in primis horrendæ natura sunt, minimè commouentur, ac Celtas redarguit, qui tremente terra, tanquam in chorea quadam, & orbe saltatorio versarentur, ita gestiebant; intumescentis item maris fluctus audacter, nec sine tumore animi aspernabantur. negat vir ille sapiens hanc dignam esse laude constantiam, cum stupor potius, & immanitas dici debeat; inhumanum quippe videtur, cum humus, hoc est parens omnium tellus cõtremiscat, hominem Naturæ vulnera nõ perhorrescere. aut in medijs fluctibus durissimam præstare se cautem. atqui nos quantò maiora tenebant exitia? cũ eodem tẽpore, & terræmotibus iactaremur, & marinis fluctibus è monte profusis obrueremur, nouo prodigio in continenti ipso naufragi, vt omittam funestam flammam, quę circumsidebat vrbem. profectò nõ commoueri nemo potuit.

Horatius.

Arist. 3. Moral

In terræmotũ non commoueri stupor est.

Homerus

Οὐδ' εἰ κραδίη γε σιδηρέη ἔνδοτεν ἦεν

quid

q̃d? an nõ apud Romanos ipſos, quorũ incredibilis fuit in periculis adeundis animi vis, atq; robur, cautũ fuit, nè quis ſemel vno terremotu enunciato, pro quo feriæ indictæ, cõceptæuè erant, alterum eodẽ die factum enunciaret? quod fœdum prorſus habebatur, & ominoſum; quis igitur eſſet noſtrùm omnium ſenſus, quorum non aures huiuſmodi nũcijs pulſabantur, ſed oculi nutantis vrbis aſpectu perſtringebantur: certè vnica nocte quinquagies trepidatum eſt. nec antea nobis paullulum reſpirare à metu licuit, quam Veſuuij ſpiramentum fieret laxius. Inſiſterem hìc in dicendo, niſi firmum, ac ſtabilem de ſe haberi ſermonẽ ipſe terrę motus vetaret. Venio igitur ad cauſſam. neq; verò hæc tam in aperto eſt, quàm vulgus putat. quid .n. de naturalibus in hoc genere cauſſis cõſtituas certi; vbi alterno motu Natura ipſa dubia eſt? ſanè quænam cauſſa ſit, quamobrẽ terræmotus fiant nõ modò his cõmibus ſenſibus. opinionibuſq; compertum non eſt, ſed ne inter phyſicas quidem diſciplinas ſatis conſtitit. Ventorum ne vi accidant, ſubeuntium ſpecus, hiatuſque terræ? an aquarum intra terrarum cauitates vndãtium fluctibus, pulſibuſq; ita, vti videntur exiſtimaſſe antiquiſſimi Gręcorum, qui Neptunum ἐννοσίγαιον, καί σεισίχθονα appellarũt, an cuius alius rei cauſa, alteriuſuè Dei vi, ac Numine, nondum, inquã, erat pro certo creditũ. ꝓpterea veteres Romani, cũ in omnibus alijs vitę officijs, tùm in conſtituendis religionibus, ſeu potius ſuperſtitionibus cautiſſimi; vbi terrã mouiſſe ſenſerant, nunciatũuè fuerat; ferias eius rei cauſſa edicto ſtatim imperabant, ſed Dei Nomen, vti ſolebãt in ceteris calamitatibus, cui ſeruari ferias oporteret, ſtatuere, atq; edicere non audebant, nè aliũ pro alio nominando, falſa religione populum alligarẽt. idque ita in decretis Põtificum obſeruatum eſſe, M. Varro dicit: quoniam, & qua vi, & per quem Deorum, quorũ apud ipſos frequens populus fuit, terra tremeret, incertum eſſet. Sed eorũ ſentẽtia maiores in Lyceo plauſus videtur excitaſſe,

Alex. ab Alex.

Ammianus Marcellinus.

taſſe, qui terræmotum fieri dixerunt, dum alterna vis curſat, & vltrò, citroque ſpiritus commeat. cuius motus æſtu tenuatus, atque laxatus, cum ampliora quærat ſpatia, nec facultatem euadendi habeat, intercluſo meatu, fremit, ac tumultum ciet; proxima quæque remolitur, ac iactat; ſiuè tellus criſpante crepitu ædium vibret, ſiue intumeſcat aſſurgens, alternatimq; reſideat; ſiue concurrentia tecta contrario motu arietet; ſiue vndantis ſit inclinatio quædam, & fluctuum more volutatio; ſiue in vnam partem totus impulſus: atq; hæc ſententia ex Ariſtotelis, ac Theophraſti fontibus defluxit non modo in Lyceum, ſed etiam in hortos Epicuri. quę quidem à doctis in quatuor diſtincta ſunt genera, ſiuè formas. aut enim Braſmatiæ dicuntur, cũ humum intus halitus illi ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles, vt in Aſia Delos emerſit, & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiuſa, & Pelagia prioribus ſeculis dictitata aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſin in Bœotia, & apud Tyrrhenos Vulcani, inſulęq; plures; aut Climatiæ, qui motus limes ruẽtes, & obliqui vrbes, ædificia, mõteſq; complanant; aut Chaſmàtiæ, cum grandiori motu patefactis ſubitò voraginibus terrarum partes abſorbentur, vt in Atlantico mari Europeo orbe potior inſula, & in Criſeo ſinu Helice, & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succinienſe profundo hiatu abſorpta æternis tenebris occultantur. inter hæc genera terræ commotionum Mycematię ſonitu audiuntur minaci, cum diſſolutis elementa cõpagibus vltrò adſiliunt, vel relabuntur cõſidentibus terris; tunc enim quaſi tauri mugitus audiũtur immanes Huc pertinent illa tot monſtra quot nomina, quibus alij terræmotũ diſtinguunt in agitantem, ſubuertentem, ſcindentem, perforantem, tremulum, ruinoſum, impellẽtem, vehẽtem, euehẽtem, deprimentem; Sed nemo breuius, ac ſapientius, quam Ariſtoteles in duo genera collegit; docet .n. alterum eſſe motum terræ nõ abſimilem tremori, cum videlicet ſpiritus

Varia terræ motus genera.

Georg. Agric.

Βρασμός Concuſſio

Ammianus.

κλίνω. Inclino Euerto

χάσμα Hiatus

Μυκάωμαι Mugio

Albertus.

Ariſt. 2. Meteor.

plurimus terram,longè latèq;peruadit,eamque non in profundum,sed in latera ciet,ac modo ad hanc,modo ad illam partem vibrando agitat,alterũ esse instar pulsus, cũ ex imo terra concutitur, ac sursum, deorsumque iactatur spiritu rectà ascendere conante,quo pacto se habet in animãtibus pulsus,eo si quidem arteriæ nũc se se efferunt, nunc concidunt; atq;hoc longè periculosius esse dicit, cum vno in loco infernè spiritus vnà conspirant, vnde existit tanta illa commotio, atque eruptio, quæ omnia ruinis operiat; hinc quippe accidere ait,vt aliquando magna vis cinerum, lapidum,atq; saxorũ tãquã è lebetibus, subiectis prunis, ebulliẽtiũ efferuescat; atq; hoc modo terræmotu facto euersa esse quæ circa Sipylon,& qui vocatur Phlegræus Campus,& & quæ circa Ligusticam regionẽ sunt. Animaduertere igitur facilè quisque potest, cuiusmodi motus hic Vesuuij fuerit,ex quo eruperit materies cineris,atque lapidum tanta vi, tantaq;copia,vt agros,maria,ac transmarinas etiam regiones oppleuerit.Sunt.n.halitus illi,vt vniuersè loquar, natura non modo citi,ac loco maximè mobiles,sed,vt ita dicam,impotẽtes sui,quos si vis inimica obsideat,compellat, atq; in arctum agat,postea quam peruagati excurrerũt, nisi potestas abeundi detur, tum verò,

Virg. 1. Aen. *Illi indignantes magno cum murmure Montis*
Circum claustra fremunt.

quæ claustra cum diù pepulerunt, si fortè perlustratis omnibus euadere nequeãt,inde quò maximè impacti sunt, resiliunt,& aut per occulta diuidũtur loca, ipso motu fatiscẽte terra,aut per nouum vulnus emicant;quod sua ætate accidisse idem Aristoteles narrat in Heraclea ponti Herculi sacra, quo nomine, & Herculanum hoc Campaniæ Strabo vocat.est quippe hoc fatum Herculis, vt non minus mortuus,quam viuus varios in labores,ac varia incurrat in monstra. cohiberi igitur spirituum vis tanta non potest,nec vlla cõpage constringi; laxamentum sibi parant indomita qua-

Arist. ibidem — Ἡράκλειον

dam

dam Naturæ potentia liberi, carcerem indignantur, ac sibi ius suum quodammodo vendicant; quòd si agitatione illa inflammati nacti sint materiam idoneam, qua pascantur, tunc ipsi viribus sumptis omnia depascuntur, montes ipsos.

Illud nunc quærendū videtur vtrum hic Vesuuij terræmotus solito more, an alia quapiam ratione contigerit. fortasse enim non deerit quispiam, qui hūc non tam spiritibus delitescentibus, quam flammis prodeuntibus tribuendum putet; sed cum ea nocte, q̄ pręcessit eruptionē incendij, terra, in vicinia maximè, non semel mouerit, profecto à lucta spirituum, qui inclusi latebant, terræmotum factum, neminē latet. deinde primo, qui occurrit, obice diffracto (ictus quidem verticem petebat, sed aberrauit in latus) statim illi

. . . . *velut agmine facto,* Virg. 1. Aen.

Qua data porta, ruunt.

armati flamma, ignitaq; instructi materia. sed dum vnà omnes sine mora euadere conātur, angustiore ostio prę tantis copijs, vehementius quati mons cœpit, atq; conuelli. igitur, & qui adhuc tanquam ira quadam perciti claudebantur ignei halitus, & qui iam cum impetu prodibant terram quatiebant. hi verò cum erumperēt, circumfusum aërem impellebant, voluminibusq; flammarum protrudebant, ex qua rarescētis aëris collisione horribilis ille tremor in fenestris, præsertim vitreis, fuit; porrò terræ commotio, perpetuaq; vibratio in hac vrbe, ac finitimis locis, non nisi ex consensione continentis cum Vesuuio, vti reor, accidebat; partibus videlicet inter se nexis, & communi coagmentatione compactis; quapropter toto fere biennio vicinia cōtremuit, etiam cum Neapoli quies erat. Non absimili ratione fulmen, cum è nube emicat, intra quā cogi non pōt, nube ipsa fracta, collisoque aëre, aures fragore percellit, ædificia commouet, & quatit. quod item in bellicis machinis, æneisq; tormentis, quæ fulmen ipsum aut æmulantur, aut vincunt, experimento discimus; intrusus .n. sulphu-

reus,ac nitrosus puluis in machinam, & glande obducta, admoto ab ima parte extrinsecus igni, illico intus accēditur,ac maius quam centuplum spatium occupat, qui cum in arcto sit,magna vi primò concutit machinam,tum non aliunde faciliorem exitum nactus,quam vbi conclusa glans est,eam toto impetu elidit per canalis spatium, inde eadē vì foras exturbat;tum omnia tumultu miscentur;consequitur tectorum commotio, atque concussio; quod ita fieri necesse est,cum ignis ille affatim tanta cum lucta,atq; conflictu ex angustijs erumpat,aëremq;repēte diuerberet,atq; feriat,ipsa quoq;glande,dum hunc findit obiectum,obstrepente, ac stridente: & sanè ita hæc inter se similia fuerunt, vt,qui procul aberāt à Vesuuio,alterius imagine delusi sint.

Cardanus

Cur mitiores terremotus fuerint post eruptionem ignis.

Ceterum,quòd antequam Vulcanium illud amplū antique voraginis ostium pateret,vehementiores fuerint motus,postea mitiores,nemini mirum videri debet,eductis videlicet magna iam ex parte copijs, & in liberiorem aëris campum effusis; quem nisi vis tāta spirituum inuenisset,futurum erat facilè, vt magna Campaniæ pars horribili labefactata motu concideret, aut cum reliquis vrbibus hanc maximè hiatus aliquis resorberet; neque enim his casibus orbis terræ obnoxius aut nūquam,aut rarò fuit. At verò mirari quispiā hic iure possit,quid sit, quod post laxatas Vesuuij fauces, atque immensæ voraginis os illud immane patefactum, adhuc per interualla terra mouerit,æstate præsertim,quo maximè tempore philosophia nos ab hoc metu liberabat, ac securos esse iubebat;quippe tum tenuantur calore spiritus, atq;diflantur,quod caussæ est vt AEgyptus calida regio,rarò contremiscat; sed nimirum reliquiæ,vt ita dicam,coniuratorum sub cuniculis delitescebant.in primis animaduerti mouisse tellurem vehementius semel in maximo imbri, ac procella noctu cōcitata, iterū paullo post imbrē subitū, qui rursus agros eluuione vastauit; atq; hæc fieri dicerent Peripatetici, tum quia intercipitur halitus, neque potest euadere

Cur postea non omnino destiterit moueri terra.

dere terræ meantibus frigore constipatis, quamobrē & noctu frequentius tumultuatur, tum quia occupata sede ab aquis, contineri nequit breuioribus septis. certè illum ipsum immanem in Apulia terræmotum paucis ante annis factum imber præierat post ingentem æstum. his addo aliquid Vesuuij proprium; cum enim expiratio hęc bituminosa sit, scimus bitumen aquis ali; vnde illa non ficta, sed vera spectacula Chimæræ mõtis, Nymphęi crateris, aliorũq; locorum, quorum ignis imbribus adolescit. accedunt ingētes ruinæ montis, quem dum ignis exedit, necesse est immanes collabi moles, atq; corruere, quod Anaximenes Milesius sensit; quanquam in hoc errauit, cum non aliter concuti terram diceret, quam cum labefactata inpræceps ageretur; quò spectat illud Poëtæ nè an Philosophi?

Terra supernè tremit magnis concussa ruinis, *Lucretius*
Subter vbi ingentes speluncas subruit ætas;
Quippe cadunt toti montes, magnoq; repentè
Concussu latè disserpunt inde tremores.

Cererum mirum videri non debet, intra Vesuuium tantam contineri vim posse spirituum, cum cauis locis, ac specubus abundet maximis, in quibus illi hospitari, vel potius ponere castra possint. præterea cum subinde materia sulphuris, ac bituminis propagetur, nouos gigni halitus necesse est, atq; instaurari copias. Nã quod nonnulli ex Astrologis sentiunt, idcirco iterari terræ motus, quod eadem congruentium siderum veluti coniuratio redeat, id non facilè sapientes admiserint; neq; enim Mars in Leone, in quo signo primùm stationem habuit, vltimos huius anni motus concitauit, cum iam aliò diuertisset.

Aluerniata lapsus. Lege August. Niphum

Videris hìc à me quærere cuiusmodi signa ex ijs, quibus terræmotus præsentiri solet, hunc præcesserint; tantum .n. in hoc ipso mali est, vt eo imminente inhorrescat ante Natura; in primis verò lineam ex nubecula tenuem in longum spatium per cœlum protendit, quæ conditis ventis diffla-

Signa terræ motus.

ri nequeat, qua linea ducta quodammodo futurum adumbret incommodum more Pictorum, aut significet malum, tanquam *à linea incipere*, vt fit in stadio, excursum sæpe ad vrbium vastitatem. Præterea intumescit mare, atq; exũdat. illi ipsi qui nauigant non dubia coniectura nituntur intumescente fluctu subitò, aut quatiente icti, intremiscũt verò etiam in nauibus posita æquè, atq; in ædificijs. Quid quòd puræ in puteis aquæ turbidiores fiunt? quæ scilicet perturbatæ Naturæ indicia sint, ac dissidentium elemẽtorum tumultum, pugnamq; testentur: quod certè signum hoc tempore nõnulli animaduerterunt. Solent & bruta nescio quo Naturæ stimulo concitata, huc, illucq; diffugere, ac significare mortalibus, aliò esse migrandum; quin etiam Anaximenes ex volatu auium terræmotũ prædixit, nam & volucres ipsæ non impauidę sedent. quo igitur præsidio nitãtur homines, cum nec volucres fidant pennis suis? Ardet etiam aliquando ante motum aër, ac faces prætendit tanquam indices belli, quod animaduertisse dicitur Callisthenes. Nonnunquam verò Cometa præit nuncius calamitatis, quod accidit in Achaia. Antecedit, & Lunæ defectus, vel potius, vt Aristoteles cẽsuit, ea deficere incipiẽte solet tellus quasi cõmota prodigio intremiscere. addũt aliqui & Solis deliquiũ, quasi exhorrescat ante Cęlũ, & clarissimos quos habet oculos claudat, ne intersint exitio; atque hoc certè tempore vtriusque planetæ defectus præcessit, Lunæ vero etiam subsecutus, quanquam sub altero finitore. Nam quid ego dicam, neq; Cœlum ipsum cum maximè placatum est, atq; tranquillũ, sine aliquo metu cerni posse? nempe cum Cœlum silet à uentis, tunc immurmurare, atq; mugire solet tellus, illis videlicet cõditis in cauernas; & quod magis mirere, hæc accidere aiunt Mathematici vi siderum congruentium, maximè vero circa quadrata mundi. at quid magis aduersum quadratæ figuræ, quã motus? adeò in hoc genere calamitatis perturbata sunt omnia. Denique, vt cetera

Plinius.

Augustinus Niphus

tera

tera, si quæ sunt alia, terræmotus omittam indicia, illud nõ modò oculos, sed aures horrore implet, immane murmur è terra, fremitus, mugitus, interdum etiam quasi pulsantiũ fragor armorum. quid ego nunc de mugitu, quem Vesuuius hoc tempore edidit dicam? quid de fragore, ac tonitru, quo exterrita, & consternata Italia est? quis auctor illius, nisi is, qui iactabatur sub specubus, igneus halitus, dum exitum eluctatur, qui fragor subinde varius in terræmotibus esse solet pro materia excipiente formas specuum, per quos meat; rauco in recuruis resultante; in vuidis, atq; stagnantibus more fluctuum murmurante; aduersus dura, atque solida mugiente, fremente, tonãte. hunc porrò, grassante iam igni, augebat collisio saxorum immanium, quę uis illa spirituum iaculabatur; quæ moles egestæ, deinde collapsæ, atq; collisę cum alijs horrendo tumultu cœlum omne complebant. hinc olim sub Tito auditus dicitur è flagrantis Vesuuij vertice quidam horribilis tubarum veluti clangor, bellum veluti indicens, atq; ad vastitatem Campaniæ ignitorum spirituum copias euocans; hoc vero tempore initio quidẽ tanquam trusatilis molæ, atque versatilis strepitus, deinde tanquam missilium è tormentis æneis globorum, immo tonitruum fragor. atq; hoc nõ in incendijs tantũ accidit, nã & mugitũ aliquando editum à Vesuuio legimus sine flãma; & in paludibus ipsis secus flumina subterraneos fieri solitos accepimus sonos, qui Bucentauri dicũtur siue Bomugi. fabulantur eos esse sacros Deo tauros; quia videlicet ita sonus ad aures accidere solet, ac si sit tauri boantis, seu mugientis. quinẽt aliquando, cum contagio maxime sęuiret, non semel voces auditæ dicuntur è terra humanæ similes, quas emittere Oxoarcham putabãt. vulgò Græco nomine Oxoarchã vocant spectrum quoddam, atq; laruam anilem, gracilem admodum, atq; oblongam, quasi gracilẽ dominã dixeris. ab hac prædici eo sonitu pestem arbitrãtur; reapse magna vis illa est halituum, qui afflantur è terra, sub qua per-

Vnde in terræmotu mugitus, & sonus varius

Dio.

Procop.

Augusti. Niphus

perſtrepunt;qui deinde,vt eruperunt virulenti, aërem inficiunt.immo verò aliàs auditum narrant ex ima humo quaſi verberatæ mulieris gemitum,qui adeo perterruit audiētē, vt ſemianimis prodigium referre voce vix poſſet, cui metus excuſſus ꝓductis è philoſophia naturalibus cauſſis;fracto .n. aëre, vti dicebam,in cauis terræ ſpecubus,pro illorum forma, naturaq; varij eduntur ſoni, quãobrē & hinnitus velut equorum,& catenarũ ſtrepitus,& armorũ fragor, & alia multa ſonorum genera non ſemel audita dicuntur; ſed hæc ſilentia potius Naturæ ſunt,ſi cum ingenti Veſuuij mugitu,ac fremitu cōparaueris, qui non modo noſtras,ſed exterarum quoq; gentium aures compleuit,ac perculit.

Quò ſpectēt ſigna terræ motus

Deniq; ut hæc,quæ de terræmotu à Philoſophis fusè diſputantur,breui complectar;hoc agunt halitus illi,ut nobis ſpiritum ducere ſine interitus metu non liceat. cum lineas obſeruarũt in cœlo,tum ſe longius è terrę cētro proripiũt, ac ſuperficiem pellunt.perturbant in puteis aquas, Camelorum more, dum bibunt, ne uidelicet fœditas appareat tanti monſtri, ꝙ Natura tunc parturit; quanq̃ eam tegere interdum quoquo modo conãtur, cũ aſſociant ſe Cometę, ita qui orbem terræ fœdant exitijs, pulchri .ſ. & comati uideri uolunt. calamiſtrum ipſa calamitas eſt, nec aliunde accipiunt cinerē, quẽm ex incendijs. montes ipſi ſæpe cinerarij ſunt. Intempeſta maximè nocte tēpeſtatē cient, ac mortaliũ quies eos inquietos facit.nocturna quaſi ſaltatione debacchãtur ebrij, ſub Veſuuio maximè uitibus referto. quãquam & meridies eorũ aliquando inſidias detegit, quoties meridiana ipſa lux ſempiternam urbibus offudit noctē? occurrũt & orienti quãdoq;Soli,tãquã eum ſalutaturi,nec tñ ſalutē mortalibus, ſed perniciē allaturi.plaudũt illo motu malis noſtris, atq; in tanto Naturæ uulnere ſoli tripudiant. nouos fontes aperiunt, etiã oculorũ.Solis, Lunæq; defectus opperiuntur, ut immaniſſimum facinus oculatiſſimis careat teſtibus. sũma hiems eos arctiſſimis uinculis

culis ita colligatos tenet, ut nos metu ſoluat. sũma æſtas eoſdem ita conficit, & abſumit, ut nos reficiat, recreet, & cura æſtuare non ſinat. cum tanto cõcitentur ęſtu, tãq; ſint natura feruidi, vt incendia ipſa excitent; calidiſſimas tñ regiones vitant, & cum nos obrigeſcere metu cogant, rigidiſſimas minimè quatiunt. Cœli clemẽtia eos facit immites, vbi maxima tẽperies eſt, ibi maximè agunt eos intẽperiæ. in Campania immanius ſæuiunt, nacti v₃ amplũ, & ſatis idoneum ad inſtruendã aciem campum. cùm purũ eſt Cęlũ, tũ terra labem facit. cùm tranquillũ mare, tùm fluctuat terra, ne felicitas ſit omni ex parte conſtans; cùm ſedata ſunt omnia, tùm ſeditio viget. in montium ſe latebras abdunt ad damna, vt Spartacus ad latrocinia. nati ſub montibus, ipſos demoliuntur, ac tumulant: niſi per rimas, ac meatus pateat oſtium, præfracto ingenio clauſtra perrumpunt, montes lacerant; aut exitus ſit, aut exitium. quã tenuium dominorum imperio, ac tyrannidi tam ingens terræ moles paret? eorũ nutus eſt, nutare terram; iactet neſcio quis Mathematicorũ poſſe ſe extra terram poſitum tãtã molem vertere, hi intra terram, ipſam poſſunt euertere. ſaxa, mõteſq; diffringũt, atq; cõminuunt; interea nos obſtupefacti lapideſcimus metu, prodeunt ipſi è carcere iam ſoluti, vt nos formidinis vinculis colligent, atq; conſtringant. anhelitus illi terrænè dicẽdi, an noſtri, quibus quatimur ægri mœrore? nihil certius, quã dubium illum motum tendere ad perniciem. mugitum è terra edunt ſæpè cũ flãma, ne cõni ſupplicio deſint Phalaridis tauri. opprimimur caſu ędium, vt exprimatur sãguis, quo halitus alantur. hiatus illi, quos aperiunt immanes, ſatis oſtẽdunt, quid tam auidè ſitiant, quidụè inhient; ſpectacula illa, q̃ hoſtiliter in vrbium excidia conſpirarint. per vulnera parentis telluris aditum ſibi faciunt ad natorum mortalium ſtragem. ſed nullumnè præſidium? dabo. dum arietant ædificia, horum teſtudo tutiſſima: mira res. robur, & vis eorum ſumma vbique, p̃ter q̃ in campo. fugimus in campũ, vt

Spirit⁹ quoſum terram moueant.

Plinius.

eorum pugnam vitemus;nullibi ſalus certior,ſed caue;nam ijdem præliantur ardentius in Campania.

Poſtremo loco cõmemorãda ſunt,q̃ terræmotus importare ſolet incõmoda. certè illud non eſt exiguum, ꝙ tantũ incuſſerit metum ipſo murmure, atq; mugitu; quẽ ſubinde metũ augebant tectorum crepitus, parietũ nutatio, ac penè,ꝙ verebamur, dehiſcens ſolũ, cũ omnia præſentẽ oſtẽtarent interitum. adde, quæ præcinebãt Mathematici fata, fore, vt repentè terra latè diffiſa recederet, vt profundis vrbem hãc faucibus reſorberet, quod .ſ. factum legeramus aliquando non modo in Phœnicia,atq; Thracia,ſed in Eubœa,atq; in hac ipſa proxima nobis Inſula AEnaria. quanquam Neapoli diuino beneficio nulla prorſus hoc tẽpore corruit domus, quãuis ruinoſæ non paucę eſſent,cum tñ in illo,ꝙ ſub Tito fuit incendio, terræq: motu,nonnulla ædificia,in primis verò gymnaſia corruiſſe dicãtur. Interrogas num nouæ ſint factæ, vt nonnunquã accidit, aquarum ſcaturigines? etenim ſcis ipſa agitatione, & conuulſione telluris nouos aperiri ſolere meatus,& cuniculos,per quos latices foras erumpant;veteres cõtra fontes,fluuioſq; cõdi, vel aliò certè decurrere;id planè nunc factũ, nec ſine magno incommodo Ciuitatis,cũ farinaceæ molæ diu vacauerint,ꝙ aliò fluuij diuertiſſent,oppreſſis terra canalibus; nouis contra fluentis patefactis eluuio agros, oppidaq; vaſtauit. confluxerunt .n. partim marini fluctus, quos mons reſorptos euomuit, partim fortaſſe aquæ (neq; .n. ſalſæ oẽs erant)quæ intra Veſuuium cõtinebantur, ex quibus Draco fluuius eſſe putatur, è Veſuuij radicibus effluere ſolitus, quaſi flãma ſolũ,atq; incendiũ ipſum ſatis non eſſet ad deuorandã Campaniam,niſi ẽt in hanc immaniter Draco ſæuiret. æquatis igitur vallibus immẽſo cinere,obſtructis ſulcis aquariis,quos Elices vocant, durato ẽt ſolo,ꝙ bitumen adſtrinxerat,cũ maximi quoq;& creberrimi acceſſiſsẽt imbres,qui per eos dies perpetui fuerunt,cum terra tantam aqua-

Terræmotus incommoda.

aquarum colluuiem resorbere non posset, in mirã altitudinem excreuere effusi latè torrentes, qui cautes immanes, ac rupes potius, qui tuguria cum armentis, & gregibus, qui villas pagos, atq; oppida ipsa demergerent. pter hæc frigidæ, q antea erant aquæ, nonnullę concaluerunt, quæ .s. per feruidum cinere iter excurrerent, quod aliàs terræmotus efficere solet cõmutatis aquarũ venis. Ac ne omnia persequar, extremum illud est, ac maximum terræmotus incommodum, vel exitium potius, ignis eruptio. nam cũ expiratio illa, vti diximus, ad concipiẽdum incendiũ suopte ingenio idoneam vim magnam sulphuris, ac bituminis, aut vtriusq; nacta semel incanduit, ilicet diffracta ingenti motu tellure erumpit; cęlum, maria, regiones ẽt transmarinas cinere, saxis, caligine, fumo, fragore horribili cõplens. plenæ sunt historiæ, quæ cum terræmotibus incendia sæpe coniungunt; nam & Marco AEmilio Lepido, & C. Oreste Coss. ad insulam Liparam terra cum mouisset, ignes euomuit, & L. Martio, & Sex. Iul. Coss. in AEnaria cũ terra desedisset, exarsit; & L. Fabio, & L. Q. Guidone Coss. in agro Caleno ex concussa terra flamma prorumpens, ac per triduum exæstuans agros exussit. Cõmodo verò Principe post terręmotũ ignis emicans ex imo tẽplum Pacis hostili more incẽdit. in agro quoq; Mutinensi cum Montes duo vehementi motu inter se concurrissent, ex ea quasi pugna inter Martios conflictus subita flãma Vulcanus exarsit. nã quid ego dicã, superiore seculo ab Auernum lacum post crebram terræ cõmotionẽ tantum exortum incendium, vt ex cinere, vti dixi, montem extulerit? Ferrariæ verò, paucis post annis, cũ terræmotus multas demolitus esset ædes, tandẽ subito hiatu facto, erũperunt è terra sulphurei fontes ardẽtes, cum magna pisciũ Padi fluminis strage.

Terræmotum cõsequi aliquando solet incendium.

Iulius Obseq. *Lycosthenes.*

Anno 1538.

Anno 1570.

Iam me terræmotus ipse à se quodãmodo excussit, atq; ad incendiũ propulit. ingeniosè, vt solet, philosophatus est in hoc Aristoteles, eo, quod attigi, exemplo, vt quẽadmodũ

Caussa effectrix Incendij.

Arist. 2. Metteor.

Aguſt. Niphus in hominis ægri corpore & tremor eſt, & pulſus, qui cum inæqualibus ſpatijs ſolito magis ſalit, ac micat, febris æſtũ indicat; ita in hoc amplo telluris veluti corpore & terræmotus ſint, & incendia. quis non antea Veſuuium admirabatur montium omnium pulcherrimum? at quanto nunc in ſqualore conſpicitur? q̃ horribili tremore concuſſus, quam feruido quaſi pulſu ardens? nec mirum, cum venas habeat plenas ſulphuris, ac bituminis; quæ poſtea q̃ tanquam è venis ſanguinem miſit, leuari viſus eſt. bilem pęne oēm iam euomuit; nam bilē huius artis antiſtes ſulphuri ſimilē facit, ambo .n. facilè exardeſcunt; quanq̃ in hominis corpore & tremoris, & feruidi pulſus facilè eſt inuenire cauſſam, in Veſuuio non item. enimuero in hoc incendio, quod neminem latuit, ſolùm latere videtur auctor incendij. Atq; Sol quidem, ne quis ipſi tanq̃ auctori, ac reo diē diceret, diem ipſum abſtulit, ſeque ſtatim in noctem abdidit. halitus verò igneus ſibi tēperare non potuit, quin ſeſe proderet, palãq; confiteretur ingenti fragore, ac murmure, à ſe eſſe incendium excitatum. nã alij quidē alias afferunt cauſſas, vti videbimus. flagrat igitur Philoſophiæ forum ſuſpicionibus varijs, necdum à iudicijs refrixit.

Bilis cum ſulphure comparata. *Hippocrates.*

Non ignoras hoc in genere illud inter Sapientes maximè controuerſum eſſe, vtri tanta vis tribuenda ſit, Solinè vnà cum certis alijs aſtris, an potius efferueſcenti ſpiritui. ſanè Chaldæi in primis, qui diuinos honores igni tribuebant, auctorem Solem putarunt; alij contra dant quidem nobiliſſimo Planetarũ, vt ſua munia præclarè, vt facit, exerceat, temporum viciſſitudines immutabili, ac rata lege diſpenſet acceſſu, receſſuq; ac tota illa peregrinatione Signiferi. foueat, inquiunt, calore, non exurat ēt terræ viſcera; nihil de Solis viribus derogamus, ſed nihil illis arrogamus. expone corã Sole quantũuis ardente bitumen, aut ſulphur, rapaciſſimã ignis materiã, num hæc concipiet flãmam? non ita. qui poterit igitur ille eandē abditam, ac penitus abſtru-

Baccius Fallopius. Raynerus

sã in ſpecubus inflãmare? latices in terræ venis clauſos calefacere Sol nequit, venas verò ipſas accendet? interponitur, ac reſiſtit tantæ molis cõpages. duriſſimę cautes, ac rupes obiciuntur, quæ vim Solis obtundunt. quidquòd Septentrionum tractus, quos longiſſimè diſtans Sol obliquè tantũ aſpicit, calidis abundant fontibus? cũ cõtrà q̃ feruentiſſimo Solis æſtu torrentur loca, cuiuſmodi ſunt q̃ vtrunq; Tropicum interiacẽt, aut vix, aut paucis caleant thermis. iã ſi Soli ea vis, & facultas tribuenda non eſt, certè multò minus ceteris aſtris. Neq; verò eos audierim, qui putant vim quandã igneam marinis aquis ab aſtris tribui, q̃ illæ terræ viſcera ſubeuntes deferant, atq; inde fieri, vt alicubi tellus ardeat, & fontes efferueſcant. quæ ſi vera eſſent, mare ipsũ aſtrorum radijs repercuſſum exardeſcere oporteret. habet mare potius pingue quiddam, & craſſum, ꝙ materiã ſufficit ad incendium, q̃ illud tenue igneum ab aſtris acceptum. videtur hi quodammodo idẽ velle, ꝙ Zoroaſter, quẽ aiunt, ſcintillas ab aſtris excudere conatum, eodẽ fuiſſe igni crematum. Nam illud, ꝙ veterum quidam de Atlante cõmẽti ſunt, cœleſtium rõnum periti non admittunt. cum ij dicerent, quoties cœli axis ab illo ſuſtollitur, atq; à terris abſtrahitur, inuſitatã vim frigoris conſequi; contra uerò cum demittitur, ac deprimitur, magnos excitari ęſtus, & quandoq; ipſa incẽdia, ꝙ aberrare à uero nemo in Mathematicis eruditus ignorat, cum cõpertum ſit, Solẽ numq̃ aberrare à uia, q̃ eſt inter utrumq; Tropicũ, ut uocant; diuerſitas aũt aſcẽſus, atq; deſcẽſus, quę in alijs planetis epicyclo fit, nulla ſit in Sole, ut obſeruarunt Aſtronomi. eos igitur potius audiamus, qui hac de re ſeriò, & grauiter philoſophati sũt. enimuero Aetnæ ignium in primis, & Aeoliarum Inſularum hęc fere ratio à Sapientibus traditur: cum illæ ab ea parte, qua Eurus, & Africus ſpirant, plenas ſulphuris, ac bituminis ſpecus ad mare uſq; habeant, pelluntur pelagi fluctibus, pulſę halitum gignunt, qui motu ipſo agitatus tenuatur, ſulphuriq;

Sebaſtiani Baſſonis opinio

Cardanus

Iuſtinus Baccius

riq; miſcetur,tum accenditur,& inflãmatur, neq; uero hac in re fabulæ ipſæ poëtarum philoſophia uacant, cum Typhœum gigantem huiuſmodi locis ardentibus ſubeſſe dixerunt; Typhœum .n. Papias ſignificare dicit eiaculantem flãmas.quo indicare uoluerunt ignem, ſiue ſpiritum ignitũ in terræ uiſceribus clauſum; cum aũt eundem gigantem ſe cõmouentem,atq;erigere conantẽ deſcribunt,terremotus, atq; incendij cauſſam oſtendunt. halitus .n. ſiccus, & calidus ſub terra conditus,uti diximus, calore ſolutus, atq; laxatus,ac gigãtea magnitudine,quaſi ſeipſo maior effectus, non fert anguſtias, exitũ ſolicitè quærit, agitatione atteritur;fremit, terram quatit, ac ſi materiam incendio aptam, quaſi pabulum fuerit nactus,ſumptis uiribus exardeſcit; tũ diffractis, ac diſſipatis obicibus fumũ attollit, torrẽtes ignis euomit, cinerẽ eiectat, ſaxa iaculatur.Atq; hoc illud eſt, ꝙ ſummus philoſophus docuit,cum dixit: *ignium, qui ſub terra latent, cauſſam eſſe colliſi ſpiritus accenſionem, aëre prius in exigua fruſta diſcerpto*, quod enim tenuatum eſt, facilè incaleſcit. Ex hac igitur Ariſtotelis voce,tanquam ex auguſto quodam fonte noſtra diſputatio manet.

Ariſt. 2. Meteor.

Pleni ſunt libri,plenę Sapientium voces, ex hac mole telluris excitari expirationem quãdã diſparilem, cuius humidior portio vapor,ſiccior vero, & calidior propriè expiratio, ſiue halitus appelletur,quę ſiue frigore laceſſitus,ſiue motu,& agitatione colliſus accendatur, atq; exardeſcat in flãmas; eſt .n. Peripateticis flãma ſicci ſpiritus feruor, qui ſpiritus, vbi luctando diffregit obices, flãmam ipſam foras euoluit. Sed hæc tantùm qui ita diſputant in Lyceo, haud ſcio an q̃ſtioni faciant ſatis, cũ adhuc q̃ri poſſit, cuiuſmodi expiratio illa ſit,ſiue halitus,& vnde gignatur,neq; .n. omnis,quouis ẽt magno motu, eſt ita prõptus ad flãmam, ſed quidã certus halitus ex certa materia eductus;nã alius ẽt ſi calidus ſit,& ſiccus,attenuari quidẽ poterit,& ſubtilior redditus difflari citius,ꝗ inflãmari.alioquin cur nõ omnis hali-

Georg. Agric. Simon Portius

Raynerus.

litus,cũ vbiq; locorum excernatur, efferaturq;, haudquaq̃ tñ in quibusuis locis accenditur? neq; .n. existimãdum est, eum aut nunq̃ frigoris pugnam pati,aut nõ sæpe, multũq; exagitari,& grauiter cõmoueri, cuius rei argumenta certè terræmotus sunt, quibus tñ motibus ille halitus nec sẽper, nec vbiq; in flãmas euadit, & si eum admodum tenuari nõ dubitauerim; ꝙ iccirco fit,quia.s. peruenire nequit ad eum caloris,ac siccitatis terminum, vt prorsus ignescat, nimirũ ex non satis idonea, atq; ad incendium prõpta materia extractus est. quãobrẽ propriã eius generis expirationis materiẽ ipsam contẽplari oportet, q̃ cõflagrationis caussa esse possit; expiratio .n. seruat naturã corporum,vnde excernitur,atq; effluit,q̃ quò magis aërea sunt, atq; pinguia,eò id, quod afflatur, & abundantius est, & verò flammæ rapacius. itaque eos rectius philosophari censeo, qui de expiratione distinctè loquuntur.Nã multa sunt ẽt calida corpora operta humo,quæ tñ non leue discrimen admittunt; nã ex quibusdã, ꝙ expirat, non est omnino ad ignẽ excitandũ idoneum; aliorũ expiratio aliquanto acrior,ac paratior est ad flãmam, vt Auripigmenti, atq; Sandaracæ, q̃dam vero corpora magnam, ac mirã habent cum igne cognationem, ꝙ aërea magis sint,& obtineant cum calore pinguedinem, quæ alimento esse possit igni, cuiusmodi est bitumẽ,ac sulphur. quicquid igitur ex his potissimum expirat, enimuero facilè exardescit; id aũt duplici illa rõne contingit, aut pugna frigoris conatu obnitentis aduerso, quẽadmodũ frigida nubes exprimit fulgur, atq; elidit, aut iactatione, atque motu,cũ spiritus in antris impulsus, præsertim vicino mari constrictus,circumstantium corporum attritu quodã se torquens exardescit;habet .n. motus facultatem nõ modo segregandi,attenuandiq; spiritum, sed ẽt accendendi;ac tum ille ingenti mole telluris oppressus,si omnino iter offenderit obstructum,vbi semel incãduit, multo præsertim fomite auctus infremere,vim facere,excutere quicquid obstat,donec

Quis halitus promptus ad incendium.

Incendium quot modis excitetur

nec effracto carcere cũ impetu prosiliat, euadat, erumpat, obuia quæq; deuastet, ac perdat. queadmodũ .n. feræ caueis inclusæ, si forte septa perfregerint, magnã stragem occursantium faciunt, ita ignitus halitus, vbi telluris claustra perrupit, tẽperare sibi nõ põt, quin impetu & furore quodã indomito omnia demoliatur; q̃ eleganter expressit ille; cũ de spiritibus intra nubẽ inclusis, carmine philosopharetur.

Lucretius.

. . . . . magno indignantur murmure clausi
Nubibus, in caueisq; ferarum more minantur;
Nunc hic, nunc illinc fremitus per nubila mittunt,
Quærentesq; viam circumuersantur; & ignis
Semina conuoluunt è nubibus, atque ita cogunt
Multa, rotantq; cauis flammam fornacibus intus,
Donec diuolsa fulserunt nube corusci.

Aristoteles certè eadem fere ratione in terræmotu (quod multò magis ad hunc cum incendio coniunctum pertinet) philosophatur, ac tonitru, quippe cũ sicca, & calida expiratio in densa, crassaq; nube cõcluditur, fit vt intra eius quasi specus huc, illucq; diffugiat, ac tã agitatione, motuq; q̃ frigoris lucta magis incalescat, tenuetur, ac ꝓinde locum postulet ampliorem. tum verò dum nubes magis, magisq; in vnum colligitur frigore, atq; cogitur, spiritus concitato impetu libertatẽ quæritãs fuga, impulsu magno, & quasi verbere in nubis densæ corpus impingat, discindat illud, atq; concerpat, q̃ vehementis illius fragoris est caussa; quo etiã modo conditus sub terra spiritus, præsertim ignitus, foras exilire nitens, sed inuento obice retroactus, inseq; reuolutus quatit terrã, donec immaniter claustra ipsa diffregerit. atq; hoc quidẽ tẽpore, paullo ante incendium, cum magni æstus præcessissent, repente inusitata in hac certè regione vis frigoris ineunte Nouembri nos occupauit, quo irritatus ille halitus, cum pœne infinita subesset ad alendum ignem materies, facilè potuit exardescere. Ad hæc non parum facere viri docti autumant, q̃ non multò ante acciderat. Cõcep-

Proxima caussa huius incendij.

ceptacula quædam latentis ignis habet intra se Vesuuius; *Georg. Agric. Ambr. Nol.* vnde illa vaporaria sunt, ad quę Medici per ęstatem ægros, nostra ēt ætate, mittere soliti. iam paucis ante hoc incendiū mensibus aliquot terræ iugera, atq; rupes fortè dirutæ, vnà cum parte armenti, in subiectam voraginem conciderunt. *Tumor in Vesuuio ante incēdium vnde acciderit.* qui rem ignorabant, intumuisse Vesuuij quodamodo vterū mirabātur, quasi grauidū eo fœtu, quē postea maturū edidit sibi, acerbum Cāpaniæ, immo verò vtriq;. igitur cū oppressus terra expirare feruidus ille halitus haudquaquam posset, primò excanduit quodamodo ira, concussitq; tellurem, deinde incanduit ēt incendio. atq; hoc caussæ esse potuit, cur nō statim eruperit ea tēpestas ex vetere hiatu, qui videlicet superiniectis molibus erat obductus; sed antea, irrupit in latus. Equidem eos, qui putant antea Vesuuium intumuisse vi spiritus, vt de historiæ veritate non omnino constaret, libenter interrogarē, quì potuerit tanta montis moles, sine vlla prorsus commotione telluris, sine mugitu Vesuuij, spiritibus intra specus exitum eluctātibus intumescere? narrat quidē Aristoteles, in vna ex Vulcanijs Insulis, *Arist. 2. Meteor.* intumuisse primùm partem telluris in gibbum, at non sine sonitu quodam, tum facto hiatu plurimum halitus erupisse, qui & fauillam, & cinerem eiectarit in Liparam, atq; alias itē Italiæ regiones fœdarit. ita igitur Aristoteles hæc accidisse narrat, vt cū intumesceret terra, sit fragor auditus, ac mugitus inde editus; mox verò cinis effusus; tumor aūt ille Vesuuij aliquot ante mensibus, quam ignesceret, & sine terræmotu, & sine vllo sonitu frementis, & erūpere conantis spiritus fuit; de rupe vero abrupta, ac præcipitante intra voraginē tam certa fides est, q̃ certa narratio eorum, qui affuerunt. quippe in more positum est apud Oppidanos, vt si forte pecus in p̄ceps ruat, bos in primis, non aliter bubulco fides habeatur ab hero, nisi auulsum attulerit cornu, ꝙ tunc factum ab Oppidanis audiui. iā tùm igitur, cū bos ille intra voraginem vnà cum rupe cadens immugijt, omē dedit eius

M mu-

mugitus, quē Vesuuius itē bicornis postea immanē edidit; atq; auulsum illud cornu præbere potuit buccinę vsum, qua signum daretur paullo post deuastandæ Cāpaniæ. inde igitur ille tumor, ex rupe v3 collapsa, vt fit, non ex vi spiritus propellētis; ꝙ in tanta mole vix credibile est fieri potuisse repente sine vllo motu telluris, aut sonitu; p̄sertim cum in Puteolana quoq; conflagratione (ne longius abeam) cum superiore seculo tellus intumuit, ac montem extulit nouū, ingentē terræmotum per dies multos p̄cessisse narrent. at nihil horum in Vesuuio contigerat, vt vicini testantur. Itaq; vt instituta contexā, illa ratio, quę à Sapientibus de Aetna, & Vulcanijs Insulis est tradita, non contēnenda videtur, vt certis quibusdā vētis proximos fluctus intra specus cōpellentibus halitus excitetur, qui vbi motu tenuatus incaluit, atq; in venas sulphuris, ac bituminis incurrit, ignita materia pastus, sumptis viribus omnia depascatur, deuolutis in præceps flāmarum è cratere torrentibus. Tria igitur potissimū conspirant ad incendium, vt Sapientes docent: primò quidem materia idonea, vnde excerni expiratio illa possit eius naturæ, q̄ facillime ignē concipiat, cuiusmodi est bitumen, & sulphur, de qua materia suo loco dicā; deinde subterranei cuniculi, atque specus, in quibus inclusi spiritus castra ponere, aciem instruere queant, quas v3 specus efficere solet, vel terra magno motu dehiscens, vel aqua per montiū viscera decurrens, ac sibi viam aperiens, ac mare in primis terram arrodens, vel expiratio ipsa ignea, quæ lapides vrit, exedit, absumit; quāquam Poëtæ fabulātur, Vesuuij specus gigantum opera montem olim effodientium excisas fuisse. Ventos quoq; ad excitandum incendium quasi folles quis neget vim habere maximā? hac .n. de caussa Vulcaniæ Insulæ AEolię dictę sunt ab eo, qui ventorū teneret imperiū. Et sane constat, certis flantibus ventis eas insulas magis ardere; immo sine illorū flatu vix suscitari posse videntur incendia; iccirco .n. & subterranei mugitus antecedūt, & iactatio-

Simon Port.

Quæ requisi soleant ad incendium.

Vnde specus subterranei

Aguſt. Niphus

Dio in Aug.

Ambr. Nol.

Baccius.

ctationes concussæ telluris; ac tùm denique factis hiatibus fumus euoluitur;consequitur tetra caligo,postremò flãma, atq; vnà cinerũ globi,& cautes ingentes in sublimè iactantur. Accedit & mare,vel incitamẽtum incendij, vel nutrimentum; hoc .n. perpetuo allisu in subterraneas cauernas aperit vias, crassum ẽt, pinguẽq; fomitem subministrat ad materiæ propagationem ; certè pleriq; montium, qui eructant incendia,vel circumfluum habent mare, cuius fluctibus diuerberantur,vt AEtna, Vulcaniæ Insulæ, AEnaria,& vna Cycladum in AEgæo mari,& in Islandia apud Hyperboreos altera, vel certè littoribus finitima sunt, vt hic Vesuuius,& Chimæra in Lycia, & Mons quidam in Achaia. Quod aũt insit in mari pingue quiddã, fomentum ignis, satis declaratum ẽst in Actiaco bello. cum .n. Cæsariani vndiq; ad hostilẽ nauẽ accedentes iacula ignifera emitterent, faces manu conijcerent,ollulasq; carbonum, picisq; plenas cominus tormentis eiacularẽtur, Antoniani marinam aquã hauserunt, vt flammam extinguerent,sed auxilium in perniciẽ cessit,ac vires malo addidit, aqua .n. marina flammæ infusa non multa,eam potius exuscitat. proinde etiam maris præsidio destituti, centones, & cadauera in flammam iniecere, quod aliquandiu ignem inhibuit, sed mox ventis irritatus magis exarsit : itaq; alij fumo necabantur, alij etiamsi circumfuso pelago cincti torrebantur ; alij armis ignem concipientibus colliquabantur, marinis aquis accẽdentibus rogum.Præterea mare ipsum compingit penitus in cauernas flatus, qui in sulphuris, aut bituminis venas incurrentes irritare possint incendium.viderunt hoc ẽt ex Poëtis quidam de Natura philosophati, ex quibus Lucretius imitatus Empedoclem de Aetna monte, quem æmulari dictus est Vesuuius,caussas complexus incendij sic loquitur.

Mare incẽdio fomitem sufficit.

Dion.

. . . . Primum totius subcaua Montis
Est natura ferè silicum suffulta cauernis,

Lucretius lib. 6.

Omnibus est porro in speluncis ventus, & aër;
Ventus enim fit, vbi est agitando percitus aër;
Hic vbi percaluit, calefecitq; omnia circum
Saxa furens, quà contingit, terramque, & ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus ignem,
Tollit se, ac rectis ita faucibus eijcit altè,
Funditq; ardorem longè, longèq; fauillam
Differt, & crassa voluit caligine fumum,
Extruditq; simul mirando pondere saxa.
Nec dubites, quin hæc animai turbida sit vis.
Præterea magna ex parti mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, æstumq; resorbet.
Ex hoc vsque mari speluncæ montis ad altas
Perueniunt subter fauces. hàc ire fatendum est,
Et penetrare mare, & penitus se cogier alto,
Atque efflare foras, ideoq; extollere flammas,
Saxaq; subiectare, & arenæ tollere nimbos.

Cur Italia tā obnoxia incendiis subterr.

In Helicone nè, an in Lyceo carmē hoc cudit? igitur mirū videri non debet, cur in Italia non modò Vesuuius, sed alia multa conflagrent loca; nēpè à Natura maximè parata, atq; instructa est ad incendiū, nā & situs angustiæ, quibus intra duo maria assiduè diuerberatur, & subterraneæ cauernæ igni peruiæ, atq; ventis, & infinita vis sulphuris in venis latens hoc p̄stant accedit tēperies Cœli, & mira clemētia, q̄ facit, vt, extractis halitibus plurimis, inclemēte sæpe cœlo vtamur ob fulmina; terra vero desæuiat, quà motu, qua flāma. Iā tota pœne Cāpania antiquę conflagrationis vestigia retinet, solo passim cinereo, pumicibus, & carbonibus viuo saxò cōclusis. Hinc Ariciæ cāpi tā prōpti ad incendiū fuisse dicuntur, vt si carbo decideret, cōciperet statim tellus ignē. Testatur hoc Ciminus mons sulphureis fodinis, & feruidis aquarum scatebris abundans; spiraculū itē ignis ad Petrā q̄ meritò Malā appellāt; vbi aër noctu scintillat, interdiu velut ardenti subtus fornace caligat, & fumat; ac circa balneas

Plinius.

Mattius

Apo-

Aponi loca cinereis salebris horrida, Thermis ipsis carbones interdum emittentibus, & fauillã; feruentes quoq; passim lapides occurrunt, qui exarsisse olim regionẽ ostẽdunt, ac minentur iterum exarsurã. Atq; vt cætera omittã, quid paratius ad incendium, q̃ Vesuuius? cõspirant certè omnia, infinita vis sulphuris, ac bituminis in venis abstrusa; specus ingentes, qui spiritus exceptent plurimos, venti ipsi, qui sopitum ignẽ exsuscitent; nã ijdem ad radices loco indidere nomen, vbi intra specus audiuntur murmurantes, ac fremẽtes. deniq; ꝓximum mare, quo tã auidè pascitur, atq; ita se hoc tempore ingurgitauit, vt illud etiam euomuerit. Vesuuius maximè prõptus ad incendium

Sed quoniam in hoc incendio cum multa inusitata, ac similia prodigio contigerunt, tum maximè illa quatuor; fragor horribilis ꝓcul auditus; cinis infinitus altissimè euectus, longè, latèq; diffusus; mare resorptũ, atq; è montis cratere profusũ; torrẽtes bituminis, qui agros, q; domos, qui pagos, atq; oppida integra à fundamẽtis eruerunt, obruerũtq;, tantorũ exitiorum caussas indagare aggrediar. Ac de vario quidẽ mugitus subterranei genere satis disputatum est, cum de terræmotu diximus, ingentẽ verò hũc Vesuuij fragorẽ, vt in tormentis æneis, & machinis bellicis fit, sulphurei spiritus, ac nitrosi efficiebant, quibus cũ pœnè infiniti essent, tã amplum voraginis ostiũ erat angustum. Lucta igitur illa, & conflictatione spirituum ex angustijs erumpentium, displosi deinde aëris, quem in exitu propellebant, saxorum ẽt immanium, q̃ ab imo sursum protrudebantur, collisione, dum sibi inuicẽ intercursarent, seq; diffringerent, tantus ille ruinæ sonitus audiebatur. Ceterũ horrẽdus hic fragor, qui vti dicebam, iactus fulminum, aut pulueris è tormentis excussi sonitum imitabatur, sine nitro vix fieri potuit; nã hoc intumescens in sulphure, in ventum soluitur; Vesuuij porro viscera, cum tãquã in calcaria fornace magna ex parte soluta sint, sal, ac nitrum abundè sufficiunt; nã Geber, qui τῆς χημείας peritissimus est habitus, salis, atq; aluminis mate- Vnde tãtus incendij fragor. Cardanus Falloppius.

riam calcem constituit. Sed cur in Samnium, ac Picenum, aliaq; loca nonnulla delatus fragor tantùm, cinis non item? sunt qui putent per latentes specus, atq; cuniculos altè sub terra defossos sonitum ad eas oras excurrisse, Apēnini mōtibus Vesuuio proximis continenti tractu sibi inuicē respōsantibus; verùm pter q̃ꝙ, Vesuuius ab Apennino seiungitur quāobrem cœlebs est dictus, fragor ille apud exteros non tā quasi mugitus è terra, quā fragor è cęlo, quē ęnea tormēta pilis exturbatis edunt, est auditus. alioquin oportuisset Siciliam eo fragore percelli, cum, vt à Sapientibus accepimus, hęc sibi inuicē loca, Vesuuij, Cumarū, Aenariæ, Aeoliarum Insularum, Aetnæq; respondeant; atqui Siculorum aures eo perstrictæ non sunt. nubes igitur ipsa in immanem altitudinem excitata, grauida spiritibus igneis; cū hi motu, atq; agitatione magis, magisq; accenderentur, sulphure inflāmarentur, eluctante quoq; nitro, acrius irritarentur, fragorē illum horrisonum in ipso cursu, tonitruorum in morē, & machinarū bellicarum edebant. quāobrē aiebat Asclepiodorus, q̃uis sudo, ac sereno cœlo, cōcursu ipso corporū, atq; conflictu edi posse quāsi tonitrua, cuiusmodi aliquādo edita, atq; audita esse dicuntur puro sub Sole, cum Aetna ingentem exustæ arenæ vim eructasset. dicendum .n. videtur, propter impetum spirituū è cauernis erūpentiū, sulphure exardescēte, nitro rixante aërem crepuisse, q̃obrem Paracelsus sulphur veluti corpus, nitrum spiritū esse dicebat, quo tantus in Natura tumultus excitatur. igitur ex nube cinerea ignitis, nitrosisq; spiritibus armata, ille fragor erūpebat immanis, qui apud exteros ēt lōgè audiebatur; apud nos verò & nubis accēsæ fragor, & proximi montis fremitus, subterraneusq; mugitus fuere. ꝙ satis apertè declarauit scriptor eius incendij, ꝙ sub Tito accidit, cum dixit, intus, forisq; Vesuuiū obstrepuisse, quà mugitu, quà tonitru. Neq; verò illud est magnopere mirandū, ꝙ latius sit auditus fragor, q̃ diffusus cinis. quia hic ea tantùm loca peruadit, eòq; rectà,

Cur in aliquot loca delatus fragor tantum cinis non itē

Vide lib. 4.

Dion.

rectà, defertur, quò vẽtus rapit, nec per alias quasuis disper-gi regiones pōt; aër aũt cum tenuissimus natura sit, percul-sus, atq; collisus ita fragorẽ excipit, vt eũ ceteris partibus sibi colligatis, ẽt longo interuallo discretis impertiri possit, quanquã in hoc ipso venti multum agunt. idẽ fere accidit in ꝓcella; fragor .n. ac tonitrus, qui editur ex nube collisa, multò latius, ac longius fertur, q̃ ipsum nubis corpus graui-dum aquis, & accensis spiritibus concitatum. Quæret aũt hoc loco fortasse non nemo, cur cinis hic Oriẽtem versus, ac Meridiẽ excurrerit maximè. quidam putant iccirco fa-ctum, ꝙ ignis ille conceptus esset intra eas montis specus, quæ ad has potius, q̃ ad ceteras mundi plagas spectent, ita vt cinis ad latera montis impulsus, & ad partem voraginis Occidenti expositã, ab hac Orientẽ versus retroactus, in-star impactæ pilæ reuolarit. sed hæc fortasse acutius exco-gitata, q̃ verius, ꝑsertim, cum cinerea nubes initio nõ obli-què, sed in modũ pini se rectà sustulerit. certè veteres Sa-pientes ita de Vesuuiano cinere philosophati sunt, vt eius cursum ventis tribuerint: ex ijs vnus apertissimè scripsit: *Vesuuij cinerem eò deferri, quò procliuior ventus abstulerit, in longinquã plerumq; delatum regionẽ illabi*: Orientem igitur versus, atq; Meridiẽ Natura ventorum vi nuper hunc cine-rem detulit, in has potissimum plagas se ater ille turbo cõ-citauit, ac cinis effudit; vt videlicet disceret ẽt Oriens, se cinere posse fœdari, nè pertinere tantũ ad Occasum vide-retur cinis, atq; vt Meridianus ipse splẽdor disceret, se ob-noxium esse caligini. quid igitur est in hominum vita, nisi caducũ, ac mortale, nisi squalidum, & obscurũ; quando vel Oriẽs pallescit in bustum, vel Meridies horrescit in noctẽ.

Cur cinis Orientem versus, ac Meridiem excurrerit.

Procopius.

Verùm me hac de re disputantẽ, ac plura dicere paran-tem ad sese trahit, ac rapit illud Nubis cinereæ immane spectaculum, quæ non fulguratione modò perstringit ocu-los, sed altitudine prodigiosa pœnè ẽt effugit. Obseruarũt è Mathematicis quidã hac arte præstantes, nubẽ hanc quã altis-

Nubis altitudo mira

altiſſimè elatam, ac diligenter inſtrumentis adhibitis contẽplati ſunt. animaduerterunt in primis illud, exacta iã noctis hora ferè cum quadrãte, adhuc nubis verticẽ illuſtrari à Sole, ac radijs ornari ab eo v3, q̃ vix ortum extinxerat ipſa fumo, atq; fuligine; repẽdit tñ lucẽ vel indebitã tẽpori. eſt ꝑfecto ẽt apud nos illuſtre quiddã, eos à q̃bus malè ſis acceptus, afficere beneficijs. Quæris quãtũ ſe ex eorũ ſententia nubes extulerit? in altitudinẽ ſanè mirandã, & prodigioſam, hoc eſt trigintaduùm ferè millium paſſuum. quod incredibile dictu, tñ eius artis periti apertè demonſtrant; ac ſi montis ipſius, quaſi machinæ cuiuſdã immanis magnitudinem, longitudinẽq; perpenderis, facilè perſuadebit tubus, aut tormentum æneum tam longè ignita, nitroſaq; materia fartum eiaculans globum. porrò minabatur ea nubes inde orbi terrarum, fulgetris ardens, fulminibus armata, fuligine horrida, cinere grauida, impendens vrbibus ẽt tranſmarinis. deſpectabat Europæ regiones, nec propter caliginem tantum ſempiternæ cuiuſdã noctis horrore, ſed propter cineris etiam vim infinitam, interitus, & quadã cõmunis ſepulchri terrebat imagine, confundens omnia tenebris, atq; permiſcens. quid mirũ igitur, nubem tã altè ſubuectam quolibet ventorum impulſu, cum ſe explicaſſet in latera, regiones ẽt longiſſimè diſiunctas occupare potuiſſe, ac fauilla cuncta cõplere? Apuliã vniuerſam, Dalmatiam, AEgæum mare, Euxinum quoq; pontum; celeritate verò tanta, vt cũ in incendio, q̃ ſub Tito contigit, tertio demum die cinis peruaſerit Romã, in hoc regiones, quę longius diſtant, cuiuſmodi ſunt Salentinæ, atq; Illyricæ, eodẽ ipſo die paucis poſt horis exceperint cinerẽ. Sed vndenã Veſuuius tm̃ hauſit materię, vt & Cãpaniã altis aggeribus ſepelierit, & mare contraxerit, & pœnè totã Europæ faciẽ contexerit puluere? certè hic in tumulos congeſtus, &, ſi vis, iterũ cõſtrictus in lapides, Veſuuios excitaret multos, quapropter dubitari non poteſt, quin è penitiſſimi Veſuuij cauernis,

Vide Clauiũ.

Vnde tantũ egeſtæ materiæ acceptum.

immo

immò verò ex immensis illis specubus, quæ sub terra, mariq; longissimè protenduntur, tantũ materiæ sit acceptum. quò magis assentior viris doctis, qui Vesuuium putant, per occultos meatus in Trinacriam vsq; porrectos, habere cum ipsa Aetna commercium.

Venio ad prodigium tertio loco positum, quanq̃ hoc ipsum triplicẽ habet euentum & quod mare retroactum, siue resorptum sit, & q̃ mox cũ impetu regressum præter littus excurrerit, & q̃ ex ipso altissimi mõtis cratere feruido (nouum perturbatę Naturæ portentũ) cum flãmis vnà defusũ, atq; deiectum subiectos agros, & oppida latè demerserit. acceptũ erat à Maioribus, in cõflagratione agri Puteolani, quæ superiore seculo contigit, mare passibus ferè ducentis recessisse; quidam iccirco id factũ putarunt, q̃ ignei halitus terrã reddidissent laxã, ac fatiscentẽ, q̃ veluti sitiens aquã p suas rimulas hausisset; atq; ita pars illa telluris, q̃ mari abluebatur, exaruisset. existimarũt nõnulli nuper recessisse mare, q̃ intumuissent vicina Vesuuio loca, q̃ vndas in mediũ regererent, atq; hæ deinde cũ impetu in littora recurrerent, vt factum legimus aliquando amnibus in contrarias partes terræmotus caussa fluentibus, q̃ v3 extollerent se vi spiritus, intumescerent verò dorsa telluris aquã sustinentis eam partẽ versus, ad q̃ prius aqua defluebat, vt in Liguria bello Punico secũdo accidit, ac proximo seculo Tagus, diffugiẽtibus in vtrãq; ripã vndis, sicca in medio ostendisse dicitur vada, verũ qua nunc ratione philosophandum sit ostendit euentus, cum Vesuuium vidimus.

Mare vt resorptum, & profusũ fuerit è monte.

Simon Port.

Plinius.

. . . . *salsos reuomentem pectore fluctus,* *Virg.*

siue id ingenti spirituum vi factum, qui vt enormes cautes, ac rupes ipsas extulerunt in sublime, ita & marinos fluctus, qui per cuniculos influunt in radices; siue potius vt expleretur inanitas; quasi minus p̃digiosum esset mare cum terra confundi, atq; ex altissimo monte defundi, eoq; viscera montis impleri, quam Inane illud hostem Vniuersitatis ad-

mitti.excluso igitur aëre, accurrerunt fluctus, quos siphonis instar mons mari proximus excepit; mox relapsi resumpto aëre. Neq; .n. ignoras varios esse attrahendę aquæ modos, nā si rō quædam cōnis, & ordo Naturæ spectetur, prosilit aqua vel ut genus ꝓpaget suū; quapropter, cū intromittitur sicci corporis dimidiū, effert se illa ad reliquū supernè humectandum; vel ad inanitatem explendam; hinc excogitata ingeniosè multa, vt aqua humilior ad editiora loca trahatur; sin propria eius natura spectetur, vel ideo ascēdit, quia comprimitur, vt cum lapidem inieceris; vel vt æqualitatem seruet, vt cum aquæ aquam infuderis. Ceterum istiusmodi prodigia, quæ iure magna putantur, non prorsus ignota sunt eruditis viris. nam in Apamea Phrygiæ vrbe simile quiddā contigisse legimus, quæ vrbs multò longius à mari distat, quam Vesuuius. ibi terræmotu facto, non sine admiratione, atq; horrore viderunt repentè incolę marinos è terra fluctus erumpere, qui conchylia, & natantium gregem, ouium oppresso grege, reliquerunt in pascuis; quod ipsum Natura spectaculum hoc tempore nobis exhibuit, sed horribilius multò, & quia è celsi montis vertice defusi fluctus, & quia vnà cum flamma.

Aug. Nipho.

Aquæ quot modis attrahantur.

Nicolaus Damascenus

Sed haud scio, an quidquam in hoc incendio aut admirabilius, aut immanius acciderit, quám vis illa torrentium ignium, & ille flagrantis cineris fluuius immensus, sulphure, ac bitumine mistus, q̃ impetu facto potuerit domos à fundamentis euellere, domos dixi? immò villas, pagos, oppida integra è sedibus eruere, atq; in mare deuoluere, nè vestigio quidem relicto. Nimirum nihil est in Natura concitatius spiritu, nihil acrius, ac uehementius; hic potest dissipare magna spatia terrarum, hic montes subruere, aut nouos subrigere, atq; extollere; Insulas etiam inuisas antea in mari medio proponere. hic non domicilia solum, aut familias, aut urbes singulas, sed gentes totas, populosq; subuertere, & modò ruinis operire, modò in altam uoraginem

Quanta sit vis concitati spiritus.

conde-

condere. teſtentur id duodecim Aſiæ urbes, Achaia item, & Macedonia; ac ne nimis antiqua repetam, longèq; poſita, teſtentur paucis ante annis in Apulia euerſa repentè oppida, urbeſque deletæ. quo in genere haud ſcio an quidquam magis mirãdum potuerit accidere, quam illud, quod à viris doctis accepimus. Ferũt olim ingenti motu cõcuſſa tellure integram regionem in mare delatam, & cum impetu deuolutam vnà cum hominibus, ac brutis; &, quod ſuperare fidem videtur, in mari aliquandiu ſupernataſſe; mirabantur incolæ tanquã nauigium à littore, ſic Patriam à cõtinenti ſolutam, atque abſtractam, inſulamque factam iam Oceano circumfundi; demum ferè poſt menſem tota deſedit imis demerſa gurgitibus. cauſſam eius prodigij eã Phyſici afferunt, quod infinita illa vis ſpirituum, quorum acerrima vis eſt, cum fuiſſet inter duas terræ veluti tunicas incluſa; cumq; vnde erumperet, non haberet, impetu maximo ſecreuerit, atque extulerit primam illam tunicam, ſeu ſuperficiem regionis, eamq, ad mare tranſmiſerit: quæ cum plurimum aëris concepiſſet, principio leuior ſupernatare potuerit, donec humore attracto, ſuo pondere, ac mole deſederit. cui prodigio ſimile illud eſt, quod ſua ætate contigiſſe narrat Timæus; apud nos in AEnaria inſula, collem, cui nomen Epomeo, terræmotu cõcuſſum ignemeuomuiſſe, & quod inter ipſum, ac mare in medio erat, rurſus ad mare pepuliſſe, terramq; in cineres verſam iterum vehementi turbine, (Typhonem appellant Græci) ad inſulam appuliſſe, paullòq; poſt more fulminis cũ impetu redijſſe, mariſq; flexu inundaſſe inſulã, nec aliter ignem extinctum. Adeo vis illa ſpiritus mira moliri poteſt, quæ .ſ. potuit aliquando motu ipſo in orbem verſare tellurem; quod contigit ſupremò Neronis anno, pratis, oleiſq; intercedente via publica in contrarias ſedes trangreſſis; qua etiam vi factum quidam putant, quod prodigio aliquando verterunt, vt capita Deorum in templis conuerſa reperta ſint. quãta igitur

Mirũ de regione in marevi ſpiritus proturbata.

Aguſt. Niphus

Strabo.

Plinius

Iulius Obſeq.

vis illa ſit, quæ Deorum etiam capitibus afferre vertiginem potuit, antiquitas ipſa iudicet, quæ eos coluit mente non ſana. Quidquòd idẽ ſpiritus edito ex ima tellure murmure, atq; mugitu tanq̃ claſſico montes ipſos aliquando euocauit, atq; inter ſeſe commiſit ad pugnam? ꝙ olim in agro Mutinenſi contigiſſe diximus, in quo montes duo concurrere viſi, crepitu maximo, ſeſe alterno pulſu quatientes, incurſantes, & quodammodo arietantes; ex quo conflictu tãquã belli flãma inter ipſos erupit, ac vicina ſunt loca vaſtata. quid? an non mare ipſum vis illa ſpiritus prodigijs impleuit? nã, vt cetera omittã, in eo tractu, qui eſt inter Euonymum, & Hieram Inſulas, marini fluctus adeo intumuere, vt præalti montis speciẽ exhibuerint, qui poſtea ad continẽtẽ profuſi Tryphonis nec opinantis exercitũ oppreſſerunt; ſed quãtò maiore nuper ſumus horrore perfuſi, cum maris fluctus reſorptos vidimus, atq; è cratere montis in ſubiectam planitiẽ effuſos, in eũdẽ quoq; maris craterẽ, vnde erãt accepti? montẽ verò ipſum pœnè conuulſum, atq; diffractũ; prędiorum itẽ partes in alia loca vi ſpiritus deuolutas; templa, domos, pagos, oppida à fundamentis eruta per aërem caliginoſum in mare protruſa. Hæc ſi ſecum reputaſſet Phauorinus ille, ſiue Philoſophus, ſiue Grammaticus, fauiſſet non minus Maroni, quam Pindaro. Auſus eſt is Mantuanum Poëtam reprehendere, quaſi tumidius, atque inſolentius de Aetna, quem mõtem Veſuuius incendijs imitatur, locutus ſit

Plin.

Strabo.

Georg. Agr.

A. Gellius

L. Florus

. . . . Horrificis totat Aetna ruinis,
Interdumq; atram prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo, & candente fauilla,
Attollitq; globos flammarum, & ſidera lambit.
Interdum ſcopulos, auulſaq; viſcera montis
Erigit eructans, liquefactaq; ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoq; exæſtuat imo.

Virg.

putauit Phauorinus Maronem in ſtrepitu, cõcurſuq; verbo-

rum

rum conquirendo inaniter laborasse; atram nubem turbine piceo, & fauilla fumantem crasse, & immodicè congessisse; ꝙ autē saxa, & scopulos eructari, & erigi dixerit, immo verò liquefieri, & glomerari sub auras; nec vsquam fando auditũ, & omniũ, quę monstra dicũtur, mõstrosissimũ esse; itaq; Pindarũ potius laudabat, ꝙ veritati magis esset obsecutus, eaq; tantũ scripsisset, quę sensibus hauriuntur; constat enim interdiu Aetnam fumare, noctu flagrare, ignes itē eructare, & fluere amnes fumi, flãmarumq; fulua, & flexuosa volumina in plagas maris ferre. luculentè igitur, & moderatè dictum putat. *Pindarus in Pythijs.*

Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
δ' ἀμέρεσι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
αἴθον' ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
κεῖνο δ' Ἀφαίστοιο κρουνὸς ἑρπετὸν
δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει. τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παριόν-
των ἀκοῦσαι,

Quid igitur? hancine prudentiæ laudem Maroni præripiet Pindarus? cautiornè hic loquendo? effusior ille, ferocior, & impatiens frœni? ardentior certè, quã par erat, in incendio describendo? non ita. ecqua .n. oratio ignis Aetnæi torrēti par? sed nimirũ Phauorinus, vt Philosophus, aut sub porticu latere solitus incendia nunquam viderat, aut Pythagoricę lyræ assuetus, Pindaricã quoq; lyrã ꝓposuit tubæ; q̃ Maroni erat implenda, heroica vʒ, qua magno illi personãdũ erat ore; quocirca tubam sic implet, vt Pindaricũ monstrum per tonitrũ, ruinas, turbinē piceum, candentē fauillã, eiectos scopulos, auulsa viscera, liquefacta saxa ad sydera, *Virg. defensus.* *Iouin. Pont.*

vsq;

vſq; ſuſtollat; intonet verbis; & aures, oculos, animos admiratione ſimul, atq; horrore cõpleat. vbi verò inſolentia? vbi tumor? vtrũ in re, ac ſẽtẽtia, an in oratione? tonat Aetna, tonat & Veſuuius, quẽadmodum & nubiũ conflictus tonitrũ facit, & puluis pyrius fragorẽ. quid? nonnè & atram ipſam nubẽ, prũpere in altitudinẽ immẽsã nuper vidimus, horridã fumo, voluminibus cõplicatã, tanquam ſpiris ingẽtibus intortam? viſcera verò montis auulſa, atq; in cinerem ſoluta, vel arenã? immania itẽ ſaxa, ac rupes ipſas in aërẽ libratas quis noſtrũ non exhorruit? vt parũ dixiſſe videatur Pindarus, cum tanquã riuos è fornace profluere dixit materiam, quã tanto cũ impetu in ſublime iactatã vidimus, tumultuãte Natura, ac pœnè nutante Mundo. itaq; nec Philoſophũ egit Phauorinus, cũ rerum Naturã ignoraſſe videatur, nec Grammaticũ, aut Poëtã, cum figuras, ac lineamenta, & q̃d carmini conueniat heroico non ſatis aptè diſcreuerit. reuiuiſcat hoc tẽpore, exiſtat ab Inferis, accedat, atq; inſpectet ſepultã cinerẽ Campaniã, euiſceratum Veſuuium, exuſtorũ lapidum paſſim erectos cumulos, vaſtatos agros, deleta oppida; ac tum ſe potius impudentiæ, atq; inſcitiæ damnet; fidem vero ſummi Poëtæ accuſare non audeat. ſanè & in incendio, ꝙ ſub Tito contigit, *Mundum in Chaos redigi* putabant, & in eo ꝙ olim reſtinctum eſt Ianuarij ſanguine, ſupplices procubuiſſe dicuntur in humum ardentem, *cum rerum Natura periret*. quid dici horribilius poteſt? nec tamẽ quiſq; noſtrùm aliter nuper eſt ſuſpicatus. Quo in genere deſinant quidã temerè falſitatis arguere nobiles hiſtoriarũ ſcriptores, qui narrãt Veſuuij cinerem aliquando Byzantiũ uſq; delatum. exiſtant & ipſi hoc tẽpore, audiant teſtes nationes exteras, ac tranſmarinas gentes cinere perfuſas. cognoſcant quid Natura poſſit, cum ſe concuſſerit, ac uim inflãmati ſpiritus perhorreſcant; Scriptoribus minimè credunt, parumnè luculentus, ac fidus teſtis erit orbis terrarũ? meritò dictum, *quemadmodum non credamus incolis, quod te-*

Phauorinus reprehenſus

Dio.

Bodinus

Caſsiod.

teſtimonio poteſt vniuerſitatis agnoſci? Imitaturnè Veſuuius Aetnam? an uerò hic tantò notior eſt, quantò mugitus immanior? ecquã igitur huic parẽ orationem inuenias? quando æquari Aetnæ ulla uix poteſt. Elegans, ac plenum carmen eſt illud Callimachi, quo pulchrè deſcribit in pugna Martem, memor u3 ſui nominis. qui Mars dum quaſi ſigno dato lancea ſcutũ ferit, tantũ pœnè fragorem excitet, quãtum Aetna dum deflagrat; tunc .n. uertente ſeſe in latus gigante, qui ſubeſt, euerti unà uideãtur omnia Vulcani opera, reſonare lebetes, ac tripodes ſeſe inuicem collidentes.

Callimachus

Ὡς δ᾽ ὑπότ᾽ Αἴθναιυ ὄρεος περὶ Τυφομδύοιο
Σείονται μυχὰ πάντα, κατουδαίοιο γίγαντος
Εἰς ἑτέρην βριαρῆος ἐπωμίδα κινυμένοιο
Θερμαυστραί τε βρέμουσιν ὑφ᾽ Ἡφαίστοιο πυράγρης
Ἔργάθ᾽ ὁμοῦ, δεινὸν δὲ πυρικμητοί τε λέβητες,
Καὶ τρίποδες πίπτοντες ἐπ᾽ ἀλλήλοις ἰαχεῦσι.
Τῆνος ἔσεντ᾽ ἄραβος.

Fragor incendij cum fragore belli collatus.

Hæc ille de Aetna; nec alienũ eſt à re noſtra, ꝙ eius incendij fragorem conferat cũ illo, quẽ æneũ ſcutum Martis lancea percuſſum edebat; ne quis noſtrã calamitatem iccirco eleuet, ac paruifaciat, ꝙ hìc à Marte feriati ſimus. atqui fragor incẽdij ſimillimus bellico eſt. teſtati ſunt id nuper Dalmatæ, qui huius Veſuuij, militarium tormentorũ fragorem rati, concurrerunt ad arma, tanquã inituri cũ proximo hoſte certamen. quàm pleno igitur ore dicendum eſt illud os immane profundæ uoraginis? quæ tã ſonora uerba, fragorẽ Veſuuij referant? quæ tã profuſa, copiã cineris longè, lateq; diffuſi? quæ tã rapida, torrentes, ac uortices igniũ? quæ tã ſignificantia, incenſionem agrorum, excidia oppidorũ, brutorum, atq; hominũ ſtragem? quis in cõmemoratione tot, tantorumq; exitiorum, ne quid nimis elatè dicat, metuet? quid veremur, ne in tãto tumultu Naturæ nobis obſtrepat, aut Phauorinus, aut Bodinus? libenter hunc in primis excitarem, ſi poſſem, ab exiguo ipſius cinere, vt infinitum hũc,

Bodinus reprehenſus.

quem

quem nuper Vesuuius eiectauit, quo tot regiones, ac maria operuit, cinerem intueretur. tandem oculis credat nostris, qui in tã tetra licet caligine, nonnullã tñ hausere lucem ex immani flãma, horrendisq; fulgetris. Ac si exteris, ac profanis Scriproribus fidẽ isti nõ habent; audiant, & admirentur è nostra disciplina homines nõ modò præstantes ingenio, sed veritatis amãtissimos. q̃ amplis, ac sonantibus verbis à Gregorio Nazianzeno Aetnæi vis incendij perinde, quasi Vesuuiani describitur? cũ impiũ Iulianum euertẽtem aras, incẽdentemq; delubra Aetnæ flagranti similem facit

Greg. Naz.

Ἀλλ᾽ ὥσπερ τὸ Αἰτναῖον πῦρ λόγος τοῖς πυθμέσι τῆς Αἴθνης ἐγκρύπτεσθαι κάτωθεν πλημμυροῦν, καὶ βίᾳ κρατούμενον, εἴτε τι ἄλλο τοιοῦτόν ἐστιν εἴτε ἆσθμα κολαζομένου γίγαντος τέως μὲν φοβερὸν ὑπηχεῖν, καὶ καπνὸν τοῦ κακοῦ μήνυμα τῆς κορυφῆς ἀπερεύγεσθαι εἰ δὲ που πλεονάσαν τύχοι καὶ δυσκάθεκτον γένοιτο, τῶν οἰκείων κόλπων ἀπορροβαθὲν, ἄνω φερόμενον, καὶ ὑπὲρ τοὺς κρατῆρας χεόμενον, ἔστιν ἃ καὶ τῆς ὑποκειμένης γῆς φθείρειν ἀπίστῳ, καὶ φοβερῷ ῥεύματι. Aetnæum, inquit, ignem narrant sub Aetnę radicibus delitescere infernè exundantem, violenterq; retentũ, atq; cõpressum (siue hoc aliud quippiã est, siue anhelitus excruciati gigantis) de more quidẽ horrendũ ex imo sonitum edere, fumumq; propinqui mali indicem è vertice fundere; ꝙ si fortè exuberantior fuerit ignis, vt intra viscera cõtineri nequeat, tũ verò è claustris æstu vehemẽti extrusũ, sursũq; tẽdẽtẽ, ac sese è cratere latius diffũdentẽ multa sub iacentis regionis loca incredibili illo, atq; horribili ignium profluuio deuastare. Hæc ille. Vides quam plenè de Aetna loquatur? quã grauibus verbis, atq; sonãtibus? immo verò ad ipsos philosophiæ fontes digitũ intendit Theologus. q̃d hic de Vesuuio dixisset? qui ita Aetnã sibi proponit imitãdã, vt eam vel ignitæ materiæ scaturigine, vel copia, cursuq; cineris, vel fragore horribili vincat. sed Aetnæ potius meminit, ꝙ crebrioribus efferuescat incendijs. Iam illud ꝙ de fluxu flãmarum dicit, est diligentius animaduertẽdũ; quippe

Iulianus cũ Ætna collatus.

pe non nulli putant profluentem illum igneum, ac cinereũ nuper è Vesuuij cratere profusum cursum habere non potuisse sine aquis immistis; cum cõtra quidam ex ijs, qui adfuerunt incendio viri non vulgari doctrina, negent primò torrẽtem illum igniti cineris prouectum aquis; licet negãdum non sit, montem sub idem ferè tempus aquas, immò marinos ipsos fluctus defudisse; ꝙ arena, & recentes ostreæ testabantur, sed nimirum scaturigines illæ ignium, atque cinerum liquatum deferebant secum bitumen in fluminis morem; ꝙ de Aetna inter ceteros narrat interpres eiusdẽ Gregorij Nonnus vir grauis in primis, cũ ait, *huiusmodi ignes adeo nonunquã exundare, vt fluminis more ferãtur, & cũ materia illa ignea, quæ sursum emicat, instar aquæ fluãt*, ꝙ ẽt à nobili scriptore dictũ est de hoc ipso Vesuuio, *videas illic quosdam quasi fluuios ire puluereos.* nã quid ego de Pindaro dicam? à quo huiusmodi scaturigines appellãtur πυρὸς πυγαὶ, ποταμοὶ. quanq̃, vti dictũ est, bituminosũ ignem aqua præsertim maris accẽdit potius, q̃ extinguit. Atq; hæc de ignito halitu terræ dicta sint satis, quem effectorem incendij putamus. *Nonnus.* *Cassiodorus.* *Pindarus*

Sed qm̃ quædã non ex vna tãtũ caussa profluere solent, quęramus, nũ humana quoq; arte, vel casu in sulphureis, ac bituminosis locis excitari possit incẽdiũ? sanè potest. paucis enim ante annis apertis fodinis quibusdam, quæ sub Monfestino oppido sunt, cum lumina à lapidicidis imprudenter fuissent admota, succensa repentè materia alios flammã prorsus absumpsit, alios miseris modis affecit. egesta vis infinita cineris, auditi mugitus, & quasi tonitrua, cuiusmodi ænea tormenta glandibus emissis edere solent; exterritæ finitimæ Vrbes ingenti fragore; nec statim sopitum est incendium. Alibi quoq; fossiles carbones eruuntur è venis, qui cum ferro feriuntur, interdum exardescunt, ac nisi opprimerẽtur, obruerenturq;, bituminis fomite pastus ignis adolesceret in incendium. In eo etiam colle qui Villa magna dicitur, locus est Gagate abundans, lapide bituminoso, An Incendium subterraneum casu excitari possit. *Baccius.*

qui cum à pastoribus non multis ante annis succenderetur, ignis extingui postea nulla vi, nulla arte potuit; inficitur aër fumo, ac fuligine; eruuntur ardentes prunæ; imbres ipsi augent incendium; imò verò si quis fluuium, qui non longè abest, deriuarit, magis exardescit, flagrante intus lapide, ac fumum altius extollente. simili arte factum putant aliqui, quod in prodigijs superstitiosa numerauit antiquitas, vt in Mutinensi agro, qui abundat bitumine, statis Vulcano diebus è terra repentè ignis existeret, quanquam id ipsum & fraude mali Genij fieri potuit. Nam quod de Petro Abelardo homine audacissimo quidam vir alioquin non ineruditus nuper literis prodidit, quia luculentum eius historiæ testem non producit, non planè affirmo. narrat.n. illum aliquando in hoc ipso Vesuuio incendium excitare conatum: nēpè idoneā materiam detestabili quadam arte confectam, atque in arcula conclusam in hanc voraginem iniecisse, vt, cum aliquando ille ignis exardesceret, sulphuris, ac bituminis venis correptis, similem excitaret tragœdiam ei, quam nunc tāto cum horrore, luctuq; spectauimus, sed immanissimi hominis, atque audacissimi voto, & conatui, obstitisse Deum. quæ si vera essent, ecquod tantum facinus excogitari potest, quod cum hoc conferri posse videàtur communis omniū paricidæ? neq; vero minus perniciosa fuisset hæc arcula, quam illa, quæ olim Babylone cum in Apollinis templo auri spe reclusa fuisset, tantam vim corrupti aëris afflauit, vt non modò finitimas regiones cōtagione infecerit, sed cum is aër à ventis delatus esset in Græciam, atq; Romam, humani generis magnam partem absumpserit. atqui hæc, quæ vel casu, vel arte aliquādo excitantur incendia, in ijs locis contingere possunt, quæ superficiem tantum habent bituminosam, aut sulphureā. Ceterum quæ possit hominis, vel imprudentia, vel audacia profundissimas illas Vesuuij specus, ac penitissimos sinus peruadere, ac penetrare, ibiq; ignem accendere? Quapropter

Plinius Baccius.

An arte excitari possit incendiū subterran.

Cardanus.

pter ſatis mirari non poſſum, quod aliqui ſibi perſuaſerunt, incendia huiuſmodi in ſubterraneis locis ui fulminis excitari poſſe; atq; hanc ipſam ſententiam principi Peripateticorum aſcribunt, tametſi huius verba de ſulphuris facultate quidam interpetrantur, quippe quę propria fulminis eſt, vt propterea ſulphuris nomine quãdoq; fulmẽ ipſum apud poëtas intelligatur. Apollodorus certè id apertiſſimè ſenſit; exiſtimauit enim Aetnam montem iccirco tot ardere ſpiraculis, quòd frequenter fulminibus feriatur, vnde orta ſit fabula de Gigãte, qui fulmine intra Aetnam ſit adactus. verùm quis credat, fulmen tam profundos mõtium ſpecus ſubire poſſe, cum conſtet, illud intra pedes quinos terram nunquam ſubire, atqui nõ nemo Philoſophorum exiſtimauit, ſubterraneos ignes tam altè defoſſos latere, vt triginta millia paſſuum ab imo ad ſuperficiem recenſeantur, quam ſententiam ſuo loco examinabimus. quæ vis igitur tãta fulminis eſſe poteſt, quæ tot, tamque duros ſaxorum obices perfringat, ac ſuperet? excitata aliquando vi fulminis incẽdia ſunt, nec tamen in profundis locis natura ſulphureis, niſi forte in ijs, quorum ſuperficies plurimum haberet ſulphuris, aut bituminis; vt de Ariciæ aruis diximus, in quæ ſi fortè carbo decidiſſet, ſtatim tellus ſolebat igneſcere; quo etiam modo poteſt caſu fulmen in ſubterraneas cellas incidens incendij materiam inflammare. Nam in eius montis, ſiue collis, qui Neapoli imminet, arce, quam uocãt Hermitem, non ignoras quid ſuperioribus annis acciderit .xviij. enim kal. Ian. hoc eſt pridie eius diei, quo nuper Veſuuius deflagrauit, arce de Cælo tacta, cum fulmen in tormentarium puluerẽ incidiſſet, cõcuſſa ſtatim immani fragore tota Vrbs eſt, & conſternati metu ciues; quaſſata ædificia, non nulla etiam diruta; ſaxorum, ac cineris magna uis per aërẽ deuoluta; fœda ſtrages facta, multis militum præſertim, qui in arce erant, exanimatis. ita montes huic Vrbi fatales sẽper fuerũt. Sed ut illud, quod de Aetna ſenſit Apollodorus,

An incend. ſubterraneũ excitari poſſit fulmine.

Ariſt. in Problem. vide Septalium.

Perſius.

Apollodori opinio improbatur.

Plinius.

Io. de Dondis.

Anno 1587.

Apollodori ſententia reijcitur.

urgeam, negari omninò debet, ea loca, quæ uenas sulphuris, ac bituminis abstrusas in ima tellure habent, à fulmine posse succendi, cum ipsa terræ moles ingens se se opponat, eiusq; uim frangat. quanquam, ut uerum sit id fieri posse, eo certè tempore, quo hæc in Vesuuio acciderunt, serenum fuit Cœlum, & quietum, ut nulla de fulmine possit esse suspicio. Video & alias caussas incẽdij à Poëtis, dũ de Aetna philosophãtur, assignari. siue, inquiunt, cõcipiunt flammam bitumen, ac sulphur, quod & nos sentimus.

Ouid. 15. metam.

Siue leues imis venti cohibentur in antris,
Saxaq; cum saxis, & habentem semina flammæ
Materiam iactant, & concipit ictibus ignem.

excutitur quidẽ ignis attritione, & collisione lapidum, sed hæc incendia montium alteram illam potius agnoscunt caussam, & si narrant, Vesuuij saxa tam grauida fuisse igni, ut in altum missa, cum deciderent, & casu fatiscerent, flammam euomuerint, atq; arbores, & quicquid aliud occurreret, exusserint. his igitur constitutis, effectricem incendij caussã dicamus oportet ignitum illum spiritum incidentẽ in sulphureas, ac bituminosas Vesuuij uenas, qui tantis prodigijs Cælum, maria, terrasque compleuerit.

An incendium subterraneũ excitare possint Sol, & astra.

Quoniam uerò quæ infra Lunam sunt arcano quodam nexu cum Cœlestibus Natura commisit, atq; contexuit; q̃ aurea illa apud Homerum catena indicat, ac de Sole potissimum Plato interpretatur, propterea libet etiam audire, quid de huiusmodi incendiorum caussis Mathematici sentiant. Babylonij quidem motus terræ, atq; hiatus, cæteraq; huiusmodi vi siderum fieri existimabãt in primis trium, quibus etiam assignabant fulmina, meantium cum Sole, & cõgruentium, & maximè circa quadrata Mundi; præsertim cũ terræ motus ipsi, qui & præierunt, & consecuti sunt incendium, accersitas è Cælo habeant caussas. eas enim Apotelesmatici rerũ scriptores constituunt, tũ eclipses, tũ planetas Martem, Mercurium, Saturnum in primis. nec mirum.

deuo-

deuorauit enim, vt aiunt, Saturnus pro Ioue lapidem, deuorat nonunquam terræmotus Vrbes. Itaq; cum huiusmodi eclipticæ constitutiones, aut ceterorum planetarum cógressiones acciderint, & aliquis illorũ trium vel plures, vel simul omnes constitutionibus præfuerint, tum iactationem illam telluris aiunt posse prædici, vbi signa vel ecliptica, vel nexa, vel dominantia præierunt, præsertim si dominatrices, vt vocant, stellæ in aëreis signis constitutæ sint, quæ omnia illi pluribus disputãt: ac certè Aristotelis est illa vox, sub Lunæ defectũ aliquando contingere terræmotus, cum enim deficere lumen incipit, tum calor etiam, quo aër afficitur, restinctus tranquillitatem parit, spiritu videlicet subeunte terris, qui antea calore extrahebatur, atq; emergebat foras, quo interius recepto, atq; suppresso interdum terra concuti soleat. Lunæ meminit, quę, quia citima terris est, mira vi pollet. id verò alij Soli maximè deficienti putant tribui oportere eadem de caussa; quòd videlicet tellus lucis calore, cuius in Sole vis maior est, destituta velut obrigescat; obstructis igitur meatibus, atque rimis, cum halitus vnde se efferat non inueniat, fremit intus, atq; luctatur: defecerat sanè paullò ante hoc incendium, motumque terræ, quãquam altero sub finitore, Sol; defecerat, & Luna proximè, atqui illud tamen velim animaduertant, qui hanc caussam assignant, Aristotelem hæc referre ad Lunam, antequã omninò deficiat; quanquam non ignoro, Ptolemæum negare, astra vim exercere suam ante quam sint in ipso congressu. quam litem Mathematici dirimant.

Cur terræmotus sub Luna defectum.

Albertus

Arist. Meteor. Augustinus Niphus.

Iam incendia ipsa non aliunde excitari Chaldæi putant, quam ex octaui orbis aberratione, dum extra orbitam ab Oriente in Occidentem, iteratòq; ab Occidente in Orientem accedit, receditq; supra verticem Arietis, atque Libræ, duobus paruis circulis descriptis; cum enim motu accessus, & recessus ad eius circuli parui cardines peruenitur, si cardo aspiciatur à sideribus imbriferis, cuiusmodi sũt Hyades, Orion,

Incendia vnde oriri Chaldæi putent.

Orion, Hædi, Scorpio, eluuiones effici aiunt; sin à sidereo afflatu igneo, conflagrationes, atq; incendia, modò abundè suppetat igni cognata materies, hoc est magna vis bituminis, atq; sulphuris; alijs verò in locis, quibus horum vis minor inest, exæstuationes tantum fieri. vidit hoc Plato, qui putat, ea quæ de Phaëtonte Solis filio dicuntur, non esse extra omnem prorsus historiæ fidem; cum dicitur ascendisse currum Solis ardentem, aberrasse cum equis aurigam, excitatum inde orbis incendium; fieri enim quandam cælestium orbium aberrationem, quam conflagratio consequatur, necessè sit; quo loco diuinus ille Plato æquationẽ, atq; motum, quo acceditur, ac receditur, videtur appellasse aberrationem illam; cùm quia hęc sola circunductio fit lõgissimo tẽporis tractu, vt ex eius motu, & æquatione constat, tùm præcipuè, quia extra omnem circunductionem aliorum orbium, atq; siderum, quæ in longitudinem ab ortu ad occasum semper protenditur, hæc orbita etiam per latitudinem, & altitudinem vndiq; circumagitur. Excitari igitur huiusmodi incendia Chaldæi dicebant, cum locus aliquis bitumine abundarit, ac sulphure; diameterque circuli parui aberrationis cum ignei sideris afflatu solùm eam regionis longitudinem repercusserit. huiusmodi motum Mathematici Trepidationis appellant; vt mirum non sit quandoq; humana trepidare, cum continenter trepident & cœlestia. Huc, & illa pertinent ex eorundem disputationibus deprompta. quadripartitum esse consensum astrorum; vnũ Igniferum, quod exustiones, atq; incendia; Imbriferum alterum, quod eluuiones gignat; tertium Motiferum vocãt, quod agitatione telluris ædificiorũ substructiones, vrbesq; demoliatur; vltimum Portẽtificum, quod Cometas, & alias in aëre formas prodigiosas accendat; quod nouos ẽt Vates (vaticinantur verò ipsi potius, & insaniunt, qui hæc dicunt) nouas disciplinas, ac leges excitet. horum porrò directio radiorum, profectionesque stellarum cum ad loca definita

Plato in Annius.

per-

peruenerint, tum miras in orbe terrarum cõuersiones rerũ fieri putant. hæ verò profectiones omnes astrorum olim sub Sparteto Rege fuisse dicũtur, nam eodem ferè tempore Thessaliam partim terræmotu, atq; incendio, partim diluuie obrutam, atq; vastatam accepimus. quæ omnia ita in nos hoc tempore coniurarunt, vt illas Sparteti ætas ad nos reuoluta esse videatur. quanquam vt maior esset calamitas, in vnum locum, hoc est in Campaniã confluxere ad perniciẽ, atq; exitiũ illa omnia; nã tellus intremuit, immò exarsit; aẽr ipse si minus arsit formis igneis, efferbuit certè cinere, horruitq; tetra caligine. Ad hoc quoq; incendium excitandum vim habuisse aiunt Trigonum illum igneum, ad quem superioribus annis factus est gradus vti dicemus. In primis verò Solis defectum, qui paullò ante quam Vesuuius conflagraret, contigit, quanquam sub aspectum nostrum haud quaquam cecidit, in caussa fuisse putant; in eo defectu Martem aiunt in meditullio Cœli fuisse intra Leonis signum gradu septimo, ibique vim, potestatemq; omnem exercuisse. itane vero? ab extincto Sole Vesuuiũ accẽdi potuisse dicamus? cũ in alio ille Terrarũ orbe defecerit, nobis iustitiũ fuisse indictũ. hìc arsisse funalia? alibi extinctum, apud nos sepultum eo cinere, quo Cælum est omne contectum? quin etiam Lunam ipsam, quę paucis ante diebus defecerat, facẽ illam, quam gestare fingitur, Vesuuio subiecisse dicũt; cuius in defectu idem Mars adfuerit, deinde eodem tẽpore, quo Vesuuius se commouere cœpit, eundem Martem in Horoscopo cum Leone fuisse, & cum Scorpione Saturnũ in angulis, vt vocant, certis quibusdam gradibus, quorum alter, incendia, atq; excidia, alter portendat eluuiem. Equidem non ignoro, hæc non modò in terræ motu, sed in alijs etiam incendijs obseruata; nam in conflagratione vltima Puteolani agri fuit Martis cum Saturno congressus in Virgine proximo Solstitio, à quo huiusmodi halitus gigni, terraq; cieri consueuit; fuerunt & eodem, & superiore quoq; anno Lunæ defe-

Mathematicorum sententia de hoc incendio.

Simon Port.

defectus. neque verò, inquiunt, iccirco Sol, & Astra incendium excitare non possunt intra telluris viscera, quòd in ipsa superficie positum bitumen, aut sulphur minus accendãt. multa quippè Planetæ intus operantur, foris non item; cuiusmodi gemmæ sũt, aurum, ac cætera metalla, more pictorum, qui oppasso velo lineas ducunt, exprimunt vultus. immò verò nonnulli veterũ sapientũ in hac fuere sententia, vt dicerent, siderum radijs in ipso terræ centro incendium penitus excitari; immensam enim corporum cœlestium magnitudinem, virtutem, atq; motum hoc efficere, vt omnes omnium siderum radij Terræ molem, quæ veluti punctum est, momento temporis, facillimèque vsq; ad centrum recti penetrent, id quod Astronomi pleriq; astruunt; ibique, vt Platonicis placet, fortissimi sint, tùm quia recti vndiq; cẽtrũ pertingunt, tùm quia in angustum collecti sunt cuncti, quorum vis maximè vehemens materiam ibi nacta in terræ sinu procul ab humore secretam, prorsus accendatur, accensa vero extendatur, ac dispergatur; inde per meatus vndique incendia efflet; quod cum de loco ignis subterranei agemus, diligentius cõsiderabimus. Sed quidquid hac de re disputent Philosophi è Pythagorę disciplina, atq; Platonis, mihi certè eorum potior semper est visa sententia, qui vti antea dixi, huiusmodi incendia excitari putant ab inflammato halitu terræ, cui abundè subsit bitumen, ac sulphur, qui halitus siue frigore lacessitus per pugnam, atque conflictum, siue dum impulsus cursat, ac recursat exitum quærens, ipso attritu, & conflictione tenuatus ignescat.

Franc. Fabric. Stephan. Castrensis.

Sententia de incendio in terrę centro vi siderum.

Probabilior sententia.

Reliquum nunc est, vt suspicioni cuidam occurram, quæ multis est iniecta, qui Vesuuio malos dęmones faces subiecisse sibi facilè persuadent; nimirum hi vetusto, atque insito quodam in nos odio perpetuò ardent, quibus nihil aliud est propositum, nisi communis interitus. vsitatum est illis in mortalium strage grassari; neq; id nunc primùm in Vesuuio factum: accenderunt enim aliàs hunc caminum, in quẽ

An malus Dæmon incendiarius nuper fuerit

Prin-

Principes sceleſtiſſimos coniecerunt Pandulphum, & Ioānem; quippe hìc horribiles illi Cyclopes pyrā extruxerūt, rogum accenderunt, qui Theodorico impio Regi antea in Lipara ſuccenderant; nempe lictores ſunt, ac potius Furiæ armatæ tædis ardentibus, quibus non modò ſceleſtos exagitent, ſed ſulphureis in locis ignem quandoque ſuſcitent ad pœnam. quid quòd ijdem non modò Veſuuianum, & Liparensē, ſed Aetnæum etiam incendium viſi aliquando ſunt excitare? quanquam alia ſpecie, atq; habitu, neq; enim vnum illis eſt fraudis genus. centeſimus prope annus eſt, cum Siculus negotiator Meſſanam profectus apud Tauro-minium diuertit; occurrunt quidam quaſi cœmētarij Fabri cum ferramentis ſuis. interrogat hic quò tendant; reſpondent, Aetnam ſe petere, ibi iuſſos ædificiū quoddam excitare, mox adfore architectum. his dictis ad conſtitutum locum pergunt. paullò poſt conſequitur is, qui architectū ſe fingebat. hiſpida erat barba; horrida ſupercilia, ſtatura ſupra vulgarem, color prorſus Aethiopis. Vulcanus videri poterat, niſi curſu corriperet gradū. ſciſcitatur Siculus, qui tandem in Aetna monte inter flammas, ac niues ædificiū poſſit extruere? his ille ſubijcit, ſibi & vim, & artem eſſe perficiundi non modò iſta, ſed multò maiora; nec in Aetna calcariam deeſſe fornacem; breui ſe opus abſoluturum. poſt hæc ex oculis repētè euanuit. tam ingēs horror inceſſit negotiatoris animum, vt, cum vix in oppidum conceſſiſſet, ac rem Sacerdoti vnà cum animi noxis aperuiſſet, eo ipſo die animam exhalauerit. ſtatim poſt huius obitum, & Solis occaſum, tellus concuti, Aetna mugire, tonare, tùm è vertice, qui Oriētem ſpectat, vis immanis ignis erumpere, & Catinam verſus cū impetu ruere; obruiſſetq; totam, niſi procurrenti Agathæ velum tanquam murus fuiſſet oppoſitus, ita ille impius, & vafer ſceleris architectus tum ſe ædificij fundamenta iacere dicebat, cum Vrbem conabatur euertere. Hæc igitur, quæ uel à Sanctiſſimis uiris, uel à fide dignis Hiſtoricis narrantur, indicāt, incēdiū Veſuuij

Petr. Dam.

Gilibertus. Anno 1536.

ab huius generis Cyclopibus excitatũ; pſertim cum conſtet paullò ante, cũ ex ijs vnus ritè Diris vrgeretur, vt ex obſeſſo corpore abiret, minatũ eſſe, mox ſe pœnas de accepta contumelia repetiturũ; ipsũ diẽ nominabat, quo hæc poſtea acciderunt; cumq; qui aderant riſu minas exciperent, addidiſſe, mox ijs flētibus ſe riſurũ; ſcimus aũt à Veteribus flammæ crepitum dictum Vulcani riſum, quanquam alij rectius dixerunt minas. Et ſanè à malis huiuſmodi Genijs ſæpe domos incenſas legimus, quod Sagæ ipſæ fatentur: domos dixi? immò verò integra oppida. horrendum quippe dictu eſt, quod ſuperiore ſeculo non multò ante quam hìc Cumanus ager deflagraret, accidiſſe accepimus. oppidum eſt in Heluetia nomine Schiltach. hìc malus Genius palam ex edito quodam loco, primò quaſi belli ſignum daret, ſibilũ edidit, deinde in faſtigio fumarij viſus vna cũ Saga; cumq; interrogaretur à Flamine, quid tandem moliretur, reſpondit in animo ſibi eſſe oppidum diruere; tum ollam feruenti pice, ac reſina inuertit; ſtatim concepta flamma tecta flagrare, inuolui omnia fumo. ne multa. infra horam arces, domus, cuncta ædificia exuſta; denique oppidum ipſum totũ infinita cũ ſtrage prorſus euerſum, atq; in cineres dilapſum; quod non ita mirum videbitur illis, qui ſciant, hac etiam tempeſtate inuentos eſſe homines peritiſſimos, non dico pulueris inflammãdi, aliorũmq; eius generis ἐμπυρευμάτων, quibus ædificia citiſſimè conflagrare, & conuelli videmus, ſed arcana alia ratione, ac via incendij excitandi. certè profitebatur quidam, vti narrant, habere apud ſe artificioſi cuiuſdam ignis ſemina, quę ſi per domos aliquot ſparſiſſet, eam, in qua eſſet, Vrbem, multis etiam poſtquam inde exceſſiſſet diebus, vniuerſam eſſet incenſurus, atq; inflammaturus. equidem ſcio Naphthę tantam eſſe cum igne cognationem, vt flamma tranſiliat in eam vndecumque viſam, verùm hic, quem πυρπολητής ille dictitabat eſſe apud ſe, ignis fomes, tantarum erat virium, vt cum per aliquot dies ſine vlla noxa iacuiſſet, mox immani flamma cuncta corri-

Ariſt.

Nicolaus Remigius narrat.

corriperet;oppida,Vrbesq;deleret; quid ni igitur communis hostis ista moliri possit,qui multò peritior est huius artis? quoties ille immane aliquod se monstrum finxit,vastitate,formaq;teterrimę belluæ non absimili,cuius os enorme fumo permistas euomeret flammas? Narrant etiam in aëre visa nonnunquam quædã veluti dolia arcanis ignibus referta transuersim per nubes ab eodem impelli, ac volutari tantisper dum ei loco immineret, qui ad excidium, & calamitatem notatus erat,ac designatus; tum verò illa dirupta euoluisse flammarum, saxorumq; globos, quæ repentino impetu præcipitarẽt,atq;obuia quæq; immaniter attererent. nimirum igni maximè hic hostis vtitur ad perniciem, qui igni vritur immortali ad pœnam. Iam quibus alijs armis instructi Pyromantæ illi militant? à quo quasi Furiæ tedas accipiunt Sagæ? est enim illud genus præstigiarum in primis horrendum, cum è cadauere resectos digitos adhibent aliquid nefarium molituræ,qui digiti flãma sulphurea, ac violacea tetro spectaculo interim ardẽt, nec absumũtur.insidere creditur ignita illa specie hostis.Quid quòd ille, qui à philosophis ignis dicitur Fatuus,è palustribus locis,sæpe etiam è sepulcris emicans,ac viatoribus occurrens,ab hac suspicione omninò non abest? præsertim cum viatores in stagnorum, ac fluminum voragines,aliaq; abrupta loca ducat, quò præcipites agat flammæ splendore pellectos, vt propterea sint qui putent, vix ista fieri sine fraude insidiantis vaferrimè hostis, qui mortalibus quasi fatalem ad exitium, atq;interitum hanc veluti præferat facem.Age porrò,refer nunc animum ad illud, quod in fulmine sapientes, ac religiosi viri animaduerterunt. habet.n. fulmen maximam cum hoc igne Vesuuij cognationem, vt plurimis effectis nuper est declaratum. iam nonnulli, qui fulminis motum,atq;impetum contemplati sunt,existimarunt illud ab eodem hoste nonnunquam quasi telum contorqueri, atq; immitti; vsu enim venire obseruatum est, vt

quæ fulmine sunt afflata, parietes, pauimenta, arbores, ac cetera multa sæpe mirum in modum vestigia quædam veluti vnguium ostentent; nimirum quos immanis hostis feræ instar impressit, quippe qui non semel hamatis, vncinatisq; manibus, aut pedibus offerre se soleant. non ignoro à Peripateticis hæc in Naturę caussis posita censeri. expeditum siquidem, ac promptum esse aiũt fulmini in eas partes sua se volubilitate diffindere, quæ speciem obliquorum præbeant radiorum, vti flammæ, cuius plurimum habet admistum, proprium est virgatis notis ea, quæ lambit, inscribere, quod & in Ephesini templi incendio animaduertisse se dixit Aristoteles, & passim in ædificiorum, quæ igni cõsumpta sunt, reliquijs obseruare licet; verùm si quis existimet, ideo à communi hoste id fieri non posse, ꝙ ab experte corporis nulla possit esse actio huiusmodi, quæ notam, ac vestigium relinquat impressum, næ ista ratio facilè conuellitur, cum possit ille, Dei nutu, ac voluntate, permiscere se fulminibus, multaq; efficere, quæ aliquo modo videntur aliena ab ijs, quæ anima carent, veluti cum sursum, deorsumque meant, ac remeant quasi aliquid scrutentur, atq; inuestigent, vnde, & nomen illis σκῆπτα, aut cum obuia aliquando declinant, vel peruadunt innocenter, aliquando contra proterunt, ac pessundant, vt hic ẽt ἀντιπυρίσματα adijciam, quibus licet Aristoteles naturalẽ attribuat caussam, tamen admirationem habent magnam, atque aliquid fortasse nonnunquam præferunt arcanum. ceterum in his hostem suam aliquando præstare operam quis negabit? cũ præstigiatores ipsi, ac Sagæ testẽtur, solere malos Genios, cum furunt, atq; bacchantur, vnguibus maximè digladiari; fatetur certè vir apprime doctus, ac prudens, qui publicus Quęsitor fuit, ac Lotharingię Duci à cõsilijs interioribus, vidisse se huiusmodi fulmen, quod vniuersas ædes viciniæ peruagatum, ad extremum eam porticum, quà id se foras eiecerat, inscriptam profundis, frequentibusq; vnguiũ vestigijs

Vnguis vestigia à fulmine relinqui solita.

Nicolaus Remigius quæsitor.

ſtigijs reliquerit, quod multi etiam, qui accurrerant ad ſpectaculum, non ſine magna admiratione, atq; horrore perſpexerint, hamatas videlicet notas vncinati pedis, quaſi belluæ cuiuſdam cum ſulphuris odore teterrimo. iam quis ignorat, immaniſſimum illum hoſtem non modò ferina forma ſæpiſſimè viſum, ſed in Diuinis quoque litteris belluam dici? quæ licet vngue tantum aliquando ſe prodat in fulmine, poſſis tamen, vt eſt in parœmia, agnoſcere ex vngue leonem, hoc tantum diſcrimine, quod hoc animal ignem timet, contra verò huius timetur ignis. Itaque cum ignis hic Veſuuij fulminis naturam odore in multis expreſſerit, quis non iure in ſuſpitionem veniat de hoc Incendiario monſtro? cuius in tanta ſtrage etiã ſi vngues impreſſi minus appareant, quòd ſciam, Campaniam certè horrendum in modum quaſi conſciſſam, ac laceratam videmus. vtrum verò putamus interim illum fuiſſe ab inferendis damnis feriatum, an potius telis igneis occupatum feriendo? Quæris, Petre Aloyſi, quid nam hac de re ſentiam? equidem non ignoro, in hoc maximè elemento furere ſolitum malum Dæmonẽ, Deo ita ſinente. De inauſpicata quadam aui Veteres meminerunt, quam Incendiariã vocabant, propter quam ſæpe luſtratã Vrbem annales narrãt. ea prunas è foco acceptas roſtro aut ferre, ac diripere ſolita, tùm huc, illucq; diſcurrens tanquam incendium tectis minitari. quæ ſi quando ſe in conſpectum dediſſet, vt L. Caſſio, Mario Coſſ. accidit, eã tanquã immane piaculũ Romani execrabãtur. vides ꝑfectò cõmunis hoſtis imaginẽ, quẽ verè Incẽdiarium dixeris; ſcimus quo aſpectu, quo habitu illum ſacræ litteræ nobis deſcribant. expreſſit ad viuum is, qui bonis omnibus ſpoliatus, cum eo nudus demore luctatus in puluere, atq; cinere, ſanie perfuſus ſui corporis, vice olei, multa cum laude ſe geſſit Olympionicen. an non tibi videtur graphicè Incendiarium delineaſſe? de cuius ore procedant lampades, ignitęq; veluti tedę, de naribus

Plinius.

Iob. 40.

ribus quoq;fumus erumpat sicut ollę succensæ, atq;feruentis, cuius halitus prunas accendat? quæ tamen ita adumbratè dicta esse censendum est;quēadmodum ea, quę olim in hunc Vesuuium ad Pandulphum principem comburendum fœni materies inijci est visa, cum ad hoc Natura bitumen potius, ac sulphur abundè suffecerit. verùm huius tanti, quod in Vesuuio nuper exarsit, incendij, tum malos Genios auctores fuisse dicam, cum constiterit, vt aliàs, id non cuilibet, sed spectata pietate viro significatum esse diuinitus, quanquam aiunt, illos ex obsessis corporibus hoc fatum paullò ante incendium præcinuisse, inuolutè tñ; ac certè vix illi videntur admouisse tædas, cũ tot delubris, ac tēplis mirè pepercerint, tametsi hæc omnia à Deo summo imperatore facilè tēperari potuerint. at verò magnopere verendum est,ne perturbationes animi potius, atq;cupiditates, quibus nos incendimur, Furiæ illæ sint, quæ hunc ignem excitarint, ac Naturam ipsam tot mōstrorum generibus perturbarint.

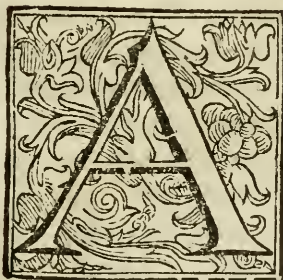
IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Quartus.

Qui est

De Materia, seu Fomite ignis subterranei

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Ggredior nunc dicere de Materia, pastuq;ignis sub terra latentis. libet igitur in immanem illum montis hiatũ adhuc flagrantis cogitatione certè descendere; inspectare ingẽtes specus, antra, voragines immẽsas, tùm infinitam vim bituminis, atque sulphuris non sine horrore, inter flãmas inspicere; venas etiam rimari ferri, atque auri, ceterorumq; metallorum, si quæ fortè sint, penitus abstrusas. hinc verò conceptacula aquarum, ac tacitos fluminum lapsus, haustos etiã è mari fluctus; illinc ignium largissimos fontes; ad hæc halituum ignitorum excursiones, atq;conflictus ad libertatem aspirantium, excutientium quandoq; ferreum montis iugum, effringentium carceris vectes, atq; repagula, frementium, furentiũ, omnia deniq; permiscẽtiũ.

Ac primùm statuendum illud est, quod à Sapiẽtibus accepimus, intra telluris sinum, immensum quoddam esse, ac numquam deficiens promptuarium ignis, ex quo tot spiramenta, quæ cernimus, perennitatem accersunt: nimirum heroica, inquiunt, magnifica, atq; stabilia par est opera esse Naturæ, ac propterea ingentes, atq;immensas habere quasi pe-

Plato. Aristoteles. Pindarus. Strabo Vitruuius. Apuleius de Mundo Georg. Agric. And. Baccius

ſi penus earum rerum, quę ad Vniuerſitatis, aut commodũ, aut ornatum pertinent. viderunt hoc Philoſophi, qui Naturæ arcana ſcrutati ex ijs, quæ apparent, ratiocinati ſunt; affirmaruntq; ſub toto maris tractu, qui à Cumis, atque vt rectè quidam ſentiunt, ab ipſo Veſuuio ad AEnariam, ad Vulcanias vſq; inſulas, AEtnamq; protenditur; imò ſub toto pelago maris Ionij in Achaiam vſq; continuas ſubeſſe ſpecus ingentes inter ſe peruias, & continenti conterminas. Quod ipſum viderat Pindarus, qui propterea toti iſti regioni immanem illum gigãtem Tiphoeum ſubiecit, quem Cumana littora, quem Sicilia pectore hiſpidũ arceat; columnaque Cæleſtis Aetna niuium nutrix inter flammas mirè compeſcat.

ὅς τ' ἐν αἰνᾷ ταρτάρῳ κεῖ-
ται θεῶν πολέμιος,
Τυφὼς ἑκατοντακάρανος, τόν ποτε
Κιλίκιον θρέψε πολυώ-
νυμον ἄντρον· νῦν γε μὰν
ταί θ' ὑπὲρ Κύμας ἁλιερκέες ὄχθαι,
Σικελία τ' αὐτοῦ πιέζει
στέρνα λαχνάεντα· κίων
δ' οὐρανία συνέχει,
νιφόεσσ' Αἴτνα πανέτες
χιόνος ὀξείας τιθήνα.

ò poëtam egregium, etiam philoſophantium aures attemperatis lyræ chordis tenentem, ac ſubterraneos ignes non tam cinere, quam immortali fabulæ inuolucro tegentem. Appellat Aetnam Cœli columnam, qua videlicet terræmotu concuſſa Cælum ipſum ruere uideatur. Videamus & alterum, qui philoſophiam carmine alligauit.

Principiò tellus habet in ſe corpora prima,
Vnde mare immenſum voluentes flumina fontes.
Aſſiduè renouent; habet ignes vnde oriantur;
Nam multis ſuccenſa locis ardent ſola terræ;
Ex imis verò furit ignibus impetus Aetnæ.

cui consonat & illud Astronomi carmen, in quo sequutus est Empedoclem *Lucretius. Manilius*

Sunt autem cunctis permisti partibus ignes,
Qui grauidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, Aetnamq; minantur Olympo,
Et calidas reddunt ipsis in fontibus vndas.

Nec sine consilio factũ esse dixerim, vt terram ipsam Veteres appellauerint Vestam, cui custodes immortalis ignis sacrarunt. nempe nõ ignorabant, sub terra perennare ignẽ. Ac si poëtæ minus faciunt fidem, faciat certè Plato, qui perennes huiusmodi fontes ignium sub terra constituit. faciat Aristoteles in primis, vt eum nos iudicem sequamur, quem philosophia prȩscripsit. hic cum obseruasset, fontes nonnullos effervescere præter aquarum naturam, quæ frigore, atq; humore cõstant, id non aliundè oriri posse existimauit, quam ab intestino, ac subiecto igni. & cum de ventis ageret, docuit ignis plurimum contineri sub terra. in quam sententiam Vitruuius postea, & alij viri sapiẽtes venere, in primis Apuleius in libello deMundo, qui ab ipso, vt aiũt, est satis ornatè compositus. eius scriptoris illa vox est. *Apuleius.* *Terram in se non aquarum modò fontes habere, sed spiritu, & igni esse fȩcundam; etenim occultos inde spiritus efflantes incendia euoluere, vt Lipara, vt Aetna, vt Vesuuius etiã noster solet; ab ijsdem verò ignibus prætereuntes aquas vaporari; prodere verò longinquitatẽ flammæ, cum tepidiores aquas reddunt, viciniam cum feruentiores.* Atq; hæc, quæ de communi sub terra ignium promptuario dicimus, facilè intelligi possunt, si magna cum paruis conferamus. Traijcitur ex perenni illo Igniario calor in Thermas, atq; alia loca terrarum ardẽtia, quẽadmodũ vapores familiaris igniculi ex cõmuni quodã hypocausto subiecto perduci solent per exiguos tubos fictiles ad omnes ædium partes sub vijs ipsis, Xystis, ac viridarijs. efformabant enim Veteres illi æneas quasdam fistulas in gyros obuolutas, orbesq; plures referẽtes Draco- *Fallopius.*

num spiras, quamobrem, & Draconum nomen sortitæ sunt, tùm per foramen à summo immittebatur aqua; sub spiris aũt fistularum ignis accēdebatur; quo aqua primę spiræ vix incalescebat, deinceps aũt magis, ac magis efferuescebat.

Et quoniam Natura solertis instar artificis quæcunque ad opus perficiēdum idonea sunt apparare non desinit, icirco non modò uias sub tellure effecit fuliginosis anfrāctibus accōmodatas; sed fomitem etiam subministrat vberrimum. delitescit hic ignis in ingenti camino, & communi illo orbis terrarum foco, ac tum erumpit, cum accēsus spiritus abundanti pastus alimento viam sibi facit perruptis obicibus. est autem hoc Igniarium Naturæ multis vsib: accōmodatum, vti dicemus, siue ad calorem balneis inducēdum, siue ad multarum rerum procreationem; vt omittam quæ spectant ad arcanum quendam finem, atq; consilium. quibus constitutis videndum est, quis tanti sit fomes ignis, quo pastus genere inexplebilis hæc, vt ex Aegyptiorum sententia loquar, bellua nutriatur. haud dubium quin sit in primis bitumen, ac sulphur; necesse est enim id esse ignis alimentum, quod pici, ac resinæ haud multum sit absimile; quod tenue, rarum, aëreum, pingue, facultate calidum, deniq; maximè cognatum igni, cuiusmodi ambo illa sunt. hinc illud Poëtæ.

Herodotus.

Matéria Incendij bitumen, ac sulphur.

Ouidius

Siue bitumineæ rapiunt incendia vires,
Luteaq; exiguis ardescunt sulphura fumis.

vtrumq; latentem habet igniculum, & occultæ flammæ semina, vtroq; Vesuuius abundat. est hic Mons, vt eleganter quidam, & comptè dixit, nempè è comata Gallia scriptor, velut Ara quædam; in qua, vt alter ingeniosè ait, nempè è Gręcia θυμιάματα, hoc est *suffimenta omnis generis adoleantur*. cuius Aræ scilicet victimę nuper non modò tot armenta, tot greges, sed tot etiam hominum millia fuere. At quinam præcipuè suffitus est huius Aræ? thurisnè, vt fit, similiumue, qui iucundè afflantur, odorum? immò potius

L. Florus. Dio.

tius teterrimi ſulphuris, ac bituminis. quam diuerſum huiuſmodi thymiama eſt ab eo, quod Orpheus Vulcano tribuit? cum eum ita commendat, vt inter ceteras laudes immortali flamma viuidum dicat, & ignis florentem auris, & Soli, Lunæ, Stelliſque cognatum. hoc igitur apud Orpheum eſt

Orpheus in Hymnis

Ἡφαίστου θυμίαμα.

Ἥφαιστ' ὀβριμόθυμε, μεγασθενὲς, ἀκάματον πῦρ,
Λαμπόμενε φλογίαις αὔραις φαεσίμβροτε δαῖον,
Φωσφόρε καρτερόχειρ, αἰώνις τεχνοδίαιτε,
Ἐργαστὴρ, κόσμοιο μέρος, στοιχεῖον ἀμεμφὲς,
Παμφάγε, πανταμάτωρ, πανυπέρτατε, παντοδίαιτε,
Αἰθὴρ, ἥλιος, ἄστρα, σελήνη, φῶς ἀμίαντον.
Ταῦτα γὰρ ἡφαίστοιο μέλη θνητοῖσι προφαίνει.
Πάντα καὶ οἶκον ἔχεις, πᾶσαν πόλιν, ἔθνεα πάντα.
Σώματα τ' ἐθνητῶν οἰκεῖς πολύολβε, κραταιὲ
Κλῦθι μάκαρ, κλήζω πρὸς σὲ ἱεροὺς ἐπὶ λοιβὰς.

tùm petit à Vulcano, vt ad aram ipſam accedat placidus, ignem vitæ neceſſarium largiatur; implacatam verò flammam, atq; Incendia vel auerruncet, vel exſinguat.

Αἰεὶ ὅπως χαίρουσιν ἐπ' ἔργοις ἥμερος ἔλθοις.
Παῦσον λυσσῶσαν μανίαν πυρὸς ἀκαμάτοιο,
Καῦσιν ἔχων φύσεως ἐν σώμασιν ἡμετέροισεν.

his Orpheus laudibus Vulcanum tanquam thymiamate, ac ſuffitu quodam vaporare ſe dicit, at quænam ſuffimenta Veſuuij? bitumen, ac ſulphur. quamquam vt à ſulphure incipiam, cuius in hoc incendio teter halitus totam hanc regionem afflauit, quemadmodum & in illo, quod ſub Tito contigit, fuiſſe dicitur *prænuncius odor ſulphuris*. mirari ſanè licet, rem tam diram, tamque tetram, à Veteribus tamen accepiſſe tantum auctoramenti, vt, cum mundi conditorem θεὸν appellarint, ſulphur ipſum θεῖον cognato diuinitati nomine honeſtarint. neq; aliam ob cauſſam thermas dixerint ſacras, niſi quod fulminum flammā in deflu-

Plinius.

Sulphur cur diuinum dictum.

Aristot.

 xu,

xu, ac sulphur elambant; quasi eadem caussa sit locorum ardentium, atq; fulminum, quæ à Ioue mitti dicebantur, vt eodem ambo quasi numine incalescat. quid, quòd in religionibus eius vsus præcipuus fuit, & quibusdam in sacris pro thure sulphur adoleuerunt? scilicet vt sibi similes haberet falsa, ac fœda illa diuinitas odores, atque suffitus. Accedunt Chimici patroni sulphuris, qui vnà cum argento viuo illud principium metallorum esse contendũt, eo maximè argumento, quòd hæc eruta à terra, si arte soluantur, sulphuris halitum, dum comburuntur, emittant. est autem odoris eius tanta vis, vt minima quæq; portio etiã vnguentis delibuta se prodat, itàq; sibi persuadent, fore vt si parua sulphuris portio, quod sit purum, atq, album, ac sincero colore rubescat, cum multa argenti viui portione permisceant, existat aurum; sin album æqua portione, tum argẽti naturam induat; ac similiter de alijs metallis philosophantur multa, ipsis tantùm cognita inter arcana. & quãquam plurimi sunt eorum arte delusi, non desunt tamen, qui hac argenti viui sanie infecti sint, & sulphuris virus oleant. quid? an putamus idcirco Vesuuium tantam vim sulphuris emisisse, vt immanem iacturam bonorum, quam nuper ex incendio fecimus, sulphurea horum arte reparemus, ac viui argenti spiritu semiuiui nos opib: consulamus? certè pallor ille luteus, qui est in sulphure, non æquat eum, quo nos infecit periculi metu. quanquam nõ vnus semper eius color, nam in Peruana regione aureo fulgore se comit, splendetq; pellucidum, aliàs nitedulæ more nitet. quoniã .n. vniuersa natura terrestrium, singulæq; eorum species confusæ ferè, atq; indigestæ reperiuntur in principijs suis, fit, vt non vnus, idemque sit color. plerunq; tamen pallet, splendet in luteo, fumumq; ceruleum euoluit, squallet in cinere. iàm dum inceditur, videas totum in vaporem solui naribus grauem. ex valida enim compositione partium, absolutàque mistione congruentis adeo naturæ

Chimici quid de sulphure sẽtiãt
Georg. Agric.
Fallopius.
Sauanarola.

Vi de Georg. Agric.

turæ est, vt vix altera diuidi possit, quin hanc exhalantem altera non consequatur. nec mirũ quòd oleat tam iniucundè, cum impura terræ sit portio, quæ vnà cùm reliquo halitu excernatur. affine verò adeò igni est, vt prunis admotum statim ad se pertrahat flammam. validissima quippe res est in natura; certè fulmen, ac fulgur maximè sulphur olent; quamobrem apud poëtas idẽ est sulphur, ac fulmẽ. iã terræmotus, euersiones, incendia subterranea ex eo potissimum fiunt. hinc instrumenta illa bellica, quæ hominum excogitauit audacia, concipiunt flammam; pulueris enim compositio, quæ momento temporis vehementissimè ignẽ arripit, quo globi ferrei, aut plumbei, imitatione fulminis impelluntur, ex sulphure in primis cõstant. est autem genus duplex, vnum quod Græci vocant πεπυρωμένον, quod scilicet ignem est expertũ; alterum ἄπυρον, non item. quidam sulphuris florem dicunt, tenuissimam scilicet eius partem, at cuiusmodi florem? nempè eum, quo deflorata Campania est. purpureas ipsas rosas suffitu sulphuris pallescere aiunt; vt mirum non sit, florentissimam hanc regionem, ac pulcherrimam ipsius Vesuuij faciẽ, qui olim sacer, æquè ac rosa, Veneri fuit, expalluisse. nascitur purum, solidum, glebosum, effossum translucet, ac nitet, nisi quod argento nitorem aufert, vt hic Neapoli experimur ex vicinia Vulcanij fori, tametsi hoc tempore, quo vndiq; obsidebamur à sulphure, argentum maximè resplenduit, cum tanta ciuium largitas se se in egenos effuderit. genus est quoddam uiui sulphuris pallidius, Virgineum vocant, quòd eius vtantur suffitu Virgines, vt rufo colore capillos afficiant, quo potius, vti sentio, Virginitatis ille candor inficitur. salubre quoq; ex sulphure exprimunt oleum oculis, è quibus tamen hoc tempore sulphureus ignis expressit lacrymas. suspiriosis quoque prodesse aiunt periti; contra hoc tempore vnde tot gemitus, ac suspiria? vnde luctus de incensis agris, atque oppidis, de deleta Campania, nisi ex in-

Sulphuris natura, vires.

Dioscorides Matthiolus. Sauanarola, Ruynerus. & alij. Persius.

Dioscorides.

ex incẽdio, cuius maximè fomes est sulphur? excitare quoq; dicitur lethèo sopore grauatos, atq; auribus morbo affectis præsens esse remedium; scilicet, vt horribiles illos Vesuuij mugitus, atq; horrenda tonitrua attentius audire possemus. deniq; suffitum sulphuris obliuiosis plurimum conferre Physici aiunt; quasi verò calamitatis tantæ vlla nos aliquando capere posset obliuio, nisi memoriæ consuleretur sulphure. Atqui tanta cum sit in sulphure diuitas, artem tamen in eo aliquãdo lusisse legimus. ferunt enim Anaxilaũ, cũ in mẽsa sulphur in cratere subiectis prunis circumtulisset, exardescentis repercussu colorẽ dirum veluti Laruarũ, cadauerumq; pallorem offudisse cõuiuis. quid ergo? lusitnè Vesuuius nuper, cum ex ardenti cratere per Campaniam circumtulit sulphur? an potius in nostro funere crudeliter est bacchatus? Iàm illud superstitionem redolere puto, quòd Veteres putarunt, accensi od rem sulphuris aduersus præstigias magnarum esse virium; quò spectat illud Poëtæ.

Sauanarola.

Plinius.

Ouidius.

Ipseq; ter circum lustraui sulphure puro,
Carmine cum Magico præcinuisset anus.

quãquam hoc tempore nullæ præstigiæ tantum intulissent mali, quantum exitij sulphureum hoc incendium Campaniæ intulit.

Sed quid tam amaris verbis sulphuri obtrectamus, quod nobis nuper è Cælo suauissimum illud nectar expressit? Iam initiò dixi, aërem circa Vesuuij regionem sulphuris calore, ac siccitate, vt Physici docent, ita fuisse digestum, ac tenuatũ, vt miræ dulcedinis succum in superstites arbores eliquauerit; quod à viris spectatæ fidei, atq; doctrinæ, qui illum degustarunt, accepi; atq; idem in Puteolano agro apud Vulcanium forum eandem ob caussam factum esse constabat; vt illud vsurpare possis, quoniam de mellito liquore agimus, Poëtæ Lyrici, eius inquam, in cuius infantis ore apes consedere.

Caussa mellei liquoris aërei in Vesuuio.

Brasauol.

ϖαυ-

. . . . παυ-
σάμβροις δ' ἀπρήκτων κακῶν
γλυκύτι δα μωσώμεθα
καὶ μετὰ πόνον. Pindarus.

ita aër ille, qui fragore horribili perstrinxit aures, tandem se soluit in mella; & qui caliginosus inhorruit oculis, liquidissimus blanditus est faucibus.

Iam alter pinguis etiam succus oleaceus cognatus sulphuri à Græcis ἄσφαλτος, à Latinis bitumen dicitur; aut cōcretum est, aut liquidum. mira huius quoque in ignem, & magna propensio. nec minus illud mirum, quòd tam prodiga fuerit in alendo igni Natura, vt propterea tot bituminis genera illi tanquam vberrima nutrimenta sufficerit. Naphtam, Maltham, Thracium lapidem, aliosque multos; etiam eos, qui numerantur in gemmis, cuiusmodi inter ceteros Gagates est; tam pretiosum Natura pastū igni sufficere voluit, quod semel vnione ab AEgypti Regina factū miramur. Quæret aliquis, quod maximè bituminis genus sit illud, quo Vesuuij nutriatur, atque adolescat incendium. liquidum est, quod vulgò Petroleum vocāt, quippe è lapidum fibris emanans, atque scaturiens. vt mirum non sit tā crudelem, ac durum in deuastanda Campania fuisse Vesuuium, cum è saxis ipsis incendio alimenta sufficiat. effluit verò è montis radicibus, atque in mare deuoluitur, in quo supernatat; ac nos illàc præteruecti iam antea odore tetro afflari solebamus. Neque hìc prætermittendum est illud quod Aristoteles quoque scribit, tepida tempestate mare velut exudare oleo quodam ἀπὸ γὰρ τῶν ἀχῶν ἔλαιον ἀφαιρεῖται. oleum item subsidere salsis idem affirmat. τοῖς ἀπαστιύφις ἄμβρον τὸ ἔλαιον. Atque ad hoc bituminis genus è petris scaturiens facit illud Poëtæ cuiusdam.

Bitumen ignis nutrimentum.

Vesuuij bitumē quale.

Aristoteles.

Gratius apud Turnebum.

Vulcano condicta domus, quam subter eunti
Stagna sedent venis, oleoq; madentia viuo.

alij oleum incendiarium vocant, quod etiam arte fiebat. Na-

Varia bituminis genera.

Naphtæ uis — Naphtam Babylonij vocant, in quam etiam è longinquo positus ignis insilit; tantum verò virium habet semel accẽsa, vt miraculo fuerit Alexandro in Ecbatanis, vbi terræ hiatus ignem perpetuo tãquã ex fonte subuehebat, & scaturigo eius bituminis non longè ab ipso hiatu stagnabat.

Plutarchus. — Erat illi tanta cum igne cognatio, vt antequam contigeret flammam, interfusum aërem solo splendore circa flammã collucẽte succẽderet. Barbari vt vim eius, & indolem ostẽderent Alexandro, iter, quod ad illius tentorium ducebat, eius Naphtæ guttis aspersere, tùm in extremo faculas admouere; intempesta nox erat, vbique tenebræ; cum accenso capite flamma puncto temporis reliquum corripuit, cõtinuòq; ad alterum percurrit terminum, ac demirante Rege totum iter subitò igne colluxit, aderat Athenophanes Atheniensis, cui Regij corporis inungendi cura erat; hic facultate à Rege accepta, vt in puero, cui Stephano nomẽ erat, eius bituminis periculum faceret, pollicitus à flamma non æstum emanaturum esse, sed lucem, cum puer ipse annueret, statim atq; inunctus est, admotaq; facula, tam ingens repentè se circumfudit corpori flamma, totumq; occupauit, vt Alexander ipse prorsus exhorruerit. accurrerunt statim cum aqua, imperiti certè naturæ bituminis, quod aqua magis exardescit; eaq; alitur; nam puer, & si tandem Naphta fuerit absterса, tantum tamen accepit incommodi, vt malè deinceps semper habuerit; ita Stephanus, qui flamma illustrem facere coronam sui nominis se posse putauit, penè sempiternæ nocti addictus interijt; Existimarunt verò, qui se sapientes profitebantur, hoc illud esse à Poëtis decantatum Medeæ medicamentum, siuè venenum, quo pellicis flammeum, & coronam inunxit, qua concipiente flammam, cum ad aram sacra perageret victimas immolatura, ipsa potius est victimæ more combusta. Instituta deinde inter Philosophos, qui cum Alexandro aderant, disputatio est de Naphtæ vi, naturaq;, cum dicerent, non his ipsis,

neq;

neq: vltrò emicuisse ignem, sed flammam appositam ab his tanta celeritate, vt omnẽ sensum falleret, collectam, & propagatam fuisse; ignis .n. radios, atq; fluxus, cũ in reliqua corpora incidunt, lumen tantùm ijs, & calorẽ impertiri, at verò vbi siccus halitus, humorq; pinguis, & igni alendo sufficiens inest, illa tum collecta, ignisq; auida celerem materiæ mutationem afferre. In hanc quoq; venere sententiã, vt putarent, humorẽ eũ quasi ignis alimentum effluere ex eiusmodi terra, cuius natura pinguis, ignisq; sit ferax; Babylonem esse admodum feruidam, vel eo argumento, ꝙ hordei grana in humum proiecta mouerentur, ac subsultarent, quasi terra prę feruore pulsum quemdã obtineat, ꝙ Harpalus in plantarũ viribus dignoscendis eruditus hederæ experimento confirmabat, quæ cũ frigida natura sit, in Babylonis solo innasci nõ poterat. ita tùm Naphta Philosophorum exercuit, atq; accendit ingenia. Quid Persæ? quibus potissimum armis in capiendis vrbibus vti soliti? tela illi bitumine oblita, atq; ignita intra mœnia in hostiũ tecta mittebant; cõcepta flãma repente omnia conflagrare, peruerti; antequã consererent manus, ac stringerẽt gladiũ, pascebãt oculos excidijs vrbium. sæuiebat, & multò acrius bitumen antequã ferrum; serpebat latè flãma, attonitis prorsus incolis, ac demirantibus ardere vrbem, absente hoste. Præterea bitumen liquidum traditur in Agragantino innatare, ꝙ oleum Siculum vocant. simile quoq; in Italia, in agro Mutinensi, ꝙ stillat è petris odore validissimo, colore rufo, aut candicante, in Germanico mari & rufum, & fuluum, & mellei coloris innatat; ita bituminis sæuitiem aliquando Natura tegere uoluit, ꝙ autem in Iudææ lacu supernatat, id uerò præstantissimum semper est habitum, ualidum odorẽ uibrans, ac purpuræ modo splendens, ut uidelicet esset igni elementorum principi quasi regius cibus. aliud in Apollinèo Epiri est, ꝙ πισσάσφαλτον uocant, quia picem redolet: deuoluitur hoc impetu fulminis ex Ceraunijs montibus,

Persarum mos in bello

Ammianus

qui fulminibus feriuntur, & in littore cogitur in glebas; ita enim sibi quidam persuadent, ea loca, quæ fulminum crebros patiuntur ictus, maximè abundare bitumine, quapropter de fulmine ipso interpretantur illud Maronianum

Ecloga 8. . . . *incende bitumine lauros,*

Seruius. hoc est igne diuino, fulmen autem, & sulphuris uirus olet, & non nihil cōtinere uidetur bituminis; ac Vesuuius quidē

Volaterannus nullis alterius Diris, & execrationibus, sed suopte furore inflāmatus, lauros verè bitumine incendit suo. Cesium .n. Bassum Philosophum, eundēq; Poëtā laureatum, & Persei Satyrici Poëtæ Magistrum, olim dicitur incendisse. Iam & illud bituminis genus, quod Babylonij Maltham vocant,

Malthę uis quā rapax? quā tenax ignium? flagrantem præsefert limum. in Comagenes Vrbe Samosatis, stagnū eo bitumine abundat, quicquid attigerit, adurit; tactum mirum in modum sæuit, insequiturq; fugientes hostiliter, sic defendere olim muros oppugnante Lucullo, flagrabatq; miles armis suis,

Plinius. obstupefactus prodigio. ac Vesuuij quidem bitumen quāto cum impetu vidimus excurrere in oppidanos, qui à flāma fugiebant? insequebatur more hostium, atq; immaniter opprimebat. aquis ipsis accenditur Maltha, quemadmodum & bitumen hoc nostrum. hostem ipsum non timet, à quo ceteri ignes opprimi solent. iniecta terra sæuire desinit,

Succinum. quasi cōmunē vereatur parentem. Adde Succinū, nō dico arboris sudorem, sed ignis alimentum, quod è saxis in Germanicum mare influere, atq; ibi duritiem contrahere narrant; effunditur etiam in quædam maris littora, atq; à fluctibus quasi è naufragio eijcitur, accumulatur Oceani accessu, arenaq; obruitur: accessit antea neglecto pretium

Ambra. in terris ei, ꝙ expuitur à mari. At Arabes Ambram vocāt, ꝙ ex liquido bitumine coloris è cinereo candidi concretū

Camphora. est; huic verò cognata videtur Caphura, siue Camphora, quandoquidem & odor, & color candidi bituminis sobolē

esse

esse testatur. hæc amicissima ignis vel in aduersis, quippe sub aquis ardet, tùm maximè gignitur, cũ terræmotus fiũt crebri, & cum inter pericula nascatur, & quo maximè tempore trepitant corda mortalium, tũ cardiacis prodesse dicitur, si merum hauserint, in quo hic lapis inflãmatus antea sit extinctus; statim .n. reuiuiscit intermortuus ægri vigor, arteriæq; motus iterum excitantur, ac micant; Est & illud bituminis genus acerrimum, ꝙ Ampelitis dicitur terra, inde sortita nomen, ꝙ olim vsui esset enecandis, & abigẽdis bestiolis, quę teneras vitium gẽmas infestant; Ad Ampelitin verò pertĩnent fossiles carbones, qui eruuntur ad ignem alendum. Porrò præcipuum bitumini decus affert Gagates, qui accensus ardet, odoremq; latè fundit, & quò citius accẽditur, eò ꝑfectior, quẽ si aqua asperseris, acrius, ac luculentius, exardescet; sin aũt infuderis oleum (mira res, & in arcanis Naturæ posita) protinus extinguetur; in colle quodam, qui Villa dicitur Magna, incolæ hoc lapide pabulum sufficiunt igni. eo in loco, vti antea me dixisse memini, cũ ignem casu aliquando pastores accendissent, statim Gagates exarsit, deriuatoq; fluuio, qui haud procul excurrit, magis, magisq; flagrabat, ꝙ in imbre item accidit. vtuntur eo in Germania carbonum vice ad fundenda metalla. immo verò ex Gagate oleum quidam per ignẽ extrahere soliti, ægris vtilissimũ. ꝙ autem eum lapidẽ Nicander indomitum vocet, id periti sic interpretantur, vel ꝙ intra terram, vbi semel ignem conceperit, perpetuò ardeat, vel ꝙ Magi negarent eo peruri, cui res successura esset ex voto, adeo hoc genus hominũ ignem ipsum elementorũ purissimũ præstigijs maculat, cũ sint ipsi multò acriore digni. Iam ad Gagatem pertinere videtur, vti rerum periti docent, lapis, quẽ Obsidianum vocant, auctore quodam Obsidio, à quo primùm sit inuentus; non ab obsidendo, ꝙ potius egit bitumen hoc nostrum obsessis agris, atq; oppidis, immo verò vastatis hostiliter, atq; deletis. Samothracia

Ampelitis.

Carbones fossiles.

Gagates.

Obsidianus lapis.

quoq; gẽma nigricans, leuis, ac lucida expolitus Gagates censetur, cui cognatus lapis est, quem Thracium vocant, hic insperſa aqua mirum in modũ efferueſcit; contra oleo iniecto, vt de Gagate diximus, hebetatur emoriente flãma; cũ aũt exardeſcit odoris tam acris eſt, vt ſerpentes deterriti fugiant. At verò Aromatites dicitur gemma, quæ ab odoris præstantia nomẽ accepit; largita .n. Natura eſt igni paſtum, non modò ad pretium, ac decus eximium, hoc eſt gemmas ipſas, ſed ẽt ad delicias iucundum, vt cũ flagraret, vnà fragraret. is lapis in Arabia gignitur, eratq; olim Ægypti Reginis in primis exoptatus. Bituminoſus quoq; lapis eſt Anthrites, qui cũ vritur, myrrhã redolet. huic Myrrhites ipſe ſimillimus eſt bituminoſo ſuffitu; quo myrrhæ nomine haud ſcio, an vllum accomodatius eſſe poſſet Veſuuiano bitumini, ꝙ nos luctu affecit amariſſimo: ſed illi honor eſt gẽmæ. habent .n. amara ipſa decus ſuum & pretium, & cedunt quandoque in delicias igni, elemento auidiſſimo, ac nobiliſſimo.

Thracius lapis. *Aromatites.* *Anthrites.* *Myrrhites*

Ac ne longius ſingula bituminis genera perſequar, certè admirari licet vniuersè vires ei à Natura tributas. nã cũ ſerpentes nidore fuget accensũ, tamen, cũ torrentis inſtar nuper excurreret, obliquo tractu Anguis more ſerpebat, vt in Aetnęis quoq; incendijs circumuolui dicitur, imò verò, vt nonnulli putant, hoc tẽpore vnà cũ Dracone fluuio proſerpſit ad Cãpaniam deuaſtandam. Ad ſuffuſiones oculorum bitumen à Phyſicis adhibetur, quos tñ oculos nuper lacrymis ita ſuffudit, vt pœnè consũpſerit. Babylonis quidem muri, vt inexpugnabiles eſſent, illiti ſunt, ac ferruminati bitumine; contrà nunc impetu facto bituminoſi torrẽtis euerſa non modò mœnia, ædes, ac turres, ſed oppida integra. ſupernatat aquis bitumẽ liquidũ, nec demergitur, ſed idem cum impetu excurrẽs, quicquid occurrit deuoluit in mare, atq; demerſit. Emendare item dicitur bitumen cũ vino potum ægrorum anhelitus, quos tñ nunc maximè pa-

Bituminis vires. *Plinius.* *Dioſcorides.* *Baccius.* *M. Sauar.*

uor,

uor, ac mœror in nobis excitauit, non ſine magna vitium iactura; quid multa? eo glutinari aiunt neruos, atq; ipſa vulnera colligari; at verò nunquam antea hæc regio eſt quaſi conſciſſa vulneribus, quæ curari non queant, vt hoc tẽpore ſaucia iacet. Atq; Aegyptij quidem ſuorum cadauera incorrupta ſeruabant, non alia re magis, quã bitumine, ꝙ illis pro balſamo fuit; hoc igitur more nos Campaniæ cadauer, bitumine oblitum, adhuc flemus ſepultum. Iam Arabes, ac Sabæi cum nimio telluris odore, qui à floribus, atque arboribus effluit, ſe grauari ſentiunt, bituminis ſuffitu fragrantiæ vim temperare dicuntur. quid igitur de Cãpania dicam? quæ tanquã amœniſſimus hortus, vndiq; fragabat; idcircone quaſi ſuffitum quendam bituminis, atq; ſulphuris fuiſſe factum, vt odoratiſſimæ regioni moderatio quædam adhiberetur? Sed de bitumine illud ſit extremum, ꝙ Germani narrant; non abſimile huic olei generi, quod è Veſuuij radicibus manat, quo tot agri, tot oppida ſunt exuſta, ex montibus quibuſdam effluere, qui noctu ſæpiſſimè videãtur quaſi ſagittas quaſdam igneſcẽtis coloris cœruleo miſti ex imis viſceribus emittere, atq; in ſubiecta loca intẽtas eiaculari, demum in proximum mare proijcere; cui ſpectaculo certè ſimilia nuper vidimus in Veſuuio, q̃ quo tẽpore, exarſit, tanquã ignea ſpicula, ac potius fulmina, ita eſt eiaculatus in mare, vt hoc ipſum exuſſerit, & exhauſerit.

Quamquã illa bituminis laus cetera omnia vel emolumenta ſuperat, vel detrimenta diluit; quòd ita pinguedine terram alat, vt hæc alumna mortalium dici verè poſſit. deſudare ſaxa dicuntur, vnde illud effluit, quaſi laborioſa in prouidẽdo Natura, ne inteſtinus ignis, non minus ad multarum rerum molitionẽ, quã ad montium demolitionem accommodatus, alimento careat ſuo. nẽpè non ille macie ſqualet ager, qui bitumine affluit, hinc generoſitas vino, vnde nobis eſt metus. quid querimur de ſtrage facta ſiue hominum, ſiue brutorũ? an non illud nauigiũ, ꝙ olim vtrũq; Bituminis laus.

ge-

genus,ne omnino periret, excepit,oblitum fuisse, Deo iubente,legimus bitumine? demersi nuper sint agri,non sine dispendio,torrente bituminis,at eius ope aliquando factū, ne orbis terræ compendiū demergeretur. Iā quantarū virium illud est,ꝙ à dānis ipsis vires ducit?ꝙ imbribus,ꝙ marinis fluctibus,vt Chimęra,ceteraq;multa loca,atq;hic ipse Vesuuius testatur,nō modò non obruitur,ac perit,sed adolescit,incenditur? quantæ porrò æstimationis est, ꝙ,vti diximus, interdum concrescit in gemmam, & cui tellus pro alimento sibi suffecto,hoc maximè rependit pretium,vt sit pretiosū? quantæ deniq; nobilitatis putamus illud, ꝙ principi elementorum adeo est amicum, vt in ipsum vndecūq; visum protinus insiliat? sed quantum bitumini debeamus, tùm certius constabit,cū de fine agam, quē Natura prouida consultrix, & nutrix Vniuersitatis in incendijs, & in cinere diffundendo spectat.

Vtrū validius in incendijs bitumen, an sulphur.

Nunc bituminis, ac sulphuris vires inter se conferendæ sūnt,ut intelligi possit, utrū ualidius sit in incendijs excitādis. est hac de re inter uiros doctos non parua dissensio; multi .n. pro sulphure pugnant, pro bitumine non pauci; ego quæ ab harū rerum peritis accepi,in medium proferā. Est quidē utriq; cōmune,ut oleosū quiddā habeāt, & pingue,vt insit aër,& ignis,quapropter facilè accenduntur;sūt tū,qui sulphuri primas tribuūt,ꝙ,vel minima scintilla exardescat in flāmas, secundas vero bitumini;& sanè ferè calidi fontes plures occurrunt sulphurati,quā bituminosi:adde manifestos ipsos ignes ità multis in locis prorūpere, vt maxima horum pars ingenti flāmarum vi sulphur potius euomat, atq; eius virus naribus offundat, pauciora verò loca bituminis materiam eructare videantur. certè apud nos in Vulcani foro,& Leucogęis collibus sulphur maximè ardet, ac Physici quidem vel ex eo sulphuris vim colligunt, ꝙ lapides ipsi,si quis illos sulphure illeuerit, statim flāmā edāt, tā prōptum est ad incendium,tam amicum,atq; cognatum igni;

Fallopius. Baccius. Fazzella.

Galenus.

igni; contrà verò, qui primas bitumini tribuunt, constituunt antè oculos mira illa spectacula Nymphęi crateris, Hephęstiorum montium, & Chimæræ, vim quoq; Samosateni limi flagrantis, quē Malthā vocant; & Thracij lapidis, ac cętera propè dicā prodigia; quibus ignibus infusa aqua tātū abest, vt obsit, vt eos ēt magis inflāmet; oleo potius nonnūquā extinguūtur, ac fęno: at uerò sulphur aquæ cedit, qua iniecta uigor ille flāmæ, qui accerrimè exardescebat, hebetatur, ac languet: Mihi certè in hac sententiarum uarietate dicendū uidetur, in Vesuuio mistam ex utroq; materiam ignescere: Nam & sulphuris odor sæpè nos perculit, & liquidi bituminis, cuius è saxis effluit magna uis, quæ uiciniam totam sæpissimè nauseabūdam odore ingrato cōpleuit: ex ipso porrò Vesuuij cratere uidimus & flāmas erumpere, & maximā uim aquarum, cū mare ipsum exorbuisset, euomi; quæ societas in incendio ignis, & aquæ propria bituminis est, vti diximus, ut ad Campaniæ uastitatem, atq; exitium elementa impetu ualidissima coniurarent; quamquā quia igneæ illæ scaturigines, atq; torrentes flagrantis cineris, qui cum infinita materia primò eruperunt, bitumine immisti erant, ꝙ solū ipsum quasi ferruminatum, atq; adstrictum satis apertè ostendit, iccircò tanta uastitas agrorum, atq; oppidorū bitumini maximè tribuenda est, præsertim quia pinguedine sua præstat igni diuturniorem fomitem, & quia cum aquis ipsis fœderatum nihil ferè habet, ꝙ sibi obsistat, Quamobrē qui artificiosos effingunt ignes, ut in aquis ardeant, bitumen admiscent.

Georg. Agric. *Libauius.* *Io. Langius.*

Sed unde nam, & ex qua matrice noua deinde progenies sulphuris, ac bituminis existit, quæ iterum, atq; iterum alat incendia? de hoc sanè ita quæritur, ut de cęterarum rerū ortu, atq; sobole; nimirum prouida satis Natura est, ac materiā mira quadā ratione propagat. Hinc ille perpetuus rerū orbis, & perennis in elementis quaternarum virium cōpensatio, certis quibusdā terminis vices suas dispensantium; quēadmo-

Vnde perpetua propago materiæ ad incendium promptæ.

Baccius.

admodum .n. anni circulus quaternis distinguitur vicibus, alijs partibus post alias succedentibus, & per eosdem ambitus vsq; recurrente tẽpore; pari modo & elementa vicissim sibi succedentia mutantur, &, ꝙ incredibile videri possit, dũ mori videntur, perennãt; remetiuntur idem stadium, & sursum, atq; deorsum per eandẽ cursitant viam. hæc .n. velut accliuis incipit à terra, quæ liquescens in aquam mutatur, aquæ porrò vapor in aërem, hic in ignẽ extenuatur; at decliuis altera via deorsum tendit à capite, igne per interitũ subsidente in aërem, hoc verò se densante in aquam, huius liquore crassescente in terram; sic naturis his, ex quibus corpora constant omnia, sursum, deorsum, vltro, citroq; commeantibus, Mundi partium coniunctio continetur, & quadã reciproca vicissitudine cuiusq; dãna resarciũtur. Expirat aũt ex immensis illis, profundisq; uoraginibus caloris ui continenter fuligo quædã, quæ fomitẽ uegetat. propagatur igitur bitumen, ac sulphur per singularũ partium incrementum, vt cetera genera fossilium, nouum subinde alimentũ sufficiente Natura; præbet uerò & alteram huius propagationis caussam circumfluum, vel proximum mare. aperit hoc, vti diximus, dilatatque vias; nam ubi vis ignis potestatem expirandi, atq; expatiandi non habet, extinguitur. sufficit item mare pinguem sui partem radicibus primis; deniq; cõpingit penitus in cauernas flatus, qui excitent in præiacentem fomitem flãmas, ꝙ maximè in Vesuuio fieri putandum est. Atq; hinc intelligi põt, qua ratione verum esse possit illud, ꝙ Sapientes docent, respondere sibi hæc inuicẽ loca, quæ conflagrant, Aeoliarum Insularum, Aetnæ, Aenariæ, Cumarum, atq; Vesuuij. mirabitur .n. fortasse quispiã, cur, cũ tantum materiæ sit hinc egestum, nullũ ferè illic decrementum ignis sit animaduersum. sed nimirum non est in prouidendo parca Natura; neq; ita vni fomitem subministrat, vt illum subtrahat alteri; habent Aetna, ceteraq; loca flagrantia satis alimenti, perenni quadã propagatione materiæ, præsertim,

Plato. Philo. M. T. de nat. Deor.

Iustinus. Cardanus. Fazzella.

Iulius Obs. Georg. Agric.

vt

vt dictum est, vicino mari; atq; in sociali quidem bello Vulcaniæ insulæ, tanquã societate inita, vnà omnes conflagrarunt; tantumq; abest, vt vna reliquis fomitem surripuerit, vt potius communione flammæ conspirasse ad incendium viderentur. Iam & Aenariam sub Tito conflagrasse legimus; & Thespesius ille dicitur à Sibylla simul audiuisse *vaticinium de monte Vesuuio, & Dicæarcheæ conflagratione*, Aetna vero anno antequã Puteolanus ager vltimò conflagraret, exarsit. quid verò nuper? nonne apud Strongylen aliquid incrementi ignem accepisse aiunt? ac non multis ante mensibus, cum hæc scriberẽ, oppidum, quod est apud Aetnam, cũ vicinia repente contremuisse dicitur, arx à fundamentis euersa, librati tanquã è funda, sic ex imo lapides, nõ sine ædium, & incolarum strage. Locorum igitur ardẽtiũ inter se affinitas, quã à Sapiẽtibus accepimus, teneatur; ita singulis largiter prouidente Natura, vt, cum vno in loco eruptionẽ illam igniũ efficit, locum alterum non exhauriat; sed cùm suum cuique fomitem, tùm è communi illo prõptuario materiã incendij affatim subministret; atq; eam magna ex parte antea cumulatã intra specus, ac diuturno tẽpore collectã fuisse vero simillimum est, queẽadmodum de humano corpore medicinæ dixit antistes; morbos paullatim cõparari, demũ aceruatim subitò apparere. quòd autẽ modò sopitæ quiescant flãmæ, modò conflagrent; nec eadẽ vbiq; vi sęuiant, vario earum caussarum concursui, & consensioni tribuendum; præcipuè verò materiæ non semper eodẽ tenore dispositæ. facit verò id ingenium loci, quia nimirum is à primordio eam tẽperationem sortitus est, alter non item; siue id oriatur ex densis obicibus, vt peruadere Solis vis nõ ita facilè possit, siuẽ potius ex halituũ inopia, quia sulphuris, ac bituminis nõ vbiq; eadem soboles, sed alibi sincera est, calori concipiendo satis accommoda, alibi verò perexigui fomitis, aut vi frigoris torpens; nã, vt cetera omittam loca, prope maris castrũ, siue Stabias apud Aequam (Vicum vulgò vocãt) oram amœnissimam

Iasolinus. Plutarchus. Fazzellus. Pindarus. Georg. Agric. Baccius. Hippocrates.

ſimam ſulphureæ aquæ ſcaturiunt, nulla tñ veſtigia ſunt incendij, neq; .n. tam exuberantem fomitem, prõptamq; materiã ſemper nanciſcitur expiratio, vt tantus ille concitetur in Natura tumultus, cuius argumẽta vel maxima ſunt terræ tremor, fragor ingens, flamma vibrans, ſcaturigines ignium, immanis lapidatio, cinis infinitus. quãobrem illud firmum, fixumq; ſit, materiã propriã, qua ſub terris conflagrationes fiant, qua ignis alatur, & adoleſcat, eſſe bitumen, & ſulphur.

Cũ verò in hoc incendio etiam fragor ingens ſit factus, & audita immania tonitrua, & quaſi tormentum bellicorum ictus, qui longè, lateque horribili tumultu perſonuerunt, ac metu maximo, vel claſſis hoſtilis, vel potius Mundi ruentis, Italiã perculerunt, rectè Sapientes viri nonnulli docent, id ſine nitro, aut ſale Ammoniaco, quarum rerum copia facilè intra Veſuuium gigni potuit, reſorpto præſertim mari, fieri vix potuiſſe; quamobrem cum fulmineo cognatus hic ignis fuerit, qui etiã ſulphureus, ac nitroſus eſt, licet eadẽ ratione in vtroq; philoſophari. eſt autẽ nitrum, vt periti docẽt, haud multum à ſalis natura diſtans, nàm & decoctione, & inſolatione nitroſarum aquarũ perinde conficitur, ac ſal è ſalſis; atq; in Macedonia certè calaſtrico nitro ſalis vtuntur vice. eius igitur vſus in bellicis tormentis frequens, quibus vana iàm eſt reddita maieſtas ipſa, ſiue potius ſuperſtitio tonantis Iouis. ludi ſunt Salmonei fulmina, & Claudij tonitrus. quippe horribili huius pulueris impetu, ac fragore dedidicit Titanicus huius ſeculi furor, non inuicta ſolum Vrbium propugnacula demoliri, ſed omnia repagula quantũuis munitiſſima, ac duriſſima quæq;, ſiue artis, ſiue naturæ clauſtra perfringere. iã montes ſibi ipſis timẽt, ne ſubruantur. Nouũ, ac prodigioſũ baliſtæ genus in oblongum tubum, & æqualiter teretem ex ære fuſi turbinatur, atq; effingitur in cylindrum; nec indiget neruis, quibus intendatur, vt vires accipiat, ſed incognita priſcis Mathematicorum ingenijs ratione, ad applicitos à tergo per foramen igniculos, cum incremento multipli-

Cardanus. *Vannuccius*

Fragor incendij ex nitro, & ſale Ammon.

Tormenti bellici deſcriptio.

tiplici rapiendos, certa primũ attemperatione nitri, ſulphuris, ac saliglnei carbonis, quæ in puluerẽ tenuantur, inſertos deinde in os illud ĩmane globos ferreos, catenaſuè fulminis inſtar flãmis eluctantibus cũ horrendo fragore, ac tonitruo ſpicula contorquentur. quò etiã illa noua monſtra, atq; inuenta fatalis artis pertinent, mortaria, quæ improuisò mortẽ accerſant, falcones, qui celerrimo lapſu prædentur vrbes, & quas colubrinas vocãt, ſiue quòd edant ſibila, dũ globos extrudunt, ſiue quòd perniciosũ illud virus effundant. Deniq; ne perſequar dicendo cetera igniaria; puerilia iam illa Romanorum tormenta vidẽtur, Phalarica, ꝙ telũ miſſile fuit haſtili oblongo, ac cetera tereti; præter quã ad extremũ, vnde ferrum extabat ſtupa circumligatum, atq; illitum pice, ꝙ cum aliqua ex parte accenſum mitteretur, conceptum ab ipſo motu maiorẽ ignẽ ferebat, verũ quantò hoc monſtrum immanius, ꝙ cum igne fragorem quoq; habet horrendum? obſoleuerunt quoq; iã Baliſtæ, Onagri, Ericij, Tellenones, Vineæ, Helepoles, Ambulatoriæ turres. minus feriunt Scorpiones, Arietes debilitati cornibus incurſare non audent, deniq; vt reliqua tormenta prætereã, tardiores ſunt ad excidium Teſtudines. adeo bellicum hoc tormẽtũ poſtea excogitatum, ſulphure, carbone, nitroq; armatũ peruincit omnia, vel fragore, vel vulnere. Effloreſcit autẽ è terra nitrũ, ac bullas attollit, eſt quippe in eo tenuis quædã pars, quæ dum ardet, cogit terrenas diſſipari partes, ideoq; ſubſidet ſal, & halinitrum in igne poſitum, ac magno impetu crepitat, quãobrem in ſalſuginoſis plerumq; naſcitur locis; ac vetera potiſſimum ædificia, & parietinę huiuſmodi ſalſuginẽ expuunt. in tumulis ẽt quandoq; gignitur, nec certè aptiores ſortiri debuit cunas id, cuius opera tot cędes, ſtrageſq; mortalium, tot excidia oppidorũ, atq; Vrbium fiunt; nec verò tã ardet nitrum ipſum, q̃ꝗ diffunditur repentè in vehementem ſpiritũ intumeſcens; conflagrat igitur propter fomitẽ, arripiẽte ignẽ ſulphure, igne in nitro excitante flatũ, hoc vrgente, atq; la-

Vegetius. *Ammianus.* Nitri natura, & vis. *Cardanus.*

xante incendiũ,ea vi fit impetus,crepitus, fragor;cõstrictus .n. ignis,ac loci obsessus angustijs, dum spatia quæritat,negato exitu,vim omnẽ conuertit in ipsum tormenti globum, quẽ tanto cum impetu proturbat, vt fulminis more ruat, ac tonet. Ergo cũ in hoc incẽdio Vesuuij horribilis sit per Italiã auditus fragor, simillimus ei, quem tormenta huiusmodi bellica excitant,rectè dixerim philosophari eos, qui præter bitumen,ac sulphur, nitrũ addunt cũ Ammoniaco sale; harum quippe rerum fomitẽ plurimum sufficere Vesuuius potuit,concepta præsertim ex resorpto mari salsugine.Atq; ex hac salis,nitriq; societate cũ igni factum nonnulli viri docti putant,vt ille ignitæ materiæ torrens non rectà ferretur,sed obliquè serperet,distracto videlicet igni nitrosi spiritus violentia; ꝙ ẽt fit in fulmine. Aetnęus quoq; ignis dicitur obliquo cursu deuolui,atq; vel Anguis more proserpere,vel instar Lunæ curuatis cornibus ferri;nos certè vno,eodẽq; tẽpore vidimus,& ignẽ obliquè serpentẽ, & vt quidã putant, Draconem ipsum fluuium . ita verò ignis excurrens, præter illum Anguis tractũ,curuabatur in Lunę speciem,ut Mathematicis fidẽ quodãmodo facere videretur, qui ad Lunę defectum hoc incendiũ referebant, quo in incendio & is, qui Herculano præerat,Antonius cognomẽto de Luna defecit.

Cur hic ignis obliquè ferretur.

Fazzella.

Neq; verò mirũ videri debet, ꝙ intra se Vesuuius eiusmodi ferè materiã contineret, quæ fit arte in extrudendis pilis è machina . narrant .n. apud Barbaros in Peruana regione, materiã sulphureã,atq;nitrosã è terra tanquã ex officina depromi, cuius pulueris vsus sit, sine vlla ꝓrsus artis industria, in tormentis bellicis; ne videlicet ars videretur hanc laudẽ præripuisse Naturæ; si laude dignum est, ꝙ militaris virtutis infregit gloriã . Atq. harũ quidem rerum periti existimant, nõ ex alia materia nisi huic simillima extitisse olim illa,quæ dicebam, Claudiana tonitrua, & Salmonei fulmina,

Bacc ius.

Dum flammas Iouis, & tonitrus imitatur Olympi.

Virg.

curruum .n. rotas æreis canthis obmunitas super pontem

æneum

æneum agitabat, quo artificio tonitrus imitabatur, & ex sulphurea materia faces in homines iaculabatur, quo fulmina exprimebat. quamquã & alij simili ratione Βροντεῖον excogitasse dicuntur. sed illud memorandum in primis, ꝙ quidam Mathematicis disciplinis instructus Arthemesius nomine, aliquando molitus legitur; hic vt Zenonẽ inimicum, in quẽ immani odio exardescebat, exturbaret è domo, ac patrijs foris, clã cuniculis sub terra extructis, ac dispositis per certa loca tubulis, mira quadã arte ędes illius terræmotu vibratas subitò concutiebat; tũ sulphurea, nitrosaq; materia fulguritos quosdã radios in illũ more fulminum distringebat. obstupefactus Zeno, vnà cum familia, immani prodigio, diuinũ Numen sibi iratum putabat; mirabatur quì fieret, vt cum in reliqua vrbe omnia pacata, & quieta essent, vna ipsius videretur domus euerti, atq; in summa Cęli clementia tãta vnũ in locũ procella sæuiret. itaq; Furias ipsas contra se, suosq; concitatas ratus, confestim vnà cũ domesticis fuga se proripit. demũ artificio cõperto, ita inimicũ est admiratus, vt ipsius ore ἐνοσίχθων, καὶ τερπικέραυνος dictus sit, Neptuni, Iouisq;, illius terræ quassatoris, huius fulguratoris epithetis. Iã tum igitur olim ars tormentis, ac machinis nostris bellicis præludebat. Quæ cũ ita sint, fateri oportet, in incendijs subterraneis concipiendis sulphur, in alendis bitumen vim habere maximam. Ammoniaco verò sale, nitroq; in primis distrahente ignem, ac discerpente aẽrẽ, fragorẽ illum horribilem excitari.

Terræmotus, & fulgurationes arte factæ.

Eustathius Agathius.

Ceterũ pter bitumen, ac sulphur haud facilè quicquã inueneris, ꝙ subterraneum ignem alere affatim possit. nã qui potius halitum calidum, atq; siccum, qui expirat è terra, solũ pastũm constituunt, non video qua ratione inexplebilẽ ignis ingluuiem, quẽ ea de caussa appellarũt Veteres belluam, tã tenui cibo exsaturare possint. Nec eorum sententiam sequi libet, qui putant Terrã ipsam in nutrimentũ ignis cedere, ea ratione, ꝙ in solido corpore possit ignis diuturnius immorari.

Halitus nõ est sufficiens pastus ignis. Septalij opinio improbatur.

Herodotus.

Alumen nõ est nutrimẽtũ ignis subterranei.

Vitruuij opinio improbatur.

Vide Rodericũ

ri. sed quis cõmuni parenti nõ metueret exitium breui consecuturum? nã ꝙ aiũt, in quibusdã Belgicæ Galliæ locis genus quoddã inueniri glebæ, ad ignem concipiẽdum prõptę, qua incolæ, qui lignis destituuntur, vtantur, id prouidæ Naturæ beneficio illis accidit, ceteris omnibus non item. quãquam illud ipsum genus glebæ, de quo loquuntur, nonnihil habet bituminis, ꝙ cum vritur, odore declarat. iam tantum abest, vt terra sit ignis subterranei fomes, vt potius alicubi caussa sit, cur intereat: nã in Comagenes vrbe Samosatis stagnum esse dicitur emittens flagrantẽ limum, cuius ignis tã hostiliter sæuit, vt fugientes insequatur hostiliter; atqui si terram in illum inieceris, non modò emoritur, sed eo quasi puluere de more iniecto tumulatur. Neq; illi reprehensione vacant, qui Alumen inter præcipua huius ignis nutrimenta reponunt. quippe ignis alimentum, aut oleosum esse oportet, ac pingue, aut siccum, tenue, laxum, aëreum, quarũ facultatum vix vllã reperias in alumine, nisi forte aliquid sulphuris sit admistum. expertus est id Archelaus aliquando præfectus militum sub Mithridate, qui turrim ligneam in Pyreo Athenarum obliuerat alumine, quam Syllæ exercitus nulla ratione incendere potuit, frustra ignibus admotis. Nec minus errasse putant harum rerum periti eum, qui Aetnam lõgo carmine descripsit, cum dixit, molarem lapidem esse incendij fomitem.

Plinius.

Raynerus. Baccius.

Auctor libri de Aetna.

Molaris lapis non est alimentum ignis.

. . . . . *quibus custodia flammæ*
Vera, tenaxq; data est; sed maxima quippe molaris
Illius incendi lapides. sic vindicat Aetnam.

atqui molaris lapis exucto humore, in arenam soluitur. quãquã non inficior, cum iam vires sumpsit incendiũ, quicquid occurrerit, auidè depasci; nam ẽt in caminis crudos ipsos lapides ignis torret, ac metallum contumacissimum ferrũ eliquat; quę tamen propriè ignis nutrimenta non sunt. ꝙ miramur igitur, illi sub terris, vbi immaniter auctus exarsit, quodãmodo in pabulum cedere durissima saxa, immo vero mon-

tes

tes ipsos? Vidimus Vesuuij viscera, quasi ferrea quadā duritie cōpacta, tñ exuri, atq; in puluerē, cineremq; dilabi. Fuit aūt non vna, atq; eadē natura, color, & sapor cineris, vt initio dixi; alibi .n. nigricans, hic pallidus, ibi cōmistus. in primis verò eius lapidis, quē Talch vocāt, magna vis est exposita, cuius laminulę tāquā specula quædā pellucida nitebāt; quibus videlicet in speculis imaginem intueri possemus deuastatæ, atq; deletæ Cāpaniæ. Talch igitur Mauri vocant lapidem ex tenuissimis bracteolis velut argenti, quamobrem nonnulli scissilem dixerunt. eius glebæ ponderosæ, nec tñ igne funduntur. quāquam Chimicæ artis professores industria soluere se posse dicunt in liquorē olei, spe quadā ducti, fore, vt argento auri splendorē concilient. sunt qui putant, hunc illum esse lapidem, qui à veteribus Argyrodamas est dictus, tāquam argentum indomitum, ꝙ in igne perseueret inuictus. eius micæ stellarū modo micant, vnde barbarum nomen deductum videtur, quippe apud Arabes Talch stellā significat, ꝙ tñ stellæ genus è terra multò verius, q̃ quodlibet è cœlo astrum esse creditur, fatale Cāpaniæ fuit, atq; ijs terris, in quas se cū infinito cinere, saxis, ac reliqua materia effudit. in Lupiensi maximè vrbe, cū caliginosum esset nube teterrima Cælum, tellus tñ huiusmodi stellis, vnà cū cinere micabat; vt videri posset sepultum quodāmodo humi Cœlū. Fuit aūt hoc genus cineris letale pecori, atq; armentis, nàm & quia virulentus, & quia huius lapidis laminulę infixę ventriculo, atque faucibus hærebant, magna strages est facta, cū in herbis, & fontibus cinis hauriretur, pastu, potuuè. præterea magna vis ēt lapidis Pyritæ, quē Marchesitā vulgò vocant, è Vesuuio erupit, non vna specie, sed intermicātibus velut auri, aut argenti micis. Nec minor vis eiecta lapidis plūbo similis, ꝙ στίμμι Græci vocāt, Latini Stibium, vulgus Antimonium, quod Plinius dixit lapidem spumæ candidæ, nitentisq;, quo Chimici conficiunt oleum illud rubicūdū, ꝙ prædicant eximiè accōmodatum ad auri, argentiq; fucū.

Reliqua materia eiecta ex Vesuuio.

Taleh quid sit.

Cesalpinus.

Pyritesquid sit.

Fallopius.

Cesalpinus.

Georg. Agric.

Stimmi quid sit.

Plinius.

Dioscorides.

eo-

eodē, inter ceteros vſus, Medici ſanari teſtantur tremorem cordis. .ſ. hoc maximè tēpore id remedij erat opus in tāto, vel telluris motu, vel terrore mortalium. illiniri quoq; ſolēt hoc puluere oculi ad ornatum, quos tñ oculos eiuſdē pulueris, atque lapidis cum igne effuſa tempeſtas fœdauit lacrymis. Erupit etiam magna vis pumicum, quos ignis exederat. ceterùm & arena ipſa limo, bitumineque confuſa, & lapides maximè ferè immanis fuere ponderis, ac tāquā quædam ferri maſſa; cinis ipſe tā grauis, vt non multum abeſſet à plumbi ſcobe.

An Veſuuius cōtineat perfecta metalla.

Iam ex aſpectu lapidum quorundam ſpes erat oſtentata multis, Veſuuium metallis abūdare, habere venas in primis auri. oſtendebant pyropum inter cineres inuentum. qui tñ, vti reor, cuipiā ex profugis intercidere facilè potuit; aut ēt in hoc crudelis Veſuuius, qui vnū & paruum obtulit pyropum, tot vero pyras, quot arua, quot pagos, quot oppida incendit. ego verò peritioribus aſſentior, qui metalla hæc imperfecta eſſe dicunt. diligenter .n. conſideranda eſt, & cognoſcenda natura locorum, quæ metalla gignunt, ꝙ vt deprehendi poſſit, non paucis opus eſt coniecturis. Ac primò quidē certas quaſdā ꝓuincias Natura ditare voluit ſuis opibus. Montes ipſi, quò propter altitudinem ad eruendū difficiliores, eò ad largiendum liberaliores plerūq; ſunt; in primis eorum cacumina, quæ ad meridiē tendunt radicibus ad Boreā ſpectantibus, argumentum metalli prębere dicuntur, eæ quoq; fodinę feraciores, quæ recta ex Oriente in Occidentē ꝓcurrūt; cum tñ mortalium auiditas nunquā ſpectet Occaſum. at qui montes in calidis regionibus eminent, hi gēmis potius abundant, ꝙ in meridie humor magis attenuetur. Porrò ſterili gleba montes metallici, plerūq; ſunt, tum quia humore intus abſumpto plantæ progigni nequeunt, tū quia expirationes ex huiuſmodi terra virulentę, ac pernicioſæ herbas, & quidquid eſt viride necant. quis igitur metalliferum putet eſſe Veſuuium, cuius agri tā vberes, tā fertiles ſunt.

Quæ terra gignēdis metallis aptas, & eius ſigna

Cardanus.
Georg. Agric.

ſunt. ſiquidem aurum fœcunda mali materies infœcundo gaudet ſolo. itaq; aurũ nec fruges amant, nec homines frugi. quãquam id in Natura perpetuum eſſe alij negant; nã in vltima Aethiopia montes eſſe ferunt, quibus effoſſis, nocte ſubluſtri detectum ſcintillet aurũ. quòd ſi auro infœcundũ ſolum tribuimus, multò magis id de gẽmis dicẽdũ; quippe q̃ puriſſimo ſucco, liquidiſſimoq; concreſcunt, ꝙ ſplendor ipſe teſtatur. ſuccus .n. ille poſteaquam à calore digeſtus, frigore eſt cõſtipatus, exſiccatuſq;, euadit in gẽmã. neq; .n. Empedocli habenda fides videtur, qui ad calorẽ tantum id refert; cum vt plurimùm hæ aut frigore conſeruẽtur, vt de adamãte conſtat, aut in gelidis antris, ac ſpecubus innaſcantur. Ad hæc addunt, colore ipſo montium, atq; lapidum argui metalli genus, ꝙ ſubſit; viridem .n. reddi ab ære, nigrum ab argento, auroq;, purpureũ à pyrite, liuidum à plũbo, atq; ferro, luridum à chalcantho, & eiuſmodi ſuccis, cinereum, ac ſubobſcurum à ſulphure. Indagant etiam & odore metalla; duos enim eiuſdem montis ſimul atterunt lapides, qui, ſi metallum monti ſubſit, ſulphuris nõ parum olent. Ad hæc terra grauior, q̃ ratio poſtulet, metallicæ materiæ argumẽtum eſt non leue; Ac lapides ipſi quãdoq; vel ſoliditate, vel ſplendore ſe produnt, ſed ignis optimus eſt, vbi eos eliquaueris, & index, & iudex. Præterea confluentes aquæ nõnullã eius rei afferunt coniecturã, nã ſi colorem, aut odorẽ referant inuſitatum, ac peregrinũ, haud dubiè metalla ſubeſſe pronunciabis. fundus ipſe aluei diligenter exploratus, non ſemel metalli partem obtulit, aut certè veſtigium. Mõtes quoq;, qui rimas agunt propter expirationes acres è terra, continent nonnunquã metalla, hi verò aut nullas proferunt plantas, vti diximus, aut certas quaſdã, quæ metallorũ ſocietate gaudent, cuiuſmodi ſunt infrugiferæ arbores, aut exigui fructus. hìc iuniperus, caprificus, pinaſter, & aculeatarum pleræq;. folia ipſa arborũ, aut pallida, aut decidua, trũci exiles, deniq; marceſcunt omnia. quid mirum? cũ eiuſmodi

Scaliger.

Fallopius.

tellus veluti prægnans nutrix sit, quæ lactenti puero facere satis nequit; nã metallis, ac plantis cõe est alimentũ humor, præsertim cum plus huius hauriant metalla, quã arbores. cũ igitur multa desint Vesuuio, vt ferax metallorũ sit, nõ est cur cupido animos incessat eius effodiendi. siquidẽ, si illa, quæ protulit, perfecta fuissent, non potuissent tanto incendio nõ liquari. vidissemus ꝓfectò decurrere auri, atq; argenti riuos, vel certè ferri. nẽpè hoc erat in votis, vt auri, argentiq; venis inuentis, hæc vrbs reiecto ipso blandissimæ Sirenis nomine, deinceps Argyropolis, aut Chrysopolis vocaretur. ac Vesuuius quidẽ libẽter, vt ita loquar, his rebus abundaret, si posset, vt Ianuarium quantumuis hostẽ, quẽ reueritus tandẽ est, ornaret. sineret, sibi à lapidicidis infligi vulnera, vt sanguini deseruiret. offerret dura marmora, vt inter ea pulchrius colliquesceret sanguis. non esset tanti fœcunditas soli, quã amitteret humore in metalla transfuso, quanti cultus Neapolitani patroni. At contendet aliquis, latere abstrusas, atq; abditas opes; habet, inquiet, Vesuuius apud radices Draconem quasi thesauri custodẽ. sic appellant fluuium inde manantẽ. fuisse aũt vulgò persuasum thesauris excubare Dracones, non modò profani meminere scriptores, sed summorum decreta Pontificum, q̃ ijs similem faciunt Auarũ. audio. magnopere tñ vereor, ne effosso Vesuuio tandem isti delusi cogantur dicere, vel ꝙ est apud Lucianũ, *thesaurus carbones erant*, vel ꝙ est apud Alciphrontẽ, *omnes thesauri cinis erant*. quãquam hic ipse cinis, vti spes est, ad diuitias pertinet prouentu frugum. nẽpe oẽs Vesuuij opes foris sunt, quæ certè maximæ sunt. saltem propter hoc laudandus, ꝙ promus potius sit, q̃ condus. minus vero perniciosus est cõtinens ignẽ, q̃ si contineret aurum; illius .n. cinere virescunt cãpi, huius cupiditate rubescunt. Facessat igitur ista cupiditas euiscerãdi Vesuuij spe metallorum, cum præsertim satis delusos videamus multos, qui ex illius visceribus rursus igni subiectis nihil, ex seipsis sudoris plurimum expresserunt; & quid mirum

Procopius.

Constitut Clementis.

Lucian. in Theux.

Alciphron. in epis.

rum,cum tã immania illius viſcera ſint,eliquari nõ potuiſſe? oſtentabant tñ quidã ex oppidanis in ipſa calamitate ꝓpter obiectam lucri ſpeculam lętiores, egeſtos è Veſuuio lapides aureis quibuſdam micis interpunctos ; atqui tantum abeſt, vt quiſquam ijs ditatus ſit;vt potius Heri, quorum in agros huiuſmodi lapides inciderunt, ex opulẽtis facti ſint inopes.

Iam cum & ipſius incendij fomitem,& reliquam materiã è Veſuuio exturbatam conſiderauerimus,quærendum ſupereſt,quandiu probabile ſit duraturum hoc incendiũ, &, qui eum conſequitur,terręmotum. Atq; huius quidem terminũ ſcimus ſolere conſtitui quadrageſimum diẽ;quẽ ſi forte trãſiliat,in alterum annum, ac nonnunquam in tertium excurrat. enimuero quidã terræmotus breuius,alij longius terminantur. quidam continenti tractu, alij interciſi,& per ſpatia quædã recurrentes morborum more, quorum quidã chronici vocantur tardi, alij acuti perbreues; hi perpetui,illi per interualla,nonnulli errones,ac vagi;quidam homotoni, atq; fixi. Iam obſeruauit nõ nemo ex ijs,qui ſtatim poſt incendiũ in vicinia montis cõmorati ſunt,quaſdã veluti morbi periodos in Veſuuio; ꝗppe Mercurij maximè diebus (is dies fuit, quo in ſubiectam regionem ex antiqua voragine ſe ſcaturigines ignium effudere) tellurem quati ſolitam,tanquã reuoluto quodã dierum curriculo; vt ſatis aptè,ac ſapiẽter Ariſtoteles hæc,quæ in terræmotu fiunt,cum ijs,quæ ægri corpori accidunt, comparauerit, vt in ſuperiore libro dictum eſt. duo .n. eius genera conſtituit ; alterum ſimillimum tremori facit, hoc eſt,ut quidam interpretantur,horrori,& cõcuſſioni mẽbrorum,quę fit initio febris ob uiolentiã acrium humorum,atq; inter ſe diſſidentium impetum, ubi maximè bilis eſt concitata,qua ratione uis ſpiritus terrã longè,latèq; in latera ciet,eamq; motu uibrante percellit . alterum uero ex terræmotibus pulſui comparat,arterijs ſe attollẽtibus,& concidentibus; συςολὴν, καὶ διαςολὴν uocant , qua ratione tellus è profunda ſede cõcuſſa ſurſum,deorſumq; attollitur,

Quandiu duraturum ſit hoc incendium.

Terræmotus duratio.

Ariſt. in Met.

Similitudo in his ab ægri corpore ducta.

ac deprimitur. sed hanc ipſam,q̃ in hoc genere Ariſtoteles affert ægri corporis ſimilitudinem,phyſicus Poëta quã eleganter expreſſerit, uideamus: de Aetna .n., de terræmotu, ceteriſq; huiuſmodi prodigijs ita loquitur.

Lucretius.

Num quis enim noſtrùm miratur, ſi quis in artus
Accepit calido febrim feruore coortam?
Et ſatis hæc tellus nobis, cælumq; mali fert,
Vnde queat vis immenſi procreſcere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræq; putandum eſt,
Ex infinito ſatis omnia ſuppeditare,
Vnde repente queat tellus concuſſa moueri;
Perq; mare, & terras rapidus procurrere turbo,
Ignis abundare Aetnæus, flammeſcere cælum.

Teſtatur hoc planè nunc ipſius Veſuuij macies, ſqualor, illuuies. ceterum hæc tã ſimilia inter ſe ſunt,ut nõ defuerint ex Phyſicis ſapiẽtes uiri,qui cũ homo paruus quidã Mũdus ſit iure dictus,ea q̃ in hoc accidunt, in eo ẽt ſe quoquo modo reperire poſſe confidant. itaq; præter alias, hanc ipſam ſummi Philoſophi, & Poëtę philoſophantis ſimilitudinem ſequuti aiunt; quẽadmodum in Mundo incendia quandoq; contingunt,quæ ipſa,unde oriuntur,loca depaſcuntur;ita in homine febres,ac morbos quoſdã igneos excitari, quæ ueluti quædam incendia ſint artus depaſcentia. nam & Latini febrim à feruore dixerunt;& apertius Græci eã πυρετὸν nominarunt ab ipſo igne, tanquam igneam affectionẽ dicerẽt, quo item nomine ab eius artis antiſtite non ſemel appellatur:& alter ille eiuſdem diſciplinæ princeps, *immodico ignis incremento animal febri corripi*, dixit. eiuſdemq; eſt altera illa uox, *ſi cor ſemel accenſum ſit, facilè totum corpus incandeſcere, quemadmodum ab ingenti camini flamma reliquam domum*.

Steph. Roder.

Ignei morbi in microcoſmo reſpõdẽt incendijs.

Seruius.

Hippocrates. 1. Epid. ſec. 3. & 3. ſec. 1. Galen lib. & anim. & lib. 1 de ſimpl.

Neq; uerò quia huiuſmodi ignis ſe minus prodit aſpectu, iccirco eũ à corpore abeſſe exiſtimabimus. latet .n. inquiũt, in ægri corpore; cuiuſmodi experimẽta ſumuntur, uel è ferro, uel è fumo igni proximo, unde ſulphur, aut ellychniũ accen-

cenditur. certè mēbra huiuſmodi morbis igneis correpta, in primis eo, quē Latini ſacrum ignem, Galenus πυράγριον appellat, hoc eſt ignem ferum, uideas intumeſcere ampullis quibuſdam, perinde atq; externo igne combuſta; cuiuſmodi ſunt, quæ πυρώδεις dicuntur ignea ulcera, quanquam non ita latet ignis huiuſmodi, quin aliquando ſe prodat; nā ut Alexandrinus medicus aſſeuerabat, Philatei teſtimonio, è uertebra coxæ cuiuſdā, qui ea parte corporis laborabat, æſtuabatque, cū detecta fuiſſet, repente ignis exilijt, atq; in eius, qui inſpiciebat, oculos inſiliens, eos cōbuſſit, ac luce priuauit. contra q̃ in Ignatio noſtræ gentis auctore factū uidetur. exarſit aliquando illi crus ictu bellici globi poſtridie eius diei, quo diuinus ignis è Cœlo lapſus in terras ritè commemoratur, nec tam uiſus eſt ignē accipere, q̃ arcana quadam ratione reddere. atqui tantū abeſt, ut ex igneſcentis cruris uulnere fax extiterit oculis noxia, ut potius & ipſius Ignatij diuinitus illuſtrata mens ſit, & ſe ueritatis luce perfuſū gaudeat ipſe Oriens.

Gal. de defin.

Steph. Roderi.

Ignis ex ægri coxamiè exiliens.

Habet igitur ſua ēt paruus hic Mundus incendia, ut propterea ſapienter illi locuti ſint, qui terræmotus, & conflagrationes ipſas, cum ijs, quæ in ægri corpore fieri ſolent, contulerint. quanquam, ſicut qui ex graui morbo conualuit, incrementum bonę ualetudinis ſolet accipere, ita ſpes nos tenet, fore, ut Veſuuius, atq; adeo ipſa Cāpania ex illo ſqualore, ac macie cōualeſcat, atque bituminis largi paſtu pingueſcat auctiore prouentu. Interim uerò affirmare quandiu ille ſit exarſurus, & fumidam nubē elaturus, diuinare eſt. cū quāta uis fomitis lateat ignoretur, tametſi quemadmodum in humano corpore morbi quidā sūt, qui ſyntrophi, hoc eſt connutriti uocantur, qui per ſtatos circuitus, certaſque periodos, & interualla ſæuiunt, cū nō sēper uenæ materia turgeant, nec effectrices, impellenteſq; cauſſæ ſubſint, eadem ratione nōnulli de ſubterraneis incendijs philoſophati ſunt, præſertim cum Xenophanes ſcribat, Liparenſe incendium

ſep-

ſeptimo quoq; anno inſtaurari ſolitum: at uerò & ſuperiores Veſuuij conflagrationes non oẽs certæ ſunt, & earũ durationes ignotæ multæ; vt non modò ea caligine, quæ tunc excitari ſolet, videatur eripi dies, ſed anni quoq; confundi, atq; ætates. dicam verius; parum diligens in his rebus cõmemorandis fuit antiquitas, de illo, ꝙ Tito imperante exarſit, incendio, poſt triduum mirum ſilentium; quamquã deinceps, *hæc ferè quotannis fieri ſolita*, dicantur; mitius tñ, & quaſi leues quædã velitationes. Quid in hoc incẽdio, ꝙ illi non facilè immanitate cedit; et nè quotannis? mirum eſt, Petre Aloyſi, ꝙ dicam, & ſingulare; ꝙ inſignis huius vrbis Medicus mihi affirmauit. Ex ijs, qui ab incẽdio ſemiuſtulati fugerũt, Hyacinthus eſt, cognomẽto Peregrinus, vir honeſto loco natus, hic cum eſſet tum in pago Leucopetra domi, ac torrentem igniti cineris inundantem, iãq; in ædes ipſas inuadentẽ cerneret, è feneſtris ita ſaltu euaſit, vt vim hoſtilem non omnino vitaret; dexterum .n. brachium ignitus cinis excoxit; nẽpe vt dextera ipſa fidem faceret, quanta vis eſſet eius ignis. curatus demum eſt medicamẽtis, in primis lactis adipe, atq; oleo amygdalino, ꝙ videlicet oleo illi incendiario ad radices montis è petris ſcaturienti ars oppoſuit. Iam cùm reliquo annꝙ tempore nullum veſtigium eius exuſtionis appareat, ineunte tñ Decẽbri menſe, cum anniuerſarius incendij dies appetit, ſtatim homini dexterum prurire brachium incipit, mox rubeſcere, efferueſcere, flagrare tanquã ex incendio recenti. tertius hic annus agitur, cum eadẽ periodo in eundem morbum recurritur. ijſdem remedijs ſuccurritur. ter in illum hactenus ſæuitum eſt. & quaſi non ſatis ſit ſemel Veſeui furori fuiſſe obnoxium, annuas dat pœnas innoxius. quis vnquam id egit in Scythia tyrannus? vereri illum dicas, ne forte memoria tanti aboleatur incendij, niſi eam vlceris ignei pruritu refricet. peregrinari quodammodo videtur interea ille Peregrini morbus, ac demũ in idẽ ſe recipit hoſpitium, atq; recolligit brumali tẽpore. cinis iam-

pri-

Plinius.

Dio.

Franc. de Nola.

Mirum de annua periodo vlceris ignei ex incẽdio.

pridem refrixit, cineris plaga non item. habemus igitur in hac vrbe flãmæ licet emortuæ viuum simulacrum. hanc singulis annis dat nobis Vesuuius sui tragœdiam minimè fabulosam. & quãquam suis oppressus molibus tumulatus est in seipso, tñ viuit in altero. hic nisi palam in vrbe degeret, ac rẽ omnibus testaretur, nisi obsidẽ fidei exustàm eius dexteram teneremus, cui tandẽ fidem faceret? quis non à naturis rerũ alienum putaret, aut in excocto mẽbro posse morbi vim recrudescere, aut vlcus ex cinere reuiuiscere? quantam putas fuisse vim eius ignis, qui licet iã in suo foco, & camino pęne sit extinctus, foris tñ inaudito prodigio exardescit, ac sæuit? aut q̃ feralẽ illum ipsum incendij diẽ, cũ is, qui succedit anniuersarius, ipsa sui cõmemoratione quasi igneo quodã afflatu sopitam in humano corpore flãmam exsuscitet? quãquam in hoc ipso agnoscere aliqua ratione licet Naturæ benignitatem; nã cum illud incendium sub Tito excitatum, aliquandiu singulis fere annis instaurari solitũ fuisse dicatur, maluit parens optima id in paruo Mũdo iterari, q̃ in magno, vt cõi parcat exitio. Cetera porrò superiora incẽdia Vesuuij quãdiu durauerint, scripsit fere nemo. tantũ legimus eũ aliquãdo intra triennium ter exarsisse, at vero dierum numerus, & interualla mensium omnino silentur. Sub Innocentio quidẽ per dies quadraginta, & iterum anno post per dies octo eũdem montem conflagrasse, & ineunte superiore sæculo per triduum æstuasse accepimus. *Vide in nostra Chronologia.*

De vltimi verò huius incendij duratione quid dicã, nisi miram sub initia præsertim fuisse apud Astrologos maximè diuinandi varietatem nè, an vanitatem, & garriendi licẽtiã? Alij .n. ex Lunæ motu, quẽ habet in epicyclo, multa vaticinati sunt. alij vero ita philosophabantur, vt dicerent, cùm metallica materies inueniri soleat instar arboris, quo habitu à Natura gignitur; nam & veluti truncum habere videtur, & ramos, cumq; id, q̃ similitudinẽ trunci habet, iã esset absumptum, quasi ramos tantũ superesse, quibus aleretur in- *Mathematicorum opiniones variæ de duratione vltimi huius incendij.* *Fallopius.*

cen-

cendium (quas tñ in lapidibus fibras, ac reliquas arborum formas alij non admittunt) ac proinde breui extinguendũ. alij ad ventorum, quæ vocant Oſtia, ſe conferebant; quorum claues penes Solem ſint, qui vnà cum Marte eos, qui à meridie ſpirant, euocet, à quibus in igneis ſignis halitus quoq; gignantur ignei. ab his igitur, atq; ab ipſo Sole cum iã Mars ſeceſſiſſet, iubebãt, nos ſine metu eſſe. Nec deerãt, qui Taurum ſpectandũ dicerent, in quo, cũ primũ mugire Veſuuius cœpit, vnum erat è centris, vt vocant, duodecim Lunæ, atq; Aſtrorum, in primis Pleiadum. Viſum eſt, alijs tẽpus incẽdij ex eius Planetæ, à quo primum excitatũ eſt, circuitione, aut ex triplici Martis curſu pẽdere, quorũ qui maximus dicitur, ad ducentos ſexaginta quatuor dies protenditur, quos limites ſi fortè incẽdium tranſilijſſet, ab eccentrici circũductione circuli trecentos, vnum, & viginti dies, aut ab hemicycli ambitu annos ipſos duos, & dies quinquaginta cõflagrationis enumerabant. Atqui irridere viſus eſt hæc quodãmodo Veſuuius, & vt Aſtrologos luderet, ijs nec opinantibus improuisò identidem exardeſcebat, quatiebatq; tellurẽ. Equidem mirabar, cur iſti tam exploratum haberent, quandiu ille cõflagraturus eſſet, cũ quid intus lateret, quantum in venis abderetur bituminis, atq; ſulphuris ignorarẽt. itanè Lyncei ſunt, vt acie oculorum eò penitus ſubeant. ſcio eſſe quoddã genus hominum, qui iactant, ſibi hoc à Natura tributum, nõ tam vt exeuntem è Chartaginis littore Punicam claſſem, numerũq; nauium ex Libycana ſpecula notẽt, ꝙ de Lynceo quodam ſcribit Varro, q̃, ꝙ multò difficilius eſt, vt penitiſſimam humum ſubeant viſu, ac ſubterraneos amnes, non ex vapore, aut herbarum genere ſubnaſcentium conijciant, ſed nullo prorſus argumẽto cernant, ſola vi, poteſtateq; Naturę. ex ijs vnus ſuperioribus annis, & ſi ab Occidente Sole huc profectus, tñ tam clara oculorum acie ſe à Natura dotatum dicebat, vt apud huius Veſuuij radices, in profunda tellure ſe liquidiſſimos amnes apertiſſimè intueri affirmaret; locus eſt,

Simon Portius

est, cui Venti ipsi dedere nomen, murmur ibi perpetuò, atq; fremitus audiuntur, incertum vtrùm decurrentium aquarũ, an perstrepentium intra specus Vẽtorum. res erat plena lucri, quippe aquæ illæ accõmodatæ ad frumentum mola terendum fuissent. versabar ego tũ sub Autumnum haud ꝓcul inde in Sosiana villa tantisper feriatus à literis, cum quidam spe magni cõpendij ductus Lynceum hunc conuenit, grandẽ pecuniam pollicetur. hic polliceri montes, vt dicitur, & maria, vel potius intra montes flumina. nec mora, effoditur statim ligonibus solum. interea dum hic conductis operis exhauriebat humum, ille exhauriebat arcam. hic educebat solùm quasi ferratos lapides, ille aurum. iam in immensam altitudinem effossa tellus erat, Vẽti tantùm efflabant, deniq; res omnis in Ventum abijt. ille ipse Lynceus, atq; impostor oculatissimus euanuit clam ex oculis. Atq; ille quidem ita se acie oculorum tellurem penetrare dicebat, vt aquam cerneret, hi vero quasi ignem, ac materiæ copiam introspiciant, ità de ea, deque incendij fine disputant. nos qui tam oculati, ac Lyncei non sumus, ista mittamus, atque ad eam, quam Physici Formam vocant, gradum faciamus. illustriora mox ea, quæ diximus, fient, vel cùm de ignis interitu agemus.

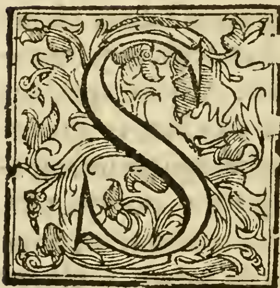
IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Quintus.

In quo agitur

De Forma ignis ſubterranei.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Atis iam incendij cauſſas odorando, ſulphure ſumus afflati, ſatis tenaci illo quaſi adſtricta bitumine oratio in ignis ſubterranei materia deſcribenda eſt immorata; nunc formam ipſam eius ignis, vim, atq; naturam contēplari par eſt. quo in genere id primū agitur, vtrum ſubterraneus hic ignis, tam immanibus, ac prodigioſis effectis infamis, à vero elemento, præſertim ab æthereo illo, qui ſincerus, purus, ac vitalis eſt, natura differre dicendus ſit, necnè. quippè non deſunt, qui in hunc ignem odio tā infeſto feruntur, vt omnino negent habere quidquā cum germano igni, naturæ dignitate, cōmune. nouū eſſe genus aiunt, nouam ſobolem, non elementi partem, ſed miſtum quiddam, & ſi facultate igneum. Quid ni? inquiunt, an non videmus in ceteris cuiuſq; materię quędam ineſſe propria temperatione commiſta? Hydrargyrum totum eſt natura aqueum; atq; multa effodiuntur è terra, quæ plurimum naturæ obtinent igneæ, & ſi in ijs hebetati, atq; infracti quædam uis ignis inſideat, hic autem tota virtute agat. ſic igitur circa hunc ignem philoſophantur, vt dicant, ita eū in terræ ſinu collocatū, vt ab elemētis,

Andr. Baccius

atq;

atq; ab ipso cõmuni, vulgariq; igne differat non regione solum, sed ēt natura; inde verò per varios meatus exhalet, caloresq; per ambitum latè, longèq; diffundat suos. Atq; elementum quidem ipsum simplex est, & pars vna cõponentiũ prima, hic aũt ignis omninò cõmistum quiddam, ac pingue veluti materia quorundã sui generis cõmistorum, vel instrumentũ certè; præterea hic subterraneus feruens quidẽ, sed caliginosus est, elementum verò ipsum διαφανὴς, atq; expers incendij; vtriusq; verò naturæ particeps cõmunis ignis, qui & feruens est, & in aperto aëre splendens. q̃obrem ipsũ incendiarium ignem tanquã degenerem prorsus, ac fæculentum, meritò abstrusum aiunt in imas terræ specus, atq; damnatũ. sed huiusmodi criminationes facile est diluere. enimuerò ignis hic ingenitæ nobilitatis memor, vt patriã ostẽtet sedem, ac suum genus, effert se aliquando, ac rupto carcere foras erumpit flãmarũ globis ingentibus, elatusq; altissimè emicat; in patria remigrat loca, vnde originẽ ducit. euaditq; ad supera eludens hominum probra, atq; cõuicia, maior inuidia. ad hęc vibranti lingua sese acuens, tantùm non loquitur, & clamat, se ad suam regionẽ euadere, utpote ætherio igni cognatum. Ignis subterraneus est verum elementum.

Ac certè si rem ab institutis, ac moribus hominum repetamus, vel hoc indicat, quoduis ignis genus existimatũ fuisse vnum, & idem elementum, q̃ ferè omnes, qui cultum igni exhibuerunt, eundem subterraneo quoq; tribuendum putarint. nam & apud Aethiopes Mons quidã intestinis ignibus exardescens, Deorum iugum appellabatur; & Barbari nostra ætate, apud quos huiusmodi montes ignivomi nõ pauci sunt, diuinis honoribus eiusmodi ignem, tãquam admirabilium rerum effectorem, prosequi dicuntur; & Persas, qui Solem lucis, atq; ignis fontem venerabãtur, non modò vulgarem; atq; ætherium; sed subterraneum quoq; ueneratos fuisse legimus, quãquam non sine fuco, & fallacia. nam sub occulta terræ specu præstigiatorem quendam abdebant, qui

Ignis subterr cultus, *Plinius.*

And. Bacc.

Nicephorus. *Socrates.*

Ignis subterran. Numinis loco habitus.

inde uoce cõpoſita ad ſtrepitũ ignis, immurmurando edere ſe fingebat Oracula, atq; ea ſuperſtitio non modo uulgi, ſed Principum animos occupauerat; putabantq; igneum ſub ea ſpecu latere Numen, Vulcanum uidelicet, aut Veſtam, atqui dolus aliquando cõpertus auctori ipſi, ac genti Magorum fraudi fuit. nam cũ Iſdigerdem Regem, qui res Chriſtianorum fouere cœperat, accedentẽ, laruatus ille Deus infernè fremens horribili uoce abſterruiſſet, iuſſiſſetq; noſtra incẽdi delubra, ac ſimulacra, cumq; Rex à Marutha ſanctiſſimo viro audiſſet, hæc à Magis ſibi imponi, iuſſit ipſe igneũ illud Numen ſtâtim exponi. tùm effoſſa, atq; eruta tellure, nõ igneus extitit Deus, ſed præſtigiator trepidus, ac ſupplicij metu rigens. ſæuitum igitur meritò in eum eſt, ac ſocios ex ea diſciplina. Ergo ut ad inſtituta redeam, cum honos ſit exhibitus cõmuni gentium conſenſu non minor ſubterraneo, quã uel uulgari, uel ętherio igni, quis inficiabitur, ꝑpterea id eſſe factum, ꝙ unam, eandẽq; naturam cuiuſuis ignis agnoſcerent?

Sed his prætermiſſis, rem à philoſophiæ fontibus libet accerſere. quo tandẽ igitur iſti maximè argumento cõtendunt, latentem hunc ſub terra ignẽ ab ætherio natura differre? primò, quia ille purus, ac ſincerus eſt, rerũq; conſeruator earum, quæ infra ſe ſunt; cõtrà hic perniciofus omnino, atq; exitialis. quis .n. eſt, qui hoc tẽpore huius ignis furore, atq; impetu deuaſtatam Cãpaniam, concuſſam Italiam, exterritam Europã ignoret? deinde, quia longiſſimè diſtat ab ætherio illo ſubterraneus hic loco, ac regione. Ego vero eorum ſententię potius acquieſco, qui ignes oẽs, ẽt eum qui Manes impios torret, inter ſe non natura differre cenſent, ſed quibuſdam extrinſecus accerſitis; nã pro materia, cum qua copulãtur, ac fomite, quo alitur, diſcrimen illud in agendo ſortiuntur, regio verò, ac locus naturã non mutat, vti dicemus; Cũ igitur ſulphure, ac bitumine, quæ ambo validiſſima ſunt, ignis accenditur, quid ni res tam inuſitatas, tam ſingulares, & tanquã prodigij plenas efficiat, ac moliatur? hinc illa q̃ in

Andreę Baccij opinio improbatur.

S. Thomas. Auerroes. Rodericus Caſtren.

Natu-

Naturæ miraculis numerantur, immortalem Chimæræ mõtis flãmam extingui fœno, quo potius inflãmari oporteret, Nymphæi craterem aquis accendi, Thracium lapidem bituminosum extingui oleo, ac cetera multa. ea vero quæ nuper in incendio Vesuuij vidimus eiusmodi sunt, vt admiratione teneant etiam philosophantiũ mentes, eorũq;, qui se admissos Naturæ arcanis intra ipsa adyta, ac penetralia ꝓfitẽtur.

Sanè vis illa ignis Vesuuiani cognata maximè fulmini fuit. etenim delusi sunt oculi, cum apertis armarijs, quæ flãma non læserat extrinsecus, putaremus integras recondi vestes, quæ tamen leuiter tactæ dilabebantur in cineres. idem accidit pomis. foris natiuus ferè color, intus fauilla; deniq; eius generis ignis visus est, quo depluente flagitiosæ illę Palestinæ vrbes quondã deflagrarunt. scit .n. diuina seueritas eodẽ igni montes armare, quo cælum. igitur idem exitium ad experimentum pietatis timuit casta Parthenope, ꝙ ad pœnã flagitij perpessa est incesta regio. diuinitus à se Neapolis auertit, ꝙ Pentapolin funditus euertit. Quemcunque ignis hic, siue ipse cinis afflauerat, eum intercluso statim spiritu necabat, digerebat, exhauriebat artus. insinuabat se perniciosa vis penitùs in medullas. Cadauer ẽt recens excoctũ cinere si quis extraheret, præter ossa nihil inueniebat. ex ijs, qui semesi, immo tacti ab ignito cinere Neapolim in nosocomium se receperunt, cũ omnis ars, & cura esset adhibita, conualuit vix ferè quisquã; adeo immedicabili ulcere affecti sunt. quid multa? hoc genus ignis diu arsit in ipso mari. effodimus exactis iã duobus mensibus è cinere lapides, eos obruerant imbres & plurimi, & maximi, immo uerò eluuies; manu tñ tractari non poterant prorsus igniti. quãquam quid hoc miramur, cum post quatuor etiã mẽses adhuc exarserit terra, atq; fumarit. Iam cadauera quædã bitumine ita erant oblita, ut duritie, & colore ipso æs referrent. ita Vesuuius tanquam ænea signa ponere uisus est cladis ad memoriam posterorum; nisi ꝙ dum hæc effinxit, se diffinxit. Vidimus non

Effecta ignis Vesuu. mira ex materia.

ſine horrore allatum Neapolim combuſtæ mulieris caput. prorſus æneum repræſentabat durities pondus. bitumen uerò, ac cinis ita ei agglutinata erant, atq; concreta, ut diſtrahi, ac diuelli haudquaquam poſſent. reliquerat aũt ignis in cinere, vnde fuerat erutum, inaures ex margaritis, q̃ item æneæ videbantur. hæ videlicet iniectæ iam viles inferiæ in tumulum miſeræ, quæ fuerant ornamenta viuenti. Sed nihil vidi horribilius quã coſtas hominis ignis torridas. arſerant illæ vnà cum tunica. hæc vero ita coſtis erat adſtricta bitumine, admixto ēt cinere, atq; terra, vt vnum eſſent prorſus omnia. apparebat textura tunicæ, ſed ænea iam duritie. hoc certè pietatis fuit, ne nudi, & ſpoliati iacerent artus, quãquã tunc maximè incendium eos exuit vita. nimirum eodẽ fere incendiario liquore erat imbuta tunica, qua pellicis illius veſtem Medea dicitur infeciſſe. ferebant verò artus ſecum ēt ſepulcrum, hoc eſt cinerem, terramq; cõmiſtam. Molliuit ac ſoluit hic ignis ipſa marmora, quæ cultro facile ſcindi vidimus, neq; iam vetus illud prodigiũ mirabamur, ab Actio Nauio, cotẽ nouacula potuiſſe pręcidi: Quid quòd in Apulia infinita ſtrages boum maximè eſt facta? tantùm quia paſti herbis, quæ Veſuuij fauilla erant aſperſæ. ita vim quandam exurendi viſcera habuit ipſe cinis extinctus. mugitu ipſo boues teſtabantur ardorem viſcerum, qui mugientis Veſuuij exuſta viſcera condiderant in ſua. *Valerius.*

Vis ignis Veſuuiani.

Ac vide porrò quãtum hic ignis habuerit virium. nemus erat apud Octauianum oppidum ingens annoſis, ac proceris arboribus conueſtitum. hoc nõ modo ſpoliauit, ſed omnino deuoluit, ac cinere obruit ignito. nõ multò poſt cum coloni humum cum labore multo effoderent, viderũt arbores euaſiſſe iam in carbones, extraxeruntq; tanquã è fornace calcaria. ita hoc ſolùm lucelli ex tanta calamitate acceptũ eſt, ꝙ ſine cura, & arte venierint. Sed quantum illud habet admirationis, vel ꝙ immania & enormia ſaxa, ac prope integræ rupes, quibus cõuectandis plauſtra nulla fuiſſent idonea

tan-

tanquã leues calculi longè delatę ſint, vel ꝙ dolia è vinarijs cellis abſtracta, intra domos alienas ſint inuenta, feneſtris licet, ac ianuis anguſtioribus, quã quò poſsét inferri, laxatis, credo, ipſa iactatione terræ cõpagibus ædificij, rurſumque coactis. nec minus mirè factum, ꝙ is ignis, qui tã immaniter graſſabatur, innoxius paleas tranſiliret. ſed nimirum eadem ratio fulminis eſt, cui fuit hic ignis cognatus; nam interdum huiuſmodi prodigia viſuntur, quippe in ijs, quæ ipſius curſũ impediunt, dum contumacẽ vim durorum corporũ frangit, neceſſe eſt fulmen moram trahere, atq; inſiſtere, quæ verò rara ſunt, atq; tenuia, ea tranſuolat, perq; rimas ſine iniuria præterit, vt docuit Theophraſtus. Iam quanto nos horrore perfundebamur, cũ videremus ex ima montis voragine, atq; adeo ab ipſa Tellure, quę parens omnium eſt, in nos mitti veluti fulmina? Hetruſci certè, apud quos erant fulgurales libri, & ratio euocandorum fulminum, ita cenſuerunt; fulmina non modò è cœlo labi, ſed è terra quãdoq; ſe erumpere, quę appellabant infera; ea verò maximè ſæua eſſe, atq; execrabilia dicebant, quippe nata ex turbidiore natura. verùm illi, quia eiuſmodi fulmina ex propiore materia caduca erãt, ideò ſibi perſuaſerunt è terra egredi. quãquam Veſuuianus hic ignis ſulphure armatus, ac nitro fulmineus videri poterat, etiam tonitrui fragorem imitatus.

Ignis Veſuuianus fulmineo cognatus.

Plinius.

Atq; hęc tanta vis flãmę cauſſa eſt, cur multi ſibi perſuaſerint, hunc ignem non vulgarem eſſe, ſed ex immortali camino, quo impij Manes exuruntur, effluere. Theodoricum certè Regem ex Arij diſciplina in Liparenſem ignẽ fuiſſe iniectũ, narrat magnus ille Hierarcha Romanus. Pandulphũ verò Principem, & Ioannem Ducem huius ipſius Veſuuij flãma damnatum legimus, nec deſunt Religioſi uiri, ac ſapiẽtes, qui in eandem iuiſſe ſententiam uidentur. certè egregij uiri ſunt illa uerba: *Aeterni ignis fumariola quædam maximos montes ſubterraneis ignibus decoquunt. æſtuat indefeſſis flammarũm globis Aetna, Liſaniculus, & Veſuuius Campanus*: quæ ſi

Gregorius.

Petrus Dam.

Pacianus.

uera

uera sunt, Deus immortalis, circumsidemur undiq; cognatis Erebo flãmis, & grata tñ est loci uicinia. itanè uerò? tã tenui nomine, tam horribilis conflagratio Vesuuij significatur? fumariola nè solum, ac parua uaporaria sempiterni illius ignis hoc tam immane incendium excitare potuerunt? uidimus ingentes flammarum scaturigines deuolui, Cœlum inuolui caligine, Solem eripi, incendi agros, uastari oppida, deleri Campaniam, exhorrescere Italiam uel fragore, uel cinere. hoccine igitur tã ingens bustum decoquitur solũ fumariolis immortalis ignis? Audiamus & alterum in eandem sentẽtiam, qui de Erebi camino loquẽs sigillatim Vesuuij meminit. *Illic sapiens ignis membra vrit, & reficit, carpit, & nutrit; sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec absumunt; sicut ignis Aetnæ, & Vesuuij montis, & ardentium vbiq; terrarum flagrat, nec erogatur; ita sempiternum illud incendium haudquaquam damno morientium pascitur, sed inexesa corporum laceratione nutritur*. Hæc ille. Eadem uerò quantò cum uerborum põdere dicuntur à Septimio? qui ẽt negare uidetur, subterraneum ignem eundem esse cum vulgari, *nouerunt, & Philosophi diuersitatem arcani, & publici ignis, ita longè alius est, qui Dei iudicio ardet, siue de Cœlo fulmina stringens, siue de terra per vertices montium erumpens. non absumit quod exurit, sed dum erogat, reparat, &, vt sit testimonium ignis æterni, montes vruntur, & durant*, quanquam hoc vltimum non ita videtur conuenire Vesuuio, quem magna ex parte consumptum, ac sua flãma depastum cernimus. illud certè constat, hunc ignẽ fulmini fuisse cognatum, quod in multis experti sumus. possem, & alia Veterum dicta proferre, quę indicare videntur, huiusmodi subterraneos ignes è Tartaro erumpere, tametsi ad similitudinem potius quandam referenda sunt: At non nemo eorũ ẽt, qui postea scripserunt, existimauit, hæc spiracula esse quædam inferorum ostia, eaq; demum post commune Vniuersitatis incendium fore claudenda. sed ij fortasse verius philosophãtur, qui focum ignis vtriusq; diuersum constituũt,

Minutius Felix.

Tertullianus.

Mayron.

quæ

quæ res cùm multis argumentis cõfirmari possit, illud tamẽ Alphonsi Tostati sapientis alioquin viri non peruincit, cum dicit, hunc ignem iccirco è Tartaro non existere, quòd non semper vno erumpat è loco, sed modò verticem petat, modò diuagetur in latera; quò spectare putat illud Boëtij. Abulẽsis ratio infirmior

Aut ruptis quoties vagus caminis
Torquet fumiuomos Veseuus ignes.

Sed quid prohiberet, quominus, si Tartareus esset hic ignis, in quamlibet partem proserpere posset, vbi paratum fomitẽ inueniret? aliæ igitur afferendę rationes videntur, cur inter se vterq; ignis, si minus natura, certè viribus, & facultate differat; siuè ꝙ illi sit focus longè profundior, q̃ huic nostrati; siue ꝙ præter exiguum lucis infaustæ ad intuẽtium mœrorẽ augendum, sempiternæ caligine noctis horrescat; siue ꝙ ita immanitate antecedat, vt noster hic ignis adumbratus tantũ præ illo videri possit; qui certè modum aliquem habet, ac temperationem quandã materiæ, quę absumitur, decremẽto, cum alteri illi affatim nutrimenta sufficiat æternitas, quid ꝙ ardentium horum locorũ vaporaria multis prosunt morbis, vitãq; propagant? nã quid ego dicam, cinere ipso bituminato agros reuiuiscere, atq; pinguescere? cũ contra ille alter ignis prorsus exitiabilis sit, quippequi penitus animos depascatur, ac Manes impios squalore fœdet æterno. Huc, si libet, accedat, ꝙ ille Tartareus eleganter à Minutio dicatur, *sapiens ignis*, quia ita reos edit, vt onmino non exedat. at verò Vesuuianus ignis, si hoc tãtùm excipias, ꝙ multis templis pepercit, in quo non modo sapiens, sed pius est quodãmodo visus, ceteris effectis consideratis, dicatur oportet maximè fatuus. quid ita? non modò quia semper hic ignis sapientiæ fuit infensus, vt cũ eum ipsũ, à quo immortalitati cõmendari potuisset, extinxit; itẽq; alterum philosophum, ac poëtã vnà cum villa incendit; & cum publicum huius Vrbis gymnasiũ euertisse terræmotu dicitur; sed quia nuper in tanta calamitate inusitato more in nostram perniciẽ lusit in multis. Ignẽ

Augustinus. Basilius. Gregorius.

Minut. Felix.

Ignis Vesuu. cum igni Fatuo collatus.

Plin.

Cas. Bas.

X Fa-

Fatuum Physici vocant halitum concretum, & ad inferiorẽ aëris regionem elatum è paluſtribus præſertim locis, ac ſepulcris, qui vel nocturni frigoris pugna, vel partiũ inter ſeſe colliſione aliquando accenditur. hic mirè mouetur, curſat, occurſatq; iterfacientibus; dum ludit, illudit. fugientes inſequitur, ac ſæpe agit in præceps: quẽ verò attingit, eum venenato quodã afflatu inficit, nõnunq̃ ẽt enecat. At quã multa Veſuuianus hic ignis egit vel in maximo luctu non modò inuſitata, & noua, ſed ẽt ludicra? Veterũ ille mos fuit, vt poſt exuſtum in rogo cadauer, epulum funebre darent. hunc ipsũ morem Veſuuius imitari viſus eſt; in hac .n. conflagratione Cãpaniæ, ac tot mortalium interitu agrum quendam uſtulato caſeo conſtrauit, cuius vim magnã impetu flãmæ procul aduexerat. præterea integros ouium, caprarum, & porcorũ greges igni torridos torrente deuexit; atq; vt epulum eſſet magis opiparum, plurimã vim auium, quas occupauit cinis, ac flãma, expoſuit in feruidis agris, & piſcium in littore. pręter ſepias, & conchylia, quæ mons euomuit reſorpto mari. Legimus inter Aeolias inſulas, cum olim mare arſiſſet, magnã piſciũ multitudinẽ extinctã fluitaſſe, quibus qui veſci ſunt auſi, confeſtim interierint; q̃ incõmodum hoc tempore haudquaquã conſecutum audio; q̃ nos de contagione ſolicitos bene ſperare iubebat, cũ virus illud certè tam noxium expiratio habere minimè videretur. Iã nec illa, quæ p̃cipua ſunt, in hoc epulo defuerunt, vinum, ac panis; multa .n. vini dolia è cellis turbine illo deuoluta ſunt, palamq; propoſita; cumq; panis eſſet vbiq; cõbuſtus, ignis ipſe panificio ſubijt; pollinẽ .n. qui fortè occurrit, bitumine, ac ſulphure conſperſum, cinere excoxit. vidi fruſtulum huiuſmodi ſulphurati panis, ac dignus ſanè viſus eſt, quo Veſuuius Pandulphos, ac Ioannes paſceret ſuos, aut gigantem illum, qui ibi flagrare dicitur, Alcyoneum. diceres, iccirco Veſuuium obſtructis cinere aquæductibus verſatiles molas ad terendum frumentũ inutiles reddidiſſe, ne alio aleremur pane, q̃ illo ſulphureo,

Mira effecta ignis Veſuu.

Orosius.

quem

quem ipse proponeret; ac fragor quidem ille, quem primò edidit, tanquã trusatilis molæ fuit. illud verò quã ludicrum, quo mulierculæ cuidam idem Vesuuius illusit? hæc abluendo capiti è cinere incendij lixiuium fecit. defluxit mox capillus, atq; omnibus ludibrio fuit, nempe non animaduertit, neq; præuidit, cum Vesuuius arbustis amissis recaluaster, & glaber iam esset factus, se quoque, adhibito eius cinere, caluam euasuram, & glabram. sed vt ad epulum redeam, lusit cum Heliogabalo homine immanissimo, ac maximè fatuo, qui duros, ac marmoreos cibos conuiuis apponere solebat in mẽsa pro veris. quod Vesuuius imitatus, veras caricas, panem, mel ipsum ita durauit; vt vel in æs, vel in lapidẽ versa viderentur. quid igitur illo, vel crudelius, vel durius, qui mel constrinxit in lapides, oculos soluit in lacrymas? immo verò qui in cõmuni mortalium luctu, atq; mœrore lusit; vidimus .n. non sine admiratione proiectos ex incendio tessellatos lapides mira quadam arte distinctos prorsus alueoli lusorij specie, .s. ludios, atq; aleatores nos esse volebat, cũ maximè versaremur in alea vitæ; ac Veneris quidẽ iactus aleatoribus felix erat. contra quã in Vesuuij, qui sacer olim ipsi Veneri fuit, alea factum, siquidẽ in hac vel ignitorum lapidum, vel ignium ipsorum fuere quasi fulminum iactus, quibus hęc regio appellationem Felicis amisit. Verùm dum de funebri ludo, & emortuali epulo, ꝙ Vesuuius funeratæ Campanię quasi more Veterum dedit, verba facio, venit in mentẽ antiqui Romanorum moris, qui *incendia inter epulas nominata aquis sub mensa profusis abominari solebant*. quamquam Vesuuianus hic ignis, quia bitumini est admistus, aquis adolescit. Plinius.

Cum igitur tam mira ignis subterranei, tãque prodigiosa esse soleant effecta, existimarunt nõnulli eum natura diuersum esse siue à nostrate, siue ab ætherio: sed malo hac in re alios sequi magistros, ac viros doctrina prestantes; qui putãt, vnum, idemq; elementum esse cuiusuis ignis; diuersam verò eum sortiri vim agendi ex diuersitate materiæ, cui coniun- Andr. Baccius S. Tho. 4. sent. dis. 44. q. 3. art. 2. Auerroes. Steph. Rodes.

 gitur.

Vna ignis, & caloris natura. gitur. Quod adeò verum est, vt ex Physicis pleriq; sentiant, calorem nobis innatum haud quaquã esse natura diuersum ab ignis ipsius calore. nec infirmis hęc sentẽtia nititur argumentis; quippe ferunt in Aegypto apud Memphim sine incubatu hac ratione pullos excludi. Caminos extruũt alios alijs multiplici fornice impositos, in quorũ tholi fastigio foramen est, per quod uis ignis, quę immodica posset officere, paullatim effluit, atq, exhalat; in imo ignis accenditur tẽperatione quadam; tum ouorum centurias multas in fornicum superiore planitie disponunt. statis diebus erũpit turba pullorum, qui non numero, sed mensura uenales habentur. pręclarum sanè ortus genus; nempe ab igni eduntur in lucem; ut gallinarum pulli pęne certare cum Phœnice ipso de natalium gloria possint. Nam quid ego de Bombyce dicã? est illi fœminarum sinus auspicium uitę. .s. fouetur pectore, & cõplexu arcetur illecebra ẽt nondum nata. illaqueatur animus cura; antequam fila ducantur. obsedit amoris arcẽ cupiditas, antequam id existat, q amatur. iam studio inhæret, & inseritur cordi, q nondum est sericum. adeò nihil est in cupiditate serum. interim occupat pręcipuam hominis partẽ animalculum uile, ac nõdum funerati ultro extuberamus in uermes; nec diuina seueritas, & cõminatio abolet, ac dissipat ea studia, quę solo tonitru disturbantur, & euanescunt. de inexplebili cupiditate loquor; & exuberanti quorundã luxu. sed hę querelę alterius sint loci. Nunc illud cõtendo, ac pugno, subterraneum ignem esse uerum elementum, neq; diuersam eius à ceteris ignibus, ẽt ab ętherio, constituendã esse naturam. q si agendi aliquando ratione discrepare uideantur, id ad materiæ diuersitatem esse referendum, q idẽ de calore intelligi uolo; in quo distrahendo in naturas uarias, nonnulli nequicquam ęstuant.

Mos excludẽdi pullos apud Aegyptios.

Bombycis generatio.

Cardanus. Vernelius. Mirand.

Atq; hęc apertiora erunt, si uniuersè natura ignis, ortus, incrementum, uis multiplex in agendo, deniq; interitus cognoscatur. Nihil sanè tam specie multiplex, tam natura dissimile

Theophrastus de igne. Turnebus de calore.

ſimile. corpora omnia ſubtilitate vincit ipſe vix corpus, ac prope à cōcretione ſecretus. ineſt ferè in omnibus, ſeſe dat omnibus. lucidus eſt, ſed natura eius occultior, vi validus, motu alacer, actione acer, ac viuidus. mouet, ac citat q̄cquid eſt ſui particeps. omnia renouat, atq; reſtaurat, naturæ quidā quaſi cuſtos, ac tutor; artifex, & magiſter artium; pulcherrimus, & tñ olim fœdiſſimo Deorū ſacer, velociſſimus claudo. diſcretus, diſtinguens, & reſiliens. deorſum paſcens, ſurſum agitans, & acutè means. implumis euolat; liber euadit, quia leuis, & quaſi ſine iugi pondere. quicquid corporeum eſt, præter ipſum eſt. incapax pœnè menſuræ; cuius videlicet virtus, & actio, ſi fas eſſet, infinitè poſſet excreſcere. occultā habet vim; ſed nihil ipſi occultum inſinuanti ſe in omnia. ſuam ipſo ſplendore naturā cōtegit, ſed detegit alienā; cum colores, & figuras corā oculis repręſentat. Iam illa vis q̄ admirabilis, qua inferiora euocat, atq; ad ſuperiora attrahit, dum materiam laxat, atq; diſſoluit? quid ꝙ conſeneſcunt omnia, antiquantur, atq; deficiunt, quæ ignis virtute deſtituuntur? certè vnus amborum interitus eſt, & ingeniti caloris, & omnium noſtrùm. latet quietus, ſed laceſſitus colliſione ſe prodit. digerit, cōcoquit, agreſtia mitigat, bellua tñ dictus immitis. ſplendet, & circumuelatus eſt ſplendor, quia rurſum ad ſecretum ſuæ naturæ ſinū conuerſus noſtros ſubterfugit ſenſus. quid illo mundius, quo cetera purgātur? quid perennius eo, qui rubiginem abſtergit? nec, cùm effunditur, augetur, nec, cùm recipitur, diminuitur. in cœleſti corpore lux eſt. in proprio regno, ac ſede non ſplendet, ſed exul in terris. flāma eſt in aëria, carbo in terrena materia. tendit in conum, ac pyramidē, & ex ipſo accēditur mortalibus pyra. vibrantē emicat in linguam, tanquā ſuum vel decus prædicet, vel decorem; niſi fortè inexplebilem indicet edacitatē. quot ſcintillæ, tot aſtra, vel iacula. in cinere, ac fauilla tectus, quæ reliquiæ ſunt ſui funeris, perennat. deniq; noſter hic ignis cæleſtis illius quædam propagatio ſemper eſt habitus,

Gaſpar Contarenus.
Cardanus.
Ignis deſcriptio.
Herodotus.

cuius rei argumenta ſunt ſpecula ipſa incendiaria, & ſcaphia olim Veſtalium triquetra, quibus fomes relatis radijs inflammabatur, ac puriſſimus excipiebatur è Cęlo.

natura ignis vniuersè cõſideratur.

Eſt, inquam, ignis cœleſti corpori, vt in multis natura ſimillimus, ita loco proximus. occupat quaque verſum, ambitq; ſub Luna extimam Cœli faciem, latè per ſpatia circũfuſus immenſa, quę implet ea magnitudine, qua elementa cetera longè ſuperat. nec quia ibi noſtrum fugit obtutum, ideo fugit intelligentiã, etſi quidã eum inde deijciant quaſi ſuſpectum, ne fortè Cœli cardines obſidẽs flamma cuncta peruaſtet, ac Mundi mœnia ſubruat. verùm ꝙ in ſuo regno ignis deliteſcat, neq; ſe prodat, dignitatis eſt; ꝙ laxior, & ſolutior, libertatis; ꝙ ſecretus à ceteris elemẽtis, craſſiſq; corporibus, honeſtatis; quo fit, vt tutius ibi degat, & purius. magnum ſanè pudicitię documentum: nẽpè puriſſimus eſt tandiù ille ignis, quandiù latet, quandiù quaſi domi ſuę manet, quandiù ſimplex, & inornatus; contra cùm apud nos foris apparet, cùm materię tenacius inhęret, cùm luce ſe comit, impurus eſt. quãquam ita quoq; ratiocinari libet. ſupernè non ſplendet ignis, quia caret hoſte, quia nõ vrgetur aduerſis: nemo feriatus, & ocioſus in nominis celebritate, ac famę luce verſatur; qui actuoſus eſt, clarus eſt. addo illud; vix quiſquam in patria euadit illuſtris; foris quęrendus eſt ſplendor laudis, & glorię. tunc ardet ignis, cum velut è patrijs exulat focis, torret extorris. Sed quanã rõne fieri dicamus, ut ignis, qui mitis eſt in ſuo foco, nec niſi vitalis, apud nos feritatem quodammodo induat, apud homines inhumanitatem? ita ille plerumq; in domorum, oppidorum, vrbiũ vaſtitate graſſatur, atq; in mortales ipſos excruciandos excandeſcit? materiam potius, ac nutrimenti genus incuſa: queadmodum .n. aquæ aliundè, ꝙ̃ à ſua natura habent, vt congelaſcãt; ita ignis ex aliena materia, vt immaniter ſæuiat. ſiccitas ipſa cos eſt, (vt ſapientes loquũtur,) & lima caloris; hac ille acuitur, & explendeſcit; ita fit, vt non modò ex minimis initijs abundè

Cardanus.

Cur ignis in ſua ſede non ardeat, neq; ſplendeat.

Cardanus.

Ariſtoteles.

pastus pœne in immensum adolescat, sed peruincat omnia, atq; peruadat ea celeritate, quę volucrem quoq; hominis cogitatum anteuertere videatur. nobilissimū .n. elementum cum sit, sortitū est à Natura dotē æquè præstantē, vt ageret & vehemēter, & expeditè. quāquā eadē prudens ita vires ignis attēperauit, vt, quò est ille violētior ad inferēdā perniciē, eò sit imbecillior ad propulsandā iniuriā. nam cū multis aduersarijs sit expositus, reniti, ac resistere diu nō pōt, quin tandē extinguatur, atq; intereat. nimirum id fit ob materiæ paucitatē, quę cū interdū laxior sit, vis ignis dispergatur necesse est; q minimè accideret, si esset in sese constipata, atq; collecta. præterea cū leuissimus sit ignis, cōstare non potest, euolare contendit ad supera, q dum aggreditur, dū elabitur, simul intercidit, & euanescit, ac nimio patriæ sedis repetēdæ studio incensus emoritu . illa ipsa, q̃ interea sibi excitat, pyramis, omen est mortis. ipse sibi rogus est, atq; fax. deniq; ex ipso cinis. quid mirum? cum ēt è sepulchris, ac patibulis nonnunquā existat; neq; .n. Regum tātum, sed reorū quoq; aliquando capita exarserunt.

Gaspar Contarenus.

Cur ignis facilè intereat

Liuius.

Conimb.

Tam facilè igitur cū interire possit pulcherrimum elemētum, Natura parens varias rationes adinuenit, quibus ille ꝓpagari posset, & quodāmodo reuiuiscere. Liceat igitur primò contēplari, vel in huius regionis occasu, ignis ortum. nō vnum habet ille natalis genus; ne vel ad perniciem, vel ad cōmōdum vna sit via. quid autem admirabilius, q̃ vt, cū cetera elementa mutuum inter se quasi cōmercium habeant, neq; quidquā seipsum procreet, ignis tñ seipsum quodāmodo & gignat, & perimat. atq; in aliōrū quidem elementorū ortu Natura sine nobis operatur; neq; .n. cum aquam fodimus, aquā efficimus, sed aquilegio tantùm eius venas aperimus, ac promimus, ignis verò nostra ēt opera, atq; arte ꝓdit in lucem, qui tñ eripere possit nobis lucis vsuram: sed quam obscuras habet tā lucidum elementum cunas? fumū videlicet; nisi hoc ipsum nobilitatis insigne dicamus, cuiusmodi

Ignis quot modis gignatur.

Theophrastus de igne.

Turnebus de calore,

apud

Ignis motu interdum accenditur.

apud Veteres fumosę fuerunt gentis imagines. Neq; tantùm vnus ignis alterum parit; sed violentæ quoq; illius procreationes sunt. motus euocat in lucē, vis obstetrix est. ita rapidę procellę præsteres è nubibus elidunt, & fulmina. ita è ferro ignis existit, ac silice natura licet tenuissimus, sed quandoq; in strage mortalium durus, ac ferreus. cernere licet plūbeos globos è tormentis explosos, dū per aërem feruntur, liquefieri, sagittas incēdi, molas farinaceas inardescere, curruum axes ignescere, soleas equorum scintillare, aërem percussū, quasi missilium iaculis explēdescere. quid quòd & ex Leonis ossibus inter sese collisis ignis existit? ne quis miretur immanem belluā à Veteribus appellatum Ignē. ꝙ itē hederæ affrictu, lauriq; accidit; nēpè ignis in hoc ipso Vesuuio vineas, & laureatū vatē exussit; Nā quid ego dicā, hac ratione ex ipso homine ignem existere solitum, dilapsurū videlicet mox in cinerē? certè cōfricatum hominis brachium aliquādo exarsisse accepimus, ac sunt, qui se vidisse scribant quēdā, qui dum arctiorem interulam violenter exueret, flāmas ediderit ex dorso, & brachijs ēt cum stridore, domesticis demirantibus. Deniq;, ꝙ maximum est, agitatus ventis, atq; iactatus halitus subterraneus in venas incidēs sulphuris, ac bituminis exardescit. Neq; verò agitatione solū, sed pugna ēt ignis excuditur; quippe halitus frigore obsessus nonūquā exardescit in flāmam; ita quādoq; incunabula sortitur ignis in castris, & mirè vitam auspicatur à pugna. In hac igitur palæstra rerum admirabilium exercet philosophia suos. quo in genere est illud in primis, ꝙ ipse religionis magister sapientissimus est demiratus; calcē aqua potius, q̄ oleo efferuescere; nimirum oleū, quia tenacius, ac lentius est, inhæret calci, ac fonticulum ipsum latentis ignis obducit; at verò iniecta aqua, & calcis particulas subeunte, primùm hæ interceptæ constipantur; tū ob conflictū humoris natura frigidi excandescunt. ex quo ēt intelligi pōt, cur incendia montiū noctù maximè flāmā ostentare soleant, interdiù fumum; nō modò,

Steph. Roder.

Ignis antiperistasi accēdi solitus.

August.

Cur calx aqua potius, quam oleo extinguatur

Gaspar Contarenus.
Cardanus.
Reinerus.

quia

quia Solis,ac diei luce præclariore minor obruitur;sed quia noctu halitus ille frigido cōpressus aëre, dum obsistit, atq; obnititur,ea lucta magis excandescit,efferuescitque. Sed nobiliora illa natalia sunt,quæ repetere potest ignis à nobilissimo Planetarum Sole; cum hic collectis in crystallo radijs, quasi pulcherrimam sui speciem contemplatus in speculo,purissimum accēdit ignem, cuius custos veteris Romę decreto Pudor esset,quiq; vel in cinere Immortalis appellaretur. contra verò quis in animum induceret, hoc ipsum elementum tam nobile,tāquam purum ex putri quandoq; materia existere posse? quanquā .n. cum præclusio spiritus interdum interimit, aliquando tñ calorem irritat, augetq; adeo, vt exardescat. ꝙ ita accidisse narrant. Columbinus fimus congestus erat in cumulum; cum repente ingens ex illo,nemine admouente facem,emicuit flāma. conflagrauit illico domus,ac plus detrimenti attulit innocēs, & simplex columba,quā auis illa,quæ à Romanis dicebatur Incendiaria,qua visa lustrabant Vrbem.nimirum cum halitus intra fimum respirare vix possent,vsq; adeo incaluere,vt flāmam sponte conceperint. & verò cum ad gignendum ignē plus caloris requiratur, quā fimus suopte ingenio postulat, quis neget præclusione illa ignē excitatum, ꝙ facilè fieri potuit motu,quo halitus,cum è cōfertim aggesto fimo egredi,atq; euadere non possent, in interiores repercussi partes aceruatim ferebantur, vt fit in fulgure, cū videlicet repercussu spirituum in nube ignis accenditur, ac fulgetrum exhibet. ac superiore quidem seculo simile quiddā accidisse dicitur. in Florentina enim naui frumento, lanaq; onusta, cum per Oceanum in Italiā tēderet in mari Hispanico,repente coaceruatis ex mercibus, situq; ipso nauis sese extulit flamma nullo igne extrinsecus admoto, arsitq; nauigium inter vndas; marina .n. aqua sua pinguedine nutrit potius, quā extinguit ignē,vt alibi dictū est.Cōstipatū itē fœnū cōpressū, atq; retrusum aliquando brumali tēpore concepisse subitò

Cur noctu flāma,interdiu fumus in incendijs appareat.

Ignis à Sole accendi potest.

Plutarchus.

Ignis accēsus ex putri materia.

Galenus.

Plinius.

Rainerus.

flámã legimus; quò nonnulli putãt pertinere illud Maronis

In Georg. . . . . . *nec tota claudes fœnilia bruma.*

ſicci enim, & calidi halitus conſtipatione in vnum coacti pugna frigoris exarſerunt.

Ignis aſpectus varij. His igitur natalibus tã varijs exiſtit ignis, ac propagatur; qui ſtatim,atq; in lucẽ editur, ſuam edit lucem. In materiã verò,ac fomitem,tam incenſo ſtudio fertur,vt eius quoque agendi naturam ſequatur variam; ſeque non vno ſemper vultu conſpicuum faciat. Proteum dicas. nam quæ ſpectra oculis non obijcit? quã non induit laruam? nec terrã tantùm,ſed vniuerſa hæc,quæ Lunæ ſubſunt ſpatia, oſtentis,ac prodigijs implet. enimuerò cum ſe ille crinitus comit in cœlo,tunc orbem terræ, multorum certè ſuſpicione, fœdat exitijs. cum caudatus apparet,non adulatur,ſed minatur. cũ philoſophico more barbatus incedit, ſeueritatem præfert. cum ſe protendit in trabẽ, non putatur fulcire imperia, ſed euertere. Ac modò acuitur in mucronem;modò vibratur in iaculum,modò exardeſcit in tædam, ſubijciendam Principum rogo. Tibiæ quandoq; ſpeciem refert, nec quaſi præcentor,ſed quaſi præco feralis exitij. Doliorum quoq; figura cernitur, veluti lymphatus. Hippeus dicitur,cum equum ſimulat iuba, omine quodã belli; Ceratias cũ cornu Martẽ videtur accendere. Iã præter hæc, & ſi quæ ſunt alia Cometarum genera, quã multa propiora nobis in aëre ſpectacula ignis edit? ſiue cum continuo tractu rubeſcit in facem; ſiue cum quaſi ſidera diſcurrunt porrectę in longum flãmę, ſiue cum ad oſtentationem quandã ſe acuit in pyramidem.

Plinius.

Zeno. Atqui licet ignis à Philoſophis dictus ſit ſapiens artifex, & magiſter artium, ab ijſdem tñ quandoq; Fatuus eſt appellatus, qui vel è paluſtribus locis, vel (etiamſi ignis ſit natura vitalis,ac viuidus) è ſepulcris nonnunquam emicat,& quaſi ludius,& errabundus circumcurſat. quid præterea illæ,quæ in aëre quoq; viſuntur Capræ ſaltantes, nonne ignis,aut ludi ſunt,aut ludibria? at verò aliæ quædam formæ longè diſ-

pa-

pares; cum aut conuolutus in spiras, ac scintillas euomens dicitur Draco volans; aut militares acies in aëris cāpo videtur instruere, ac seipsum acuere in hastas, & iacula. deniq; non videtur ignis sibi pulcher, nisi aliquando Helenam se fingat in mari, vt videlicet sit illa insignis non modò incendijs, sed naufragijs. Iam ne longè abeam, in hac certè nuper fumida nube Vesuuij, quam varijs, & horrendis perstrinxit oculos spectris laruatus ignis? modò micantes districtus in linguas, modò ardentes curuatus in falces; coruscus in fulgetra, contortus in fulmina; Chimæræ simillimus nō modò monti, sed monstro, nisi quòd veris nos oppressit exitijs.

Atq; hæc de vario ignis ortu, aspectuq; sint dicta; nunc eius incrementa, vimq; in agendo multiplicem contemplemur. Adolescit ignis, ac vires accipit primò ex flatu, qui eū tanquā follis, & sopitum exsuscitat, & ardentem irritat. hinc illud physici Poëtæ. *Ignis vt adolescat.*

Lauricomos vt si per montes flamma vagetur
Turbine ventorum, comburens impete magno. *Lucretius.*

immane quātū sæpe ex paruis initijs, ex tenui scintilla exagitatus vehementi spiritu ignis excrescit. & sanè Aetnā ipsā certis quibusdam ventis flantibus magis exardescere accepimus, & id nuper in Vesuuio vidimus; atq; hanc ob caussā Vulcaniæ insulæ appellatæ sunt Aeoliæ, quibus ēt immanis ille gigas Typhoeus subiectus sit ꝙ videlicet à Ventis ignis maximum capiat incrementum. sed adolescit ille in primis alimento suæ naturæ accōmodato pastus; hoc aūt est, quod aut aridum, rarū, aëreū; aut oleosum, ac pingue sit; quapropter ignis subterranei fomitem bitumen in primis, ac sulphur constituimus, quorum hoc facillimè concipit flāmam, illud diutius ignem ipsum seruat, ac fouet. Iam si adulto igni nitri, ac salis Ammoniaci societas accesserit, tum verò cōsequatur necesse est ille fragor, quo vix quicquam in Natura excogitari pōt immanius. Porro si vim ipsam ignis spectemus, atq; agendi rationē, firmior omnino est in solido cor- *Cardanus. Fallopius.*

 pore,

pore;vt in ferro,ære, lapide; & quãuis hinc se minimè efferat,at latet intus,atq; arcetur; quę ẽt caussa videtur,cur vbi aër est crassior,ibi æstus cõcitari soleãt acriores; quippe aër densior vbi semel incaluit,quantò tenacius calorẽ cõtinet, atq; arcet, tantò æstuat magis.

Ignis quot modis intereat.

Ignis non æquè resistit, atq; agit.

Cur ignis cinere seruetur.

De interitu verò ignis quid dicam? an erit in humanis quicquã non obnoxium morti,quando ille ipse, qui & lucis est partus, & statim lucis parens tandẽ extinctus sempiternam sese abdat in noctem?Potest quidẽ ignis agere,quã vehementissimè,at æquè resistere,ac diuturnã obsidionẽ ferre non põt; ita solerter omnia moderante,ac tẽperante Natura. Neq; solùm ab aduersario interimi põt ignis,aut pabulo destitutus interire,sed,vt animantibus quoq; accidit,nimio pastu oppletus,atq; obrutus suffocari, vbi respirãdi facultas negatur. est quippe necessarius igni aër;tum quia hic in pastum illi cedit, tum quia, cum ignis ex nutrimento fumosam, ac fæculentam edat fuliginem, quæ ipsi haud parum officit, nonnisi purissimi aëris accessu opus est, qui fuliginem illam excipiat,abigatq;. hinc fit vt temperata ventilatio sopitum ignem exsuscitet, augeatque, contra nimia in perniciem rapiat.accedit,ꝙ frigidior aër volatilem, & errabũdum ignis calorẽ intro vi adigit,tuetur,ac dissipari vetat, quam ob caussã ignis in umbra uiuit,at fõte lucis oppressus interit. Sed quã non modò prodigiosum, sed miserum hoc genus interitus est, ut illud elementum, quo fit,ut spiritum ducere possimus, suffocatione pereat cum nimis abundè nutritur? nimirum tùm calor in seipso coaceruatus principium ipsum tabefacit,atq; elisu quodã,cõpressuq;interimit. hinc fit,ut ignis miro quodã modo suo uiuat in cinere, habet,n. ex eo(quippequi tenuis est,atq; laxior) respirationẽ quandam,arcet uerò ipsum ignem cinis,& cohibet,efficitq; ne circumfuso aëre opprimatur, cõtra si magna strue lignorum obruatur, cum ꝓrsus effluere nequeat,se ipsum elidat, necesse est; Sed quis hoc nõ iure miretur,ardentem picem

aqua

aqua perfusam non extingui, sed oleo, quo nihil videtur ad excitandum ignem magis idoneum? quid ita? quia, si Theophrasto credimus, cum oleum tenuius aqua sit, facilius principium ipsum subire pōt, atq; peruadere. quamquā nōnulli etiā sapientes viri aliter persuasum habent, idq; potius oriri putant ex olei crassitie suffocante ignem. Ceterum hāc vim subeundi, ac penetrādi aceto maxime tribuūt; ꝙ tùm ob innatum frigus, tùm ob acutiores partes ad ignem interimēdum validius, quā aqua sit. Aquam verò ipsam etsi nonnulli tenuioris cuiusdā naturæ, q̃ oleū esse cōtēdūt, tñ nō desūt, qui putant eā, nō solùm, quia frigidum est elementum, aduersari ceteris ignibus, præter bituminosū, cum ēt feruens id agat, sed quia principiū occupat, & intercludit. quod si hęc ambo coniurent humidum, atq; frigidum, tunc multò vehementius dimicabunt, quippè contraria sibi aduersantibus exitium moliuntur. est igitur (inquiunt) & altera præter frigus caussa, cur aqua ignem perimat, nimirum quia sua illum crassitudine suffocat, quippe aërem remouet, sine cuius appulsu, ac ventilatione neq; flāma, neq; ignis ipse conseruari pōt; nisi .n. recens aër subinde affluat, & illabatur, emoritur breui; itaq; ipsa olei vis maior affusa illū extinguet. præterea sustentatur flāma, non à circunfluo aëre duntaxat, sed etiā ab halitibus, qui è materia, quæ cōburitur, ad externas partes vi caloris educūtur, quos cū aqua intercipiat, eorūq; exitum meatibus obstructis impediat, necessariò flammam opprimit; at verò aër neq; tantum obtinet frigoris, vt calorem extinguat, neq; tam densus est, vt eum suffocet; ad hæc quia humidior est, ac pinguior; idcirco ignem sustentat, ac fouet, ꝙ si vehementior aëris ventilatio flāmam interimat, id vel ex eo cōtigit, ꝙ licet ad tutelā ignis reqratur accessus, & reciprocatio frigidi aëris, qui fuligines ab igne ꝓdeūtes, cum iam deustę sunt, subinde excipiat, & aliorsum deflectat; tñ, si eas rursus flatus impetus violentior dissipet, atq; distrahat, flāmam omni pabulo destitutā extingui oportebit. Sed cur

Theophrasti opinio cur pix oleo extinguatur

Gaspar Cōtar.

Cur acetum validius in extinguēdo igni.

Galenus.

Scaliger.

Conimbr.

cur quædam incendia aquis non modò non obruuntur, sed magis inardescunt? nēpè ijs locis hoc maximè accidit, quæ bitumen continent, cuiusmodi sunt inter cetera Chimæra, Nymphęum, Hecla mons in Islandia, & hic Vesuuius; nec mirum cum id, ꝙ in aqua præsertim mariną est crassum, & pingue, bituminosus ignis sibi ad nutrimentum quodāmodo exsugat, atq; exprimat. ꝙ aūt ignem huiusmodi aqua nō obruat, ex viris doctis nonnulli caussam in fomite ipso constituunt; quippe cū aqua bitumini non adhæreat, sed tanquā à re oleosa statim elabatur, & effluat; hinc fieri putāt, vt subsidens sinat attolli flāmam. Cur aūt Chimæræ ignis, qui nihil sibi ab aquis metuit, extinguitur fœno? quia hoc cōmiscet se fomiti, flāmamq; facilius supprimit, atq; obruit. sit hoc etiā in Naturæ prodigijs, vt cum ignis bellua existimata sit ab Aegyptijs immanissima, & cum non sine quasi taurino mugitu erumpat è terra, tñ non modò non alatur fęno, sed intereat. Eandē igitur ob caussam ignis ille, qui ex agro Iuhonum repente se extulit, tandem iniectis centonibus extinctus est; his .n. suffocari facilè potuit, quēadmodum, & iactis lapidibus, quibus tanquā immanem feram appetierūt ignem; Sed quā inusitatum illud genus interitus in Actiaco bello? cum .n. Antoniani artificiosum ignem, qui naui erat iniectus, extinguere nulla ratione possent, cadaueribus tādē interfectorum cruentis ingestis eum principiò sunt aggressi; & cecidisset res ex sentētia, nisi coorta ventorum vis vehemētior incēdium pœnè sopitum iterum excitasset; sanie .n. taboq; fluentes artus igni oppositi impedimento erant, ne flāma effluerent; ità viuida vis illius ignis pœnè interijt ab interemptis, & qui aqua peruinci non potuit, vulnerū potuit cruore; Quod si animaduertissēt hostes Christiani nominis, ꝑfectò in eius professores tā immaniter nō sæuijssent. quid .n. tunc agerent, cum eos vulneribus conscindebant, audiāt *fluebat sanguis, qui persecutionis incendium restingueret*, cruenta .n. bonorum corpora, non tam oppressa impiorum furore sunt,

Cur bitumē alatur aqua in primis marina.
Cur Chimæræ ignis extinguatur fęno.
Baccius
Varij modi quibus incēdia extingui solita.
Herodotus.
Corn. Tacit.
Cur centonibus extictus ignis,
Cur lapidibus oppressus ignis.
Cur cruenta cadauera ad extinguēdū ignem iniecta.
Dion.
S. Cyprianus.

ſunt, quã ipſa repreſſerunt furoris flãmam. Ac proinde quis non videt, nihil opportunius, aut accommodatius accidere potuiſſe, quã vt flagranti Veſuuio Ianuarij cruor opponeretur? ac ſatis in ſecundo libro multis oſtendi, quantũ in extinguendis incendijs cruor poſſit, vel ex eo, ꝙ contigit in ea pugna, quæ ſub M. Antonino eſt à Romanis commiſſa cum Quadis. nã cum illi ab his arctius premerentur, Legio, quæ apud ipſos erat è noſtra diſciplina, quæ poſtea ab euẽtu Fulminatrix eſt dicta, precibus & fulmina euocauit è cœlo aduerſus hoſtes, & genus quoddã ignis bituminoſi cum imbri cõmiſti. ac tùm *licebat videre in eodẽ loco aquam, ignemq; de Cælo labi; neq; imber iuuabat Barbaros, ſed non ſecus inflãmabat, atq; oleum; ita vt infligerent ſibi vulnera, quo ignem ſanguine reſtinguerent.* ſiue, vt Phyſici putant, cruor ille recẽs effuſus, & calidus meatus corporis aperiret, vt ſulphurei, ac bituminoſi halitus virus exhalaret, ſiue vt dulcedine ſanguinis feritas mali mitigaretur, ſiue alia quapiam de cauſſa id genus remedij excogitarint. certè iccirco ille Ianuarij ſanguis efferueſcit, exæſtuat tanquã recens è vulnere, vt bituminoſo igni Veſuuij, qui ẽt aquis accenditur, præſentiſſimũ remedium opponatur. qua de re cum conſtare apud omnes ſciam, non eſt cur plura dicam, niſi hoc tantùm, cetera omnia, quæ à Veteribus ad huiuſmodi incendia reſtinguenda humana ſunt arte, induſtriaq; inuenta, huic malo mederi nõ poſſe. quid enim? fœno nè, vt fit in Chimera monte, reprimas eum ignem, qui (quãquam vmbratilis ſpecies illa fuit) fœno eſt viſus accendi? ecqua verò fœni vis tanta voraginem hanc oppleat prorſus immanem? centones autem, ac laceros pannos, vt ab Iuhonum gente eſt factũ, inijcias? eos nè centones, qui ad miſeros oppidanos tegendos vix ſunt relicti? niſi ſpolia malis inijcere lacera nudatæ Campaniæ. At eundem illi ignẽ lapidibus aggreſſi ſunt opprimere. quid? ijs ne vtemur, quibus Veſuuius ipſe nos appetijt? ecqua vero funda tam immania, & enormia ſaxa librabimus, quorum ſin-

Xiphilinus.

Ignis bituminoſus ſanguine vulneris extinctus, cur?

Plinius.

Petrus Dam.

Corn. Tacitus.

Persarũ mos in precando.

singulis conuectandis non vnum plaustrũ est satis? Ac Persis quidem, qui ignẽ superstitiosè colebant, fuit in more positũ, vt aliquid rogaturi, ignem ipsum ad fluuium deferrent; tùm minarentur, nisi rem impetrarent, se illum in aquã proiecturos, ac demersuros. atqui Vesuuiani bituminis ea natura est, vt non modò aquas nõ extimescat, sed ab ijs vires accipiat. Quibus igitur præsidijs est vtendum? religione, vti antea dixi, atq; pietate. quibus fontibus hoc incendium restinguendum? lacrymis, & cruore. mira res. bitumen, quod marinis maximè aquis, ac salsis accenditur, lacrymis extinguitur; nã quid de cruoris vi dicam? cũ constet Aegyptios aduersus incendia colore tantũ sanguinis possessionibus illito se, ac sua munijsse. Nec ignoro à Veteribus *parietes incendiorum deprecationibus conscribi solitos*, quasi calamitas auerruncari calamo posset; *carmina item quædam contrà ambusta extitisse*, sed ista procul à nobis, atq; à literis nostris. auxilia quærimus, nõ piacula. conscripti potius ritè parietes sunt notis olim diuinitus acceptis, quibus & stetimus terra nutãte, & obstitimus igni grassanti.

Incendium Vesuuij quo modo extinguendum. Sãguinis color aduersus incendia. *Epiphanius.* Parietes cõscripti aduersus incendia *Plinius.* *Nicephor.*

At verò qui physicè tantùm rẽ considerant, ita ratiocinãtur, vt credant, si immanis illa montis Vesuuij moles arte deijciatur, ac planitiei æquetur, fore, vt magna certè ex parte decrescat incendium. narrant Puteolos minus tremuisse, atq; arsisse, posteaquam putei multi passim effossi, respirante videlicet flãma, ac liberiore iã spiritu. quid igitur? reuiuiscãt Xerxis copiæ, à quibus, vt olim Athos, ita nũc Vesuuius effodiatur, quandoquidẽ hunc montem illi ob altitudinem à Sapientibus collatum esse video. Equidem non irẽ inficias hac ratione futurum, vt & subterraneis specubus, qui halitus igneos excceptant, venasq; materiæ ad incendium prõptæ continent, exhaustis, & forma illa montis difficta, quæ instar siphonis oblongi in immanẽ altitudinem cinerẽ exturbat, minus deinceps ignis sæuiat, nec tanto cum fragore se erumpat. ceterùm quis iccirco liber ab omni metu esset in poste-

An exciso Vesuuio cessaret incendiũ

Georg. Agric.

posterũ? an non rursus è suo busto excitari Vesuuius posset, & minor certè renasci? cum & Puteolis superiore sæculo vis incendij montem extulerit nouum, & apud Gibium montē non multis ante annis, cum post terræmotũ, atq; mugitũ dirupto collis hiatu ingens flamma per plures dies exarsisset, eiecti cineres, & exturbati ingentes lapidum molariũ globi alterum iuxtà effecerint collem priore deleto. Quòd si omnino placeret excindi Vesuuium, & solo æquari, vt isti volũt, Annibalis consilio videretur vtendũ, qui Alpes peruias fecit igni, atq; has maximè pœnas psolueret meritò Vesuuius, vt qui vineas exussit, ac vinarias cellas oppressit, aceto feruido solueretur. Quãquam quid nõ efficeret vis ingens pulueris tormentarij, montis subiecta cuniculis? quid .n. tã firmum, tã celsum est, ꝙ ille sub terra clausus, atq; succensus demoliri non possit? ac certè mons ipse sulphur, salem Ammoniacũ, nitrumq; ad excidium sui abundè sufficit. verum, nisi fallor, Naturæ more considerato, tũ hoc incendiũ sopiendũ puto, cum fomes vel magna ex parte consumptus, vel collabentibus subindè intrà os voraginis molibus suppressus fuerit, nã & in extinguendis ædium incendijs iubent in primis ipsa ædificia dirui, & Iuhonum Ciuitas, vti dixi, erũpentem è terra ignem lapidibus obruit. nam aquis, præsertim si marinæ sint, oleosę, ac pingues, incendium, quod bitumen continet, potius alitur, & adolescit. Cum igitur tanta ignis in agendo varietas accidat ex materia, seu fomite diuerso, dicendum planè videtur, ēt hunc subterraneum esse veri elementi partem, verũq; ignem, & cognatũ non modò vulgari, sed ēt ætherio; nã ꝙ hic non patiatur interitum, mirũ nõ est; nempè aduersario caret in patria, & sua ibi se magnitudine tuetur; cumq; denso, crassoq; nõ insideat corpori, propterea non apparet, sed ita Regem elementorum quadam latebræ maiestate se prodit.

Simon Port.

Andr. Bacc.

Agendi diuersitas in igne ex materia, non ex natura.

Quæ cum ita sint, nullam habet vim alterum illud, ꝙ subterraneo igni opponebatur, ne eiusdem naturæ, cuius est ēt

Loci diuersitas nõ variat ignis naturam.

 æthe-

Andr. Bacc. ætherius dici posset, ꝙ videlicet in alia regione sit natus, infera, ima, humili; quasi verò natalis loci vilitas impedimẽto fuerit illustrium ẽt virorum gloriæ. sed age, quã dubium apud Sapientes ipsos, controuersumq; est, nùm Lunari orbi circumfundatur ignis? quanto æstu laborant ingenia in illius sede quærenda? Pythagorici quidem toti in eo versabantur, vt dignum nobilissimo elementorum locũ, stationemq; statuerent; negabant igitur terram habere mediũ in Vniuerso locum, eum igni potius tribuendum rati; terram verò ipsam aiebant more stellæ in gyrum moueri circa ignem, alteram verò terram sibi fingebant huic oppositam, quam idcirco ἀντίχθονα nominabant, quæ ẽt circa hanc in orbem versaretur; quippe pręcipuum deberi locum dicebant rei pręstantissimę, ac tutissimum pretiosissimę; esse autẽ huiusmodi ignẽ, siue propter lucem, atq; splẽdorem, siue propter vim agẽdi prõptam, atq; validã; quãobrem medium Mundi locum, atq; ignis proprium Iouis custodiam appellabant; attẽdebant videlicet illi medium, ꝙ magnitudinis dicitur, potius, quam ꝙ naturę, vt Philosophi loquũtur, quorum alterum paribus ab extremo lineis continetur, alterum verò est id, in quo vis conseruatrix cõsistit, cuiusmodi in animali cor est, cui respõdet cœleste corpus, ꝙ cetera continet, ac tuetur; iuxta hoc igitur collocandũ erat ignis elementum, quippe mundi centrum definiti potius, quã definientis rationẽ habet, ac proinde terræ, quæ despicatissima est, tribui debuit. quãquam ea, quæ tunc à Pythagoricis dicebantur in hãc sententiã, inuolucra potius, & integumenta quædã erant, qui mos apud eos in ceteris rebus fuit; quippe naturalis calor à Sole, atq; ab alijs Stellis excitatus ad meditullium vsq; Mundi pertingit, omnia mira quædã ratione attẽperans, atq; conseruans; terram aũt appellabant Stellã, propterea ꝙ pro Solis ortu, atq; obitu, diei, noctisq; radix quędã sit, alterã verò terram intelligebant Lunã; vel quia Solis obsistit lumini, seq; interponit, quẽadmodũ tellus in ipsius Lunæ defectu, vel quia hæc ter-

Locus ignis ætherij.

Aristoteles. Aug. Niphus.

Pythagorici quid sentirẽt de ignis sede.

minus

minus est Cælestium corporum, queadmodũ tellus est elementorum. Quòd aũt eam ignis sedẽ ijdẽ Philosophi Iouis Φυλάκην. appellarint, non vnã video interpretũ esse sententiam, nã alij Iouis thronum intellexerunt, ꝗ in igne maiestas Diuinitatis insideat, alij Thesaurum, ꝗ pretiosissimum inter cetera elementa sit, nõnulli contrà Carcerẽ, vel ꝗ ignis magna sui parte intrà terrę specus sit inclusus, vel ꝗ Manes impij igneo illo carcere coërciti teneantur; alij deniq; dici custodiã putãt, cũ q̃a ignis vi caloris res ceteras tuetur, ac seruat; tũ quia in meditullio ipso est, quasi vndiq; vallatus, atq; munitus. Iàm Platonici varias intrà terrã regiones cõmenti sunt; sed Philosophiam fabulãdo produxerunt in scenã. Nec defuit posteà, qui ignem ex altissima sede, & tanquam è patrijs focis exturbarit. Verùm & Pythagoras non iã quinquẽnale, sed sempiternum sibi silẽtium indixit, & Platonicæ fabulæ obsoleuerũt. deniq; per Academias omnes purus ille, ac sincerus ignis quasi diù vagatus, per Peripateticos tãdem inter ipsas deambulationes consedit, ac stabilem, certumq; locũ sub orbe Lunari accepit. quoniã verò illę Naturę molitionibus admodum necessarius est, & apud nos, & sub terris ipsis ardet; accensus aũt fomite diuersi generis vim, potestatẽq; non vnã exercet; atq; hic quidẽ, qui sub terra latet, vt sua sorte gaudeat, amplissimam habet sedem; ingentes .n. Natura sub ipsa terra specus effodit, ne oppressus intereat, illũq; nõ modò per occultos meatus, per vaporaria, per balneas multis in locis respirare sinit, sed quandoq; diffractis obicibus libero frui cœlo, per aëris spatiari cãpos, vimq; suã obstupefactis mortalibus ostentare. pastum quoq; illi vberrimum, & gratissimũ suffecit, bituminis in primis, ac sulphuris; adeò illa prouida rerum mater est omnium. Natalis igitur loci diuersitas haudquaquã argumentũ est ignis natura quoq;, formaq; diuersi; sed vnum, idemq, elementum ꝓ materiæ varietate, cui commiscetur, variè operatur.

Platonici qđ senserint de sede ignis.

Cardani opinio improbatur.

Cur ignis sub terra nõ extinguatur.

Et quoniam hunc ignem sub terra delitescere satis est ꝓ-

Quã ꝓfundè ignis delitescat sub terra.

batum, facilè quispiam curiosius quæret, quam profunda sit eius sedes, ac regio, quantis interuallis à nobis focus ille distet. quæ vt quæstio profligetur, Thermopoli, & quorundam aliorum Philosophorum sententia, quã cum de caussa effectrice incendij agerem, attigi, est apertius exponenda. Existimarunt .n. nonnulli, cũ mundi figura globosa sit, habeatq; principium sui motus, & caloris in ambitu, à quo ad centrũ Solis radij omnes vndequaq; ad perpendiculum simul in vnũ conueniunt, & colliguntur, effici necessariò, vt meditullium locorum omnium, quæ in hac rerum vniuersitate sunt, calidissimũ sit. quandoquidẽ nullibi vnquã, sed ibi tantũ sẽper adsint ꝑcipuæ caussæ caloris, siue radiorũ directiones, vt vocant, statuantur, siue mora, siue repercussio, eorundẽq; collectio. diriguntur .n. oẽs in proprium terræ centrum per rectos angulos in sese collisi, quo feruorẽ excitari maximũ, atq; ignem ipsum concipi necesse sit, non secus, atq; è caui speculi cono, prodigioso Archimedis inuento, quo durius sæuitum est aduersus hostes vitro, q̃ ferro; & lucis vsura non alijs armis erepta, q̃ radijs; ita coëunte in meditullio terræ calore, cum hæc siccior natura sit, facilè ignẽ concipi posse rentur; neq; verò his obstare, ꝙ superficies lõgè à centro discreta sit, cùm exigua prę cæli magnitudine tellus puncti instar vix appareat. igitur quẽadmodum si in ingentem caminum granũ inieceris, nihil impediet, quo minus statim imas eius partes penitùs subeat calor, ita in illud terræ centrum putant radios Solis ardentis posse peruadere, cumq; eorum collisio sit perpetua, & calor ille ab æthere manet, mirũ non esse aiunt, ꝙ pabulo ibi minimè indigeat; sed ex sese constet, ac perennet; porrò ex illa sedę ima flagranti, tanquã per vaporaria, quibusdam in locis euolui fumum, atq; fuliginẽ, eiectari ignem; & quanquã calor ille in suo foco vehementissimus est, retundi tñ, ac premi graui mole telluris, nisi meatus & cuniculos inueniat, per quos expiret, aut erumpat; atq; id eo exemplo docent, vt quemadmodum in Thermis hypo-

Thermopoli & aliorum quorundã opinio de loco ignis sub terra.

cau-

caustum est, à quo tanquã à prõptuario per tubos, & epistomia calor sub ipsis hortis ad omnes ædium partes defertur, ita intestinus ille ignis à meditullio terræ transfusus, atque delatus, & aquas efferuescentes reddat, & inuenta materia, qua abundè pascatur, auctior fiat; tùm carceris angustias minimè ferens terrã feriat, ac sæpe diffractis montium claustris euadat. Sic isti philosophantur, à Thermopilo non multũ discrepantes, qui non in ipso terræ centro, sed in superioribus locis, ac Thermis radios Solis coire dicebat, ibiq; ignẽ excitari. Atqui hæc sententia, quæ incendiarium facit Solẽ, plerisq; Sapientũ frigidior est visa; negant.n. vel Soli, vel Astris tantã inesse vim, vt durissimã terræ molem radijs possint infringere, ac penitissimũ eius centrum peruadere, præsertim cum ij, qui plantarum naturam diligenter cõtẽplati sunt, triginta duùm tantùm pedum altitudinem radiorũ calori peruiam esse fateantur; neq; verò illi loca infera, atq; ima incẽdere posent, nisi ẽt multò acrius agerẽt in superiora; in quibus tñ viriditas est herbescens. nã ꝙ de cauo speculo dicunt, longè alia ratio est; cùm terra neq; διαφανὲς corpus sit, neq; cauum, sed globosum; quãobrem dispergi potius, ac dissipari radios oporteret, q̃ coire, atq; cogi. quid quòd ætherius ille calor mitior est, atq; blandior, q̃ vt huiusmodi incendia tam immania parere queat? Id cum alij viderent, ita ratiocinati sunt, vt illam quidẽ tam enormem ad centrum vsq; distantiã non probarent, aliquod tñ mediocrius interuallum excogitarent, quanquã & hoc ipsum enorme. itaq; vir quidam doctus in primis, qui de Patauinis balneis nonnullis ante annis scripsit, numerat à superficie telluris ad eum vsq; focum triginta millia pasuum. sic .n. ille philosophatur. cum purissima tellus, & maximè sincera in centro sit, ac propterea vis eius, quæ frigore continetur, ibi maximè vigeat, profectò is locus igni à Natura tribui minimè potuisse videtur (alia .n. ratio est de igni, qui infernè Manes impios diuino nutu adurit) rursus neq; telluris superficies locus esse potuit igni ac-

Ludou. Sept. Andr. Bacc. Reinerus.

Theophrastus de plantis.

Io. de Dõdis opinio confutatur de loco ignis subterra.

cōmodatus, cum inde arbores existant, ac plantæ. ea igitur regio, quæ interiacet media, huius, inquit, est ignis hospitiū, seu conceptaculum. sed hęc ita sunt acutè dicta, vt facilè eodē argumento, quo superiora, retundi possint. sic .n. vrgeo, cum ille existimet ignē huiusmodi à Sole, atq; Astris accēdi, qui poterit vis radiorum tā altè exardescere, quin plantarū, & arborum fibras, quæ primò se offerunt, prorsus exurat? aut si statim initio illis vis tanta non inest, frigidanè terræ moles hanc in itinere prçsertim tam longo, tamq; difficili præstabit, in quo debilitari potius, atq. frāgi necesse est. Ego verò & hæc incendia à Sole, atq. Astris proximè excitari iā antea negaui (quāquam non inficior cœlum horū inferiorū caussā à Philosophis dici cōmunem) & longius q̄ passuum triginta millibus, quibus ille ignem à nobis distare putat; absum ab ista sententia. Quòd si inter seria ludere liceret, consulendū hac de re dicerem, si excitari posset ab inferis, Dionysiodorum illum Græcæ vanitatis exēplū. fuit is Geometrica sciētia nobilis, cui, cùm diem obijsset suum, funus propinqui duxere; cumq; paullò post iusta peragerent, inuenisse dicūtur epistolam ipsius Dionysiodori nomine ad superos scriptam; in qua narrabat, peruenisse se à sepulcro in infimam terram, esseq; eò stadiorum quadraginta duo millia; ꝙ variè interpretati postea Geometræ sūt. hic igitur existat, ac dicat quātis interuallis à montium vertice ignis ille penitus abstrusus, & abditus distet: vel certè Alcyoneum illum, qui Vesuuio subesse dicitur, gigantem interrogemus; vel si fabulas minimè sequimur, Pandulphum potius, & Ioannē scelestissimos Principes eò cōiectos. Sed his omissis, equidē hunc ignē ibi latere crediderim, vbi fomes est. atqui ex huius montis radicibus incendiarij olei scaturigo est; adde mare ipsum, quo radices alluuntur, quod, vti diximus, fomitem subministrat. quāquam cum sua viscera Vesuuius sæpius euomuerit, ac tātum egesserit materiæ, facilè existimauerim in imum quoq; dehiscere specus ingentes, quibus nuper tantam vim fluctuū resor-

Plinius.

Philostratus.

Petr. Dam.

resorbere potuit, ac proinde ignem quoque altè defossum exardescere. Non ignoro quemdam è Sapientibus olim ita philosophatum, vt putaret, *Aetnæum ignem alibi alimentum, in monte viam habere.* mihi certè dicendum videtur, & è cõmuni illo prõptuario, quod sub terra esse Plato, alijq; multi senserunt, hunc ignem existere; & sub ipso etiam Vesuuio educari, atque enutriri, cùm sulphure, tùm bitumine, inprimis eo, quod instar olei è petris emanat; adeòq; ignem non modo hic viam habere, sed pastum. Et quoniam de subterranei loco ignis agimus, quæri & illud potest, vbi nam ille ignis, quo multi fontium concalescunt, lateat; quippè alij ipsum sub cuniculis recondunt, alij in his collocant. video inter doctos rem esse controuersam. ego illorum sententiæ facilè acquiesco, qui, cum aquæ nullo sulphuris, ac bituminis aut sapore, aut odore se produnt infectas, tùm ignem, ac fomitem ipsum sub cuniculis delitescere putant; ac longinquitatem, vel viciniam tepore, vel feruore aquarũ ipsarum significari.

Seneca.

Locus ignis balneas calefacientis.

Empedoles Vitruuius. Georg. Agr.

Apuleius de Mundo. Reinerus Fallopius.

Atque hæc de forma, de vi, naturaque Incendij, de loco item eius ignis, ac regione dicta sufficiant. vellem nunc rem totam breui definitione complecti; sed qui potero Incendium, Vesuuij maximè, definire, ac circumscribere, quod longè, lateque diffuso cinere nullam regionem, nullos fines sibi præscribit? conabor tamen. Est Incendium quædam ingens è terra ignis eruptio; dũ siccus, & calidus ipsius terræ halitus siue frigoris lucta, siue motu, atque agitatione concitatus, attritus, tenuatus, atque laxatus ignescit, atq; in fomitem diù collectum, præsertim iuxta mare, in venas, inquam, sulphuris, ac bituminis incidens, ventis quoq; quasi follibus intra specus ignem ipsum exsuscitantibus, materiam promptam succẽdit, eamq;, vt ex angustijs euadat, perruptis obicibus cum impetu extrudit. sed dicam, si libet, etiam concitatius, atque ardentius. Est Incendiũ prodigiosus quidam Naturæ partus nõ sine ipsius horrore; qui ita in lucem

Incendij definitio, seu descriptio.

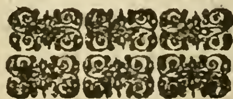
editur,

editur, vt diem ac Solem eripiat, metumque incutiat noctis æternæ. ita omnia digerit flamma, vt confundat; ac redigere videatur *in Chaos*. pascitur quidem ille ignis pingui bitumine, sed extabescentibus interim macie mortalibus ob mœrorem. non satis constat vtrùm monstrum illud horrendum ostentare Natura velit, an tegere; dum vel caliginem tetram obtendit, vel flammam, ac fulgetra prætendit. perit pœne Natura, dum parit. testor eos, qui olim, in tanto vulnere patriæ, miro remedio, ad Patroni sanguinẽ cõfugisse dicuntur, *cũ rerũ Natura periret.* contremiscit ingenti motu terra, dum parturit. perstrepunt è monte quandoque tubæ more castrorum in lucta elementorum, in luctu mortalium. horrescunt igneæ formæ gigantum; nec tamen montes mõtibus aggerantur, sed potius mons vnus consumptus Incendio fit depressior, atq; humilior, consequitur immanis in cœlum lapidatio, quæ recidat in terram, inque hominum ipsorum capita. hoc est in genus, nisi è lapidibus ortum, durum certè, atque præfractum. vnius loci cinere fit sæpe bustum non vna pars Orbis: pallescit illo cinere Sol, squalet cœli facies. viuis adhuc nobis, & videntibus supernè puluis inijcitur, vt tumulemur: conclamatur quodammodo illo fragore, illo murmure emortuis, & combustis agris. parentatur illius flammæ funalibus oppidis, atque vrbibus consepultis. denique illud Incendium aut imago quædam est Mundi vltimò collapsuri, ac deflagraturi, aut argumentum diuinæ seueritatis hoc idem præmonentis, sed illud tantùm quoquo modo ferendum, quòd Incendium huiusmodi ideò vastat agros, vt vestiat; ideò cinere tumulat, vt reuiuiscant;

Dio.

Acta Ianuarij.

Dio.

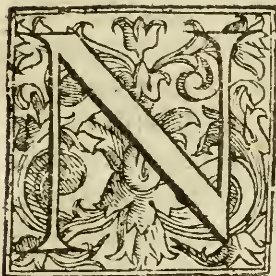
IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Sextus.

Qui eſt

De Fine Naturali ignis ſubterranei.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Aturæ nunc cauſſam, & patrocinium, libenter ſuſcipio, quæ hoc tempore ſiniſtra deflagrat fama, nō minus quã Veſuuius flamma. videtur .n. illa nouercale velut odium exprompſiſſe, cũ exitioſum hunc terris, ac mortalibus ignem eduxit, quaſi fraude quadam, doloq; tãdiù tectum, quem Cãpaniæ vaſtitas, quē Italiæ conſternatio eſt conſequta. mihi contra illud propoſitum eſt oſtendere, huiuſmodi ignem, atq; incē-dia Vniuerſitatis vtilitati, ornamentoq; ſeruire. quid tam à vulgi opinione alienum, ac remotũ dici poteſt? quæ ſi apud imperitos, atq; indoctos à me haberetur oratio, næ ridiculus videri poſſem; cum verò ad eum ſcribam, qui de Natura in Lyceo ſæpiſſimè, ac ſapientiſſimè diſputauit, confido fore, vt pondus ſint habitura, quæ dicam.

Principiò nemini dubium eſt, qui ſit in philoſophia verſatus, quin nihil temerè, ac fortuitò Natura moliatur: neque verò alium illa ꝓpoſitũ habere dicenda eſt finē, quã ꝙ commodum, pulchrum, conſentiens, & cōgruum ſit diſpoſitioni rerum; quæ ſic intelligitur, vt pretioſiora, & viliora inter ſe diſcernãtur, in quorum interuallis, ac proportionibus totius Vni-

Naturę finis in rebus cōmodũ Vniuerſi.

Vniuersitatis ordo consistit; verùm, quæ vulgo habentur vilissima, singula exquisita quadã sunt ratione constructa, quẽadmodum, & illa, quæ pretium habere censentur. rursum, quædam dum sola spectantur, minus speciosa quandoq; videri solent, quæ in ordine tñ toto tam sibi, q̃ ceteris aptissimè consonant. ea res videlicet impulit illũ, qui à sapientiæ magnitudine dictus est τρισμέγιστος, vt quasi Harmoniã quãdam in Mundo existere diceret, quẽadmodum.n. in cantu ex diuersarum vocum moderatione concentus quidã efficitur, sic rerum Vniuersitas ex inęqualium, ac dissimilium cõsensu, & varietate sibi cõcinere videtur; quapropter Pythagoras prædicabat, Mundum ea temperatione cõpositum, q̃ postea Lyra est imitata, qua similitudine alij quoq; Sapiẽtes vsi sunt, qui præcentorẽ quendam, & quasi chori magistrum in hac rerum inter se nexarum chorea Deum fecerunt; quin ẽt è nostris Augustinus Mundum carmini similẽ dixit, quod longis, ac breuibus syllabis cõcinnè, numerosèq; cõponitur. Sed multò ante ab Heroicis vsq; tẽporibus ille, qui nõ magis ad fabulam, q̃ ad veritatem, ac naturæ significationem carmen accõmodauit, Orpheus in hymno, quem in Apollinem scripsit, de Mundi, ac rerum temperatione, atq; consensu sic cecinit.

Mundi concẽtus ex diuersitate.

Philo. August.

Ἁρμονίῃ κεράσας παγκόσμιον ἀνδράσι μοῖραν,
Μίξας χειμῶνος θέρεός τ' ἶσον ἀμφοτέροισιν,
Εἰς ὑπάτας χειμῶνα θέρος νεάταις διακρίνας,
Δώριον εἰς ἔαρος πολυηράτου ὥριον ἄνθος.

Orpheus in hymnis.

hìc aliquis, q̃ tu mihi citharã memoras? inquiet, quẽ cõcentum in hoc incendio, cuius horribilis fragor Italiã oẽm exterruit? q̃ carmen accinis in tanto luctu mortalium, atq; gemitu? nisi fortè nęniam aliquam ad Campaniæ bustum. quẽ habet locũ Lyræ sonus, aut citharæ in mugitu Vesuuij, quo consternata Parthenope Siren Lyram abiecit suam? audio, nec tñ impedire dixerim suauissimũ Mundi cõcentum; quo tãdẽ modo? subijciam oculis imaginẽ satis ad rem accõmodatam,

Mira species Mũdi instar Lyræ obiecta Seuero Imper.

datam, & sanè iucundam, quam Veteres narrant: Arsit aliquando, Seuero imperante, Vesuuius; at ille paullò ante, quam ad fastigiũ eucheretur imperij, videre sibi visus est tanquam excelso quodam, & illustri de loco Orbẽ terræ vniuersum sibi subiectum, Regiones, Prouincias, Vrbes, Insulas, tum Oceanũ vndiq. circumfusum; terram verò ipsam alibi herbis, arboribusq. vestitam, alibi desertam, atq. horridam, tũ camporum spatia, decliues vallium sinus, supercilia montiũ, quorum nonnulli immortalẽ euomunt flãmã vt Chimæra; alij interdum, vt hic Vesuuius, quę omnia cũ Seuerus curiosè spectaret, repẽtè Orbis ille terrarum tam amplus miro quodã modo in sese colligi visus est, ac formam induere instrumenti musici, cum clauicula, iugo, neruis, ac reliquis partibus; quo spectaculo cum Seuerus obstupuisset, vidit tradi sibi à Genio plectrũ, ac iussũ eo Lyram illam tẽperare, ac moderari, tãquã eadẽ ratione, atq. arte, qua musicum instrumentum disparibus, & contrarijs sonis ad iucundissimam emodulationem aptatur, esset ipse mox Orbis terræ moderaturus imperium; vt videlicet esset pro clauiculis citharæ clauus Imperij; pro iugo, illud, cui gentes, nationesq. subijciendæ; pro plectro deniq. plectrũ. quid hac specie, atq. imagine ad rẽ nostram esse potest accõmodatius? etenim, cum hoc deinde imperante, & hanc Mundi Lyram tractante, Vesuuius nõ modò exarserit, sed tantum ẽt mugitum emiserit, vt, qui Capuæ tunc morabatur Dion, à quò hæc ipsa narrantur, eò audito exhorruerit; quis est quin fateatur horribilem illum ipsum Vesuuij conflagrati fragorem, atq. mugitum, neq. absurdum esse, neq. absonum, vt vulgus putat, modò Vniuersitatis ratio habeatur. Sed his prætermissis, authoritatum, ac rationũ momenta pendamus. *Xiphilinus.*

Extiterunt sanè non pauci, qui se se mirari dicerent, ꝙ Mundum hunc Natura, ex rebus inter se diffidentibus, atq; pugnantibus constituisset, quibus potius fieret, vt ille in interitum rueret, quam incolumis consisteret. perinde, *In ipsis contrarijs commodum Vniuersi spectat Natura.*

quasi non item Resp. ac Ciuitas optimis institutis, ac legibus temperata ex vario genere hominum constet, qui ætate, moribus, dignitate, fortunis, ac rebus a ijs multis differant; aut ars, quæ Naturam ipsam imitatur, hunc eundem morem non seruet. Si quidem, præter ea quæ de Musicis diximus, pictura coloribus non modò varijs, sed contrarijs sic vtitur, vt illa temperatione accõmodata exemplari effigies existat, quod idem multis quoq; artibus vsu venit. nimirum hoc illud est, quod apud Heraclitum legimus, qui Σκοτινὸς est dictus. *crispa, & minime crispa vnà vinxeris, consentiens & dissentiens; consonans, & dissonans, vnũ etiam ex omnibus, omniaq; ex vno.* Itaq; Vniuersi coagmentationẽ quadã attemperatione principiorũ sibi aduersantium inuicem Natura digessit; quæ tamen omnia conspiratione admirabili, ac fœdere cohærentia astrinxit ad consensum, mutuumq; commercium. Ipsammet tellurem intueri licet omni genere stirpium fruticantium conuestitam, largissimis abundantẽ aquarum scatebris, vestigijs animantium tritam, omnia tempestiuè proferentem ex se se, vegetantem, & tanquam hospitali excipientem sinu; quæ cum innumerabiles proferat formas, ab ijsq; tam variè afficiatur, nihilominus tamen indomita quadam vi pollens, nec senectute extabescit, nec crebris, atq; ingentibus cõcussa motibus prorsus atteritur, nec eluuionibus, nisi aliter summus iubeat Imperator, absorbetur omnis, nec deniq; incendijs exusta ita consumitur, vt è busto ipso, ac cinere non eliciat herbescentem viriditatem, non reflorescat, & quodãmodo reuiuiscat. Quæ cũ videret is, qui de Mũdo satis ornatè scripsit hoc est, περὶ κόσμου κοσμίως, siue Aristoteles, siue potius Posidonius Stoicus, aut Nicolaus peripateticus, aut alius quispiam, affirmare nõ dubitauit, illa, quæ exitium, atq; interitum Mundo videntur afferre, eius potius incolumitati, ac stabilitati seruire; Siquidem cum terra concutitur, dissiliunt, atq; difflantur interiecti spiritus, respirandi viam per partes effractas, dissipatasque nacti,

Arist. de Mundo.

Eadẽ habet Apuleius

Cur Natura Profert incendia.

nacti; & cum imbribus abluitur, quæ virus olebant, vitia eluuntur; cum autem à ventis perflatur, & quæ supra, & quæ infra sunt pura redduntur. cõflagrationes verò (quod maximè ad rem institutam, ac propositam facit) id, quod concretius est terræ, atque crassius, concoquũt, queadmodum contra glacies, quod inflammatum est, attemperat, ac remittit: Iam singularum quidem rerum aliæ oriuntur, aliæ vegetantur, aliæ occidunt, pubescunt, aut senescunt, neq; enim hæc Vniuersitas vnam tantùm ostendit faciem: hinc Vertumnus ille, quod simulacrum quoddam Mundi versatilis fuit, diuersas induere formas est dictus, ad quem elementa, vegetabilia, bruta, homines, atque horũ vitam, moresq; referebant; penes quem vis esset eorum maximè, quæ infra Lunam sunt, cardines vertendi; re autem vera summi conditoris, ac Principis id muneris est, hanc molẽ certis legibus temperare, atq; alterno vel ortu, vel obitu, vicissitudine, ac reciprocatione admirabili dispensare; Itaq; cum eluuiones, incendia, terræmotus, hiatus, ac cætera huiusmodi, quæ magna Natura videntur, accidunt, ad rationes nunc pugnæ, nunc fœderis, ac motus, vt Peripatetici loquuntur, pertinere dicendum est, quorum sit in ipsa Natura principium; cum interim ortus quidem compensent grassantes interitus, rursumque interitus rerũ leuent ortus exuberantes, ac redundantes; vna verò ex ijs omnibus incolumitas conflata permaneat; ac rebus inter se se ex aduerso pugnantibus, obnitentibus, ac modò cedentibus, modò superantibus Vniuersitas integra, ac numeris omnibus absoluta persistat. Igitur, qui Naturam accusant, ij similes mihi videntur Populis, qui apud Atlantem sunt; est aũt hic mons vnus ex ardentibus: incolæ cum primùm Solem orientem vidẽt, contra quam aliæ ferè Nationes facere solebant; quæ tum eum adorabãt, diris potius, atq; execrationibus omnibus detestabantur, quod eius calore torrerentur agri, sitirent herbæ, ferueret regio; nec tamen Sol præstare beneficia mortalibus cessabat, ijs quasi contume-

Boccaccius.

Solẽ orientem qui execrentur.

tumelijs irritatus, quod de ceteris astris aiebat ingeniosissimus Augustinus, quæ astra licet apud Mathematicos multa infamia laborent, qui ab ijs incommoda, & calamitates omnes accersunt, tamen perennibus defluuijs, ac luce pulcherrima, atq; vitali terras irrigare non cessant; & cum tãquam oculi quidam è cœlo terrarum orbem despectent, carent auribus, surda quodammodo probris, & contumelijs sibi illatis. Et sanè quis est, qui, cùm in ceteris rebus Naturæ siuè consilium, siue beneficentiam, ob magnitudinem commodorum, quæ percipiuntur ex Cœli temperatione, & fœcunditate terrarũ, satis apertè cognoscat; cùm Solis, Lunæ, siderumque omnium distinctionem, varietatem, ordinum æquabilitatem, atque motus, contemplatur, in illis quidem parentem, in his verò Incendijs nouercam appellet? certè quam rudis esset, ac vecors, si quis celeberrimam Xerxis Regiam fuisset ingressus (quoniam cum hac video Mundum à Sapientibus fuisse aliqua ratione collatum) quam ille Susis, & Ecbatanis extruxerat magnificentissimam, septam ambitu, auro, electro, eboreq, fulgentem, cùm vestibulum fuisset admiratus, atq; atrium, deinde aulam auro pictam, ac ceteras denique Regiæ domus partes cum voluptate suspexisset, tandem cùm in focum, & caminum oculis incidisset, cuius vsus necessarius est ad res plurimas, hìc tantùm Architectum reprehenderet; atq; contenderet, totum opus futurũ fuisse pulcherimum, nisi caminum quoque excitasset, horrentem videlicet fuligine, atque fumo; immortale quoq; illud dici potuisse ædificium, nisi focum haberet squallentem cinere. quòd si minus sani hominis hæc reprehensio videretur; non minoris insaniæ erit, Naturam, quæ hanc Vniuersitatem tam affabrè, atq; eleganter est architectata, eo nomine reprehendere, quòd quendam quasi Orbis terræ focum ad vsus plurimos accommodatum in ipsius terræ penetralibus excitarit. An verò cetera Mundus habebit omnia perfecta, & congruentia, præter hoc vnum

August. in. in Psalm.

Mũdus collatus cum Xerxis Regia.

Arist. de mundo.

com-

commune igniarium? Ego verò cū alia, ratione, & sapientia constituta esse censeo, tum hoc maximè; tanta enim rerum omnium, ac tam consentiens, conspirans, continuata cognatio cogit hoc etiam à Natura cōgruenter, aptèq; dispositū fateri. Quid quòd nisi illa sulphuris, bituminisq; congesta tot sæculis colluuies emergeret è terra opportunè, aliquod multò immanius, atq; tetrius mali monstrum incumberet, & commune Patriæ exitium immineret? quippe cum halitus ille subterraneus incensus, & inflammatus clausos obices, ac repagula perrumpere, atque perfringere, non posset, vniuersa Campania terræmotu fūditùs desideret, cuius soli naturam non nemo è Sapientibus contemplatus, hanc Italiæ plagam, quæ sub immensis specubus tantam vim sulphuris, ac reliquæ materiæ ad Incendium aptæ contineret, affirmare non dubitauit, nisi tot spiramenta essent, quæ in Puteolano tractu, atq; Aenaria insula videmus, facilè fieri posse, vt tandem horribili aliquo hiatu diuulsa, atque discerpta tellure resorberemur: Dicendum igitur omninò est, hæc ipsa ceteris inter se concinentibus Mundi partibus congruenter accinere. Neque verò hæc omnia sine summi Imperatoris nutu, atq; consilio agi, arbitrari fas est; quamobrem sapiēter idem, qui de Mundo scripsit, affirmauit, videri sibi hæc, quæ in natura accidunt, admodum similia ijs, quæ belli tempore inter homines fiūt: etenim, statim atq; classicum exaudiri in exercitu cœptum est, videas alios sibi aptantes scuta, alios inducentes loricam, hos ocream, vel galeam, illos balteo, gladioque se accingere festinantes; rursus videas, qui frænatos equos admittant, qui currus ascendant, tesseram per explicatam aciem prodant. deniq; ad stationem quisque suam se recipit, cum interea sub vno ductore omnia moueantur, qui & ipse à summo Imperatore accepit quæ militibus iussa significet. atq; hanc ait ille imaginem quamdam esse eorum, quæ Vniuersitati contingunt; cum enim ab vna vi, potestateque cieantur omnia,

Camillus Mapph.

Ordo militaris quidā in rerum vniuersitate seruatur.

fit

fit vtique quod cuiq; parti consentiens est, conueniensq; Naturæ. Neque verò si harum rerum difficilis ad cognoscendum ratio est, idcirco peruersa, atq; confusa dicenda est administratio illarum. quapropter neq; cum terra mouerit, aut discesserit, neq; cum imbres pter solitũ ruentes diluuium terris intulerint, neq; cum excursiones vndarũ, recessusque tum continentes mari obruerint, tum rursus maris alueos adiecerint continentibus, neque demum cum Incendia, conflagrationesque aut supernè delapsæ partes terrarum exusserint, aut è terra erumpentes igneo torrente grassatæ fuerint, id sine summo consilio factum, & prouida quadam ratione dicamus oportet; cùm ita natura rerum postulet, vt ea quæ infra Lunam sunt, ortus, atque interitus reciprocatione administrentur; Nec tamen interitum ipsum primò Natura spectat, sed procreationi rerũ, ac propagationi studet, q̃ alterius rei occasum consequitur; Sapienter igitur, vt solet, Aristoteles Naturam dixit, ac Deum nihil frustra moliri, quasi illa ideò nihil incassum agat, quia nimirum diuinæ Sapientiæ nutu regitur, atque ducitur. prouidit igitur quasi æmula immortalitatis Natura, vt quæ ab interitu vindicari non poterant, propagationis beneficio seruarentur, ita singulæ quæque caussæ ad propinquum sibi finem tendunt, atque aspirant. ignis enim se se propagat accensa, inflammataque materia; corpora verò Cœlestia, quia vniuersales caussæ sunt, non vnius tantùm, sed omnium, quà licet, perennitatem, & cõmune commodum quodammodo spectant; quapropter totum hunc sublunarem Mundum complexu suo coërcent, perpetuo motu circumflectuntur, ac defluuijs velut irrigant, vt sibi subiecta, qua possunt, rõne tueantur.

Aristot. 1. de Cælo c. 4.

Possem hæc disputare pluribus, atque in rebus singulis Naturæ beneficentiam prædicare, tùm ea, de quibus illam accusant, facilè diluere, sed mihi propositum est tantùm ostendere, ignem nõ modò sub Lunæ globo debuisse collocari, ætheriũ inq̃ illũ, sed infra ceteris partibus eius

semi-

ſemina diſpergi. Quid enim tam neceſſarium, vt hinc exordiar, propagationi, & conſeruationi rerum, quam calor? ſic enim ſe res habet, vt omnia quæ aluntur, & creſcunt, contineant in ſe vim caloris; qui quandiu in nobis eſt, tandiù viuimus, ac ſpiramus; quo extincto, occidimus ipſi, & extinguimur. neque.n. alia cenſenda eſt natura innati caloris, ac ceterorum. quid? uenæ ipſæ in nobis, atq; arteriæ nonnè micant ſemper igneo quodã motu? ꝙ animaduertere facilè licet in corde animãtis recens euulſo; ita enim mouetur, ac palpitat, vt imitetur igneam celeritatẽ. quid tellus ipſa? nonnè caloris tẽperatione metalla, ceteraſq; res gignit: Eſt igitur calidũ hoc, atque igneũ ita in omni natura fuſum, vt in eo inſit procreandi vis, & cauſſa gignendi, in quo & animantia omnia, & ea, quorum ſtirpes terra continentur, naſci neceſſe ſit, & augeſcere; Ac Zeno quidem philoſophus tantũ igni tribuere auſus eſt, vt Naturã ipſam diceret nihil aliud eſſe, niſi artificioſum ignem ad gignendũ admirabili progredientẽ via. cenſebat.n., ꝙ in operibus noſtrarum artium manus efficit, id multò artificioſius Naturam efficere, ideſt ignem illum artificioſum magiſtrum artium reliquarum. quamquam non artificioſa ſolùm Natura videtur, ſed planè artifex, quam ob rem ab eodem Zenone dicta eſt conſultrix prouida vtilitatum, opportunitatumque omnium; quæ à veteribus ſiue adumbratè dicta, ſiue alio ſenſu, ſapientius à noſtris diſputantur, qui Naturæ Ducẽ, atq; auctorem conſtituunt Deum.

Zenonis de igne ſententia.

Iam verò quid de inteſtino, ac ſubterraneo igni dicam? cuius vſus Naturæ neceſſarius maximè ſemper fuit; vt mirum non ſit, communem illum focum, & caminũ ignis conſtitutum fuiſſe ſub terra, vt qui rerum, quæ ibi gigantur, cauſſa eſſet futura præcipua; ſiuè calidorum fontiũ ad mortalium commodũ dimanantium; ſiuè fœcunditatis, pubertatiſque terrarum: Enimuero, in quibus rebus maiora videntur poſita Mũdi huius momẽta ad neceſſitatem, ac diuturnitatẽ, in ijs nec parua, nec anguſta, nec manca voluit eſſe

Neceſſitas ignis ſubterranei.

Andreas Baccius.

Natura, sed larga in primis, atque magnifica; quamobrem, vt Cœlum immenso ambitu constituit, quod cuncta comprehenderet, vastamq; disposuit ceterorum elementorum molem, & maris amplum pelagus, vnde aquarum copiam abundè distribueret, ac circumquaq; diffunderet; ita proportione quadam magnum admodum ignis apparatū eam fecisse consentaneum fuit, præter ætherium elemētum sub Luna diffusum, etiam in sinu ipso telluris, vnde per longissimos tractus, & quasi caminos infinitum diffunderet calorem ad necessarios vsus; & quemadmodū reliqua omnia proprijs temperata sunt legibus, ordineque distincta, præscriptis mari terminis, atque imperioso illi Oceano frænis iniectis: ita indomitus hic ignis sub terris clausus videtur, atque admirabili ratione attemperatus, vt certis in locis, statisque temporibus se se erumpat, forasq; eijciat. Ac vide in hoc ipso Naturæ parentis pietatem incredibilem. mugitus enim horrificos ante incendium præmittit, quibus perterrefactos incolas admonet, vti solum tantisper mutent, aliòq; demigrent, ne opprimantur: tum cinere agros operit, vt mox lætiore cum segete quasi reuiuiscant. demum represso iam, sedatoque incēdio, aut calidi supersunt fontes ad balneas; aut vaporaria ad curandos ægros, ꝙ Vesuuio ferè contingit. Deus immortalis, quantum hoc commodi est, quòd in tāta colluuie morborum, quibus mortales pęnè obruimur, tam multa præsidia sufficiat intestinus hic ignis, qui modò per rimas exhalat, modò se aquis inserit ad salutem: immensi laboris esset Orbem lustrare terrarum, atque vbique huius beneficij vestigia impressa cognoscere: certè apud nos tam multa sunt, vt longū sit omnia percensere. Nam apud Aenariam insulam calidæ sunt aquæ, sine quibus multi, qui anhelitu laborant, spiritum ducere minimè possent; cordis etiam tremori præstò sunt; carcinoma, & schiroma, & contumaces alios morbos leuant. ex his balneis vni nomen est Cithara, vbi varia morborum genera curantur, & harmonia corporis, quam elementorum

Cassiodorus.

Cōmoda ex igni subterraneo.

discordia peruerterat, iterum attemperatur. at verò, vt propius accedamus, post cryptam Pausilypanã apud lacus oram cellæ concameratæ sunt, sub quibus è solo calidi erumpunt vapores; euocantur autem praui humores, ac noxij; curantur vlcera: ac Bulla balneum dicitur, quasi ebulliens aqua effossa hìc scrobe aqua infunditur, quæ concalèscit, & vim sulphuris adipiscitur; tum frigidis in primis morbis mirificè confert; iam septemtriones versus peramœna vallis instar amphitheatri est, vbi sulphureæ, & calidæ passim scaturiunt aquæ; pectus hę leniunt; faucibus, ac ceteris membris salutẽ præstãt. in sinistra vero Auerni lacus parte artus restaurãt, cutim restituunt: in Tripergulis scabiem, & impetiginem tollunt; nec desunt quæ mentis quoque defectum (quo beneficio haud scio an aliud possit esse præstantius) corrigere dicantur. cernere porrò ꝗ ad Baias Laconica multa ad oẽm frigidam intemperiem sanandam calentibus aquis à Natura parata. tenuantur in his, ac detumescunt, qui intercutis aquæ morbo laborant: quid ea commemorem, quæ ibidem Myrteta dicuntur, loca, propter commoda, Veterum etiam carminibus celebrata? sic enim eò Antonij Musæ nomine missus Poeta cecinit. Baiæ.

. . . . . *sanè Myrteta reliqui,* Horat.
Dictaque cessantem neruos elidere morbum,

omitto balneas, quę in hoc tractu fuere appellatione Solis, & Lunæ clarissimæ. vulneribus hæ mirum in modum prodesse dicebãtur, & quadam quasi magnetis vi infixa spicula extrahere. nimirum, & Apollo idem, qui Sol propter radios, & Luna eadem, quæ Diana propter venationem, cum sagittis effinguntur. iam vltimum illud superioris seculi apud Cumas incendium, cum caligine, ac fumo Solem ipsum, atque astra cetera obtexisset, has etiam balneas Solis, & Lunæ oppressit, sed potuit Natura vulneribus ceteris mederi balneis planetarum, hoc tamen, ꝗ Campania nuper vulnus accepit, insanabile est; præsertim cum planetæ ipsi a Mathema-

ticis incendiarij fuisse dicantur. Eodem tunc incendio sunt oppressæ miræ illæ balneæ, quas post Ciceronis necem Natura edidit in eius villa, quam ab exemplo Athenarum Academiam vocauit; in hac enim statim atque ex eius interfecti venis calidus sanguis effluxit, eruperunt è venis aquæ calẽtes, quas diceres Naturæ lacrymas, oculis per quã salubres: scilicet cum primùm morte ille oculos clausit, reclusi sunt alijs. res fuit à liberto Laurea carmine celebrata. dignus is sanè dicatur, non modo libertate, sed laurea. acumen in hoc positum,

Plinius.

Nimirum Natura sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Vt quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

abdidit deinde, vti dicebã, in Cumano incendio superioris seculi hos Natura fontes, nẽpe iam à summi oratoris lectione feriatos homines videbat, neque iam amplius in ea oculos defatigari, quò crimine negligentiæ vtinam & nostra ætas condemnari non posset.

Venio nunc ad Vesuuium ipsum. ecquis est, qui latentem in eius visceribus ignem à Natura nullo fine inclusum affirmare audeat? scimus in certis eius montis partibus post incendia relinqui vaporaria quædam. hìc scrobes sibi ad priuatos vsus ægri fodere, ac salubri sudatione prauos humores educere soliti. hìc qui neruis contractis frigore obstupescerent, & qui flatu intumescerent, & qui podagra laborarent, atque id genus morbis alijs afficerentur, interdũ curabãtur. quidquòd etiam horribile illud malum, & execrandum, Venerea lues, ad hæc vaporaria corrigebatur? quantum hoc est Vesuuijnè beneficiũ dicam, an Naturę parẽtis? quid tetrius, ac fœdius eo morbo? p̃sertim qui coniunctus est ẽt cum flagitio, cũ turpitudine, cum infamia, ac labe etiã nominis. nescio quid instar monstri eiusmodi lues habet, quæ cum à Venere sit, venustatem tamen perdit omnem: habes infelicem iuue-

Georgius Agr. Ambr. Nol.

Vaporaria Vesuuij quibus morbis vtilia.

Andreas Baccius.

nem

nem hac lue deturpatum, quamq; venusto descriptũ carmine

Paulatim ver id nitidum, flos ille iuuentæ
Disperijt, vis illa animi; tum squallida tabes
Artus, horrendùm, miseros obduxit, & altè
Grandia turgebant fœdis abscessibus ossa.
Vlcera (pro Diuùm pietatem) informia pulchros
Pascebant oculos, & diæ lucis amorem.

Fracastorius.

hunc tamen iuuenẽ si Vesuuius excepisset, mox illa flagrantium genarum purpura rursus accensa eo vapore fuisset. poterat reflorescere illo vitali calore viuidus color. verùm quis hoc non admiretur, eum montem, quem olim Veneri dicatum fuisse diximus, cuius delubrum in iugo excitatum erat, veneream tamen luem depulisse, ac tanquam infestis signis Venerem insequtum? nisi forte, quia idem Vesuuius Cęlebs est dictus, cum sit hic mons à ceteris Apennini mõtibus separatus, atque seiunctus; aut potius, quia hoc tempore ad radices non iam incestæ Veneris, sed castissimæ Dei matris potius delubro insignis est, idcirco sit tam infensus fędissimo Veneris malo. Age nunc, quoniam imitator Aetnę Vesuuius dicitur, in eodem genere Naturæ beneficentiam contẽplemur; in ea sunt sententia viri Sapiẽtes, immensã Aetnæ vim, quæ ex intimis latebris per transuersos latè caminos diffusa vapores in totam insulam mittit, caussam esse, cur ad sanandos morbos, vel illi è specubus exæstuent, ac vaporaria efficiant, vel occurrentes aquis, tot constituant genera calentiũ, ac salubrium balnearũ, vt propterea ibi cultus sit Apollo ille Thermites. Vaporarium est in primis apud Aetnam, vbi varij occurrũt specus, quorũ nõnulli transuersis cuniculis patent profundissimi, atque horrendo mugitu reboant; in medio antri puteus est calentibus scatens aquis, quæ ex diuersis cauernarum anfractibus elabuntur. vapores interim emittit, qui ad supernam concamerationẽ saluberrimas excitant sudationes ægris; hæc, præter Thermas, ab Aetna commoda sunt. Possem in alijs terris latentis huius ignis beneficia cõ-

Martialis.

L. Florus.

Andreas Baccius.

memo-

memorare quam plurima, etiam apud Barbaros. exercet .n. suam Natura pietatem vel cum impijs. Est ne aliq morbi genus tam tetrum, tam inueteratum, quod huiusmodi siue vaporaria, siue balneæ non edoment, atq; superent? itaque medici ipsi, cum omnem operam, atque industriam frustra consumpserunt, demum ad hæc vltima præsidia ægros confugere hortantur.

Sed quoniam non desunt, qui singulare hoc beneficium alijs potius caussis, quã subterraneo igni tribuunt, infirmanda est horum sententia, ac paucis refellenda. neque enim Ventis, vt nonnulli Veterum dixerunt, tanta vis est, etiam luctantibus, nec modò aquam cõmouentibus, sed exagitantibus. ecquando enim Auster tantum caloris impertiri aquis potuit, quamuis à meridie, atque à Sole feruido ꝑflãs? neque verò efferuescere possunt ipso aquæ motu, quo fluũt, cum torrentes, qui per saxosas montium crepidines præcipitant, vel altissimè ruant, calorem tamen, aut certè feruorem non concipiant; Neque Solis vlla vis tanta, contra quã Thermophilus putabat, huius caussa esse dicenda est, cum in interiora terræ viscera radios eiaculari, quantumuis acutos minimè possit, & vt cum Lucrerio loquar.

Reinerus.

Calor Balnearum non aliunde prouenit, quam ex Igni subterraneo.

Quì queat hic subter tam crassi corpori terram
Percoquere humorem; & calido sociare vapore?
Præsertim cum vix possit pro septa domorum
Insinuare suum radijs ardentibus æstum.

Lucretius.

quantò contentiosius hic siuè poëta siue philosophus negaret, incendia ipsa mõtiũ in profundissimis specubus à Sole penitùs excitari. Nam Democriti sententia, q̃quam de calce est, fundamento nititur nullo: is sub tellure plurimos calcis montes latere dicebat, eadẽ videlicet deliratione, qua Mundos alios plurimos somniabat; aquas verò præterlabẽtes inde calorem concipere. ꝙ si ita esset, etiam colorem acciperent, atq; odorem ipsum calcis offunderent naribus; montes verò ipsi, si è saxo calcario constarent, quis non videt, tandẽ

Opiniones nonnullorũ refelluntur.

corrue-

corruere oportere, dissolutisque compagibus desidere? Neq; facilè mihi persuadent; qui aquas per loca sulphurea labentes beneficio materiæ incalescere arbitrantur. tum quia, non omnes quæ calent aquæ, sulphur etiam olent, vt experiri licet in Auinionẽsi balneo, & Viterbiensi, & Leucensi apud Valesios, & in alijs multis, tum quia nõ oẽs, qui sulphurei fontes sunt, calent, cum potius aliqui gelidi sint, vt Helueticus, & Tigurinus, & Pannonicus, & Cellensis, ꝙ ẽt circa Leucogæos colles hìc inter Neapolim, & Puteolos, non vno in loco videmus; reddet quidem sulphur aquã calefacientẽ facultate, non actione ipsa calentem. Quo minus audiendi sunt, qui alumen inter ea numerant, quæ aquis feruorem afferant. & sanè periti rerum Senecam ipsum reprehendunt, qui putauit sulphur impertiri calorẽ aquis viuæ calcis more. atqui in calce re ipsa præsens est, qui latet, igniculus, qui humore affuso, statim irritatus sese prodit, & exardescit; at verò sulphur, quia pinguedinem quãdã continet, & oleosum quiddam, aquã ipsam respuit, & quasi tota forma renititur. id cum videret Albertus, cognomento Magnus, accipere quidem aquas aiebat à sulphure calorem, sed tum, cum antea incẽsũ illud esset, & inflãmatum, ꝙ certè videri posset simile vero, nisi nonnulli fontes essent calidi, odore tñ omni, ac sapore priuati. Deniq; neq; innato terrę calori ea vis tribuenda est, tum quia illo tantum efferuescere aqua non potest, tum quia, cum non vbiquè huiusmodi scaturigines effluãt, profectò intestino igni, ac subterraneo ea vis tribuenda est, vt tantarum rerum, tamq; admirabilium sit effector; ꝙ tantò ante ab Empedocle dictum Iouinianus Pontanus inseruit carmini, qui cum ostendisset,

Vitruuij, & Senecæ lapsus

Reinerus.

Iouin. Pont.

. . . . . . *latè multum tellure sub ima*
Debacchari ignem, campisq; excurrere apertis,

addidit

Inde fluit calidum referens ex igne vaporem
Vnda fugax, tectis feruent & balnea flammis.

quan-

quantum igitur Naturæ debemus, quæ huius ignis beneficio calentes aquas,& vaporaria profert ad vitam mortalium ꝓpagandã? & erit quiſpiam, qui nouercale odium illi obijciat, quæ vtilitatum omnium, & commodorum prouida conſultrix eſt?

Huc accedit alterum abſtruſi huius ignis, atq; reconditi cõmodum ſanè magnum. enimuero calore illo cõfota tellus mirum, quam fœcunda reddatur ad gignendum. nempè habet à cinere, ne moriantur herbæ. habet à flamma, ne inutiles, & infœcundæ arbores igni dãnentur. ex illo æſtu ferueñt in lacubus muſta; ex illo cratere implentur nectare crateres Principum, qui ſtatuuntur in menſis; Subijce tibi oculis Veſuuianum hunc tractum omnem vitibus, ac vinis generoſiſſimis abundantem; à collibus robuſtum pete, ab imo ſuaue, à lateribus pingue, vt ſummum videantur in hac terra Gratiæ habuiſſe conſenſum, & Bacchus ipſe, quantumuis ferox, inter Sirenum blanditias voluiſse verſari. ex illo flagrante camino, qui fuligine teter videtur, odor exiſtit ſiue florũ, ſiue pomorum, quorum afflatus non modo vias, atq; hanc Vrbem leni reficit aura, ſed ẽt nauigantibus in tanta maris, ac portus amœnitate ſe offert ſuauiſſimè aſpirãs. miraculo dicitur olim fuiſse viſa Romæ vitis, quæ ſubdiales deambulationes ambiret, ac duodenas muſti præberet amphoras; at videmus in toto hoc Veſuuij tractu vites, quæ plures coniugatas ſimul arbores cõplectuntur, ac ſingulæ duodenos cados, ac plures vini proferunt mẽſuras. Græcum in primis adſcititio nomine vinum exoletis iam Falernis principẽ obtinet locum. Atqui tantæ fœcunditatis cauſsam viri docti conſtituunt fomitem ſoli ipſius; vti dicebam, quæ item cauſsa Catinæ in primis agros fertiles reddit ob aſſiduum cinerem ex Aetnæ incendijs manantem, quo ceteræ quoq; fruges vegetantur, atq; pubeſcunt. quid mirum igitur, Veſuuium fœcundiſſimis vitibus cingi? nempe hinc illud lacrymæ nomen, qua nihil lætius; vt doleant, ſicut quidam dixit, exteræ nationes, quod Natura in ipſa-

Alterum commodum Ignis ſubterraneı fœcũditas ſoli

Andreas Baccius.

Plinius.

Strabo.

Baccius.

ipsarum ĕt agris eo modo illacrymata non sit. Neq; verò aliā Pausilypani nectaris caussā existimant physici, quàm Puteolani Vulcani viciniam. quanta illius nectaris gratia, ꝙ sincerū est, colore aureo, suauitate tāta, vt nec Maroneis Homeri, nec uanis Deorum Symposijs cedat? gaudet nauigatione, atque perficitur, quasi optet in transmarinis quoq; terris celebrari, ac ceteras quoq; gentes sui degustatione mulcere. Puteolanus verò ipse ager propè Vulcani areā positus, ꝙ̄ fœcundus est? hinc præcoces fructus, quos Græci πρoδρóμους appellant: hinc decumana poma, ceteræq; hortorum delitiæ importantur in Vrbem, ĕt intempestiuæ tempori, at gulæ non itē. Quid ꝙ existimant Docti, repere illum Vesuuij fomitem ad vicinas quoq; terras Surrentum vsq;, Salernum, atq; ad Amalphitanas ĕt amœnissimas oras, in quibus mira propagatio est vitium maximè? nā quid ego de Aenaria Insula dicā? vnde nā illi tanta fœcunditas, nisi ex insito fomite ignis? ex ardenti tellure videlicet succus exprimitur, quo ipsa calent ingenia. Qđ igitur amantius, ac dulcius parente Natura, quæ suauitatem in ipsa, vt vocāt, lacryma posuit? cur eum ignem detestamur, quo terræ humor extractus non modo cōmodum mortalibus, sed voluptatem affert? hancine referimus gratiā Naturæ beneficæ? Trāspadanis certè cineris vsum adeò placuisse ferunt, vt anteponerent fimo; neq; enim, vt ille ait, pudere debet colonum. *Baccius.* *Theophrastus* *Palladius.* *Columella.* *Cato, &c.*

Effœtos cinerem immundum iactare per agros.

facit verò non modò sapientiæ ratio, sed ipsa elegantia, & munditics carminis, quāquam de immundo cinere, vt reliqua ĕt immortaliter laudandi Poetæ, & si non ignota, referā ad rem nostram. *Virg. in Georg.*

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt; siue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor.

Cc *Siue*

Siue plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat quà succus in herbas;
Seu durat magis, & venas adstringit hiantes;
Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat

vberius certè philosophiæ fontes aperuit Maro, quam Lucretius, qui tantùm dixit.

Lucretius.

Siue quòd inducti terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingues, & pascua reddere rura.

Vnde oriatur sterilitas vel fœcunditas terræ.

ac verò cum quatuor potissimum sint, quæ agri sterilitatem faciant. primò macor ex defectu succi, seù alimenti progignendis fructibus idonei; deinde vligo nimia, qua sata ꝓpter humoris abundantiam luxuriosè succrescunt; tùm densitas terræ, quæ sementem meatuum constipatione suffocat; tùm contra laxitas nimia, & resolutio, propter quam aut æstu Solis, aut inclementia frigoris teneræ segetũ radices enecantur. cum tot, inquam, ferè sterilitatis caussæ sint, Maro incensione illa ait, & emaciatos agros nouum pabulum concipere, & humorem vliginosum exsiccari; densitatem quoq; discludi, ac relaxari, denique laxitatem ipsam adstringi.

Scholiastes Virg.

Ignis subterranei mẽtio in sacris Literis, itẽq; fœcũditatis.

Atq; vt ea quæ dicimus firmiora sint, excitemus è fauilla, & cinere sanctissimum illum Iobum, qui de natura incendij, de fertilitate soli ex ipso cinere, in quo iacet, sic agat, & cum Regibus ipsis (quod optabat Plato) inter cetera sapientissimè philosophetur. nempè ipsius illa sunt verba. *Terra, de qua oriebatur panis, in loco suo igni subuersa est*, quæ verba, cum eum librum publicè interpretarer, ad subterranea incendia pertinere ostendi; eamq; Sapientum esse sententiam dixi. Est quippè hoc in Naturæ prodigijs sanè magnum, vt quibusdam in locis terra cùm in superficie viridissima sit, ac feracissima, intestinis tamen ignibus subferuescat, vbi promptam materiam bitumen, ac sulphur expiratio accensa corripuit. itaque Tigurini libri sic apertius ea verba interpretantur, *Terra, est, è qua vbertas prouenit; altius tamen*

Iob 28.
Nicetas.
Isidorus.
Titelmannus.

eruta

eruta ignem exhibet, quo sensu rem intelligendam Sapientes illi, qui primi apud Ptolomæum Regē Hebraica Grecè verterunt, sic apertissimè declararunt, ὑπὲρ κάτω αὐτῆς ἐστράφη ὡσεὶ πῦρ, hoc est, *subtus de illa quasi versus est ignis*, quæ verba de igne versato satis exprimunt torrentē illum igneū succrescentem, atque effusum; terramque ipsam eructantem ignes. ex quo item loco videtur constare, quam antiqua sit huiusmodi incendiorum memoria; quippè Iobus ex multorum sententia ferè tertius ab Abrahamo fuit. cuius ætate dicitur in primis noster hic Vesuuius conflagrasse. *Annius.*

Dicet aliquis. faciunt quidē hęc Incendia propter bituminosū cinerem ad prouētum frugū, atq; ad cōmodum vniuersitatis; at verò ad ornatum, pulchritudinemq; non item: ille nè squalor agrorum, illa tot oppidorum sepulchra, tam altè aggesti arenæ cumuli, atq; tumuli cineris cum pulchritudine commune aliquid habere possint? sed hæc vulgo incredibilia, atq; παράδοξα videantur, nos contra ex hoc ipso squalore, ac cinere fieri existimamus, vt Vesuuius inter Campaniæ montes pulcherrimus dicatur. Ac primum ille vitium in quincuncem digestarum ordo, illa topiaria, & conuestiti arboribus saltus, ac reliqua rusticantis Naturæ spectacula, quæ paullò ante commemoraui, nonnè ornamenta quædā Campaniæ sunt? age porrò ad ardentes Hephęstios montes cogitationem, mentemq; traducito. hìc enim noctù stellarum modo internitentium campi collucere dicuntur. itaq; etiam cum opacatur nubibus Cœlum, cum stellarum veluti scenicus apparatus obducitur quasi sipario, expiratione tamē illa bituminosa tellus accensa, Cœlum induit, cum ipso certat, ac spectaculum profert sanè pulcherrimum, idq; tanto gratius incolis, quanto propius, tantùm non vociferante Natura. Cur incendia sic execraris, quæ Cœli speciem hìc exhibent. ecce illa tibi in agris tuis spargunt stellas, & inter herbas ostendūt, ac ne possis præterire, miraculo solicito; vides ne, vt fulgor sidereo similis patriā ornet? habent ēt incēdia

Ignis subterraneus facit etiam ad pulchritudinem Vniuersi.

Florus.

Plinius.

ſtellas ſuas, ſi noctem habent ſuam. licet oculos à terra non auoces, Cœlum vides, nec modò ſub pedibus ſidera vides, ſed calcas: proinde ſi me incuſas, non ſolùm commoda, ſed etiam ornamenta, quæ obtuli, recuſas. his vocibus in primis eam gentem, apud quam huiuſmodi ignes ſunt, Natura cõpellare quodammodo videtur. quid verò Atlas? ſpendeſcit potius ille, quam conflagrat ipſis Cœli luminibus, quod humeris torquet ſtellantibus. ceterum non mugitus, ac fremitus habet, ſed potius, vẽtis, credo, intra ſpecus admurmurantibus, tanquam cymbalorum ſonitum, atq; cantum; vt verum illud ſit, quod libri huius initio dicebam, incendia ipſa ad Mundi quaſi Lyræ concentum ſuo modo pertinere. Vnde verò illam tot oculorum in Argo fabulam ductam eſſe putamus, niſi ex eo, quòd apud Argeum mõtem campi reſplendẽt ignibus, qui oculorum inſtar ſuperficiem ornant? itaque cum Natura Cœlum ſideribus, tanquam oculis, diſtinxerit, atq; ornauerit, carere ijs noluit terram. Neq; verò hæc præclara ſpectacula incendiorum noſtra etiam ætate apud ipſos Barbaros deſunt: vnum narrabo, quo haud ſcio an vllum iucũdius eſſe poſſit ijs præſertim, qui auro inhiant. Apud Ninderũ oppidum, meridiẽ verſus, mirum quoddam eſt propoſitum Vulcani ſpectaculum. locus eſt prætalto monte conſpicuus, qui varijs quandoq; incendijs æſtuans, metalli fluentis, & coruſcantis flammæ tanquã liquentis auri fluctus attollit. ceterum confragoſus, & ſqualenti cinere, combuſtorumq; lapidum reliquijs luridus. ſcatent inter incendia gelidiſſimi fontes; crater tercentorum circiter pedum eſt altitudine. ad imum decurrentis inter lambentes flammas auri lacus apparet. eius natura viuida, ſplendens, exilitq; ſurſum ad decem pedes ebulliens. per noctem mons totus irradiat, emittitq; ſplendoris tantum, vt nautæ non alia conſulant ſidera, ſed ſub eius repercuſſu, ac lumine nauigent: diceres me fabulam dare, niſi loci ipſius Antiſtes referret, ſcripſiſſe ſe noctu literas ad illius aurei montis lucem, atque fulgorem; quod

Boccacius de Montibus.

Mirum mõtis incendiũ ſpecie liqueſcentis auri.

Andreas Bac. Fran. de Vit. Io. Gomes.

quod ipsum, dum Oceanũ traijcerent, locupletissimi testes narrant. venas auri latere vulgus putat, quod igne liquescat, ac nisi absterreret illa vis flammæ, admouerent multi libentius manus, quam oculos. quò pulchrior, & vtilior dicendus est ille mons auri, quem à se collatæ pecuniæ cumulo Neapolitani proceres è nostra disciplina excitatum, quodã quasi pietatis incendio, à Misericordia in egenos denominarunt, vti suo loco diximus. Sed q̃d ego ab vltimis regionibus exẽpla repeto? in conspectu est Aenaria insula, vel incẽdijs suis illustris. hìc mirum in primis spectaculum est trium fontium, quos non multis ante annis vir harum rerum peritissimus se comperisse affirmat; nam factis ad quasdam aquarum scatebras proximè scrobibus, ex vna scaturijsse narrat calentem aquam; quæ obducto paullo post ad superficiem aureo quasi velo, siue tela, ad tactum palmæ manus adhærens, purũm aurũ, ac purpurissum, tùm repercussu Solis in ipsum fontem radios blandissimè retulerit aureos; ex altero vero fonte argenti velum, & argenteis emicans radijs; ex tertio deniq; chalybis, vel ferri speciem; adeo trium ætatũ argumenta hac nostra ætate, vnum in locum, subiecti ignis beneficio, in tres fonticulos confluxerunt. satisnè igitur constat, non modò ad commodum Vniuersitatis, sed etiam ad ornatum subterraneos ignes esse à Natura institutos? quòd si Vesuuius neque internitentia sidera, vt Hephęstij campi, neque aurum materiem mali, vt barbararum gentium montes ante oculos proponit, ornatum certè camporum, & vestitus nitidissimos arborum profert. Quæ cum ita sint, nihil habet omnino hæc Mundi molitio, quod reprehendi possit, & si quid corrigere aliquid voles, aut deterius facies, aut id, quod fieri non debet, desiderabis; vt non minus Naturæ ingenium, ac prouidentiam admirari oporteat, cum certos Cœli motus, ac ratos astrorum cursus, ceteraque inter se connexa, atque apta videmus, quam cum conflagrationẽ Vesuuij. nam neq; noctem detestamur, quam Sol occidens conficit; neq; per-

Lib. 2.

Iulius Iasol.

uersè

uersè factum putamus,cum modò accedens, modò recedēs binas in singulis annis reuersiones ab extremo cōtrarias facit, quarum interualla tum lætificent terram, tum quadam quasi tristitia contrahāt,quæ tamen tristitia Vniuersitatis cōmodo seruit. Nam quid ego dicam,ēt in Incendijs huiusmodi vicissitudines inueniri?vt ea,quæ squalorem Vniuerso, ac mortalibus mœrorem videntur afferre, faciant non modò ad commodum, & pulchritudinem, sed etiam ad voluptatē, atq; delicias: Est sanè mirum illud quod in hoc genere Strabo narrat, apud Methonum in sinu Hermoniaco contigisse; vbi cum igniti spiritus vi,hiatu facto,terra in altitudinē septē stadiorum esset egesta cum flāma,tam tetro sulphuris odore afflata regio est, vt esset prorsus inaccessa. sed ò Naturæ beneficentiā. hic tam dirus halitus interdiù tantùm sæuiebat, noctù cōtra suauissimus afflabatur odor demulcēs olfactum. versari te in rosa, vt dicitur, aut in Seplasia, aut potius inter Arabiæ frutices putares.nec flamma,vt fit,fumo,atq; caligini commista sæuiebat, sed liquidissima luce cum sideribus certans noctem illustrabat. quis eius incendij vicissitudines non admiretur, atque in primis Naturæ parentis æquitatem huiusmodi temperationem adhibentis? ergo habent etiam Incendia delicias suas;nec modò oculos pulchritudine,vt fit apud Hephęstios,aut palatum suauitate fructuū,vt apud Vesuuium ipsum, pascunt, sed olfactum etiam, quem sulphure perstrinxerant, odoris quandoque suauitate demulcent;nec carebit ea laude Vesuuius, vbi mox vi caloris,ac bituminati cineris Campania refloruerit. quāquam (vt diuina quoque contexam) ecquando in hac Vrbe, quod idem de ceteris dico, religio,ac pietas magis aut resplenduit,aut effloruit? ecquando aræ adeo thure fragrarunt,quā ea præsertim nocte, quæ prima est incendium consecuta?

Incendia faciunt etiā ad voluptatem.

Mirum de Incendio interdiù flagrante, noctu fragrante,&c.

Possem verò in alijs quoque ignibus, qui tamen mitius agunt, ostendere hanc, quam rerum Vniuersitati conciliant, pulchritudinē. nam in agro Megalopolitano ferunt extitisse flammam

Plinius.

flammam è terra, quæ non modò herbas, & arbusta non læderet, sed frondes densi supra se nemoris ita lamberet innoxia, vt etiam decus afferret. Cui non est dissimile illud, quod de quodam fonte legimus, vnde se ignis efferebat, quem tamen fontem fraxinus contegebat perpetuò virens: ludebat flamma cum frondibus, ac tantum aberat, vt arborem depasceretur, vt oculos potius intuētiū ad voluptatem spectaculo pasceret. Hinc illa à poëtis non sine cōsilio ficta; Vulcano primùm Venerem, deinde Aglaiam quoque Gratiarum vnā, quæ Græcis splendor est, fuisse coniunctam; vt ostenderent, ad venustatē, & quādā Vniuersitatis gratiam calorē, ignēq; conferre. quamobrem ēt factum puto, vt hic ipse Vesuuius, qui pulcherrimus est dictus, Veneri maximè olim sacer esset. Quid Homerus, quo nemo fuit oculatior? quid spectauit in illo Clypeo, quod tam affabrè cælatum Vulcani opus fuisse dicit? quid sibi volebat vniuersus Orbis, quem pene immensum vnius clypei colligebat orbiculus? vbi quodāmodo sidera rutilarent, Cœlum volueretur, terra suis staret librata ponderibus; intumesceret, & cuncta complecteretur Oceanus; quatuor verò metalla, ex quibus illud opus conflatum erat, totidem exprimerent elementa. cur, inquam, artificem eius operis tàm solerter elaborati Vulcanum dixit, nisi quòd significare voluit, ignem pulcherrimum esse quendam, vti posteà Zeno dixit, rerum artificem? Neq; illud prætermittēdum videtur, quod in hoc genere de Baccho fabulati sunt; cum ex Semele natus est obstetrice flamma fulminea, lucū omnē, in quo eum Semele peperit, igni fuisse repente correptū; ac tum mirum quiddam accidisse. nam statim circa eum ignē, qui siluam videbatur posse depasci, enatæ potius vites, hederæ, thyrsi, & huiusmodi arbores, ita tum ignem in orbem cinxerunt, vt coronæ formam expresserint. quo & ignē fœcunditatis auctorem declararent, & Regem elementorū ad decus coronare arbores illæ sunt visæ. fuit certè Vesuuianus hic ignis, vt multis effectis ostendit, cognatus fulmini, quo Bacchus dicitur in lucem editus. atque cœpta iam sunt apud

Hesiodus.

Dio.

Homerus.

Ignis coronatus.

Paschasius de Coronis.

ipsum

ipsum Vesuuium hæc tam mira, ac iucunda spectacula nobis dari vera, non ficta. multis enim in locis vites calore vegetatæ ambiunt eum in coronæ modũ. renatum illo igne Bacchum dicas. elapidato solo, & exarenato viriditas iam herbescit. multum quidẽ laboris initio præsertim impẽdi oportuit; proscindenda fuit non semel terra, quæ duriciem contraxerat ex bitumine maximam, cum aratrũ primo vomere striam minimè faceret; offringendæ item glebæ grandes, ac solidæ. cum altius effoderetur terra, superiorũ quoq; Incendiorum sunt inuenta vestigia. ita magna pars agrorũ, quibus squalor insederat, reuiruit. est in parœmia, nihil adeo fertilẽ agrum reddere, quam Heri oculũ; quod nuper maximè præstare potuit, cũ haberet scaturigines lacrymarum. quanquam fœcunditatis agrorum, & quasi reuiuiscentis Campaniæ pignus, vel cinis est. Atq; ita hac in re oppignerauit quodámodo fidem suam Natura; vt quoniam amantissimæ parentis instar ad mortaliũ cõmodũ maximè propẽsa est, expectare tantisper noluerit, dũ tellus fructuum suauitate nos pasceret, sed præcurrens beneficio circa Vesuuij regionem paullo post Incendium, nectareum, atq; mellitum ex aëre succum nobis eliquarit. nimirum Cœlo ad beneficentiam velociore, quam Terra. magna est apud Vesuuium Cœli clementia, sed nunquam clementius fuit, quam cum desæuijt. ita nihil est in humanis tam triste, tãq; amarum, quod non aliquando lætis, ac dulcibus condiatur. neq; hæc nunc primùm incendiorum beneficia visuntur, quandoquidẽ, vti diximus, etiam cum Puteolanus ager vltimò deflagrauit, apud Leucogæos colles, mellitum huiusmodi succum in superstites arbores depluisse accepimus; hoc verò tempore Campana tellus quodammodo certatura cum Cœlo, etsi non ad beneficium fuit prima, erit certè perennior. ille ipse liquor vitium, qui mox exprimetur prælis, nectari, ꝙ est expressum supernè, non facilè cedet. ita hæc regio, quæ propter incendium videtur infelix, erit deinceps duplici titulo Felix, cuius videlicet arbores propinent nobis, & suum nectar, & Cœleste, quod

Agri exusti, vt colendi.

Mellitus succus post Incendium circa Vesuuiũ pluit.

quod depluit; atque hoc quidem ſulphuri maximè acceptum referre debemus, illud bitumini. Quapropter imprudenter à quibuſdam colonis eſt factum, qui raſtris, & ablaqueationibus abuſi, radices vitium cinere nudarunt, veriti ne exurerentur; atqui ea ratione potius illas in perniciem traxerunt; & quod in prodigijs Naturæ numeres, tunc emortuæ ſunt, cum ipſis ablatus, atque ereptus eſt cinis. at verò quæ vix extabant cacumine, intra bituminoſam materiam ſepultæ, ex ijs plurimæ non modò veluti reuixerunt, ſed præter ſpem colonorum, qui de ijs curam omnem iam abiecerant, incredibili fœcunditate ſe propagarunt. itaque ſub ipſo cinere, & quaſi tumulo ramos, ceu brachia prætendere, cumque adminiculis carerent, reptare per agros, herbarum modo vagari, ac bituminoſum ſuccum paſſim turgentibus vuis bibere. Iam igitur fieri cœptus eſt reditus ad priſtinos huius Cœli mores, ad huius ingenium ſoli. nunquam auſpicatius nupſere populis vites, quam cùm Veſuuius prætulit faces, quippe maritas complexæ arbores, perque ramos earum procacibus brachijs geniculato curſu ſcandentes, ſtatim æquauere cacumina. nunc maximè adblanditæ ſunt vuæ vel oculis, vel palato, quà colore, quà ſapore. nunquam antea magis impleti ſunt lacus expreſſarum ſucco. anguſtæ fuerunt veteres cellæ vinariæ. deniq; nunquam vinis ipſis fuit maior vel vis, vel gratia. nimirum vbi tellus pingue bitumen cum cinere excepit, inde præcalidi ſpiritus vigorem vitium radicibus impertiti ſunt, vt generoſa redderent vina. quamquam ea generoſitas quanto metu omnium, etiam telluris, immò Naturæ ipſius horrore ſtetit? hæc ſuauiſſimi liquoris abundantia quam amaro profluuio lacrymarũ? ſed reuocare libet animum ad lætiora: quanta enim in voluptate bacchari iam cœpimus, cum cernimus quod ille dixit?

Mira fœcũditas vitium poſt incendium.

. . . . . . arbores frondeſcere,
Vites lætiferas pampinis pubeſcere,
Ramos baccarum vbertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia.

Apud M. Tul.

IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Septimus.

Qui est

De Fine Arcano, quem Deus Auctor Naturæ spectat.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Væ de caussis incendij hactenus disputaui, Præsul Illustrissimè, ex ijs multa non modò abdita sunt in maiestate Naturæ, sed etiam cortina Diuinitatis obtecta vix patent, in primis quæ de fine sunt dicta. quanquam enim ad explendos huius Vniuersitatis numeros ea pertinent, dùm humana omnia ortus, occasusq; reciprocatione voluuntur, tamen ità hæc agi dicendum videtur, vt putemus parenti omnium Deo in primis propositum esse hominem, rem præstantissimam, ac sibi quodammodo cognatam. hunc profectò omni studio, atque industria sibi adiungere optat ipse, qui condidit; hoc maximè spectat, huc tendit; secundis rebus allicit, aduersis terret; mira subinde quædam in Natura operatur, quorum spectaculo ille obstupefactus vereatur auctorem. impia sanè vox Senecæ alioquin sapientis, *præsumendum esse animo, nihil horum Deos facere; nec ira Numinum aut Cęlum concuti, aut terrā; suas ista caussas habere, nec ex imperio sæuire*, quid hac voce stultius? suas habent caussas; audio. nihil Dij faciunt, nihil ira Numinum; ità sanè, sed vnum id facit, ac verum Numen Prin-

Senecæ dictum reprehenditur.

Principi caussæ seruiunt ceteræ, sæuiũtq;, cum iubet. habet à Natura Vesuuius incendij fomitem, sed huius Vulcaniæ officinæ clauis est apud Naturæ parentem. eò respiciente tellus intremit, vt Vates cecinit, eo tangente montes efferunt fumum, quæ ambo nuper sumus experti; atq; hæc verba de Vesuuio singillatim interpretati sunt literarum diuinarum periti. fuerunt etiam in hac sententia veteres illi sapientiæ Magistri, ijsdemque pietatis. conflagrabat Tito imperante Vesuuius. permiscebat omnia, cumq; Græci, vera disciplina minus imbuti, quærerent à nostris, quidnam sibi vellet illa tanta flammarũ eruptio? responderũt religionis antesignani, illud esse à Deo tanquam frænũ iniectũ mortalium licentiæ, atq; eam imaginem immortalis esse ignis, quo sontes vruntur Manes; idq; vel ex ijs intelligi posse, quæ nobilis Auctor apud ipsos Plato diceret in Phædone, cum affirmat, eos, qui scelestè vixerunt, in Cocyto, atque igneo Phlegethonte, ac Tartaro supplicijs affici, quæ loca item intra tellurem sint, Atque hoc quidem tempore quantam vim ille ignis habuerit ad emolliendam mortalium peruicaciam, satis declararunt scaturigines lacrymarum. ecqua verò machina expugnandis animis admoueri validior potest? ecquis tam altum dignitatis obtinet gradum, quin se cum ipsius montis ruina demittat? & quò se altius illa cinerea nubes effert, eò fiat ipse mente depressior? Testor Iustinianum Imperatorem, qui in ingenti terræmotu, quo Antiochia penè desedit, purpuram exuisse, diadema è capite abiecisse, ac cilicinũ induisse saccum dicitur. Leo autem Vesuuij huius incendio, quod cinerẽ Bizantium vsq; proiecit, tanto metu fuisse perculsus, vt Regiam reliquerit, atq; ad templum supplicum more confugerit. Nempè cessant Imperatorum nutus è solio, cum nutant sola terrarum. nulla seueritas est in supercilijs Cæsarum, cum ardent supercilia montiũ. extorquet è manibus sceptrũ timor. trepidãt, ac fuga sibi consulunt antea victrices Aquilæ, ac cinerem metuunt, quæ fulmen gestant. proijciuntur

Psal. Genebr.

Quid Deus spectet in Incendijs.

Cedrenus.

Quantum faciant Incendia ad pietatem.

Iustiniani Imp. timor, ac pietas in terræmotu, & Incendio.

Procopius Baronius.

gemmatæ diadematũ fascię, quæ tanto Naturæ vulneri obligando sunt impares. squalet in incendijs, & quasi maiore fulgore flãmæ perstrictus hebetatur ille fulgor purpuræ. detumet fastus, cum tumet in cumulum cinis. excutit terræmotus Imperatores è throno, atque illa concutit genua, ad quæ proni accidunt populi. pallent, & stupent ora, quæ iura nationibus dicunt: timent eum ignem fascium virgæ, & secures Vesuuium quamuis capite diminutum perhorrescunt. deniq;, quod maximum est, in Incendijs templum in Regiã, ara euadit in arcem; nec alibi, præterquam in sola pietate fulcimentum inuenit etiam trabeata Maiestas.

Sparsit igitur, ac disseminauit ignes huiusmodi vbiq; terrarum prudens Deus, non modò vt Naturæ parens ad agrorũ fertilitatem, ceteraq; emolumenta; sed vt summus Imperator, cùm ad declarandam vim, potestatemq; diuinam, tùm ad deterrendos à scelere mortales; hoc est, non solùm vt reficeret fruges, sed vt faceret homines frugi; atq; hoc illo citius, quia magis præcipuum. Possem te, Petre Aloysi, per omnes Mundi plagas quasi manu ducere; nulla enim fere regio est, nulla gens, ac natio, cui non metus ex his incendijs sit tanquam frænum iniectum; cuiq; conceptacula, ac seminaria huius ignis non Tartareum illum immortalem aliqua ratione repræsentẽt. Habemus, inquam non modò nos, sed etiam qui à religione defecerunt, ac barbari spectacula quędam supplicij illius, atq; ignis, quo torrentur impij: circumspice omnes terræ partes Africam, Asiam, in primis Europam, ipsam quoq; quam vocant Americã, atq; antequã longius abeam, intuere proximas regiones, atq; Phlegræos cãpos, quibus Vesuuius ardens iam inde ab Heroicis temporibus nomen indidit. nos maximè versamur inter flammas subiectis solo ingentibus ignitabulis, & caminis: cur ita? non ignoro id aëris tẽperatione fieri, vt plurimi halitus extrahãtur è terra, qui summa hyeme cogi solent, & summo æstu absumi; quamobrem & hìc toto ferè anno tonat; sed addo

Apud õnes ferè nationes loca sũt ardentia, & cur? Diod. lib. 4.

illud

illud arcanũ, ne videlicet deliciæ regionis, ac voluptas, q̃ est lena Naturæ, nos transuersos ageret; ne hoc maximè tẽpore tota penè Europa laborante, ac gemente, quà contagione, quà bello, nos tantùm inter Sirenis cantus, humanæ conditionis oblitos in rosa, & viola, vt dicitur, languidæ liquefacerent voluptates. scilicet hæc solum vrbs otiosæ Naturæ spectaculum nullas humanarum rerum sentiret vices? idcirco dictum est à Sapientibus, *hoc vno malo defloratam laborare Prouinciam, ne perfecta beatitate fruatur*, ceterum de hac vrbe, quæ Apollinis auspicio cõdita dicitur; verissimè canas, quod de natali eius vrbe Delo Græcus Poëta cecinit.

Neapoli Vesuuium coniũctum esse oportuit, cur?

Cassiodorus.

Alex. ab Alex.

Callim.

. . . . . οὐδ' ἐ σ' Ἐνυώ

Οὐδ' Ἀΐδης, οὐδ' ἵπποι ἐπιστείβουσιν Ἄρηος.

libenter tibi, Petre Aloysi, patriam in memoriam reuoco, vt quoniam diu abes, oblata necessaria commemoratione laudum eius, extorqueam reditum tuum. Hæc illa vrbs, vt nomine, ita gloria semper recens, immortalis Parthenope vel sepulcro suo, spectabilis theatro montium, scena collium, cratere maris; sub clementi posita Cœlo mitissima, ac nisi me Patriæ amor fallit, Cœlum alterum. retinet adhuc vna viarum antiquum Solis nomen, tanquam ex hac vrbe sit iter ad gloriam; ex cuius sinu ciues alios Romanus honor purpuratos, alios hostilis cruor purpureos facit; non paucos Hesperia vltima accersit ex magna, vt faciat Magnates. quantus igitur eorum splendor, quibus Solis occasus vertitur in oriẽtem? Quid locorum oblectamenta commemorem? excipit cadentẽ Solẽ, & quasi diurni cursus opere functũ Pausilypus. ille curarum portus, illa inter alluentium vndarum murmur amœnissima statio feriatæ Naturæ. curuatur ille sinus in corniculatæ Lunæ speciem; aptè videlicet coniunctus Neapoli, quam Soli sacrauit antiquitas. hic denique est ille collis insignis non modò suspensis Togati Xerxis hortis, sed viuarijs murenarum, quamquam insidiantibus vitæ seruorum. Iam quid ego commemorem Misenum, Baias, ac cetera Maris

Laus Neapolitanæ Ciuitatis.

Plutarchus.

L. Florus.

Horatius. ris otia? cuius maris crater argēteus omninò hanc vrbē redderet, vt ille ait, *dulci Fortuna ebriam*, nisi penè ferreus Vesuuij crater amari nonnihil permiſceret. Sed ne videar ciuis, *Stanislaus Rescius in ep.* & indigena Patriæ lenocinari, excitabo ex alia regione virū & ſapientia, & religione præſtantem, hic cum regionē hanc aduena luſtraret, obſtupefactus huius præſertim ſpecie vrbis prorſus hæſit, atq; hæc inter cetera, cū literas daret, ſcripſit. *Per felicem Cāpaniā plus, vt dicitur, vnguenti habentē, quā habēt ceteræ prouinciæ olei; Neapolim peruenies, Parthenopes tumulo claram, Nympharum ædem, Volupiæ aream, Sole, ſoloq; ſuo beatam. narro tibi ſitus amœnitate, maris cratere, collium corona, Inſularum crebritate, Promontoriorum aſpectu planè primam.* omitto quæ de caſtris, de magnificis ædibus, præſidijs, arcibus, opibus, atq; id genus alijs commemorat, quibus nulli hanc vrbem ſecundam facit. illud certè prætermittendū non eſt, quod idem alibi ſcripſit. *Si domo pes effertur; ſi forū; ſi Curia petitur, quocunq; te verteris, in Heroas incurres. Achilles omnes dixeris, generoſiſſimorum equorum nobiliſſimos agitatores, animis acres, oculis hilares, manu ſtrenuos, humanitate verò, atq; omni vrbanitate ità perpolitos, vt ipſæ eos delicatæ Gratiæ genuiſſe, atq; in molli ſinu educaſſe videantur. narro tibi, ſi nunc quoq; liceret Deos ex hominibus facere, ex hac vrbe eſſent petendi.* magna certè laus, & cui quid addi poſſit, non video. pergit tamen ille. *narro tibi Campaniam totam, campos dicere poſſis Elyſios, ſuburbia Heſperidum hortos, ipſam porrò Ciuitatem Neapolim Deorum domicilium, vel ſi dictum hoc inſolenter, aut datum auribus putas, Sirenarum vrbem dicas mellifonarum.* Deniq; ſic omnia concludit. *Summa eſt, in alijs laboraſſe, in his formandis oris, atq; fingendis luxuriaſſe mihi Natura videtur. Cyclopem aliquem immanem eſſe oportet ſine oculis, ac mente hominem, qui in iſtis Naturæ ludis, atq; amœnitatibus non acquieſcat. Fractus ſum, fateor; inuiſam olim deſidiam nunc tandem amare occipio.* habes teſtimoniū nō ciuis, ſed aduenæ, & hominis in ſapientiæ ſtudio, ac labore inuicti, ac ꝑpe adamātini, ꝗ tñ ſe fractū

fatea-

ſateatur huius vrbis, ac regionis illecebra. quid igitur dicendum de reliquo genere hominum, quibus ſolum otium eſt propoſitum? quamobrem quis nõ videt, diuinitus eſſe factũ, vt inijceretur hoc voluptati frænum. opponi certè debuit Sirenarum cantibus, atq; lyris aliquando Veſuuij fremitus, ac mugitus immanis, viriditati agrorum ſqualor cineris; & maritimo Crateri montanus. hæc vrbs Italiæ ocellus caminum apud ſe habere debuit, vt interdum obiecto incendij fumo collacrymari diſceret. hæc Volupiæ, quæ dicitur area, Vulcani quandoq; area fieri; ac ne ſe immortalem putaret, & vicinum habere rogum, & fœdari fauilla. deniq; ea, quæ ante oculos obuerſatur, imago ſempiterni ignis ex ardente Veſuuio, in hac maximè vrbe collocari debuit, quæ habet tam multa quaſi lenæ blandimenta Naturæ. Igitur apud nos quoq; Charoneæ ſcrobes, ac ſpecus, & Plutonia ſpiramenta, quæ vulgo Inferorum fauces dicuntur. apud nos Auernus lacus, in quẽ cũ æſtuarijs Acheron influere creditus eſt odore teterrimo. inde fons in mare prorumpẽs, quem Styga, quem Acheruſiam, & Pyrophlegetonta dixerunt. apud nos in primis Vulcani forum vndiq; collibus aridis, feruidiſq; circumdatum, quos Phlegræos dixere cãpos, & Leucogæos, ſqualore, ac liuore ſulphuris, atq; aſſiduo crepitu ignis horrentes. patet hic area illa ſulphurea duũm circiter millium paſſuum. quaſi caminus æſtuat locus caliginoſus aſpectu. circum colles infremunt feruore lacunarum, vapore, igni, inſtabili ſolo, cui haud tutò veſtigijs inſiſtitur propter occultos, quos incendium continenter demolitur, anfractus. ad caput verò eius areæ lacuna inter ceteros hiatus aquarũ maximè feruida, quæ, ob variam ignis, & aquarum vnà erumpentium cum impetu colluuiem, non vna ſubinde ſpecie viſitur, ac modò eadem nauis dicitur, modo abyſſus, quæ inſtar immenſi gurgitis luridis ſcatet aquis, ac tetris, tanto feruore ſalientibus, vt proiecta quæq; animalia ſtatim excoquat, penitùſq; conficiat: hic vero immania ſæpe occurſare ſpectra, informes

Neapolim aptè Vulcanio foro cõiungi.

Abr. Ortel.

laruæ.

laruæ. exaudiri quandoq; vlulatus, ac gemitus Manium, siuè eo igni expurgari contingat; siuè inexpiabili scelere mactatas veluti victimas concremari. Iam eius montis, qui superiore seculo in eo tractu repente horrendus erupit, quantū vel fama percrebuit, vel flamma concrepuit? Anno quippe vigesimo octauo seculi à Christo decimisexti mense Septēbri, die Michaëli Principi sacro, tanquam iterum hic bellum superbissimis Titanibus indixisset, cum antea diebus aliquot tellus intremuisset, mox terribili mugitu edito dehiscens Tripergulano se in Vico aperuit, tantusq; consecutus est turbo, vt ipsa Mundi moles collabi, ac funditus ruere videretur, quod cū accolæ attoniti spectarent, ex illo telluris hiatu erupere flāmæ cum infinito cinere, ignitisq; lapidibus; fumo, & caligine oppleta sunt omnia: saxa verò ingentia tanto cum impetu librata, cum quanta pilæ è machinis æneis exturbari solent. fauilla lōgè, lateq; dispersa ad vigintimillia passuum; nec brutorum modò, sed hominum miseranda facta strages, agrorumq; vastatio. Porro circà diuulsionem illam, ac voraginem eiecti cineres, atq; pumices præaltum mōtem ambitu quatuor circiter passuum millium excitauere. hæc scilicet spectacula Baianis proxima delitijs Natura constituit. hìc tot illos terremotus excitauit, quibus est ea regio ita cōcussa, vt vix retineat vestigia veteris magnificentiæ. vbi enim nunc illa à mortui Maris ostio ad Auernum in Puteolana via per totum tractum magnificarum ædium, ingentium operū perpetui Vici? ruinas tātum miramur, cuius partes pilæ sunt ingentes, ac fundamenta immensæ magnitudinis, vt satis appareat, quantum possit, cū se concusserit, Natura in euertendis vrbibus, oppidis, ac villis; in demoliendis Theatris, Thermis, molibus, in obstruendis aquæductibus; in specubus, ac superbis id genus substructionibus tumulandis. Transeo ad Aenariam non minus ignium, quam fructuum, atq; auri feracem. collis hic fuit Timæi ætate Epomeus nomine in medio eius insulæ situs, qui terræmotibus primū frequentibus concus-

[Margin: Sim. Portius.]
[Margin: Ænariç ignis subterran.]

concussus, deinde incendia maxima aperto hiatu euomuit, quibus conterriti incolæ sedes mutarunt. sed & Lucio Martio, & Sexto Iulio Coss. & postea Cæsare Augusto, Tito, Antonino quarto, & Diocletiano Imperantibus, cõflagrauit. Alberti præterea primi anno tertio ignis profluuium ex hac Insula tam abundè prorupit, vt in suum quodãmodo exitium conspirasse videretur; diruptis enim terræ visceribus, prouolutisq; inusitatæ magnitudinis in sublime saxis, fumo, flãmis, ac puluere immistis. vastati sũt agri, oppressa ingens multitudo hominum, ac brutorum; durauitq; illud incendium binos ipsos menses. supersunt adhuc eius vestigia, locusq; asperrimis lapidibus exustis operitur ferè incultus. hinc ille Poëtarum cãpus de Typhone, qui huic Insulæ sit subiectus; quẽadmodum & Prochitæ ob æstuaria, & vaporaria Mimantem, *Boccacius de montibus.* Aetnæ vero Enceladum, & huic Vesuuio Alcyoneum, siue Porphyriona subijciunt; in Puteolano vero gigantes alios fulmine ictos, quorum vulnera sulphureis illis aquis, ac feruidis abluantur. Et quoniam hunc tractum Cumanum cum Aetnæ penitissimis specubus Sapientes dixere coniungi, nos *Aetnæ incẽdia. Pindarus. Strabo.* quoq; per eos in Trinacriam contendamus. visa est hæc Insula, quæ Trigoni speciem refert, digna, quæ numeraretur ab Astronomis inter stellas, verùm haud facilè constituas, vtrum magis in Cœlo splẽdeat, an sub tellure ardeat. hic certè Aetna, quam Vesuuius dicitur imitari, horrendum illud non modò adeunti, sed longè contemplanti spectaculũ. tonat ruinis *L. Florus.* & alienis, & suis, in tanta feruentis Naturæ peruicacia etiam glacialis. propinat è cratere nouum poculi genus, cum niuibus flammas. quoties illa igneis torrentibus latè circũfluentibus finitimas vrbes oppressit? quoties profuso cinere, libratisq; saxis Trinacriam omnem operuit? arsit sæpissime, sed recentior memoria eius incendij, quod Puteolanum vltimo *1537.* præiuit anno. Kal. enim Maij, qui dies est ipso flore lætissimus, Sicilia tota tonare cœpit. diebus ferè duodecim crebri sonitus, atq; tonitrua, fragores ingentes, cuiusmodi ex tor- *Fazzel.*

mentorũ bellicorum ictibus edi solent, longè auditi; Idibus deinde eius mensis, sub colle hiatus patuere insoliti, è quibus ignea materies egesta, ac deuoluta obuia quæq; prostrauit, exussit; nec multò post Aetnæus ipse crater tantam subnigri cineris per triduum vim efflauit, vt maria circumfusa, ac trecentis ipsis pasuum millibus à Sicilia disiunctæ naues eo cinere sint fœdatæ, denique inter horrendos Aetnæ mugitus summus ipse apex abruptus à cratere, absorptusq; est. eo, qui consequtus est, anno Puteolanus ager arsit, quò verosimilior videtur eorum sententia, qui censent tractum hunc omnẽ æquoris Trinacriç esse conterminum. arserat verò Aetna etiã superiore huic anno, cuius caussam scrutaturus, dum ad os camini propius accedit, vir arte medica insignis Franciscus Niger, incanduit, eodem fato, quo Plinius oppressus. anno item quadragesimo quarto seculi à Christo decimiquarti conflagrauerat. præterea Federico eius nominis secundo Siciliæ Rege, & antea Rogerio; item altero post obitum Agathæ anno; nec non Caligula Imperatore. arserat etiam inter belli ciuilis flãmas, & L. Cæcilio Metello, & Q. Flaminio Coss. & M. Aemilio, & L. Oreste; & paullo ante Seruile bellum; & anno ab vrbe condita trecentesimo quinquagesimo; & ab aduentu Græcorum in Siciliam vsq; ad sextum annum Peloponnesiaci belli ter duntaxat. quoties verò arserit Heroicis temporibus, Sicanis eam regionem post Cyclopas obtinentibus, memoriæ nemo prodidit. Iam quid de Insulis dicam Aeolijs, quas Vulcanias nostri, Hephæstiadas Greci vocant? Lipara olim ignem non vno ex cratere fundebat. tumulum in hac fuisse narrant, ad quem noctu accedere licebat nemini; omnia hic cymbalorum, & crotalorum sonitu personabãt, risus etiã cum strepitu, & crepitaculis audiri soliti inter flammas, Genijs videlicet, nisi fallor, malis de huiusmodi incendiorum exitijs, & mortalium incommodis lætitia bacchantibus, nam & in hoc loco postea Ariani Regis Theodorici pyram extructã esse scimus. Proxima Insula Hiera dicitur, quia sacra

Insulæ Vulcaniæ, siue Aeoliæ.

Diodor.

Arist. de Admir.

Gregor.

ſacra Vulcano, hæc repentè olim emerſit è pelago non magis aquis madida, quam grauida flammis, fluctibus circumfuſa, ſed perpetuò ardens. enimuero ex voragine, quæ in medio patet, ingentem fumi nebulam eructat, quandoque fauillas, nõnunquam etiam ignem, ac pumices euomit; emicat per iuncturas lapidum, ac meatus anguſtos pallida flamma, ſed viuida. ferunt olim ecnephia, hoc eſt vento cum procella è nubibus erumpente, permiſtoque immani fragore contremuiſſe tellurem, qua paullatim dehiſcente, ignem primò, mox cinerem exilijſſe, qui latè diſperſus Liparam, ac vicinas Italiæ vrbes, mariaque fœdauerit. narrat Callias in Agatocle, hanc Inſulam ſua ætate continuis arſiſſe noctibus, interdiù verò globos, ingenteſq; moles effudiſſe; quo item tempore Mare ipſum non aliter, quam ſubiectis ignibus efferueſcere viſum ſit. addit idem, in hac Inſula cacumẽ quoddam excelſum fuiſſe cum cratere, ac voragine, vnde igniti lapides inuſitatæ magnitudinis emitterentur, tantuſq; audiretur ſtrepitus, quo tempore Vulcanum exercere ſe in officina putabant, vt ad quingẽta ſtadia ſonitus percrebeſceret. quanquam etiam ducentis, ac duodecim ferè abhinc annis antelucano tempore flammas, atq; ardentium ſaxorum globos in Cœlum tanta vi, tantoq; cum fragore longè proiecit, vt Aeoliæ omnes Inſulæ, ac tota Trinacria cõtremuerit. Porrò hinc tenuiſſimo Euripo altera recedit Inſula, quæ itẽ aliquando flagrauit; nec minus ea, quæ dicitur Didyma. cernere adhuc licet in ea voragines immanes, ac fauces. Strõgyle verò ab orbiculari forma ſortita nomen, liquidiſſimas flammas, lapideſq; pumiceos è vertice, vbi crater eſt, noctù, & interdiù procul emittit; quæ omnes Aeoliæ Inſulæ Socialis belli tempore conflagrarunt. vniuerſum autem eum tractum eſſe igneum, vel illud argumento eſt, quòd iuxta ipſas ſæpè flammæ ingentes ad ſuperficiem Maris è profundis ſpecubus exhalare ſint viſæ, obſtructis fortaſſe meatibus Inſularum; quod accidiſſe narrant Aemilio Lepido, &

L. Aurelio Coss. T. Flaminio item Siciliæ prætore, inter Vsticam, & has Insulas, cum Mare in sublime horrendũ in modum fluctibus intumuisset, mox plerisq; in locis fuliginẽ primùm, deinde flammas euoluit. Hinc porrò ad Aetnam ipsam, à cuius radicibus ad has Insulas quadraginta ferè passuum millia censentur, opertos specus inter se reuertentes, & commeatus esse sub terra, & mutuò incendia sibi subministrare, coniectura est Sapiẽtum. Iam inter Lilybęũ, & Mercurium promontorium Corsyra Insula, quę Pãtalaria dicitur, voraginem in medio aperit; cui à fossa nomen; collemq; habet, in cuius vertice crater est à conflagratione appellationẽ sortitus; complures præterea hiatus, lapideisq; combusti cũ nigris arenis visuntur. ad radicem montis specus est, vnde perpetuus erumpit fragor, multæ præterea ruinæ telluris, ę quibus fumus exhalat. rubrum ipsum solum efferuescit. Quid quòd aliquot ante annis inter Cyclades non longè à Cętu-rino, ex improuiso parua quædam Insula instar nauis emersit è mari recens enata, telluris superficiem adustã habens, tanquam enatasset è Phlegethonte? Sed ne longius abeam, ad Apennini radices Bononiam versus mons noctù ignem, interdiù fumum eructat. nec Bononia ipsa huiusmodi caret ignibus, habet hæc vrbs Vulcanum vnum, Mutina duos. Viterbum verò subterraneis ignibus abundare quis ignorat? Perlustra ceteras Orbis terrę partes. habent Gothia, & Noruegia, alioquin gelidissimæ regiones, ignes suos, quibus cõflagrant. Præter hæc, in Scotia locus, quem aream prunarum, siue Vulcani appellant, abundat, feruetq; bitumine. in Misena Germaniæ regione mons eiusdem nominis exardescit semper, desi dẽtibus paullatim fossis. Colonia Agrippina erumpente olim è terra igni latè campos incensos defleuit. Apud Argęum mõtem campi resplendere ignibus soliti, vnde illa tot oculorum in Argo fabula. Iam illa cui tandem ignota? flagrare in Phaselide Chimæram, (vt essent & montium monstra) & quidem immortali diebus, ac noctibus

Possidonius. *Diodorus.* *Solinus.* Alia quædam loca ardentia. *Fallopius.* *Olaus.* *Georg. Agric.* *Tacitus.*

flam-

flamma, aliq; hanc imbri; quod idem quibusdã Lyciæ montibus, Hephæstios vocant, accidit, vbi si sulci terræ trahantur, riui sequuntur ignium. nam quid ego dicam, Montem apud Medos, & Cestiã gentem in confinio Persidis sæua incendia euomere solitum? cum tamen à Persis coleretur ignis. apud Bactrianos in Scythia Cophanti verticẽ noctu exardescere, ac tanquam in mentẽ reuocare gentis auctorem Zoroastrẽ; quem præstigiatorem narrant igni fuisse consumptum. Susas verò regiam vrbem non tam lilij sui nominis fragrare, quam ardentibus caminis quindecim deflagrare. campos quoque Babylonis ardere solitos, quæ scilicet vrbs in arcanis literis meretricia flagrat infamia. Adde mõtes Hesperios, & Nymphei craterẽ, & sacrum apud Aethiopes iugum, quandoquidem ipsa incendia consecrauit antiquitas. Adde Olympum montem eũ, qui ad mare rubrum in Aethiopia haud longè ab Heliopoli oppido est; quiq; oriẽte Sole vsq; ad horã diei quintam igneus quasi cũ Sole certare dicitur. Vranium quoque, qui mons lapidem habere dicitur, è cuius vno cratere, miro quodam Naturæ prodigio, tota æstate flãma, tota hyeme vnda prosiliat; in ꝓximo verò sint nõ tetri sulphuris, ac bituminis, sed olei fontes odore cedrino. ac ne omnia consecter, prætervehere nunc Oceanum, vltimam percurre Barbariẽ, ac nuper repertas regiones perlustra; patent quodammodo illic Inferi, atq; impios terrent flammã, fremitu, motuq; telluris. antequam nostri in primis homines apud Barbaros tonarent ore, ac fulgurarent, iam ipsa tellus eos hiatu, quassatione, incendijs, fragore terrebat. In extrema nouæ Hispaniæ parte inter duo maria non vnum Aetnæ spectaculum oculis Natura subiecit, sed decem circiter montiũ voragines aperuit, quos nostri appellauere Vulcanos. hi lõgè cinerem eiaculantur, & saxa; interdiu verò fumum, noctu ignem euomunt. squalentes vbique campi, & cinere oppleti. ex ipso mari existunt quandoq; fauillæ. Quid quòd Fortunatæ ipsæ Insulæ, quas Canarias vocant, non sine

Boccatius.

Ardentia quædam loca in orbe terrarum recens inuento.

hac

hac incendij calamitosa sorte sunt? earum vna montẽ habet altissimum, Gomeram appellant, flammis vndantem, cuius cinis à Ventis circum circa iactatur. In Promontorio, quod Viride vocant, Insula est, cuius incendijs herbescens non semel viriditas squalet, nec alio nomine illustris est ea regio, quam flammæ. Alium quoq; montem se nautæ, dum Oceanum excurrerent, vidisse testantur, cui ob flãmarum globos, quos cum impetu iacit, nomen indidere Vulcani. Vltra verò Oceanum Insula est vna ex ijs, quas Tertias vocant, nulli incendij diritate secunda; hìc nonnullis ante annis patefacta vi spiritus tellus ingentis magnitudinis cautes in altum tanto cum impetu sustulit, atq; prouoluit, vt in Cœlum à Titanibus fieri lapidatio videretur; minores verò lapides tanquã è tormentis excussi in sublime ferebantur, quantum oculorũ acies sequi vix poterat. inobscurauit subitò diem tetra caligo; horribiles mugitus, immaniaq; tonitrua mari, terraq; audiebantur. montis porrò fragmina, atq; moles abruptæ quocumq; inciderent, siue in arbores, siue in domos, confringebant omnia, prosternebantq;. tùm veluti dolia quædam sulphureo referta puluere ex ordine deuolui videbantur è montis iugo, vt in vrbium oppugnatione machinis bellicis cõcuti solent arces. ad hæc globi flãmarum, ac cinerei turbĩnes profugos insequebantur, occupabantque, obrutis in via plaustris, armentis, & gregibus. denique ita scaturigines illæ ignium se longè, lateq; fuderunt, vt tota regio vastata sit, ac penè deleta. quæ antea cum legebamus, horrore perfundebamur, ac vix credibilia putabamus; quo igitur animi sensu hæc, & multò immaniora nuper apud Vesuuium vidimus, & experti sumus, tanta cum strage mortalium? Transeo ad alia incendiorum spectacula, quæ apud Barbaros, vt terreantur à scelere, sunt proposita. Gens est, præter alias, Mauricensis inauditæ feritatis; apud hanc rupes flagrãtes sunt, ex quibus sepè ignita saxa, atq; immania erumpunt tanto cum impetu, ac fragore, cum quanto nulla tormenta ænea quantumuis

magna globos eiaculantur. ingens vis cineris egeritur, quo infinitè diffuso, in saltibus feræ, pisces in littore, in agris coloni, in vrbibus incolæ opprimuntur. tantis verò motibus terra quassatur, vt qui fortè preteruehuntur, exterriti nautæ in obiectas se incurrere cautes arbitrentur. hanc gentem cũ adijsset ille, qui primus ab Occidente lumen attulit Orienti è nostro ordine, Franciscus, nactus occasionem, ipso inflammabat incendio, ipso motu terræ vehementius commouebat. Quid illud quod Tolanis in eadem regione eo viuente accidit, quam singulare? quam plenum prodigij? hi cuiusdã barbari Tyranni siue arma veriti, siue gratiam inituri, à Lusitano Rege, atque à suscepta religione defecerant; ac ne à Lusitanis oppugnarentur, inter cetera præsidia circa muros arcis, quæ in edito loco posita manu erat, & situ munita, stimulos, muricesque ferreos defoderant, in quos se se induerent, qui propius accedebant. ferro decerni nõ poterat humanitùs, potuit flamma diuinitùs. non externis est, sed intestinis armis, proprijsq; loci pugnatum. peruerso igitur diuino, humanoq; iure, ac rupto fœdere, repentè abruptus quoq; est vicini montis vertex. ac primò Sol circa meridiem prorsus eripi, inuolui Cœlum caligine, & quodam quasi sempiternæ noctis horrore perfundi omnia; teterrima euolui nubes, vibrãtibus linguis ardens. inter hæc è caui montis specu audiri mugitus ingentes, e Cœlo tonitrua; tũ scaturigines ignis, torrentesq; flammarum latè diffundi, tanta vis pumicũ tanta cineris egeri, vt non modò murices ferreos solo affixos, sed arcis etiam fastigium penè æquaret. iam horribili concussa motu tellure, ruere tecta, domus euerti; pars Tolanorum opprimi ruina, pars in fuga obrui cinere. accessit illud ad cladem, quod etiam accessit hic ad nostram. aquæ ipsæ coniurauere cum flammis, lacus erat propè vrbem, qui siue ingestis è monte saxis oppletus, siue vi spiritus, ac motu ipso telluris excussus, omnẽ latè regionem demersit, vastauit agros, reliquas domos diruit, homines ipsos, ac bruta secum rapuit, atq;

In Actis S. Franc. Xau.

atq; abſorbuit. improuiſo malo attoniti Barbari ſine hoſte victi, manus deniq; dant, religionem, quam abiurauerant, recipiunt. Hic vero iterum mihi exiſtat ille, qui inter ſapientes eſt habitus. poterit nè, cum hæc audierit, ipſi excidere impia illa vox, ex imperio Numinis nec terrã ſæuire, nec Cœlum? habent iſta cauſſas ſuas, non nego, quas ſecũdas vocant, eæq; ſunt verè, ac propriæ appellandæ cauſſæ, quæ tamen primam agnoſcunt; ipſæ nihilominus in ſuo genere perfectæ, nõ inſtrumenta tantũ, vt Platonicis eſt viſum, cum vim obtineant effectricem. ſed Naturam Deus quibuſdam quaſi habenis temperat, & quò vult agit; & quanquam hæc diſpenſatio rerum admirabilium tacitè plerumq; fit & occultè, fit tamen nonnunquam apertiſſimè. An verò tantum hoc incendium, quo regiones ardent, euertuntur oppida, delentur vrbes; cuius ardore nuper Campania deflagrauit, cuius fragore Italia omnis intonuit, ita Naturæ adſcribemus, vt nihil arcano Dei conſilio tribuamus? an ignoramus, quæ magnæ auctoritatis viri de coniectis in hunc caminum Pandulpho, ac Ioanne ſcripſerunt? Neq; verò illa ipſa, quæ de gigantibus dicuntur, qui ꝓpter ſcelera in huiuſmodi loca demerſi ſint, ſine conſilio ficta videri debent. nã præter illa, quæ olim hic inter Veſuuij flammas gigantum ſpectra ſunt viſa, in Peruana regione poſtremò inuenta, in qua montes item ſunt perpetuo igne flagrantes, eſt hoc vulgo perſuaſum; appuliſſe olim eò immani mole corporis homines, flagitijs infames, quibus diuinam in ſe iram concitarint; tùm viſum è Cœlo alitẽ labi Dei miniſtrum, qui fulmina in illos contorqueret, totamq; regionem igni vaſtaret, relicto inter ruinas bitumine, quod nunc ab ima terra ebulliat, atque exæſtuet, quo argumento omnem illum terræ deflagratæ tractum Giganteum appellant; oſtentantq; pro ſpectaculo prorſus enormia oſſa, longas crurum tibias, dentes ſingulos vnciarũ decem; quemadmodum, & hic Neapoli olim Alcyonei gigantis, quem ſub Veſuuio ardere, & cruciari dicebant, vnum ex

Senecæ dictum rurſus reprehenditur.

Simplicius Card. Beſſar.

Incendia non ſine arcano Dei conſilio contingunt.

Petrus Damiães Oſtienſis.

Andr. Baccius

ossibus ostentabatur immane. præter hoc Barbari vestigia antiqui illius excidij, atq; incendij ostendunt, montium subuersiones, puteorum in viuo saxo penitissimas scatebras, bituminis nigerrimos fontes; quæ omnia aliqua ex parte similia sunt ijs, quæ in sacris Hebræorum literis legimus, quas literas vel quia non consuluit, vel quia contempsit Strabo, aliquid attulit historiæ veritati minimè consentaneum. putauit .n. ignem illum, quo Pentapolis Palæstinæ regio turpitudinis nota insignis exarsit, è terra primùm extitisse, quæ venas intra se sulphuris, ac bituminis contineret, ac proinde id Naturæ vi contigisse, cum potius constet è Cœlo (quãquam & terram quà motu, quà mugitu sæuijsse, ac desedisse crediderim) diluuium illud igniũ diuinitus fuisse profusum, relictis adhuc incendij vestigijs, ac bitumine, veluti sanie præferente regioni vulnus inflictum. Quo ẽt in genere non est prætermittendus ille mons, in quo Deus olim se legislatorem obtulit; cum .n. totus ardere, ac fumum agere visus est, haudquaquã existimandum est, erupisse intestinum ignem, qui à Natura penitus abstrusus, atq; abditus antea delitesceret, sed vel species quædam oculis ad terrorem fuit obiecta, vt nonnulli putant, vel potius ministerio Cœlitum eò adducta materies est ad incendium idonea, qua verè superficies montis ignesceret, atq; jnde flamma fumo inuoluta sese altius efferret, remugiẽte interim horrendum in modũ tonitruis Cœlo, & coruscante fulgetris. Sed hìc de locis Natura flagrantibus sermo est. quæ tamen loca Naturæ parens instituit ẽt ad hunc finem, vt quà vi, potestateq; sua declarata; quà imagine ignis sempiterni ꝓposita, mortales deterreret à scelere. Hoc igitur agũt præter ea, quæ numerauimus loca, in Islandia montes altissimi tres, qui perpetuò instar Aetnæ ignes eiaculantur. Hecla vnus vocatur, alter Hegla, hoc est Sanctus, tertio Crucis est nomen; habent .n. ipsa incendia religionem quandam, atq; pietatem, cuius vis nuper in hac conflagratione Vesuuij fuit maxima. ergo illa Crux, quæ in communi Orbis incendio

Strabonis error de incẽdio Pentap.

Mons Sinai an habeat ignes subterraneos.

Vide Abulẽsem & cet. Schol.

Montes ardentes in Islandia.

Petrus Greg.

proferetur, iam nunc inter Islandiæ flãmas nomen habet illũstre. porrò eum ignẽ nullis aquis superari posse narrant, quæ est natura bituminis: præterea ex his montibus lapides maiore cum impetu, quam qui è bellicis machinis explodũtur, eijci. iam ipsum voraginis fundum ab oculo, quantumuis lynceo, introspici minimè posse. simulacra verò Manium in itinere subinde occursare pallida, exanguia, illuuie fœda, ac miserabili specie, dicentium se ad Heglam pergere. at cũ in ea regione prelia fortè committuntur, cædesq; fiunt, tùm maximè horrendos ibi tumultus cieri, eiulatus audiri, globos ex imo igneos, ac stelas ardentes emitti. & quãquam nonnulli ex Physicis putant, hec oculorum esse ludibria, dicũtq; varia illa spectra ex densis, crassisq; vaporibus effingi; tamen si ea, quæ de locis alijs ardẽtibus à grauissimis, ac sanctissimis viris dicta sunt, vera esse credimus, non omnino huic narrationi fides abrogabitur; cũ constet, Theodoricum Regem in Liparensem, ac Principes scelestissimos duos in hunc Vesuuianũ rogum conijci visos. quapropter demiror à nonnullis viris alioquin doctis, ea, quæ apud Aetnã in hoc genere visa narrantur, meras putari nugas. legant verò, quæ inter ceteros magnus Gregorius scripsit. Eumorphius quidam, cũ ageret animam, comitem compellabat, Stephanum nomine, qui in eadem vicinia ægrotabat; paratam esse nauim dicebat, quæ ambos in Siciliam deueheret. extincti vno temporis momẽto sunt, sed igni addicti, quod vir sanctissimus sic est interpretatus; hominem *in Siciliam duci se esse testatum, quòd præ ceteris locis in eius terræ Insulis eructante igne tormentorum ollæ patuerunt.* Quorsum igitur hæc ardent loca? audi eundem; *hæc Deus ad correptionem viuentium in hoc Mundo voluit ostendi; vt mentes Infidelium, quæ Inferorum tormenta esse non credunt, tormentorum loca videant, quæ audita credere recusant.* Neque verò impijs tantùm Manibus excruciandis, sed pijs quoq; expiandis huiusmodi camini vsui esse consueuerunt; quod præter cetera loca, legimus de Puteolano Vulcani foro, &

In locis ardentibus impij quãdoq; cruciantur.

Abulensis.

Greg. in Dial.

hoc

hoc ipso Vesuuio. atq; illic quidem Paschasij in primis simulacrum visum, hic verò gemitus miserabiles auditos matris cuiusdam è flamma post obitum ad libertatem aspirantis, ac precum opem implorantis à filio. quod etiam prope Virmicinum oppidum aliquando accidisse narrãt;vbi cũ se religioso cuiusdam viro variæ species vita functorum obtulissent, qui dicerent sibi expianda esse commissa, dum viuerent, ac proinde opus esse precibus, statim vicinus mons incanduit, globosque flammarum cum ingenti fragore prouoluit. Atque vt horum locorum ardentium, apud quæ Manes expurgantur, aliquam afferam similitudinem, eam ex ipsis Barbararum gentium moribus, atq; opinionibus exprimere liceat. mirum quiddam in hoc genere narrabat Apollonius, apud Indos puteum fuisse, è cuius fundo sub meridiem se tellus attolleret, deinde cũ à Solis radijs calorem concepisset, iterum subsideret. glebam colore nituisse cæruleo inter aurum, argentumq;, cuismodi Sandaraca est; iuxta eum puteum fuisse craterem igneum, atq; hiatũ terræ;è quo plũbei coloris flamma se proderet. apud hunc craterem Indos se scelere expiare consueuisse.quamobrem puteum quidẽ culpæ appellabant, craterem verò expiationis, ac veniæ; atque hoc in loco non sine admiratione in feruenti gleba quãdam pulcherrimæ Iridis formã Sole aduerso resplenduisse. quã videlicet formam recõciliatæ cum Numine gratiæ esse imaginem sacræ literæ testantur, vt propterea ignis ille quãquam superstitione Barbarorũ mentes imbuerat, tamen eum, quo piorum animi expurgantur, repræsentare quodãmodo videbatur. ac certè illa ipsa auri, argentiq; specie, quæ inter ignes effulgebat in gleba, q.d aliud nisi purgata virtus exprimitur?

Locis ardẽtibus piorũ animi quãdoq; purgãtur.

Anno 1096. Chron. Hirsagense.

Philostratus in eius vita.

Crater ignis subterran. Apud Barbaros imago quædã purgantis.

Quidquòd horum ignium vsus esse potest etiam ad probandam virtutem, animiq; constantiam? In ea Iaponiæ regione, quæ Tacacucensis dicitur, mons est in mirandam altitudinem exurgens, vndique præruptus; in eo voragines, ac putei multi pleni sulphuris, ac bituminis, qui flagrantẽ con-

Historia Indica. Anno 1627.

In locis ardētibus quādoq; virtus probatur.

tinent limum? ex ijs hiatibus, ac puteis vnus in primis horrendum in modum ebulliens fuliginem emittit tetram, cum mephiti grauiter olente, vulgo fauces Orci appellantur. hæc vorago ceterarum maxima non multis ante annis patuit dehiſcente terra. allatæ nuper ſunt noſtrorum hominum literæ, quæ narrant, nonnullos eius gentis, quòd veram religionem abiurare noluiſſent, barbaro quodam inuento, atq; inaudito ſupplicio in eum gurgitem, limumque flagrantem conijci iuſſos. ſpectata in omnibus eſt magnitudo animi, atq; conſtantia, in duobus maximè. hi cum montis cacumen aſcendiſſent, cum erumpentem è puteo fuliginē cernerent, ac ſulphuris odore percellerentur, non modò non ſunt exterriti, ſed cùm in eius gentis more poſitum ſit, vt in maximis celebritatibus, ac publicis gaudijs pangant carmina varijs argumentis, hi omni metu ſoluti hoc attendebant, vt dictionem alligarent metro. itaq; ex ijs vnus, cùm ex altiſſimo illo montis proſpectu tanquā è ſpecula patriam, lares, ac focos deſpectaſſet, vltimū ijs vale dixit diſticho in hāc ſentētiā.

Anno 1627.

Indi quidā pro vera religione in uoraginē flagrantē mōtis iniecti.

Nomen vni Bartholomæo, alteri Ioachimo.

Sat Patriæ, terriſque datum; me ſidera poſcunt
Ignea; me rapit en flamma, valete foci.

Alterius carmen ſic interpretor.

Aethere me longè diſcretum rebar, at arſit
Vt mihi mons, dixi. clarus Olympus ades.

Quid aliud hi egiſſent, ſi fuiſſet aſcenſus in Heliconem, & Parnaſſum ad delitias, non in ardentem montem, atque fumantem ad ſupplicium? ſi bibituri fuiſſent ex Hippocrenes liquido, & gelido fonte, non in feruidum flagrantis limi gurgitem demergendi? ex his certè fontibus quamuis ſulphureis diuinioris cuiuſdam Poëſeos ſpiritū hauſerunt. atq; Empedoclem quidem (fuit is non modò Philoſophus, ſed Poëta) legimus, cum diuinos honores affectaret, in ardentem Aetnæ caminum vltro ſe demiſiſſe, vt, cum inuentus non eſſet, euolaſſe ad Superos crederetur, ſed ferreæ illius crepidæ ignis vi reiectæ rem patefecerunt, ac de-

clara-

clararunt immortali flamma combustum esse mortalem. hos autem, quos, vt verę diuinitati honorem exhiberēt, & cultū, in igneum illum gurgitem barbarus furor immisit, ipsa excepit immortalitas; ita Deo saluti hominum in omnibus cōsulente, vt ipsæ, quæ fauces Orci dicuntur, aliquando Cœlo transmittant. ecquis erit, quin hunc montem Olympo ipsi anteferendum putet? cùm, vt ille victimarum cinerem perpetuò seruat, quem ob altitudinem nulli circumferant venti, nullæ procellæ proturbent, ità hic eorum, qui se pro religione mactādos obtulerunt, cineres immortales habeat. aut quis neget hunc ipsum montē ei, de quo superiore libro dictum est, dignitate præire, qui liquenti velut auro efferuescere, ac noctem superare splendore dicitur. Iam præuidit quodammodo ipsa Natura quantum quādoq; subterraneus ignis allaturus esset emolumenti, cùm incendio etiam pretia gemmarum fecit. quì tandem, inquies? Achates gēma est, in qua aliquando miro Naturæ ingenio terræ desidentis hiatus quidam apparet, ex quo tanquam è camino fumus emitti videtur, qui aërem circumquaque obumbret; Vesuuianam credas, vel potius hanc, in quam iniecti viri fortissimi sunt, voraginem mirè depictam; opus artis existimes, sed Natura sibi vendicat. in quo illud quoque admiratione maximè dignū, quòd vt distinctius appareat incendium, alius est color fumi, alius aëris, qui ex eo caligat; fumus candicat densus, aër subrubet, veluti flamma; mirabitur, opinor, quispiam, atq; hunc Achatem alteri illi Pyrrhico longè præponet, in quo cum Musis fuerat Apollo ipse descriptus; atqui hunc in quo incendium apparet, Achatem his potius dedicandum dicet, qui nouo genere Poëseos non minus de flamma mōtis, quam de Heliconis vnda, vim, afflatumq; pangendi carminis conceperunt. quanquā non satis Naturæ fuit vno gēmæ genere nobilitare Incendia. Opalo lapidi varium decus est; huic purpura, illi viriditas, alij fulgor; sed haud scio, an vllus admirabilior, & spectabilior, quam is, qui sulphuris flam-

Baccius.

Cur Natura in gēmis quibusdā incēdia veluti sculpserit.

Cardanus lib. 7.

Plinius.

flammam imitatur ardentem; vt, quod in Vulcani foro conspicitur, hoc in Opalo expressum habeas. insunt igitur incendijs pretia ipsa gemmarum; vt mirari desinant ij, qui pyropos à Vesuuio proiectos se inuenisse hoc tempore dictitāt, cum nulla res tanti pretij sit, quæ cum pietate, quam non modò hæc Vrbs, sed ceteræ omnes, quocunq; hic cinis incidit, declararunt, conferri queat. præsertim cū in ipsis oppidis incensis non defuerint religiosi viri, qui licet elabi possent, tamen nè miserum vulgus desererent, inter pia monita, atque preces torrente iniqui cineris sint oppressi. quò minus videtur simile vero huiusmodi loca flagrantia re ipsa æterni ignis esse vaporaria, & Ditis ostia, vt vocant, cum aliquando aditum Cœlo aperiant. Vidit hoc etiam ex Ethnicis Philostratus is, qui Apollonij vitam scripsit; negat enim Aetnā, ac ceteros huiusmodi terræ caminos Manibus impijs constitutum esse rogum, vel ex eo, quòd si fortè virtute præditus quispiā illuc inijciatur, beatissimus esse possit. beatam enim vitā non modo in rotam ascendere, sed in istas etiam flammarum voragines descendere posse dicendū est. habere autem hæc caussas à Natura profectas putat, nimirū terram bitumini, sulphuriq; commistam excandescere in flāmam, quanquam hæc fortasse non vbiq; se prodat; quòd si violentior spiritus in eas se conferat specus, tùm illam irritatam erumpere, eandemq; magis, ac magis subinde torrentis instar excrescere; tum ab alto præcipitem agi, ac sepè ipso impetu in mare deuolui. hæc ille. Neq; tamen inficiari debemus, vt antea dictum est, huiusmodi conflagrationes, quanquam à Natura sunt, imperio etiam seruire summi Principis, ac sempiternum illum ignem repręsentare immaniter quandoque grassando. Quid? an non persuasum fuit multis, quoties Vesuuius ignesceret, opulento cuipiam viro, atq; in gazas assiduè inhianti aperiri eum hiatum? cui sententiæ hoc certè tempore vix adhæreo; nempè in tam propensa ciuitate ad omnem humanitatem, atq; pietatem. quis non

Philostratus.

Beata vita pōt descendere in ardētia loca subterranea.

Petrus Dam.

An ad diuitiis alicuius mortui pœnas Vesuuij vorago patuerit.

non eſt nup admiratus eius in egenos,atq; in profugos à flāma incredibilē largitatē, qua ciues primarij, honeſtiſſimæq; matronæ inter ſe ſe certarunt? itaq; potius hoc incendium contigiſſe exiſtimauerim, vel ad experimentum virtutis, vel ad communis illius incendij, quo fortaſſe proximè flagratura ſint omnia, ſignificationem; quis enim ex tot malorum colluuione, & ex hac Mundi ſeneſcentis facie, non iam iam eius inſtare ſuſpicetur occaſum? Quid quòd hæc ipſa ſuſpicio iniecta iam olim Veteribus fuit; Mundum non alio magis conflagraturum igni, quam Veſuuiano? ex hoc ingenti camino diluuium illud flammarum, quo Vniuerſitas obruatur, erupturum? hoc videlicet metuebant illi,qui imperante Tito, cum immaniter Veſuuius exardeſceret, exiſtimabant, *aut Mundum in Chaos redigi, aut igni conſumi*: cùm enim ex Sibyllinis in primis libris accepiſſent,futurū aliquādo, vt totus Mundus igneſceret, Veſuuium ſuſpicati ſunt illius incendij fontem. & certè niti videtur aliqua coniectura ſuſpicio. qua tandem? quia nullos habet huius montis incendium terminos. nulla Regio eſt, quàm ſibi diuerſis temporibus nō vindicarit. Orbis terræ partes ipſas tres,iā ſibi deſcripſit, ac ſuo iure depopoſcit. quid enim aliud agere viſus eſt,cùm ſemel Aegyptum, ac Syriam,deindè cum Bizantium, ac Tripolim Libyæ,omnemq; Europæ faciem contexit cinere,niſi vt ius illud oſtenderet ſuum deflagrandi vbiq; terrarum.huc accedit, quòd hæc regio Palenſana dicta eſt à Ianigenis, ꝙ quidā interpretantur incendij oſtiū, vndè videlicet eruptura ſit flamma Mundo fatalis; quid? num deeſt Veſuuio Tuba illa, qua genus humanum euocandum eſſe ſcimus è buſtis? at iam antea dictum eſt,in illa conflagratione ſub Tito auditum eſſe ex huius montis vertice horrendum quēdam quaſi Tubæ ſonitum, atq; clangorē.quin ēt in hoc incendio inuētam narrant ſub feruido cinere Tubam. hinc igitur dicet aliquis, audietur illud ferale Claſſicum, ac ſignificatio cladis extremæ. Iam gigantes ignei,qui tunc,quaſi Iouis fulmen nō

Dio.

An ignis quo Mundus cōflagrabit accipiendus ſit è Veſuuij foco.

Dio.
Procopius.

Annius.
Dion.

Tubæ olim ſonus auditus è Veſuuio.

Tuba in huius incendij cinere nuper inuenta.

metue-

metuerent, se se ostentarunt inter flammas ipsas, quos alios esse dicamus, nisi satellites Ditis, ac Cyclopes impios, qui in communi illo incendio horribili specie se se offerent in Orbis terræ casu, atq; excidio grassaturi? quæ suspicio de flamma ex Vesuuij camino deriuanda si quo veritatis fundamento niteretur, certè hæc, quæ proxima illi est Vrbs primò deflagraret, hinc initium acciperet clades: ac tantò propius, atque horribilius illa vastitas immineret, quantò Vesuuius laxiorem iam aperuit hiatum. Illud verò quanti momenti est, ac ponderis? quanti horroris plenum? quòd in hac vltima conflagratione, quædam iudicij visa sit forma. est sanè quod narrant, horrendum dictu. Apud Herculanum marmoreum excitatum erat monumentum, cum epigraphe Perifani Riberæ de regione à latronibus expurgata; proxima erat infelix arbor, è qua suspensa portio dissecti cadaueris pendebat; furcifer enim quidā paullò antè fuerat hac ignominia, præter necem, notatus; cùm ecce cineris, flammæque torrens disturbat omnia, marmor ipsum inuoluit cinere, atq; obruit, at in tanto impetu ignis, ac turbine solùm feralis arbor inconcussa manet, & extans è cinere. nempè diuinæ seueritatis exemplum omnibus expositum, atq; patens. ea re magis testatum esse voluit Deus se infensum sceleri, quam inscripto marmore. suspensi qui erant artus, combusti quidem sunt, nec tamen excussi. bis igitur damnatus reus, semel, dum viueret, ferro, iterum post necē, igni. Illud quoq; addam, quod ad hanc rem facit non minus horribile, vel visu, vel dictu. Conuenerant protinus, & conuolarant ad detrahenda vix dum sepultæ Cāpaniæ spolia latrones, ac fugitiui nonnulli (fuit enim Vesuuius huius generis hominum receptaculum iam indè vsq; à Spartaco.) aggressi petere, vt dicitur, cibum è flamma. indictum erat Naturæ penè pereūti iustitium, ius tamen violabatur. quis locus immunis, ac purus erit à scelere, quando ipsa, quæ Tartari putantur ostia, ēt cum flammas euomunt, arces sunt maleficio? ex ea fæce homi-

Iudicij forma quędam apud Vesuuium tēpore incendij.

Diuinæ seueritatis exēplū duplex apud Vesuuium.

hominum vnus, dum accingit se prædæ, circumuenitur subitò igni; quid tum ille? in arborem insilire conatur, sed arborem dum amplectitur, in eo amplexu intercipitur, ac vi inflammati sulphuris, atq; bituminis tanquam sideratus obtorpuit, eo deniq; habitu, ac situ inuentus. stultum certè consilium, nempè confugerat latro, ac furcifer ad arborem, quæ scilicet ei debebatur ad pœnam. tantùm non audita vox Dei Iudicis. *I lictor, infelici arbori suspendito*, nam obnubere etiam caput non oportuit; vt & alijs spectaculo esset, & incursantē in se flammam horribilius cerneret. id Sacerdos, qui hunc ipsum hominem ex arbore tanquam putidum pomum excussit, atq; humo condidit, ad me retulit. ò sententiam, dices, Dei Iudicis prædicandam. ò tribunal illud seuerū apud Vesuuium constitutum. iusserat hoc tempore Regni Præses Emmanuel vacare Curiā, vt saluti animi quisq; sui consuleret. refrixerat à iudicijs forum ardente Vesuuio; putabat igitur furcifer, iā se impunè latrocinari posse, nec animaduertebat translatum esse apud Vesuuium ipsum tribunal. nemo scelestus inultus est. si minus in Vrbe, at extra vrbē Reo dies dicitur, erepto licet per caliginem die. ibi parata est arbor, vbi flagitium est Vesuuio flagrante patratum. etsi tantisper feriata subsellia sunt, dum supplicatio fit, supplicium tamē sceleri semper in prōptu est; nec mirum quòd interim vacet Curia, nemini fas est alterum criminari, præter se ipsum. tonare in rostris, ac fulgurare dicendo nefas est, dum tonat Vesuuius, dum fulgurat, omniaq; permiscet. in eo foro caussa Reo dicatur nō ad clepsydram, sed ad puluerē, atq, cinerem. nihil agant priuatæ caussæ patroni præter Ianuariū publicæ. Sed quorsum hæc à me dicuntur? nempè, vt ostendam, magnam habere cognationem incendium hoc Vesuuij, cùm illo vltimo, atq; communi; vt mirum non sit, suspicatos fuisse Veteres, ex hoc Vesuuij camino in primis erupturas ingētes illas flammarū scaturigines, quibus, dicta homini Reo caussa, Mundus ignescat. Mihi tamen neque hoc probabile

Tribunal Dei apud Vesuuium.

Dio.

visum vnquam est, neq; quod nunnullis placuit, conflagrationem Vniuersi tunc futuram, cum, quæ ardent sub terris, loca omnia simul eructarint incẽdia. & sanè Natura fieri minimè posse videtur, vt vno, eodemq; tempore prompta sit, ac parata vbiq; materia: quãquã non ignoro in Sociali bello septem ipsas Insulas, quas Vulcanias vocant, quasi societate inita simul arsisse; sed hæc propter vicinitatem facilè sibi inuicem subministrare materiã potuerunt; at verò ea loca, quæ vltra Oceanũ flagrant, quì fœdus ineant cum Vesuuio ijsdem statim armis instructa, atq; in perniciẽ coniurata? Exstimauit quoque Albertus, tunc Vniuersum conflagraturum, cum reuocatis diuino imperio è terræ superficie aquis, fluctibus, ac mari ipso vnum in locum coactis, relictaq; arente terra, atq; omni ꝓrsus humore destituta, ꝙ mare nũc fortasse, quasi frænũ indomito igni ẽ iniectũ, tãta futura sint huius incremẽta; vt ex imis cauernis vndiq; subferuescens Mundũ auidè depascatur. Ego verò libentius eius auditori sanctissimo, ac sapientissimo Thomæ assentior, qui commune illud incendium tunc excitatum iri docuit, cũ diuino nutu, potestateq; supernæ omnes caussæ, atq; inferæ conspirarint. Atq; hoc loco prætermittendum nõ est, ꝙ magnus Gregorius innuit. ita enim de his locis, quæ conflagrant, locutus est, vt existimasse videatur, ab ijs prænunciari Vniuersitatis incendiũ; & quò maiore illa hiatu patescunt, vt nuper est in Vesuuio factum, eo propius instare diem, quo Mundus collabatur in cineres. quid enim aliud sibi volunt ea verba? Loca terrarũ, quæ conflagrant, idcirco *laxatis finibus excrescere, vt Mundi termino appropinquante, quantò certum est illuc amplius exurendos colligi, tantò & eadem tormentorum loca amplius videantur aperiri*. cum igitur Vesuuij crater hoc tempore multò amplior sit factus, atq; immensæ voraginis fauces laxiore hiatu dehiscant, quis non apertissimè præmoneri nos dicat de Mundi breui conflagraturi termino, interim verò cruciatum metuendum esse multorum? Atq; in hanc ferè sententiam

iuere

Strabo. Plinius. Iulius Obseq.

Alberti de cõflagratione Vniuersi sententia.

S. Thomæ sententia ꝑfertur de Mundi incẽdio.

Gregor. in Dial.

Crater Vesuuij amplior factus Mũdi terminum instare denunciat,

iuere illi ipsi, qui nostræ disciplinæ fuerunt expertes, ex quibus vnus in Physicis apprimè eruditus, cum de subterraneis ignibus loqueretur, existimauit, *ita in illis Naturam sæuire, vt exustionem terris denunciet.* quod certè denũciãdi munus, iam pridem Vesuuius ardens præstitit, cum, vti dixi, ex eo est horribilis ille Tubæ sonus auditus. Tantis igitur terræmotibus, tam ingenti sonitu, ac fragore, tantò conflictu elementorum, tum sæuis Naturæ vulneribus, tot oppidorum bustis, tot, ac tam immanibus exitijs vni præluditur, hoc est communi omnium: nisi & hoc, quo solet flagrare Vesuuius, incendium, etiam commune quodammodo dicamus, quod ceteras quoq; orbis terræ partes, si minus igni vastauit, certè cinere funerauit.

Plinius.

Dio.

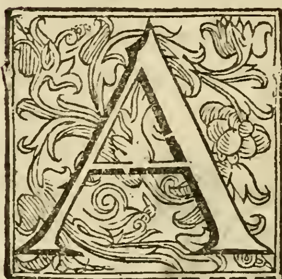
IO. BAPTISTAE MASCVLI
DE INCENDIO VESVVII

Liber Octauus.

Qui est:

De Praesensionibus, & Prognosticis.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

D calamitatem tantam huius incendij, quanta nec animo concipi pōt, ad tam immane, quod accepimus, vulnus hoc scilicet accedere debuit, vt Mathematicorum quorundã dira praesensio in eo exulcerando tanquã vnguis existeret; Qui iccirco radio illo vtuntur, vt sempiternam praenũcient Italiae noctem; iccirco puluerem adhibent, vt eum funeratis, ac sepultis Vrbibus inijciãt, atq; infinito cineri adijciant. ꝙ autem genus incommodi impẽdere potest, atq; exitij, ꝙ Vesuuio non adscribant? In quo cùm multa sunt indigna, tùm illud minus ferendum, quod ex hoc camino quodammodo faces accendãt, ad Romanae Vrbis conflagrationem, atq; excidium. quippe religioni maximè funestam hãc flãmam putant. Constituunt ante oculos incensa tẽpla, aras euersas, cõminuta simulacra, Romam deniq; ipsam hostili furore vastatam. Deus immortalis, quae portenta, quae monstra: Europam penè totam contexit hoc tẽpore Vesuuius cinere, Romam propè vnam nõ attigit. nullus ibi fragor auditus, qui longè, latèq; per reliquas Italiae vrbes intonuit. in tam tetra caligine, atq; nocte tantùm illi Sol clarus illuxit. Vesuuiũ tñ

Romae non esse ominosum hoc incendium.

Romae

Romæ fatalem prędicũt. quid ſi, vt olim imperante Tito, iterum illam fœdaſſet cinere? nunc quòd tanti incendij infinita penè fauilla Romam, vt ceteras Italiæ vrbes, non attigerit, eſt hoc ipſum felicitatis argumentum. tunc .n. eã cinis operuit, cùm ſuperſtitione adhuc erat imbuta, cui conſequentis anni portendit incendiũ, exorta è terra diuinitùs flãma, quæ .ſ. depaſceretur Deorum inanium fana. ſed obſoleuerũt iam iſta portenta, atque ceſſerunt. ardet nunc Roma, ſed murice; color incendit, non calor; perſtringit oculos non flammæ fulgore, ſed purpurę; habet cineres, non quos Veſuuij ſpecus emiſit infauſtos, ſed quos condit ipſa intra ſacras ſpecùs Cœlitum fauſtiſſimos, quibus ſe fore confidit immortalem, & vt eleganter quidam eorum dixit: *honorat in cineribus ſemina æternitatis*. Nihil eſt igitur, ꝙ Mathematici ex hoc incendio in Romanæ vrbis exitium vaticinando deriuent, Non timet Roma tuas, Veſeue, flãmas; ſcit, vel exiguo sãguine te poſſe vinci pro religione profuſo, quo ipſa madet vniuerſa. infulatum illud Reginæ vrbium caput non metuit te iam ſine vertice. cineribus, quos è ſpecubus exponis tuis, opponet ſacros, quos ſub antris ſuis cineres ſeruat. deniq; hic præſto eſt Ianuarius, illic Cœli ianitor. ſi hic ignis, vt quidam ſuſpicantur, eſt è Tartaro, illi Inferorum adamantini poſtes cedunt; ſin accenderunt hunc aſtra, ille non modò famã aſtris terminat, ſed imperiũ. aſſueſcat hoſtis prodigijs nouis. Petrus primus Antiſtes ſuperbum calcabit hoſtem ijs pedibus, quibus intumeſcens olim mare calcauit. lucem Romano cultui dabit, atq; ſplendorem is, qui alijs lucis vſurã vel vmbra ſui corporis dabat ijſdẽ illis clauibus, quibus Vrbi nouũ aperit terrarum Orbem, claudet aditum hoſti. mirũ, ſed verè dictum. captiua Roma ne ſit, catenato Principi ſeruit. iccirco huius apud ſe reſeruauit ferrea vincula, vt in promptu catenæ ſint, quas inijciat hoſtibus triumphatura, quo more Lacedemonij dicuntur tanquam de victoria certi, antequam bellum inirent, Megarenſibus eas apparaſſe. quam hoc admirabile?

Dion.

Ambroſius.

Alex. ab Alex.

illa-

illaqueari Roma non potest, quia se retia iactanti commisit: verius de huius religione, quã de Theotimi fortuna dictũ, eã reti solitam capere regna, non capi. parere nescit ea Vrbs, cui nouas subinde regiones Occidens, atq; Oriens parit. Trabes illas igneas, quas Vesuuius intentauit, trabeata Roma non metuit. habet secures, quas in eius ceruices intendat, quas tñ ille ceruices antea sibi ipse præcidit. potuit igneum crateram propinare mari, non Tiberi. non euoluit ille Romam versus ingentem fumum, scilicet Pontificias Apes lædere veritus. est Vesuuius Aræ similis dictus, in qua suffitus fiũt, at in Vrbe religionis Ara est, quæ calet thure, non sulphure. non metuit bellicum fulmen laureata Roma semper & victrix. dedidicit formidare vim Barbarorum, quæ hoc nomen ab omine iàm transtulit in auspicium. quæ timendas Orbi terrarum sacrauit Aquilas, infestum sacris nõ metuit Aquilonẽ. fatorum decreta cõtẽnit illa, cuius decreto, atq; sẽtẽtia nullũ est fatũ.

Plutarchus. *Dio.* *Florus.*

Neapoli non esse ominosum hoc incendium.

At Neapolim certè se Pyromantæ vertent, & quam Vesuuius fauilla vix aspergere ausus est, eam hostilibus flammis vastandam subijcient. cur ita? quia olim Theodorico primùm, deinde Totilæ paruit. atqui metuent hoc tempore religionis hostes eorum facta imitari, quorum non possunt non exitus perhorrescere. cũ legerint, Theodoricum marini mõstri specie exanimatum, atq; in Liparenses ignes fuisse coniectum, Totilam verò in fuga gregarij militis habitu tectum à Sagittario nec opinantem telo repentè confossum. quid quod hæc Vrbs iampridem se huiusmodi hostium metu liberauit ostento mirabili? diuinitùs enim videtur factum, vt ne exanimes quidem statuæ impiorum Regum consistere Neapoli potuerint. Statuerat Theodoricus ex Arij disciplina hìc in foro Neapolitano sibi statuam ex pretiosis lapidibus sectis, quadratis, varioq; colore infectis. huius statuę caput nullo auctore dissoluta lapillorum compage defluxit. quid tum? mox Theodoricus ipse vltimum diem obijt. paucis post annis lapilli, qui statuæ pectus, atq; vterum exprimebát,

Baronius. *Procopius.*

eundem

eundem in modum deciderunt, statim Theodorici ex filia nepos fato suo defungitur. paullò post inferiores lapilli labū̃tur; mox Amalasuntha Theodorici filia ex humanis excedit. demum obsidentibus Gothis Romam, à fœmoribus ipsis ad imos eiusdem imaginis pedes lapillorum compages omnis dilabitur, ac nullum prorsus statuæ vestigium relinquitur. interpretatio fuit, & Theodoricum, & genus ipsius, & gentem ipsam Gothicam destruendã mox, penitùsq; delendã. quid hoc prodigio illustrius? quid auspicatius, quam vt nullæ eius nominis reliquiæ superessent? quis non sibi persuadeat, diuinitus factum, vt in hac Vrbe ne statuæ quidẽ, quæ Principes religioni veræ infensos repræsentent, stabilimentum habere possint? vt nullo impulsu sponte corruant, comminuãtur, ac prorsus aboleantur. ausus est postea Totila Neapolim eam gentem referre, sed Narsetem habuit vltorem, à quo eiectus, à cuius sagittarijs est interemptus. ità Neapolis huic maximè hostiũ generi semper fatalis fuit. referat verò pedem hostis? sꝫ. hic firmabit vestigia, vbi ne marmoreus q̃dẽ potuit stare.

Sed antequam hæc, aliaq; incommoda, quæ ex hoc incendio Mathematici vaticinantur, nugas esse pluribus ostendam, videris à me (Præsul Illustrissime) præsensiones, ac præsagitiones requirere tantæ calamitatis. Ac primò se offerunt nonnulli, qui non multò ante incendium, quasdam inauspicatas aues à se visas affirmant, quę circa Vesuuij regionem volitarint; ac tanquam oscines hæc nobis fata præcinuerint. Equidem scio, ceteras animantes solere huiusmodi quæ imminent incommoda, præsertim quæ ex aëris contagione oriuntur, quodammodo præsentiscere, atq; ijs in primis affici. vereor tamen, nè ista similia sint Romanorum veterum terriculamẽtis. hi enim cũ videbant auem quandã, q̃ Incendiariam vocabãt, propterea quòd victimæ artubus direptis ex ara vnà cum prunis, ac tecta circumuolitans incendium minitari videretur, ominoso eius aspectu territi Vrbem indicta supplicatione lustrabant. Itaq; his omissis, alij visa cõmemor-

An præsentiri potuerit hoc incendium.

Plinius.

memorant, & obiectas antea formas. multi etiam somnia narrant, quibus antea sub Autunnum maximè pulsi sint animi. sed vera vox illa Sapientum, Autumnalibus somnijs nullam esse fidem, siue quia vt lepidè aiebat Democritus, eo
Plutarchus. tempore, vt arborum folia Ventis, ita somnia turbulento quodam veluti iactata motu temerè concidant, siue potius, quia sub Autumni finem senescente iam anno, & calore deficiente, densato spiritu, facultas diuinandi hebetetur, & tãquam speculũ fuligine oppleatur. Ego verò & istos irridere soleo; & ceteris Vatibus nõ ita facilè acquiesco; quãq; enim nõ ignoro, maximas calamitates diuinitus præuideri solitas, atq; prædici, tamen idcirco non statim assentior, quòd plerumq; post rem gestam citantur libri Sibyllini, proferuntur oracula, prædictiones, ac vaticinia. obtẽdebatur antea cortina, vacabant tripodes, silebat Pythia. tametsi de eo, quod Tito imperante contigit, incendio Plutarchus ita loquatur, *hæc verò, quæ recens apud Cumas, & Dicæarchæam acciderunt, nonnè pridem Sibyllinis decantata carminibus tempus veluti debens persoluit? eruptionem videlicet Montani ignis, feruorem maris, saxorum, & massarum flagrantium Venti vi eiectionem; tot, tantarumq; simul vrbium interitum; vt qui hodie ea loca perlustrant, cernere nequeant, vbi nam condita fuerint.* Atqui de hoc certè incendio, quod nuper accidit, nullam video in ijs Sibyllarũ carminibus, quæ reliqua Vetustas fecit, fieri mentionem; alios verò ea de re diuinitùs admonitos fuisse non constat; nam quod vulgò de quodam Rustico fertur, non facilè fidem extorquet; aiunt hunc apud Vesuuium commorantem, brennio antequam conflagraret, peruigilio reuiuiscentis Christi, alienatum à sensibus, visum deduci à Genio ad spectandas impiorum pœnas, ab eodem audisse de incẽdio, quod erat excitandum. tùm ipso Anastaseos die, vnà cum Christo quodammodo ab Inferis excitatũ, sed hoc discrimine, quod ille olim inde pulcher, & immortalis extiterit, hic prorsus illuuie horridus, cinere inspersus, fuligine obsitus

obsitus in conspectum se dederit, ac visa denunciarit, atqui tam horrendum, inusitatumq; spectaculum, qui potuit non omnium oppidanorũ ad se oculos, atq; ora cõuertere, immò exteros etiam ad se accersere? cur ante incẽdium hæc silentio tegebantur? potuitnè tantæ rei narratio præterire aures huius celeberrimæ Ciuitatis, in qua omnis colligitur aura rumoris? & quod præcipuum est, cum nihil vtilitatis ad quẽpiam indè manarit, ac nullos hic Rusticus pietatis collegerit fructus, quorsum ei diuinitùs id prædictum? quem enim non perculisset illa species Acherontici senis? qui certè fumida ipsa facie non risum, vt aiunt, sed lacrymas expressisset. Thespesius quidẽ Solensis, (si vera sunt, quæ Plutarchus narrat) homo antea improbus, ac perditis moribus, cum scalarum lapsu penè excessisset è viuis, audire visus est à Sibylla. *Vaticinium de monte Vesuio, & Dicæarchea conflagratione*, quibus ille deterritus, cum ad se redijsset, nouũ instituit viuendi genus seuerum, & moratum. Iterum deinde Vesuuius exarsurus à religioso quodam viro est præuisus, cum onusti fœno se obtulissent Aethiopes, Pandulpho, ac Ioanni scelestis principibus rogum accensuri; nunc cum apud ipsum montẽ non ex vno ordine tot viri degant religione præstãtes, Rusticonè potius rem tam arcanam fuisse commissam putabimus? Sed narrationis fides appellet auctorem. Maior certè suspicio, ac timor incendij potuisset inijci ex concussæ telluris, quæ cõmunis est parens, tremore, qui noctù creber in vicinia maximè antecessit: quippè terræmotũ consequi solet incendiũ. cur igitur hoc nemo est suspicatus? quia vsitatum est, Campaniam eo motu iactari, & quia initio, antequam fumus, ac cinis erumperet, leuior is fuit, & impar tanto vulneri. neque verò quisquam ex Oppidanis præsertim, atq; vulgo, discrimen illud aduertit, quod similitudine tremoris, ac pulsus ab Aristotele sapienter est indicatum; siue tellus spiritu cieatur ad latera; siue sursum, deorsum agatur, cinere ac lapidibus in sublime iactatis, quod Phlegræo campo, & regioni-

Petrus Dam.

bus circa Sypelon, atq; Liguriam contigiſſe narrat; ac præter ea, quæ in tertio libro attuli exẽpla, ſub Phaëtonte quoq; Rege poſt terręmotum ſecutum eſſe incendium dicitur; ſed illius ſignificationes, & plures, & apertiores Natura dare ſolet; atq; hoc quidem tempore facilè de terræmotu fieri potuit coniectura; quippe hauſta è puteis aqua turbidior eſt inuenta. diceres eam perturbatam metu ignis aduerſarij, cum eius canales cinere obſtruxerit, & rectum auerterit curſum, niſi hoc tempore hæc elemẽta inito fœdere ambo ad vaſtitatem Campaniæ coijſſent. nullanè igitur eius ignis potuit eſſe præſenſio? quidam non multò ante ſupra Veſuuium flãmulas noctù, vibrantes veluti linguas, obſeruarũt, quæ imminens prædicere viderentur incendium; Reſinenſes igneam trabem tanquam in excidium oppidorum, vel in Campaniæ rogum intẽtam; alij ſtellam quaſi crinitam. atqui non iſta nũc primùm ſupra Veſuuiũ viſa. ſcimus aliàs, propter vaporaria, quæ apud ipſum erãt, halitus attolli ſolitos, qui nocturni frigoris pugna viſi ſint in flammulas exardeſcere. Atq; olim quidem, Conſtantino IV. imperante, clarior incendij ſignificatio fuit, nã circa Chriſti Natalitia ſereno Cœlo Cometes apparuit, ſed obſcurior, tanquã non auſus cum ſtella nati Dei nuncia luce certare; obtuliſſe autem ſeſe oculis dicitur circa Vergilias. quãquam alij negant id fieri potuiſſe, certè Naturæ ordine, cum hæc ſidera Aequinoctio verno, Sole Arietis ſignum ingrediente, oriantur, ꝙ Aſtronomi videant. ineũte poſtea Februario, Cometes alter miro fulgore conſpicuus ab Occaſu ad Oriẽtẽ verſus excurrit. Martio mẽſe Veſuuius ita exarſit, vt torrente ignis, ac cineris deuoluto ſubiectos agros exuſſerit, atq; vaſtarit. ſed quid habet Cometes commune cum cinere? nimirum, & coma calamiſtro arte ciniflonis inuritur. ignis ille, vt opinor, ideò antea ſe compſit in Cœlo, vt ꝙ deinde in terris eſſet excitaturus incẽdium, etiam ad Vniuerſitatis ornatum ex fœcũditate telluris pertinere conſtaret. nã & ſi initio ſqualor agris inſideat, & muliebres crinium

Platina.

lace-

lacerationes fiant,& Vesuuius ipse arborum detonsa coma glaber horrescat,mox tñ cinis ipse cedit in decus; quid enim aliud sibi volebat ille alterius Cometæ cursus ab Occasu tẽdens in Orientem, nisi ꝙ significatio quædã fuit Campaniæ, post squalorem quasi funeris, ac post Vesuuij rogum reuiuiscentis è cinere?quod illæ ipsæ Vergiliæ,iuxta quas emicuit, indicare videbantur,quippe quæ à Vere sortitę sunt nomen.

Venio nunc ad Mathematicos,qui cùm ceteras calamitates, tùm hoc incendium meditatum iam sibi, præcognitũq; fuisse dicunt,atq; omnia se à Planetis,ac Stellis, siue quæ infixæ Cœlo sunt, siue quæ earum specie ignitæ discurrunt, didicisse iactant; itaq; cum in superioribus deliquijs Solem, Lunamq; viderunt extingui,tunc videlicet suscitandum præuiderunt incendium. Trigonum item igneum,qui non multis ante annis conspiratione quadã certorum Astrorum præiuit, tanti mali fontem agnoscunt; quin ẽt Cometam, qui antea exarserat,itemq; Docetam,hoc est,igneã trabem, vnà cũ illo visum hęc portendisse putant;neq; .n. statim huiusmodi prodigiorum vis,& effecta se ꝓdũt. quo tẽpore vaticinatus ego quoq;sum,sed vt Rhetor,quẽ tunc agebam,magnum aliquod incõmodum Patriæ imminere, omenq; illud sum Diris omnibus execratus; quippe fatalis ea trabs,atq; funesta sidereũ Craterem tangere videbatur, quo Crateris nomine Neapolitanus hic maritimæ plagæ sinus ei formæ simillimus appellatur. itaq; iam tùm metuebam, ne illa trabs fomitem suffectura esset incẽdio,nisi fortè significauit arbores ignitas,quas incendij vis cum impetu è monte deuoluit,quæ in subiectos agros incidentes, omnia comminuerunt,atq; vastarunt. Sed istos,qui ex Astrorum cognitione sibi hæc præmeditata, atq; præuisa dicunt, sic vrgeo. cur tam impij fuerint,vt nos publico præconio calamitatis tantæ non præmonuerint? cur inter suos tantùm clam hæc disputabant? nimirum videbant, se facilè irrisioni, atq; ludibrio fore obnoxios. Herculem certè insignem fuisse astrologum narrant, qui cum eum diem, quo

Anno 1613. *Anno 1618.*

Solis defectus futurus esset, præuidisset, vt se aut diuinum probaret, aut Deum, constructa pyra in flammam se sponte conijcerit; didicisse verò artē ab Atlante in Libya, sphæráq; ab eo sibi traditam ostendisse Græcis, quibus attonitis, ac posteris deinde ad fabulam omnia trahentibus, argumētum dederit fingendi, ipsum in cælestibus orbibus sustinendis defesso Atlanti suffectum. cur igitur tantus hic Astrologus, oppidorum, quæ ad radices Vesuuij condidit, Herculani, ac Pompeiorum fata non præcepit? cur astra, quæ sustinebat humeris, non eum admonebant incendiorum? cur non posteris tradidit tēpora, notauit annos, quibus ab ignis eruptione sibi cauerent? atqui nostrorum temporum Mathematici, quanquam longè ab astris positi, secus quam Hercules fingitur; inde tamen rerum futurarum præsensiones deducere se posse profitentur. At enim non nemo ex ipsis iam antea minatus erat incendium in hunc annum, idq; literis et tradiderat. audio, sed quid mirū, cum tam multa hoc genus hominum prædicat, vnū euenire? quoties nos fefellerunt, nec tamen miramur? quid ita? quia non vsitatum, ac nouum est ab ijs decipi, atq; deludi. solent ipsi plurima vniuersè prædicere de impendentibus calamitatibus, atq; exitijs, tum si quid forte euenerit, in conspectum se dant; sin irrita ceciderint dicta, penitus latent. quamobrem sapienter Boëthus aiebat, non prædicere illud esse, sed dicere, ac potius iacere, ac disseminare verba indefinitè, incertoque argumento, quid euenturum sit Vrbibus, Regnis, Imperijs; quibus verbis quodammodo latè vagantibus nonnunquam occurrat fortuna. conijciunt enim tanquam in infinitum mare verba generis omnis euentuum, quorū etsi fortuito quædam contigerint, falsum tamē, quod prædicebatur, existimari debet, quippe quod temerè sit effusum. Neque tamen eo inficias, ex consensu astrorū, atq; motu maximos æstus præcipi posse, ac similia, quæ longo vsu à Sapientibus obseruata sunt; Incendia verò ipsa terrarum certo, ac definito tempore

Apud Plutarchum.

pore

pore futura, meo quidem iudicio, prædicet nemo, nisi fortè diuinitùs illustratus. poterunt Physici tantùm ex loci natura conijcere, fore, vt aliquando refecta, & propagata materia, recalescente spiritu, reuiuiscat incendium, qua coniectura nonnulli Sapientum dixere, Vesuuium, præter superiorum temporum conflagrationes, in posterum etiam exarsurũ. Sed si qua huius incendij potuit esse suspicio, illa certè maxima est. narrant malos Genios, paucis ante diebus cũ ex obsessis corporibus recedere ritè cogerentur, minas intentasse, ac prædixisse (quanquam toti sunt ex fraude, mendacioq; compositi) fore, vt mox ipsi de contumelia pœnas à nobis expeterent; neq; hoc inusitatum in Vesuuio, nam tùm quoque cùm Pandulpho, Ioannique Principibus illi rogum hunc accęderunt, rem omnem præstanti religione viro prædixerũt? Huiusmodi illud etiam incendium olim fuit Ætnæ, quod à malis ipsis Genijs, qui cœmentarios se fingebant, viatori Siculo pręnũciatum esse diximus. quis autem ignorat facilè ijs esse ista prædicere? quos videlicet materies ad incendiũ idonea, atq; prõpta minimè latet; humana vero intelligẽtia hæc assequi, ac diem ipsũ notare mortaliũ ferè nemo possit.

August. Nipk.

Petr. Dam. *Leo Ostiens.* *Gilbertus.*

Lib. 3.

Atq; hæc de præsensionibus satis dicta sit. nunc ea, quæ in posterum impendent, videamus. fuit in more positum aliquando Siculis, vt cùm Aetna subito incẽdio efferuesceret, exploraturi, an aliquid exitij portẽderet, argẽtea sigilla, atq; aurea, tum victimas omnis generis in ardentem eius voraginem tanquã in aram conijcerent; quæ dona si Aetna fundo exciperet, placido igni, omnia sibi læta, atq; fausta; sin ea impetu flammæ regereret, forasque repelleret, sinistra, & calamitosa nunciari, portendique interpretabantur, rem in omen vertebant, atq; obnoxios se omnibus exitijs fore putabant. antiquata postea superstitio est; quanquam vt fas esset hoc more nunc agere; certè argentum, aurũq; Vesuuio largiri, quis velit, aut possit? ij nè, quos ad summam egestatem redegit? quorum incendit agros? domos euertit? supelle-

Strabo. *Fazzellus.*

Mos præsagiẽdi ex Ætnæ incendio

pellectilē, ac pecuniam perdidit? victimas verò mactabunt ei scilicet, qui tot millia hominum vno velut ictu cæcidit, atq; exussit? sed quicquid ignis ille portenderit, certè nec libet explorare, nec licet. quid enim? num nos quoq; ineptijs ducimur? quis est tam aut stultus, aut impius qui vel Pyromantia interpretari velit vibrantes illas, atq; igni micantes Vesuuij linguas; aut Capnomantia fumidos obseruare vortices; aut Thepromantia, qua etiam nationes quædam vsæ dicuntur, impendentia fata ex ipso cinere varijs ambagibus coniectare? qui cinis cùm infinitus hoc tempore fuerit, materiam illis ineptè vaticinandi maximam suffecisset. sed hæc, atq; omnis illa veteris Hetruriȩ disciplina longissimè abest à nostra. videlicet accersendus esset, aut Tiresias ille Thebanus vates (quanquam is, quia orbus fuisse luminibus dicitur, huius incendij magnitudinē intueri nequiret,) aut Delphus aruspex, qui consultis victimarum fibris, cum incensi Vesuuij viscera quasi ferrea comperisset, quid aliud nisi arma renunciaret hostilia? aut deniq; Amphiaraus ille, qui primus inuenisse dicitur Ignispicia. hic quia describitur sub terra defossus, multa posset nobis de terrȩmotibus, de subterraneis ignibus referre. Sed quoniam isthæc apud nos sunt meræ nugæ, non desunt ex Mathematicis, qui hoc tempore de his multa vaticinentur, nosq; deterreant bello, internecione, excidijs vrbium, religionis incommodis, pestilentia; exitijs deniq; omnibus. ita cum putabamus, nos ingenti calamitate iam esse defunctos, in alios scopulos, in alia naufragia, quasi iactati tempestate compellimur. quid hic agam? negem hæc fuisse à Veteribus obseruata? non sum tā rudis, atq; ignarus antiquitatis. nunquā Roma contremuit, vt quidam ait, quin futuri alicuius euentus id prænuncium esset. neq; enim simplex id malum existimatū est, aut in ipso motu inesse periculum, sed par, aut maius ostentum. Incendia verò, inquiunt, quantas semper tragœdias excitarunt? narrant, Albanum montem olim profundum aperuisse hiatum,

Quot modis Veteres præsagirent ex igni.

Plinius.

Obiecta de Incendijs ominosis.

Iulius obseq.
Lycosthenes.

ac flammarum globos ingentes in Cœlum euoluisse. quid tum postea? Cymbri, ac Theutones Alpibus superatis magnã Romanorum fecere stragem. Illud ẽt quàm calamitosum, quod non multò post accidit, etenim cum immani concussa motu tellus, soloq; in mirandam altitudinem depresso, torrentem effudisset igneum, lapidibus pluisset, Sol caligine fuisset obtectus, bruta ipsa in rabiem acta, mox eiusdẽ gentis consecuta miserrima strages est, quam à Pœnis accepit, ac pestis quoq; latè grassata. P. verò Sẽpronio, & Appio Claudio Coss. cum inter ipsos atrocissimo bello confligeretur, tam horrendo cum sonitu, atq; mugitu terra contremuit, vt vulgò dicerent, iccirco communem parentem eo veluti gemitu indoluisse, & cohorruisse, quòd tot hominum millium sanguinem susceptura esset. In agro itẽ Caleno cum repente flamma exorta, scisso terræ hiatu, fruges, & arbores vnà, cum stirpibus absumpsisset, Picentes noui hostes facti Romanos armis aggressi sunt. præter hæc Sylla, & Q. Pompeio Coss. cum in agro Mutinensi horribili spectaculo duo montes inter se se prodigiosè concurrissent, crepitu maximo assultantes, recedentesque; cumque ex ea collisione ignis tantus esset accensus, vt agros, & villas intermedias depasceretur, fumus eriperet diem, bruta exanimata ciderent, statim ipso anno exarsit Sociale bellum; quo item in bello cum omne Latium, Picenum, Hetruria, atque Campania reliquaque Italia contra parentem Vrbem insurgerent; cum flamma, ferrumque sæuiret, Aeoliæ dicuntur Insulæ vno incendio conflagrasse, vt vel ex eo camino tanta fax belli accensa esse, vel insulæ ipsæ coniuratæ fœdus inter se inijsse ad delendas Italiæ vrbes viderentur, quæ Principem vrbem armis ausæ essent inuadere. Aetna verò quantas semper calamitates, atq: exitia suis portendit incendijs? nam cum aduersus Vrbem arserunt bella seruorum; cum Eunus quidam Syrus, fanatico furore simulato, Syriæ Deæ ceremonias iactans, seruitia concitaret ad arma;

Plinius.

L. Florus.

ma;abditaq; in ore nuce,quã sulphure, atq; igne stipauerat, attonitum quasi prodigio vulgus adisse traheret; Aetna tum suas quoq; flammas euomuit armata sulphure, ac bitumine: quãquam difficilè statuas, vtra pernicior fuerit,flammula nè ex ore serui,an immẽsa vis ignium ex Aetnæ cratere profusa;nã hæc ita vastat agros vt ipso cinere postea reficiat. In ciuili quoq; bello, cum per Vrbis Romanæ viscera cruentum traijceretur ferrũ, ac turbo ille penè domesticæ insaniæ toto furore detonaret, Aetna pariter tonuit, mugitum edidit, flãmis exarsit;immo verò tantæ cædi ipsius Vrbis præiuit incendium plurimis in ædibus excitatum, vt fœdaretur Vrbs cinere,antequã sanguine,ac videretur ardere in rogo Patria, antequam ciues.Hæc, & alia multa Pyromantæ isti commemorant,ac nobis obtrudunt.in primis verò Vesuuio teste nituntur.per singula eius incendia excurrunt,atq; illum,aut cõmunem alicuius morbi perniciem, aut bellum, aut Principũ obitus,aut aliquod religionis incommodum semper portendisse dicunt. huc .n. referunt vtrũq; pestis genus, siue quæ à corrupto aëre,siue quæ à Cerintho,Menandro, alijsq; hæreticis est illata.huc postea, in ceteris eius incendijs, Plautiani casum;Odoacris,& Augustuli pugnas; Inter Symmachum, & Laurentiũ de summo religionis imperio dimicationes; Anastasij Imperatoris occasũ,Siluerij hierarchæ sanctissimi acerbum interitum;huius vrbis obsidionem,nouumq;dominatũ; Constantini IV. obitũ,Saracenorum in Africam irruptionẽ; varios huius Regni tumultus; Nortmannorũ aduẽtum; Græcorum expulsionem;Inter Apuliæ Ducem,& Romanum Antistitem bellum:Aragonẽsium Regũ fasces transmissos, quãquam hoc cessit in decus; deniq; ne sim longior, quicquid hoc tempore in Europa incommodi est,vni referunt acceptũ Vesuuio, quẽ certè calamitatum, atq; exitiorum præconem esse,vel ex eo autumant,ꝙ inde aliquando dum arderet,quidam Tubæ sonitus sit auditus.

Dio. Eusebius. Xiphilinus. Sigonius. Panuinus. Procopius. Platina. Blondus. Tarcagnota. Ambr. Nol. Summontius.

Dio.

Mihi tñ nemo persuaserit, hæc,quæ communi rerũ huma-

narum

narum reciprocatione accidere solent in Orbe terrarum, ad Vesuuiũ, aut ad alia, quæ Naturæ præscripto conflagrant loca, pertinere. Quoties verò legimus felices rerum euentus comitatos, vel subsecutos incẽdia? atqui isti, illis prętermissis, tantùm aduersa quoque, ac tristia colligunt, atq; opponunt. certè Gn. Cepione, & C. Lælio Coss. cum Aetna immanius flamma sæuiret, atq; omnis Italia eam ob rem suspicione, ac metu malorum imminentiũ teneretur; tñ annus pacatus fuit, Viriaco victo. ꝙ cum ex agro Vulsiensi repente ignis erupit flãmarum globis in altum exturbatis, nõne à Romanis Thraces, ac Barbari in Macedonia subacti sunt?

Diluuntur obiecta de incendijs ominosis.

Etiam prosperi euẽtus incidunt in incendia.

Possem alia multa numerando percensere, sed venio ad Vesuuium, cuius maximè incendia Diris omnibus execrantur; quem immanibus semper euentis infamẽ incusant; quẽ fatalem in primis religioni dicere audent. atqui si ille sub Aralio Aegypti Rege arsit, certè is annus ferè incidit in Iacobi conceptum ex Isaaco nati, quo quid auspicatius? quantus hinc se religionis splendor effudit? hinc profectò tanquam per scalarum gradus ei per visum obiectos, continenti quadam Regum, ac Principum serie descẽdit in terras Deus. Conflagrauit idem Vesuuius multò post sub Tito, sed huius pietas in reficiendis ruinis admirationi fuit; nempè is amissas Campanię delitias restaurare debuit, qui deliciæ humanis generis est dictus. At .n. per hæc tempora Cerinthus impius somniabat nescio quem alium à Deo Mundi Opificẽ; docuit igitur illum Vesuuius incendio eum agnoscere, cuius nutu posset ipse Mundus ignescere. Menãder quoq; conatus est Dei Matris Virginis maculare candorem; incanduit igitur Vesuuius, & excanduit: Indixit postea Seuerus Imperator religioni bellum, nonnullos ẽt è nostra disciplina igni combussit; resplenduit tum Vesuuius, sed horum splendor ex ipso rogo multò fuit illustrior. quo item tẽpore verum fulmen in Iouis simulacrum incidens, ꝙ manu gestabat, fictum fulmen absumpsit, sæuiente quodãmodo in seipsum Ioue, ac tãquam

Religioni nihil malè ominatur Vesuuius.

Annius.
Salianus.

Dio.
Suetonius.
Baronius.

Bardus.

rabie percito, cum iam se contẽni videret, præfecto in primis Augustali tum falsam Iouis diuinitatem abiurãte. At .n. illud incendium Plautiano, qui apud Seuerum gratia florebat, ac paullo post est interfectus, fatale fuit, & ominosum; accipio, si placet, omen. cui tandem fatale? Plautiano. nempè infestissimo veræ religionis hosti.. Post hæc Vesuuius ternis arsit incendijs, cum Aegyptum, Syriam, Lybiam, Bizantiũ in primis contexit cinere, at tum Eudocia iunior nupta Hunnerico Gẽserici filio, Arianum pertęsa torum, Hierosolymam petijt, contemplatura ibi diuinæ pietatis maius incendium.. Et quãquã mox Anthemius Imperator breui flore nominis ornatus à Ricimero genero spoliatus non modò est Imperio, sed vita, tñ ab hoc paricidij pœnas sæuissimus morbus exegit. Deindè cum eiusdem montis igne vastata Campania esset, Theodoricum impium licet Regem, quippe ex Arij grege, pium tamen experta est certè in condonando tributo. quo item tempore Gallicanae religionis naui Remigius præfectus erat, cuius opera, & labore Clodoueus Rex ad portum salutis enauigauit. Capta vero à Belisario Neapoli Vesuuius immugijt tantũ, atqui humaniter cum incolis actũ est. cum interim illo perstringente aures, Siluerius Campanus Hierarcha Romanus ob inuictã animi constantiã omniũ oculos ad se conuerteret. Conflagrauit etiam, cum Benedictus obijt, nẽpè cui mors gradus fuit ad gloriam (recensitus .n. est postea in Cœlitûm fastis,) & cuius gubernacula Ioannes Syrus excepit vir doctus, & moderatus in primis. Rursum exarsit eo anno, quo Vldaricus præstanti virtute Præsul Augustanus ritè est Indigetatus; illustratus etiam prodigio; quippè Rusticus quidam cum die festo ei sacro feriatus esse nollet, fœnum, ꝙ plaustro conuehebat, animaduertit tandẽ in fauillam, ac cinerem sine igne mirè dilapsum. quod profectò maius est visum prodigiũ, quam, qui tum flagrabat, Vesuuij cinis. occupauit eodem anno flamma Romæ Petri delubrum, quod tamen statim diuinitus restinctum est; siuè hoc

Dio. Baronius. Procopius. Cassiodorus. Procopius. Platina. Baronius.

ciuium lacrymæ, siue potius mererentur illius, dum viueret, scaturigines lacrymarum? Flammas quoq; Vesuuius edidit, cum Ferdinandus Castellæ Rex clarissimus Regnum amplificauit, atq; ornauit. Exarsit etiã cum Leo Summus Pontifex Berengarij scripta damnauit igni. quo etiam anno Cogenes Dux eius gentis, quæ trans Rhenum est à Boristhene fluuio, vsq; ad Pannoniæ campos, cum suis veram religionem est amplexus. Præterea intra biennium semel, atq; iterum conflagrauit, siue cùm Victor oppositus Innocentio, propugnante Bernardo, se ad huius pedes victus abiecit; siue cùm rescissa sunt acta Pseudohierarchæ. At enim Innocentius tunc est à Rogerio captus. audio. sed mox honorificè restitutus. Deniq; cũ initiò superioris seculi fortissimus Imperator Carolus quintus hoc nomine natus est, tãtis natalibus præluxisse Vesuuium narrãt. Hęc, aliaq; felicitatis argumenta, tantarũq; rerum successus Mathematici (rem indignam) non modò suo puluere, sed ipso Vesuuij cinere contegunt; ac solũ tristia quæq; ac sinistra ex annalibus decerpunt; idemq; in hoc postremo incendio faciunt. ita ne verò? ecquando vnquam habuit Christiana Respublica tam firma propugnacula? tot viros, & literis, & virtute præstantes? quanta nunc felicitas est non Vrbis modò, sed Orbis sub Vrbano? quã eximia siue Cæsaris, siue Regum, ac Principum virtus? deniq; quã egregia huius in primis Ciuitatis, vel inter Sirenis illecebras, pietas? non potest fuligo illa Vesuuij tantum inobscurare splendorem, nec infinitus ille cinis immortalem harum rerum famam obtegere. Libet verò, libet in hac Mathematicorum sententia profligãda, & diutius, & acrius insistere, quippe religionem tangit, qua nihil est præstantius, & Reipublicæ ipsi, si vera loqui volumus, vtilius; nempe nihil tam imperij diuturnitati est magis aduersum, quam diuina peruertere, ac falso cultu imbui animos. delirasse verò arbitror olim Aegypti Reges, qui variam, atque permistam in populis sibi subiectis religionem admisere, quòd putarent, si vna obligati essent,

Ambr. Nol.

Laus Christianorum Principũ huius tẽporis.

Lipsius.

posse aduersus Reges ipsos facilè conspirare. Quid est igitur cur Pyromantæ coniungant cum incendio Vesuuij incendia delubrorum, ac fatalem Romæ flammam hanc fore prædicant? an quia mons hic sub Tito arsit, quo ferè tempore quorumdam hæreticorum furor ardebat? at quid hoc ad Vesuuium? ecquando hic religioni non potius (vt ita loquar) fauit? quippe qui præter ea, quæ commemoraui, in eo ipso, quod opponunt, incendio Herculis, ac Veneris, impudicorum numinum, fana, quæ tunc in hoc iugo erant excitata (vt Faunos omittam, ac Satyros, quibus nihil fœdius, & inquinatius) vnà cum simulacris partim redegit in cineres, partim suo more prouoluit in mare; vt videlicet, Venus cunas repeteret suas, & Hercules Argonautas; excussit verò tùm quodammodo à se oẽm Vesuuius superstitionẽ, cùm se illo motu concussit: quid quòd cinis ipse Romã vsq; delatus impietati ominosus fuit? quippe eo, qui proxime consecutus est, anno exortus repente ignis è solo, quod antea contexerat cinis, fana inaniũ Deorũ, quæ tunc ibi erant in primis verò Serapidis, Isidis, atque Neptuni, Pantheon quoque, ædemq; Iouis Capitolini vnà cum vicinis ædibus combussit. diceres, ex illo Vesuuij cinere conceptum æstum erupisse in flammam superstitioni fatalem. itaq; Serapis, idẽ qui Sol, exustus, ea tantùm effulsit luce, quam accepit à flãma. expalluit item Isis, eadem quæ Luna, antea Vesuuij cinere, postea suo. at Neptunus, qui hic in suo Regno, hoc est in mari arserat ex feruidæ materiæ torrente eò delato, Romæ etiam in continente arsit. ipsum Iouis fulmen conflagrauit igne non suo: denique, quod erat commune Deorum domiciliũ, factus est vnus omniũ rogus. sed neq; hoc omine contentus Vesuuius tunc fuit, immò fontem ipsum superstitionis suo cinere obstruere est aggressus. quo tandem modo? nempe in Aegytum vsq; eodem tempore fauillam proiecit, eam videlicet, in quam delapsa in primis erant, quæ apud se habebat, profana delubra, vt fauilla eò delata idem quoque

Martialis.
Scholiastes.
Xiphilinus.

fatum

fatum turpiũ Deorũ fanis, quibus Aegyptus maximè abundabat, denunciaret, quãquam ea iam cœperant à Nostris incendi. Hiccine igitur ille Vesuuius, qui tam infaustus aris, ac templis veri Numinis dicitur? cum tamen ipse potius Ara dicatur, in qua suffimenta fiant. ac certè hoc tempore, cùm tot agros, tot oppida vastasset, inter ædificiorum ruinas, atq; excidia, multas sacras ædes est veritus, in primis magnæ Dei matris; siue eam ædem, quæ ab Apuliano dicta montis radicibus est penè affixa, siue alterã non longè à mœnibus huius vrbis, cui à Succurrendo verè, ac meritò nomen est, hìc enim flamma substitit, furoremq; omnem repressit. Quanti verò sint facti motus animorum, quantus fuerit pietatis æstus, in secundo libro declaratum est. atq; vt apertius constaret, ex hac Vesuuij flamma nihil incommodi aduersus religionem posse deduci, hoc ipso tempore nonnullis, qui impietatem abiurare præfracto ingenio nolebant, in ignem Olysippone coniectos esse accepimus; in Hispania verò ad sacrum tribunal coram Quæsitoribus caussam ritè actam eorum, qui à Romana religione non starent; adfuisse ei spectaculo, ac iudicio Philippum ipsum Regem, ac præsenti maiestate tueri voluisse caussam religionis quasi suam; huic aduersantes igni damnatos. præluxit igitur, aut prælusit Vesuuius igni suo impiorum ignominiæ, atq; supplicio. Equidem incõmoda illa, quæ Pyromantæ ex hac flamma in veram religionem euentura prædicunt, satis accomodatè eludi posse censeo ea, qua Vitellius interpretatione vsus dicitur; qui cũ esset ab vtriusq; Germaniæ legionibus acclamatus Imperator, cumq; in ea communi gratulatione repentè incendiũ esset excitatum, consternatos milites metu, atq; omen execratos, bono animo esse iussit, cum diceret, *flammam illam nomini suo, atque gloriæ illuxisse.*

Florus.
Dio.

At enim, inquiunt, ardet interea bello Germania, turbatur in Belgio; quasi verò facẽ belli Vesuuius admouerit, quoties hoc feriato nõ dicã lõgè in Europa, sed in Italia est ferro,

Soluuntur obiecta de ominosis incendijs.

ro, flammaq; sæuitum? ac non multis ante annis, quàm ille ignesceret, quàm multa calamitosè acciderunt? quid miserius peste, quæ Italiam penè omnem est latè depasta? quid horribilius, ac luctuosius terræmotu, cùm in magna Græcia, tùm in Apulia? omitto Manfredonium Turcarum excursione deletum; quæ si fortè accidissent ardente Vesuuio, non minus hic flagraret infamia, quam flamma; si inquam biennio ante incanduisset, aut se commouisset, huic vni tanti belli motus, huic immanissimam pestem, huic multorum Principum obitus tribuissent. Quàm nec verè, nec probabiliter illa dicuntur? Vesuuius arsit, vt Plautiani significaretur interitus. scilicèt tantus concussæ Naturæ tumultus, ac perturbatio fieret, vt omen haberet Præfecti militum casus? flagrat Vesuuius; metuant, inquiunt, sibi Dynastæ; igitur eo deferuescente, ceteri eiusdem dignitatis integra sibi sæcula polliceantur, dum ille iterum extruat pyram. At Poloniæ Rex inuictissimus Sigismundus hoc tempore excessit è viuis. ita sanè; grauis annis, grauior spolijs Barbarorum; suffectus est filius magnitudine animi, atq; pietate non impar. At cædes factæ nostrorum. quid? nullæ ne religionis hostium? an maiores, & celebriores? Ceterũ Mars communis est. quandoq; belli fulmen icit militem etiam laureatum. non raro Epiniciũ terminatur Epicedio. illluditur sepè victori in alea, ludoque Martis à victis, nec semel ad metam hæsit triumphalis currus axis illisus. excutit nonnũquam è manibus globum terræ excussus è machina globus ignis. Deniq; omnia humana velut in æstuario semper sunt; quodã fluxu, refluxuq; decedunt, atq; accedunt. Non est igitur, cur nonnulli, vt se viros eruditos ostentent, atq; in vetustatis monumentis, annaliumq; memoria diligenter, studioseq; versatos, tantùm incommoda, quæ incendia Vesuuij, vel comitata, vel subsecuta sunt à capite accersant; ac reuocent; nec ea modò, quæ ad hanc Vrbem, atq; ad Italiam spectant aduersa, sed quæ in Orbe terrarum acciderunt; nobis obtrudant. dictum est à Sapientibus

[Margin: Vio.]

[Margin: In humanis semper aduersa coniũcta esse cum prosperis.]

bus, Vesuuium per occultos cuniculos, ac specus sub terra, mariq; cum Trinacria, cum Grecia flammarum habere commercium, sed isti ius eius, ac vim multò longius, atq; amplius ad omnium fata regnorum pertinere arbitrantur. cur ita? an quia cinerem diuersis temporibus per Orbem terrarum circumtulit? quippe Asiam, Europam, Libyamq; fœdauit. at iniquè faciunt, cùm tantũ calamitates colligunt, prætermissis rebus secundis, ac lætis. Ecquando res humanæ aequabilem tenuere rationem? quin hìc turbulentæ, alibi tranquillæ essent? quin vna sæpe in gente Fortuna, vt ita loquar, non vna ratione luderet; nimirum quæ amica varietati respuit constantiam. quis ignorat, quam diuersa vis eius sit in vtrãq; partem? dum hi florentissima vsi gaudent, illi grauiore conflictati mœrent. nempe perpetua nunq̃ est, stabilis nusquam, interdum integra, & excitata, sæpissime debilitata, atq; afflicta; plerumq; spoliata, atq; iactata. ita fert conditio rerum, vt nihil infrà Lunam sit fixum, immotum, constans. vaga prorsus est, commutabilisq; ratio vitæ; atq; vt impetus Cœli conficit vicissitudines anniuersarias, ita sæpe reipublicæ, atq; ille regnorum orbis tanta celeritate conuertitur, vt vix impressam orbitam videre possis. miscentur ista ex dissimilibus, ac temperantur. lenibus aspera non modò succedunt, sed permista sunt, atq; conserta. neq; verò ista tanquam absurda, atq; absona Vniuersitati rerum obstrepunt, sed quemadmodum sonus, dum acuta cum grauibus temperat aequabiliter, concentum efficit; ita dicendum est, quadam temperatione, secundis, atq; aduersis rebus humana componi. Vidit hoc Homerus, cum finxit Iouem duo habere apud se Dolia; vnũ bonorum plenum, alterum verò malorum, ex quibus variè res mortalium misceat:

Geo'g. Agric. ex Strabone, Pindaro, Apuleio.

Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδεις

Δόρων οἷα δίδωσι κακῶν ἕτερος δὲ ἐάων.

nec minus sapienter est illud à Theseo excogitatum. instituerat hic, priusquam veniret in Atticam, sacra quædam, quæ

cum

cum ludis, ac lætitia peragerentur; quædam contrà, quæ cũ mœrore, luctuq; ceterum cum appulisset in Atticam, quoniã multos reperit squalẽtes, ac mœstos ob mortẽ Regis Aegei, qui desperato filii reditu è saxo se præcipitem egerat, multos contra lætitia gestientes ob ipsius Thesei reditum, institutum est, vt ἐν ὠσχοφορίᾳ, quæ celebritas à gestandis ramis est dicta, qui sacris interessent, duas has emitterent voces, ἐλελεῦ, ἰοῦ ἰοῦ quarum prior gratulationis est nota, & in epinicijs cani solita, altera luctus, in epicedijs. Hæc videlicet est imago mortalium vitæ, vt læta sint permista cum tristibus. qua in sententia non modò Græci fuerunt, sed etiam Romani, qui in vno, eodemq; sacello Angenoriæ, atq; Volupiæ, ab angore, ac voluptate sic dictis, sacra fecerunt. Cur igitur Pyromantæ contendunt, hoc esse ardentis Vesuuij fatum, vt omnis inclinatio temporũ in eum vnum incũbat? vt status, inflexiones, conuersionesq; communes ætatibus ei vni tribuantur? cur eas tantum calamitates, bella, cædes, excidia vrbium, pestilentias, Regum obitus, regnorum vices, casusq; cõmemorant, quæ in huius montis incendia inciderunt? cum hi rerum orbes aliàs maiore cũ sonitu conuersi sint, quiescente Vesuuio, nec malè ominãte. quamobrem si in istorũ sententias parum sapienter editas, ac minus firmas Veritas inuaderet; næ maiores de ijs ruinas ederet, quam, quæ ab ipsis temerè congestæ narrantur.

Plutarchus.

Atqui adhuc ex Mathematicis quidam nobis minari non cessant ex Astris. horoscopum vltimi huius incendij se obseruasse dicunt prorsus horrendum, atq; fatalem. quippe tertia ferè hora noctis exacta eius, quæ antecessit matutinã ignis eruptionem, cum primum concitatus ille spiritus, atq; succensus eluctari exitum cœpit, motu telluris nõ ita graui, sed crebro; Martem aiunt fuisse in Leonis, vt ipsi loquũtur, gradu sexto, ac vicesimo; Saturnum autem in quarto, & vicesimo Scorpionis. vtrumq; maleficum sidus putant, præsertim cum in angulis fuerint, hoc est in idoneo, & accõmodato

Mathematicorum minę ex Astris.

Horoscopus huius incendij.

dato

dato quasi ad insidias loco. quod cum contingit, terræmotus in primis, atq; incendia; contagio quoq;, ceteraq; exitia consequi soleant. sanè quid horribiliùs, dicet aliquis, hoc horoscopo? atqui non hoc contenti, alios etiam malorũ fontes aperiunt. Paullo ante, inquiunt, quàm Vesuuius conflagraret, Luna defecerat; quo tempore Mars quadrato, vt vocant, aspectu, qui apud ipsos omninò sinister est, illam obtuebatur; Mars, inquam, natura igneus, ac sæuus in gradu Leonis decimoquarto; cum Luna deficeret decimoquinto Tauri, oppositumq; haberet, atq; aduersum Solem, & Saturnum, illum quidẽ in Scorpionis decimoquinto, hunc verò in decimonono. Deus immortalis, quantum hinc exitiorum? vbi Luna laborat, Scorpius ferit, Taurus cum impetu ruit; mugienti Vesuuio similis; Saturnus auido, atq; hianti ore terræ hiatum refert, vbi deniq; Mars ardet, ac furit. ad hæc, quoniam Lunæ deficientis incommoda tot perdurant menses, quot illa laborat horas, cum in Cœli meditullio, vbi maiore vi pollet, fuisse dicatur, integram æstatem perniciosam fore prædicabant, atq; ipsa Maij Floralia deflorandis Campaniæ reliquijs datura principium. Iam præter Lunæ defectũ Italiæ fatalem, addebant etiam Solis, qui non multò ante hoc incendium contigit, quanquam sub altero finitore; quo tempore Mars idẽ in Cœli vertice intra septimum Leonis gradum eminebat, imminentium certè malorum vel auctor, vel index. quid enim repetere possis à Marte, nisi bella, interneciones, exitia? verùm enimuerò nunquã Mars repetet ab hac Vrbe ciuium sanguinem; hanc enim calamitatem ne metuamus, Ianuarij efficit sanguis. Sed quid est, ꝙ à Vesuuio tam crudelia fata portendi dicant? quando reddidit hoc olim incendium Theodoricum ipsum ex barbaro mitem; atq; iccirco ille fortasse post mortem in Liparę potius, quàm in Vesuuij caminum, vbi Pãdulphus, & Ioannes deflagrãt, iniectus est, quod minus consentaneum videretur, eius montis exuri flammis, cuius ruinis tam amanter, ac piè subuenerat. quid? *Cassiodorus.*

Dion. nonne hic idem antea mons exarserat sub Tito? qui ad lugẽdam calamitatem, ad excidia reparanda statim accurrit, quid agebat tunc sæuus iste Mars? cur excitatus incendij fragore non adfuit? nõ pila cõmouit? extant adhuc post tot secula in hac Vrbe monumẽta marmorea, quę collapsa gymnasia publica ab eo restaurata testantur. est profectò citandus litteris, qui literatorum Academias excitauit è puluere. At .n. Mars

Summontius. in meditullio deinde Cœli fuit, Sole Arietem, cui Neapolitanam hãc regionem subijciunt, ineunte. Accipio sanè omẽ. robur igitur, atq; audaciã nobis sufficiet, quos inde despectat.

Italię forma geographica. sed nimirùm Mathematici omnia ad terrorẽ referunt. Arietinos subijciunt quasi gregem ferro mactandũ: quid indignius

Plinius. quam vt auspiciũ illud ætatis aureæ, quod ex aurato vellere

Leand. Alb. sumere poterant, in omen verterẽt? neq; verò, quia Italię forma querno folio similis est, iccirco huc illuc, quasi vento quouis eius Imperium trãsferri posse dicẽdum est, cũ liceat potius quercu felicissimum illud Saturni seculum interpretari. ꝗ si eadem Italia cruris etiam, ac pedis imaginẽ referat, nõ propterea ex Aegyptiorum mystagogia hostibus seruiet, præsertim religionis, quinimmò eo pede conculcabit illud ipsum, quod fingunt Astrologi, minax fatum. Intueantur verò diligentius hanc ipsam Italiæ formam; habet .n., vt periti alij

Plinius. docent, imaginem ẽt quandã Clypei, ac potissimum Amazonicæ peltæ, ea quippe specie à Natura fingitur. satis igitur se ipsa defendet, vel aspectu suo. quis aũt ignorat, Italiam virtute, ac rei bellicæ gloria semper se præstitisse Amazonẽ? præter hoc, quod mammas habet, ob rem videlicet pecuariã, & vbertatem soli, ac cetera, quibus alimur. quãquam vt vera dici posset Amazon, aduri se sinit incendio, & altricis Campaniæ quasi mãmam ignibus subijcit. At ardente, inquiunt, Vesuuij iugo, nonnunquam hæc Vrbs seruitutis subijt iugũ. Possem dicere casu, tunc id contigisse, ꝗ mox pluribus dispu-

SS. Agnelli, & Ianuarij patrocinia. tabo, sed esto, alia nunc sunt tẽpora, suppetunt maiora pſidia. adsunt in primis propugnatores Cœlites, siue Auuerrunci,

siue

siue Soteres. adest ille vexillifer hanc Vrbem tueri visus, cũ non tam victrices aquilas explicaret, quã triumphalẽ Crucẽ: præsto alter est, cuius vel abscissæ ceruices seruitutis iugũ à nostris repellunt. is aliquando visus in castris mutare tiaram galea, lituum lancea. extinguet furoris hostilis flãmam, qui furentis Vesuuij non semel extinxit incendium. ea verò, quæ nunc detonant bella, breui componenda esse confido.

Sed parum videtur Mathematicis, minari ex hoc incẽdio stragẽ, atq; infectam cruore tellurem, nisi infecto ẽt nos terreant Cęlo. hunc .n. ipsum aërem, quem spiramus, perniciosum fore prædicunt, quo exemplo? quia cum olim hic cinis Romam peruasisset, mox consequuta lues dicitur, vbi nã gẽtium? Romæ. cur non in hac Vrbe potius Vesuuio proxima? cur non in tota Campania? intelligant igitur aliarum caussarũ concursu hoc accidisse. quamquam non ignoro afflari à terra solere noxios huiusmodi halitus; atq; in illo quidẽ terræmotu, qui in hac ipsa Vesuuij regione, olim sub Nerone fuit, sexcentarum ouium gregem exanimatum ferunt. sed nimirum, vt sapienter à Seneca dictum est, facilius pecora sentiũt malum, quæ vt auidiora sunt, aperto Cœlo plurimùm vtuntur. oues mollioris naturæ, quæ propiora terris ferunt capita, afflatum diri aëris circa ipsam humum excipiunt citius, quam homines erecti, & excitati, à qbus antequã is trahi possit, copia sinceri aëris, quæ Regionis huius natura est, potest extingui. Accedit infinita vis sulphuris in hoc incendio, quo certè corrigitur magna ex parte vitium. Panormitanos quidem in pestilentia sulphure vsos accepimus; qđ remedij genus Sapiẽtes antea docuerant. milites verò in regione Ternensi nullo alio magis aduersus hoc malũ p̃sidio se tuentur, q̃ sulphureo, ac saligneo puluere, quo è machinis bellicis exploduntur æneæ pilæ. diceres, illos cum peste tanquam cum ipso hoste pugnare. atq; huius quidẽ incendij fragor, quo Vesuuius nuper intonuit, adeo similis illi fuit, vt Dalmatæ in primis hostilem tumultum rati, se armis accinxerint. Quid ea cõmen-

Non metuẽdam esse pestem ex hoc incendio.

Seneca.

Dioscorides.

Leontius.

Paulus Zacchias.

datio, quam Homerus sulphuri tribuit, parua nè est? cum illud

Homerus κακῶν ἄκος, hoc est malorum depulsorē appellat? quapropter non modò in lustrationibus est à Veteribus sulphur adhibitū, sed Dijs ipsis suffitus ex eo factus, thuris loco. Illud ēt aliqua ex parte nos metu liberauit, ꝙ legeramus, cū olim Aetna

S. Augustinus exundaret igneis globis, ac mare ipsum exardesceret, cumq; magna vis extinctorum piscium fluitaret, Liparenses, qui eos auidius comederunt, fuisse ventris contaminatione consūptos, ac Liparam Insulam pestilentia desertam; at in hoc Vesuuij incendio, ꝙ excurrit in mare, huiusmodi cibus innoxius fuit. itaq; minus halituum virus metuebamus, nè Cœli tractum inficerent; quāquam ne suspectus huius acerbitatis, atq; sæuitiæ aër videri posset, paullò post incendium, circa Vesuuij regionē suauissimo rore, ac nectare nos demulsit. Adde inusitatam vim frigoris, & acerrimos Aquilones, qui statim per dies multos consequuti sunt, quibus perflatus est aër, & expurgatus. neq; verò eadē ratio est halitus, qui in terremotibus afflatur è terra, atq; eius, qui cum incendio est coniunctus; hic .n. igni ipso excoctus est quodāmodo, atq; digestus; alter ille impurus erūpit, & crassus, & virus olēs. q̃d plura? cū toties legamus Vesuuiū exarsisse, semel, aut raro fit de cōtagione mentio. sed vtcūq; se res habeat, presto est huic Vrbi Bizantina, quę dicitur, Dei Mater, quę hac in re maximè fidē obligauit suam. nuper cū Italiam ferè omnē, immò Europā immanis, ac sæua lues absumeret, cum in summo metu essemus, salubri tñ Cœlo viximus; .s. id excubijs tribuatur, quātumuis sedulis, cum contra tot sint tāquam appositi ad fraudem aditus in hanc Vrbem terra, mariq;. Quāquam quid est, ꝙ pestem minentur? parumnè laborauit, & nunc maximè laborat infelix Patria lue? at cuiusmodi lue? nēpe ea, qua tenerrimæ in primis flosculus ętatis elanguit, vel pueritiæ, vel infantię. quid hac peste acerbius, aut immanius? quę horribili quasi flamma tonsillas accendit, quę oppressis faucibus, intercluso spiritu, ne eam detestari possis, eripit vocē. Ac Physici

ſici quidem putant *crematorum cinere anginæ, tonſillis, ac ceteris faucium vitijs ſe poſſe mederi*; atqui hoc tẽpore cum nõ modò ipſius Veſuuij penè infinitus, ſed tot millium èxuſtorum hominum cinis ſuppetat, huic tamen morbo eiuſmodi medicina vel impar eſt, vel inefficax. Plinius.

Quo etiam in genere non deeſt aliquis, qui tantùm abeſt, vt ſpe rerum meliorum, vt ille ait, Statius.

. . . . . *inſani ſolatur damna Veſeui*,

vt potius damno nos terreat eiuſmodi, quod omni calamitate videri poſſit infeſtius; morbus is eſt inſaniæ, atq; amentiæ. Riſi primùm, cum hoc accepi, ſed poſtea quã veteres Scriptores conſului, expaui protinus, atq; exhorrui. cur ita? quia cum Neronis tẽpore, vti dixi, Veſuuiana hæc regio concuſſa tremuit, mote poſt hoc mẽtis aliquot, atq; impotes ſui erraſſe dicuntur. perierant eo terræmotu greges, ſed ne omninò bruta perijſſe viderentur, facti ſunt ipſi homines bruti, ideq; fuit quodãmodo fatum montis, & mentis, cum ſimul ambo ſint mota. ſiue halitus terræ, vt inſanirent, effecerit, ꝙ alicubi fit, ſiue potius metus, *difficile .n. eſt*, vt ille ait, *inter magna incommoda non deſipere, ac nemo vnquam ſine aliqua iactura ſanitatis expauit etiam in priuatis damnis, quid vbi concidunt Vrbes, ac populi opprimuntur*? itaq; ſi calamitas illa, motuſq; telluris homines redigere potuit in inſaniam, quis non exiſtimaret, tantò nunc rem minus abeſſe à periculo, quãtò calamitas eſſet grauior, quã non modò concuſſa ſunt oppida, ſed euerſa Campania, atque immenſo cinere ſepulta; Huc accedit quòd tempore belli Socialis contigit; cum enim Vulcaniæ Inſulæ, quæ & Aeoliæ dicũtur, flãmis immaniter exardeſcerent, ac mare ipſum efferueſceret, ferũt nautas eo ſpectaculo attonitos, ac metu oppreſſos, cũ in Liparam reuertiſſent, vel in comitialem morbum, vel etiam in amentiam incidiſſe. nam quid ego dicã in illà Albani montis conflagratione, belluas ipſas in rabiem, ac furorem verſas fuiſſe? quæ cum ità ſint, quid hoc incẽdio deteſtabilius? verũ huic malo occur-

Non metuẽdam eſſe inſaniã ex hoc incendio.

Seneca in quæſt.

Iulius Obſeq.

occurrit hoc tempore, quodãmodo Sapiẽtia, cùm oppidanos extorres, ac rerum omnium egenos, excepit in ædibus ſuis, hoc eſt in ampliſſimo huius Vrbis Lyceo, tùm procerũ, ac Principum ſumptu aluit, cùm deniq; ſuis velut vlnis fouit: quo illi beneficio recreati, depoſito magna ex parte mœrore, atq; luctu ſui cõpotes fuerunt. oppoſita ergo diuinitùs videtur amentiæ, quæ mentem de ſtatu demouet, ipſa Sapientiæ ſedes. ceterũ quantum abeſt ab inſania non vulgaris quorundam ratio doctrinæ, qui hac de re cum laude ſcripſerunt? vt non minus in ingenijs, quam in agris fertile incendium fuiſſe, & ipſe Veſuuij cinis ſuis immortalitatem quandam Scriptoribus, ſi me excipias, tribuiſſe videatur.

Fräciſci Spinæ pdictio de Mũdi Cataſtrophe cõfutatur.

Reſtat, vt ſupremo certamine cũ Mathematicis nonnullis congrediar, qui hæc, aliaq; huiuſmodi exitia altius repetũnt: atq; à magnis, vt vocant, Coniunctionibus, hoc eſt Aſtrorum congruentium complexionibus horribilem quandam Mũdi Cataſtrophen (vtar ipſorum voce) accerſere non dubitarunt, atq; eam ſub huius ipſius anni, quo hæc ſcribere ſum aggreſſus, finẽ nobis impendere dicunt. hinc illæ minæ, quibus indicitur concurſus malorum omniũ, atq; colluuies. proponũtur alterna fata Regnorum, & quaſi celeris quædam Orbis, & incitata conuerſio; deniq; alia Mundi facies ante oculos conſtituitur: quæ ſi vera eſſent, quid ageret nunc Diogenes ille Cynicus, qui cùm animaduerteret in Græcia, atq; Athenis in primis magnam fore cõmutationem Reip., conuerſionemq; rerum, cum ageret animam, lepidè, vt ſolebat, rogauit ſuos, vt contra morẽ Athenienſium, qui ſupini, vultuq; in Cœlum verſo ſepeliri ſolebant, pronus ipſe, ac vultu inhærente terræ ſepeliretur: cũq; oẽs mirarentur, idq; à patrijs ritibus alienum eſſe dicerent; immo verò, inquit, ritè facio, imminet enim ingens reuolutio rerum, in qua Orbis terræ conuerſione, me quoq; conuerti neceſſe erit, itaq; qui nunc pronus tumulor, mox reſupinus inueniar. Sed vnde nam hæc, quæ inſtare dicitur Mũdi Cataſtrophe, ducit originem? Iam-

Laertius.

pri-

pridem, inquiunt, Astra cõiurauere. quæ tãdẽ illa? non modò certa quædam, quæ perpetuò splendent, sed et, quas pseudostellas appellant, quæ superioribus annis tantisper inter stellas visæ, nõ multo post euanuere. ab ijs quamuis extinctis hoc incendium excitatum dicunt; atq; inde multa etiã, quæ impendent exitia, calamitatesq; deducunt: neq; verò mirãdum esse aiunt, hæc tantò post subsequi. enimuerò Cœlestia corpora tum demùm agunt in materiam, cum parata iam est, atq; idonea; interea illa tanquã de fluuijs supernè irrigatur, & quadã agitatione versatur, vt maturitatem accipiat. Hinc cõplexionẽ illam, consensionemq, astrorum, qua ducẽ Hebręorũ, illũ Naturæ arbitrũ significatũ putant, multò ante pcessisse dicunt, ꝙ idem de Stella visa Hipparchi tẽpore affirmant, quæ Romano Imperio tres annos, & octoginta piuit. quibus cõstitutis Mundi Catastrophen ad hoc tẽpus iccirco deuoluunt, ꝙ maxima cõplexio Astrorum, perueniat ad Stellã, quæ in Cassiopeæ cathedra fulsit, quæ directio iuxta Signiferi gradus in huius anni terminum incidat. quo ferè tẽpore cõplexio altera in Trigono igneo, ad quem superioribus annis factus est transitus, perueniat ad Trigonum Martis sinistrum, qui in radice, atq; Horoscopo congressum ipsum Astrorũ maximũ. Tetragono respiciebat. præterea alterũ illũ, qui consequutus est, Astrorũ nexum, hoc ipso ferè tẽpore dirigi aiunt ad Trigonũ Stellæ, quæ vltima refulsit. rursum anno, qui fuit superiori proximus, absidẽ Saturni de Sagittario ad Capricornum fuisse mutatam. mutatione autẽ absidis planetarum, pręcipuè Saturni, res quoq; humanas permutari maximè solere, atq; peruerti; cumq; termini sint Mercurij, atq; is ꝑpe Sagitarij Stellas, immò in Sagitta ipsa reperiatur, indè quasi iacula emitti; ac non modò eluuiones, motusq; terræ, sed ꝑditiones, atq; excidia portendi Regnorũ. in primis verò metuendam esse stellam, quæ Cathedram Cassiopeæ tenuit, ꝙ in Tauri fuerit signo, ꝙ vocant fixum, quo calamitatis stabilitas indicatur. eam porrò, cùm album colorem mox commu-

tarit

tarit in rubrũ, haud dubiè strages, atq; interneciones fuisse minitatam. fatalẽ quoq; alteram fuisse Stellam in igneo Trigono, quę ex flaua mox apparuit crocea, è vestigio purpurea, atq; rufa, quodam adamantis more, qui Solis radios fulgore vario sui conuersione reuibrat. Hisce ineptijs Mathematicorum quorundam detinentur ingenia. scripsit de hac Mundi Catastrophe quidam, qui suis se compungit acuminibus, etiam nominis, vt propterea haud tutò ad eius sententiam accedere liceat. verumenimuerò, quæ in Cassiopeæ Cathedra sedit Stella, quasi magistra, satis docuit, cũ euanuit, ea etiã, quæ hac de re Astrologi docent, esse vanissima. alterius item Stellæ emissa è Sagittario tela, cũ illa mox omnem amiserit lucem, facilè aberrare potuerunt à scopo. ∴ s. ab extinctis iam Stellis metuendum sit, ne nos extinguamur. ab ijs Vesuuij quoq; incẽdium excitatum esse dicamus. fatales in posterum quoq; nobis erunt, quæ iã pridem suo defunctæ sũt fato. scio Solis, Lunæq; defectuũ, & Cometarũ in primis multò post dãna sentiri, sed libertatis arcẽ ista ne oppugnãt quidẽ, nõ modò nõ euertũt. Ceterũ q̃d dici põt indignius, quã à Stellis indici bella, eripi Regna, atq; Imperia? & quod maximè vel impiũ, vel absurdum est, ab ipso Cœlesti corpore quodãmodo dirui aras Cœlitum, incẽdi tabulas, simulacra, delubra? iccirco nè in Cœlestibus formis Cathedras collocant Siderum, vt inde doceant vel nugas, vel etiã impietatem? iccirco cõponunt è Stellis Aras, vt eas in terris euertant? Crateres effingunt, vt propinẽt nobis ipsi venena? Sed nimirum, quæ de Stellis prænunciant, presertim illa, quę aduersa sunt liberæ mentis iuri, ea tã solida sunt, q̃ solidũ est illud, quo Cœlestes orbes, ac formas simulare solent, vitrũ. at iniecit frænum loquacitati nuper Vrbanus Hierarcha, & verò spectabat ad eũ, qui Stelliferi claues Orbis tenet, Stellas ipsas à calũnia vindicare. Video nonnullos, qui hæc cautius disputant, fateri se nihil afferre certi, atq; huiusmodi rerum Sidera signa esse non caussas, tamẽ facilè fit, vt si minus

Vrbani viij. decretum in Astrologorũ horoscopos.

ad impietatem, certè ad ineptias defluant. Hinc illa ex eorũ Academijs multò ante deprompta. Signaculum, quo Deus Hebræos ab alijs gentibus secreuit, sub Andromedæ sidere fuisse datum, quæ ambo quid habeant inter se cõmune non video; nisi fortè, quia vt Andromeda à ceto, ita gens Hebræorum ab Aegypti Rege, qui cetus quoq; seu marinus dicitur Draco, libera fuit. Quid cum aiunt traditas esse leges à Mose sub imagine Cassiopeæ in Piscium signo? fortasse quia ille tanquam è Cathedra ceremonias docuit, ritusq; sacrorum. sed quò pertinent pisces? num quia ex aquis enatauit ad Regiam? at certè non vsus arũdine, sed pedo. Chaldæorum idem gentẽ in complexu Saturni, Iouis, ac Martis collocant, propter igneum Iouis fulmen, quòd videlicet illi diuinitati commistum crederent ignem. Ad Aegyptios vero spectare dicunt congressum Saturni, Iouis, & Solis, atq; idcirco ab illis imagines Astrorum vnà cum Sole cultas. Saracenis autem, quia in omne libidinis genus effusi sunt, Venerem tribuunt. Mahometo etiam impio fuisse aiunt Horoscopum Saturni, Iouisque congressum in Scorpione, cum Lunæ congressu, & irradiatione quadam bellica Martis; ac propterea ex Luna hoc habere, vt eius instituta rudia sint, atque crassa, ex Marte vero, vt eius disciplinæ professores sæpe nostro madeant sanguine. hæc, hisque similia in arcano Cœli libro ex Astrologis nonnulli se legisse iactant; se autem solos intelligere characteres Astrorum ibi non modò conflagrationem hanc Vesuuij. & Campaniæ vastitatem, sed ipsam quasi volubilis Mundi Catastrophen, hoc est alteram faciem, & fatalem quandam rerum conuersionem, se præcepisse. Equidem scio huiusmodi magnis Planetarum complexionibus multa admiranda infra Lunam effici solere, nam etiam Poëta quidam doctus, & elegans ità cecinit.

Ineptiæ quorundam Astrologorũ

Nec dubium, quin & noctis nitor aurea Luna,
Quin & Saturni graue sidus, & æquior Orbi
Stella Iouis, quin pulchra Venusque, & Martius ignis, Fracastorius.

Ac reliqua astra etiam mutent elementa, trabantque
Perpetuùm, & latè magnos dent vndiq; motus.
Præcipuè sedem si quando plurima in vnam
Conuenere, suo vel multùm deuia cursu
Longè alias tenuere vias. hæc scili. et annis
Pluribus, & rapidi post multa volumina Cœli
Eueniunt.

Inter cetera verò Astrorum ità iunctorum effecta, enumerat magnos æstus, ac terræmotus.

Aestates alibi magnæ condentur, & ipsa
Flumina speluncis flebunt arentia Nymphæ,
Aut Venti cuncta inuertent, aut obijce clausi
Excutient tellurem imam, & cum turribus Vrbes.

Sed hæc vis à Natura potuit Astris tribui, quia liberũ animi ius minimè tangit; illa vero, quæ isti vaticinãtur excidia, & Religionis incõmoda ad Astra quì pertinent? Quo in genere, quæ de Othomannici Imperij casu disputant, ea magis optanda sunt, quàm credenda; putant enim cũ permutatione absidis Saturni in Cancro Mahometi disciplina acceperit incremẽtum, eandem permutatione absidis in Capricorno, quæ illi aduersa est, decrementũ, atq; exitium accepturam. Verùm hanc Turcici imperij vastationem, eiusq; amentiæ finem non tàm à nexu, consensuq; Astrorum, quam à nostrorum Principum conspiratione effici posse verius dicendum videtur; quam voluntatem, ac mentem vtinam illis inijciat Deus, vt ea, quæ præter superiores defectus nuper ter defecit, ac lumen amisit, Luna Othomãnicis signis fatalis existat; vtinã quoniã in Euxinum ipsum pontum, atq; in quasdã Asiæ regiones eum cinerem delatum aiunt, ominosus ille sit Mahometi cineribus, atque busto: fuit enim persuasum veteribus, Vesuuij cinerem ei regioni, in q̃ eum Venti proijcerent, esse fatalem; certè hoc anno, cum hæc scriberẽ, excusso Turcarum iugo multi, cum ipsa triremi, qui captiui facti fuerant, profugerunt, hostibus etiam interemptis.

Neque

Neque verò hoc in genere illi reprehensione vacant, qui sanctissimi Senis cuisdam vaticinationem ad Italiæ cladem; ad Romanæ direptionem Vrbis trahunt, in quam Religionis hostes hoc tempore debacchaturi sint. Atqui multa Vates ille verborum inuolucris texit. multis vtitur ambagibus, quas isti ineptè, ac futiliter interpretātur. Aenigmata illius sine Oedipo dissoluere se posse confidunt, sed plerumque fit, vt cum res, quas prænunciarunt diras, ac tetras, alios sortiantur euentus, minis risum moueant. Quo in genere nec iniucundum, nec ab re alienum est illud, quod paullo ante quā hæc Vrbs à Belisario caperetur, contigisse legitur. In ipsa triumphi pompa, & gratulatione quidā Sibyllini carminis interpres omnia luctu, & eiulatu confundere, ac permiscere cœpit. adesse iàm clamabat fatalem Mundo diem, quo conflagraret Vniuersitas rerum, atq; vltimo labefactata motu concideret. Sibyllæ carmen hoc erat.

Ioachimi vaticinia à quibusdam male intellecta.

Antonius Brixiensis.

Procopius.

Africa cum fuerit Romanis victa sub armis,
Tunc Mundus cum prole cadet.

Lepidum vaticinium malè intellectum.

apertissima certè videbantur verba, & quæ non admodum explicatione indigerent. capta erat non multò ante Africa; huic cum reliquis terrarum partibus minabatur vaticinatio, ac prædicebat fore, vt Mundus ipse cùm sua prole, hoc est cum hominum genere periret. sciebant in ceteris carminibus Sibyllam vera præcinuisse, vt dubitari non posset, quin hoc etiam habiturum esset euentum; multa quoq; prodigia circa ea tempora concusserant animos. videbant item senescentem quodammodo Mundum, ac tot bellis attritum, vt propterea impendentem ceruicibus vltimam calamitatem, ac fracti Mundi casum meritò extimescerent. & quoniā Mūdum conflagraturum eadem Sibyllarū carmina prædicebāt, alij deuolutam è Cœlo flammam, alij è tellure, atq; vt olim sub Tito, ex hoc ipso Vesuuio prorumpentem trepidi opperiebantur. Iam in tanto metu omnium, ac perturbatione ecce tibi lætissimus nuncius. hic iubebat omnes bono esse ani-

mo, ac soluto, Mundum enim cum sua prole, quod Sibyllæ præcinuerant, iam cecidisse. insanire hominem putabant, ac mente motum, qui ea loqueretur; ille affirmare, atq; testari à se visum fuisse Mundū cum prole deiectū, atq; collapsum, quid multa? vide quæso lepidū vaticinij euentum, pugnabat tum aduersus Gothos fortissimus quidā Belisarij Dux, Mundus nomine, huius Mundi filius eodem animi robore Mauritius strenuè in acie ceciderat. Mundus pater dum Gothos rabie, ac dolore incredibili persequitur, vlturus necem, in sua ipse victoria à fugientibus hostibus vnà cum filio interficitur; atq; hoc erat illud Sibyllæ vaticinium, quod interpretis ignoratione mortales omnes metu cōcusserat, *Africa deuicta Mundum cum prole periturum*. ita confusio tanta, ac perturbatio, tāq; horribilis exitij denunciatio in risum abijt. Iam si in interpretatione verborum, quæ videbantur apertissimè eam calamitatem communem significare, tam ridiculè est erratum, cur isti ænigmata Vatum, qui obscurè, & nuolutè loquuti sunt, se clarè intelligere temerè iactant? cur Romæ direptionē, Italiæ vastitatem, deniq; illam Mundi Catastrophen, quam sibi fingunt, tanto cum verborum fastu, tonitruq; denunciant? relinquant hoc præstigiarum, atque offuciarum genus Chaldæis, & æruscatoribus; neq; .n. quæ liberè geruntur de religione, de bello, ceterisq; rebus, Oceani instar sunt, qui quasi Lunæ comes, cum ea simul senescit, adolescitque, vt inde sibi ad persuadendum argumenta pararent, res omnes humanas tanquam Stellis moderatricibus duci, & regi, libertatemque quasi habena quadam ab ijs gubernari. Sanè non minus ipsi errones sunt, quam Sidera, quæ sic appellant. quid enim minus ferendum, quā consilia hominū, & arbitria, & varias voluntates, appetitionesq; & declinationes, & repentinos mentis impetus, recessusque moueri, agitariq; ex Siderum reciprocatione potius, quā ex dispari, variaq; agitatione animorum, vt planè homines, non quod dicitur λογικὰ ζῶα, sed ludicra, ac ridenda quædam,

dam, νδροβατα esse videantur, si nihil arbitratu suo faciant, sed ducentibus Stellis, & aurigantibus.

Quæris quid ego, ex hoc incendio præsenserim? Sanè nihil ominosum, nihil infaustum; tantùm vehementem æstũ, qui etiam annorum subsequentiũ Autumnos torruit: præter hoc nihil, nisi arborum fœcunditatem, copiam frugum, vilitatem annonæ. neq; enim sine caussa fabulati videntur Veteres, cũ dixerunt Bacchũ genitũ ex matre Semele cõbusta, q̃ fulmen afflauerat, nẽpe Vesuuiana quoq; Regio tot vitium tanquã altera Bacchi mater comburi debuit, vt ferax esset, at quo igni? cognato fulminij, & qui bitumine alitur, vt nobis è terra vberiora suppetat alimẽta; Testis in primis Aetna cuius caussa Sicilia Italiæ horreum, ac nutrix est dicta; cuius flammæ flore, vt cum Lucretio loquar, campi florescunt; cuius cinere immortaliter pinguescit tellus, ac viret; q̃obrẽ Sapientes ita tradiderunt, eum quidem cinerem, cum initiò grauis sit incolis, ac molestus, postea regionem beneficio afficere, reddere illam vitiferam, ac frugiferam; vsq; adeo verò pingues reddi oues, vt adipe multo rumpantur, atque intereant, nisi quadragesimo quoq; die sanguis mittatur ex auribus. itaq; nihil Aetna commodius, quæ quò vberius ex hominum oculis elicit lacrymas, eo vtilius ex ouiũ pinguescentium auribus elicit sanguinem. Testis deniq;, vt cetera omittam loca, hæc ipsa Vesuuij regio, quæ idcirco abundat candido lacte, quia non semel incanduit; iccirco ardenti mero feruet, quia flagrare solet igni. mirum Naturæ consilium, quæ vt lætos faciat agros, inspergit cinerem. ex illo incendio est ignitius vinum, quo, mœrore posito, ad hilaritatẽ animus accenditur. ex illo cratere montis est, quod in Symposijs laudatur, nectar. fauilla vitalis est vitibus, pingue bitumẽ acuit vim telluris. Nunc quoniã in more positũ fuit apud Veteres, vt post suprema officia funeris, in cineres iam soluto cadauere, rogũ ipsum vino perluerent, cũ Cãpaniæ cadauer satis arserit, reliquũ est, vt Vesuuius abũdè vina ꝓferat, q̃bus ꝓfũdat quodãmodo rogũ, ac perluat.

Quid auctor præsagierit ex hoc Incendio.

Fœcunditas soli ex bituminoso Incendij cinere.

Strabo.

Galenus.

Rosinus.

IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Nonus.

Collationem continens superiorum incendiorum cum vltimo.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Eustathius.

Lias malorum, vt in summis malis dici solet; esset hæc appellanda, quam scribo, nisi Vesuuij cineri, qui omnẽ penè contexit Europam, parua esset Ilium vrna. atq; agnouit quidẽ Ilium suæ calamitatis auctorem

Virgilius. *Instar Montis equum,*

at Campania Montem ipsum. ex illo incendiarij eruperunt, ex hoc incendium. ex illo Argolici Principes extiterunt armati, ex hoc olim horribiles prodire visi gigantes inter flammas cum bellicis Tubis. appelles, licet, Vesuuium Plautina voce.

Dio.

Plautus in Most. . . . *mali mœroris Montem maximum.*

sed haud scio an magis idoneis verbis hoc idem significari possit, quàm quibus est idem poeta Comicus vsus in re Tragica. videbitur .n. fortasse cuipiam hæc Regio inter Aenariam, Cumas, & Vesuuium posita, ita quodammodo cum Natura conqueri posse.

Plautus in Mer. *Montes tu quidem mali in me ardentes iamdudum iacis.*

Et quod miserabilius est, vetera quoq; reminisci cogimur mala, & quasi eruere, quæ suo iandiu sepulta erant cinere. nimirum cùm nuper coloni altius effoderent terram, vt expur-

purgarent, & exarenarent, in multiplices offenderunt ſuperiorum incendiorum glebas, & cruſtas bituminoſo cinere duratas, & ferruminatas; ita in tanto vulnere nuper accepto veterum quoq; vulnerum refricatæ ſunt cicatrices. Iam ſi huius incendij cum alijs eiuſdem montis, conferantur incõmoda, & cuncta vno velut aſpectu collecta cernamus, videbitur quædã quaſi malorum panegyris, & qui à Veteribus dicti ſunt Catenati labores, cum alia ſunt ex alijs mala conſerta; ita aduerſæ res omnes in exitium conſpirarũt, & quod in annua cõuerſione fieri ſolet, vt mota ſidera tonent, ac ſuos flexus tẽpeſtate ſignificẽt, ita hoc tẽpore peſtilẽtia, incẽdijs, eluuione, tumultu bellorũ Europa eſt agitata, & quã quã in minore ſibi videbatur eſſe cura, metuq; Campania, tñ incluſum erat penitùs in venis, atq; viſceribus malũ. Homerus Sirenes facit deſidentes quidẽ in pratis, & herbidis locis, at inter extructos oſſium aceruos; ꝙ de noſtra Sirene Parthenope verius dixeris, quæ iacet, ac mœret inter aceruos cadauerum cõbuſtorum; atq; vtinam in pratis potius, q̃ in agrorũ buſtis omni herbeſcente viriditate conſumpta. Quãtum fuit huius regionis vulnus, cuius pagos, villas, prædia, oppida, quaſi membra conſciſſa, & lacerata deflemus? quàm tetrum, & immane hoc monſtrum, quod cum ederetur in lucem, Sol eſt viſus extingui? ꝙ exhorruit Natura; ꝙ ipſa tellus ingenti motu conata eſt à ſe excutere. quis igitur eſſe debuit noſtrùm omnium ſenſus, in quo illæ moles præruptæ ſaxorum, illi flãmarum globi cõijciebantur? illi torrentes cineris bituminis, ac ſulphuris deuoluebantur? quid horribilem illum fragorem cõmemorem, qui exteras quoque nationes ſuſpicione belli armauit? quid vaticinationes ſæpe, ac ſæpius factas de exitio, caſuq; Vrbis? quid denunciationes aliorum prodigiorum, oſtentorumque? quantò hæc in vnum coacta terrore animos perculerunt, diuinæ præſertim ſeueritatis indicia? quippe quaſi ſigno dato elementa aduerſus mortales impios cum ſuis armis vnà concurrerunt; atq; vt quædam viuentia ſunt, quibus aquas, ter-

Homerus.

ramq;

terramq; incolendi gemina est natura, ita hæc nostra calamitas non vnius elemēti se finibus tenuit, sed incēdio, diluuioq; adoleuit. deniq; fuit hic annus in nos tanquam arcus intentus. Apud Sirenum scopulos consenescere dicebātur olim ij, qui in maxima tranquillitate, atq; otio essent, cōtra nos apud Sirenis nostræ scopulos consenuimus mœrore, ac luctu. Atque hactenus quidē vera illa paroemia videri potuit de Cāpaniæ delicijs; plus apud illam vnguenti esse, quā apud ceteras regiones olei; hoc tñ tēpore nulla re magis abundauit, q̃ oleo illo incēdiario (genus dixi esse bituminis) ꝙ ex huius Vesuuij petris ad radices emanat; ac tm̃ abest, vt fragrātia spirarit vnguenti, vt teterrimo potius sulphuris halitu afflati simus. his alimentis auidè pastus ignis, est hanc regionem miserè depastus. Illud vero quam inusitatum, ac nouum? ꝙ hæc tam horribilis tempestas Cāpaniæ terminos pręteruecta, extra Italiam quoq; longè detonuit: nēpè hoc incendium ingenti fragore transmarinas ēt gentes exterruit; & quasi diluuio cineris immenso latè Orbem terrarum operuit, vt non modò nostrum, sed cōmune penè videri posset incendium, cuius vbiq; vestigia cernerentur. Itaq; si fauillā spectes, ac materiam infinitam egestam, operta sunt maria, immo verò contracta, fœdatæ regiones, sepulti agri. si caliginem, meridie nox horribilis offusa exteris maximè. si vim incendij, arsit ēt mare. si perturbationem Naturæ, mōs ingurgitauit se mari, tum illud euomuit, ex eodemq; cratere & ignes effudit, & fluctus. si terræmotū, toto ferè anno in metu fuimus, ne solū desideret, atq; in ima nos raperet. si tumultum, & fragorem, exhorruit non vna gēs, ac natio: si diuturnitatem mali, multos post menses terra flagrauit, ac fumum egit, agris versis in busta, ēt post biennium solo adhuc vibrante, atq; nutante. si magnitudinem calamitatis, demersa sunt torrente ignis, ac cineris integra oppida cum incolis, deuastati agri, armenta multa, & greges extincti. si concursum deniq; aliorum malorū, coniurauere ad exitium cum flāmis aquæ. ita præcipitātibus, vt ita loquar, fatis, euersa

est,

ac penè deleta pulcherrima Naturæ portio, Campana regio.

Sed vt magis atrocitas huius incendij appareat, propius accedamus ad singula, ac superiora cum vltimo conferamus. sentio rẽ esse perdifficilem, nam ꝑter illud, ꝙ sub Tito accidit, mira fuit in tãta re scriptorũ, vel taciturnitas, vel incuria. Ego quæ in singulis narrantur incommoda, proponam, inter seq; componam; tuum est decernere, quid maximè sentiendũ esse videatur. Atq; vt prisca illa omittam, quæ obliuio ipsa vetustatis extinxit; fuit in illo incendio, cũ Titus imperaret, maior fortasse terræ cõcussio, nam Plinio è Miseno recedenti vehicula, ꝗ̃quam lapidibus cõfirmata, in contrarias partes agi videbãtur, at crebriores apud nos terræmotus, ac diuturniores, ex ijsq; sub initiũ vehemẽtes multi. certè in littore nõ pauci, in campo alij pernoctarunt; vna illa nocte, quæ incendiũ est consequuta, vt quidã se numerasse affirmant (neq; .n. erat sopori, & quieti locus inquieto solo) quinquagies mouit tellus, uno die centies quinquagies. mitiores cõsequuti sunt, posteaquam uis illa concitati spiritus euadere cœpit, atq; infinitam materiam egerere. Quòd uerò etiam nunc, ut olim, *æternam illam, ac nouissimam noctem* sint interpretati, testãtur non modò Cãpani, sed ij etiam, qui in transmarinis regionibus ignari caussæ interitum rerum omnium, ac Mũdi naufragium metuebant. cũ ante occasum repentè Solẽ eripi, inuolui omnia tenebris animaduerterẽt; cum ellychnia quoq; accenderent, ut se agnoscerent, cum ingenti fragore complerentur aures. Neq; uerò altero illo metu eius temporis caruimus, quo tùm multi fictis terroribus uera pericula augebant, *cum alij Misenũ ruisse, alij ardere falsò dicerent*, atqui nobis multò horribiliora uaticinãtes minabãtur, fore, ut mox certo die, atq; hora ingenti patefacta tellus hiatu, nos funditus hauriret, patriaq; ipsa desideret. Quid dicam de cinere? peruasit ille tunc Romam, immò uerò Africam, Syriam, atq; Aegyptum longius fortasse quam noster; quãquam hic non modò Picenũ, Apuliam Dauniam, atq; Peucetiam, sed Dalmatiã quoq; cõtexit, *Plinius Epist.*

ac se in Pannoniam versus, Danubiumq; ptotendit, quinetiã narrauit nuper nauta, cum in Euxino Ponto esset, pluuio se cinere perfusum: naues quoq; in Aegæo mari, non alia magis redierunt onustæ merce, quã cinere; ꝙ genus mercis magno potuisset esse compẽdio, ediscentibus mortalibus, altissimos etiam, ac validissimos Montes aliquãdo perire; sed illud prorsus mirum, ac penè incredibile, ꝙ hic cinis tanta cũ celeritate, hoc est eodẽ die paucis post horis, tot centena passuũ millia præteruolauerit. ille sub Tito cinis non item. sed Romæ id accidisse legimus paucis post incendium diebus, at nostro cineri hora fuit pro die. Quid pterea? multæ tunc imagines immanium gigantum visæ dicuntur in fumo, & clangor quasi tubarum auditus. sed primo quidem hęc ad terrorem faciunt, non ad magnitudinem calamitatis. deinde metus plerumque hoc facit, vt multa sibi oculi spectra confingant; in freto .n. Messanensi circa diei ortum varias animantium, hominumq; formas in aëre cerni solitas accepimus, quarum aliæ penitus immotæ essent, aliæ inter se dimicarent, demum ad Solis radios euanescerent; cuius rei Polycletus, & Aristoteles meminerunt, atq; à Philosophis ea redditur ratio, ꝙ in aëre denso, atq; obtuso diuersæ animantium effingantur species, quibus subinde formam, auræ dum perflant, accommodent variã. in ora item maritima Hyccarensi prope specum quandam, vbi gigantum ossa visuntur, albescẽte die militaris exercitus, atq; classis visuntur aëreæ imagines; idemq; supra fontem iuxta Pachyni promõtorium accidere aiunt. adeò facile est illudere oculo leuissimo sensuum. nam & nos ipsi in huius fumidæ nubis voluminibus iubatos leones, draconum spiras, specus ingentes, montes impositos montibus, & huiusmodi Chimæras videre videbamur. ita Poëtis fingendi, Pictoribus materia est oblata pingendi; quippe color ipse varius erat, & verò cum illustrabatur à Sole, aureus. hinc igitur Pictores cerneres, qui nubem exprimerent coloribus varijs, cum nos interea decolores essemus, vel certè vno tantum notati pallore; illinc Mathema-

Fazzellus.

thematicos cum ſuo radio, atq; puluere, cũ omnes in caligine verſaremur, ac cinere. omittãtur igitur Panici iſti terrores. obſoleuerunt iam gigãtes illi. interfecti olim in hac regione, vt aiunt, ab Hercule fuerant, & viſi ſunt quodãmodo iterũ reuiuiſcere, at poſtea q̃ Ianuarij ſe tutela Neapolis ſepſit, nunquam illi ſunt auſi ſe rurſum oſtentare. nimirum huiuſmodi monſtris edomandis non Herculis claua requirebatur, ſed Põtificius Ianuarij baculus. Atq; hoc ẽt cauſſæ fuit, vt ille tubæ clangor è uertice Veſuuij deinceps nunquam ſit auditus. videlicet ceſſit lituus ille bellicus lituo Pontificio. verũ quid ſibi tunc volebat Veſuuius tuba? calamitatiſnè vt eſſet pręco? bonanè vt Campanię tãquam in auctione ſubijceret acerbiſſimæ voci præconis? an, vt quaſi ſigno dato bellum indiceret vaſtaturus, ac deleturus oppida? quãquam, quia in more poſitum apud Veteres fuit, vt in funere illuſtrium, ac magnorũ virorũ adhiberent tubam, nempe grauis ſoni, cõtra vero in infantium obitu tibiã acuti, certè in totius Cãpaniæ funere, immò in ipſius Veſuuij, qui vnus eſt è ſummis Montibus, & illuſtribus, dũ ſuo ſe tumulo conderet, quis neget oportuiſſe adhiberi tubã? Addunt in illo incendio veteri mugitus mõtis auditos, & quędã quaſi tonitrua, quò tñ tũ peruaſerit fragor, ſilent. certè ſi inuſitatum aliquid, ac ſingulare hoc in genere accidiſſet, is, qui cetera diligentiſſimè ſcripſit, non omiſiſſet; quid verò nuper? quã horribili fragore hæc tempeſtas ignis, hic turbo longè, latèq; intonuit? non auditæ ſunt è Veſuuio tubę, ſed acceperunt in primis Dalmatæ tubas, decepti ſono, quaſi cum armis progreſſuri aduerſus hoſtẽ, ignari ſe decernere ferro cum flamma. Iam etiam illud conferamus, dicitur tanta tunc fuiſſe vis cineris, vt ipſum mare compleuerit. quid hoc tẽpore? incredibile dictu eſt, quantos gurgites expleuerit; quæ ſaxa tam vaſta, quas moles tã ingentes reperiri poſſe diceres? exhauriendos eſſe montes, vt profundũ illud æquarent, vt ad paſſus amplius trecentos mare contraherent, ꝑter eam materiã, quæ longius excurrit, ac tegitur ipſo mari. itaq;

nouam habemus maritimã plagã,non modò è Vesuuij visceribus,sed ex incensis agris,ex deuolutis arboribus,ac nemoribus,ex domibus,ex integris oppidis, & quod acerbissimum est, ex cadaueribus flammæ impetu eò deturbatis cõstratam, adstrictãq; bitumine. neq; tantùm,vt olim,pisces exusti, sed magna ẽt piscationis,quę in eo loco magni cõpendij erat, est facta iactura;ipsi ẽt retium iactus non sine iactura sunt.narrãt, qui verricula inde trahunt,ob materiã eò delatã,implicari retia,atq; conscindi;euerri aũt nihil aliud nisi cinerem, arborũ truncos,lapides,hoc est ruinas domorum,atq; oppidorũ, quę turbo ille igneus in mare deuoluit. itaque cum de Theotimo Duce legamus,cum ei ad voluntatem omnia fluerent,ac sine vllo labore victoriã ex hostibus reportaret,ita fuisse in tabella expressum, vt prospera Fortuna tãquam piscando in retia, eo dormiente,conijceret turres, Oppida, Vrbes, Regna; hìc contra sinistra Fortuna depingi possit, quæ in retia contrudat dirutas domos,agros incẽsos,oppida euersa. Rursus in vetere illo incendio narrant mare resorberi visum. num hoc tantùm prodigij nuper defuit?immò verò non huius Vrbis solùm,sed ceterarum circumquaq; littora destituta sunt mari.exhaustus est maritimus crater aquis, cum montanus abundaret igni. hęsere in arena nauigia nautis attonitis. Age nũc ꝙ præcipuũ est,stragem ipsam conferamus. narrant .n. tunc de pecoribus primùm magnam fuisse factam;atqui nunc greges,atq; armẽta periere quãplurima. accessit & hoc incõmodi,ꝙ in Apulia ingenti cũ agriculturæ iactura, boum vis magna perierit, qui pasti sunt herbis vnà cum cinere.Reliqua est strages hominũ. Herculanum,& Põpeios, sedente Populo in theatro, incẽdiũ oppressit.magna clades, & quam effugerit fortasse nemo; sed illud in mentem reuoco, paucis ante illud incendium annis, hoc est ferè quindecim, maximo terręmotu cõcussã desedisse Põpeianam celebrem ea tempestate Cãpaniæ urbem, & Herculani partem ruisse; dubiaq; cetera, atq; nutantia fuisse relicta. quãobrem quis dicat, vtrãq; Vrbem tam breui tẽpore

Plutarchus.

Seneca.

re in pristinā celebritatem, ac frequētiā restitui potuisse? nuper verò Herculanū decē millia, & amplius hominū numerabat. adde Oppida ferè viginti, quà flāma, quà diluuie, aut semiruta, aut planè deleta; extincta verò ex vniuersa multitudine quatuor ferè millia hominū. sed esto maior facta sit in illo, q̃ in hoc incēdio strages, quid censemus? nū cū ijs, qui superfuerunt, melius actum, q̃ cum extinctis?. s. ijs pōt esse vita iucunda, qui ad lugendum Patriæ casum, ad deflendū interitū suorum relicti sunt semiustulati, ac semiuiui? viuunt, sed in cinere Patriæ, in semirutis domibus, verius in sepulcris, torridi macie, si minus igni, spirantia cadauera, spectaculum acerbissimæ calamitatis. Patrios repetunt focos vnde expulsi sūt à flamma. mortui repente non sunt, vt longa morte tabescerent, ita non sunt exusti igni, vt seminudi vrantur frigore; ita spiritum ducunt, vt respirare à calamitate non liceat, ita enatarunt è fluctibus calamitatis, vt tanquam naufragi ad littus eiecti iaceant. quotusquisq; est, qui dulces liberos amissos, qui parentes, qui coniugē, qui integram familiam extinctam non defleat: erepti sunt flammis, sed reseruati lacrymis: Præter hæc quantò tandem digniores cōmiseratione censemus huius ætatis Oppidanos, quàm illos veteres, qui quàm impij fuerint, vel ex eo constat, ꝙ idem, qui adfuit, narrat; alij quippè in tanta calamitate fictorū Deorum opem poscebant. alij diuinitatem nullam esse credebant, atque omnia fato agi. quid hoc tempore? cum ad religionem, nostrorum præsertim hominum opera, essent exculti, quanta fuit significatio pietatis? quoties vidimus ipsis Bacchanalibus, cùm maxima esse solet vitæ licentia, Herculanēses, ac Pompeianos indicta supplicatione, compositoq; agmine in hāc vrbem cōcedere, in nostrum templum confluere, præter itineris incommoda, summa iam hyeme, ēt voluntario fustuario laceros, & cruentos? nuper verò paullò ante hunc turbinem, quantis ijdem precibus contenderunt à nobis, vt ipsorum oppida lustraremus, quò animorum labes omnis elueretur? diceres eos præsensisse

ſenſiſſe calamitatem: age porrò quā diuerſa fuerunt ſtudia, quibus intentos occupauit flamma? non in ſcenica leuitate, ſed in Chriſtiana pietate; ſedebant olim illi in theatro tum, cùm ex amphitheatro Veſuuij, (eam enim ſpeciem mōs refert) procella detonuit, qua ſunt oppreſſi; nempè vt reſponderent ſibi inuicem loca, quà illecebra, quà pœna, ita theatralis illa voluptas amphitheatrali ruina puniri debuit. quāta erat ea ætate licentia theatri? quanta illa ſcenæ corruptela, dum Comicæ fabulæ inſertis amoribus implicantur? iteratur ibi actione ad imaginem veritatis expreſſum nefas, ne labentibus ſeculis exoleſcat, quod aliquando cōmiſſum eſt; ſepulta penè obliuione ſcelera reuiuiſcunt in ſcena. exponitur Venus; & turpitudo venuſtas eſt. videas eneruē, & fractū in adulterio Martem; Iouem verò cum ipſis fulminibus ſuis ardentem. nempè eum; *Qui templa Cœli ſummo ſonitu concutit.* (*Terentius.*) qui fucum mulieri faciat, atque nunc plumis oloris albeſcat, tunc fœdiſſimus; nūc aureo imbri difluat, tūc viliſſimus. quid de ceteris Dijs dicam? quæ dcircò dabantur fabulæ, vt religioſa viderentur ipſa flagitia. & quoniam Herculanenſes eo tempore Venerem maximè, atq; Herculem conditorē colebant (vtriq; enim in hoc iugo Veſuuij, excitata fuiſſe delubra diximus,) (*Martialis. Scholiaſtes.*) facilè mihi perſuadeo, quod maximè probabile eſt, Venerem ipſam, tunc in theatro datam, aut Herculem, ſiuè frementē, ac furentē in nece natorum, ſiue potius in Oetheo monte extructa ſibi pyra ſponte ardentem. proindè ſatis accōmodatè factum eſt, vt vnà ipſi cremarentur Herculanenſes. Cōfer nunc Oppidanos noſtri temporis, vbi tunc erant cùm ſe effudit incendiū? num in theatro, vbi geſticulator mimus, an potius in templis, atq; delubris, inter Cœlitū aras, nō ficti Numinis, ſed veri cultores? relucebat certè in extinctorum vultibus, quamuis fuligine fœdati eſſent, pietas, ac religio: armauerant ſe precatorijs globulis, aduerſus ingentes flammarum globos; tendebant in Cœlū manus, cum vis eſſet à terra: demus igitur, illud incendium huic noſtro

ante-

antecedere ſpectris gigantum, tubarum ſono, cinere longius fortaſſe diffuſo, ſtrage mortalium; at hoc noſtrum certè habuit illa incommoda propria, nec vſitata, fragorem videlicet ingentem tranſmarinis etiam regionibus auditũ, quo Italia, penè tota cohorruit, quo Dalmatia ſe accinxit ad pugnam, deindè cinerem tam ſubitò paullo poſt latè diffuſum; præterea oppletos infinita materia gurgites, nouũq; littus, plagãq; conſtratam; poſtremò, quod præcipuum eſt, calamitatũ aliarum concurſum, hoc eſt eluuiem illam eodẽ tempore vaſtantem agros, euertentem domos, oppida demergentem. hæc omnia, cum illis collata, quantò tãdem triſtiora ſunt, & grauiora? Iam illud quanti ad calamitatem augendam ponderis habere dicas, atq; momenti? quòd tandiù poſt tot vulnera, atq; exitia, in metu fuimus; neque enim, vt olim, vno, aut altero die tempeſtas vniuerſa detonuit, vt poſtea quaſi fato perfunctis tranquillè, & quietè degere liceret, ſed integro menſe in caligine, in fumo, in cinere verſati ſumus. fœdauit is cinis, nõ modo occidentem, iam annum, ſed alterũ quoq; naſcentem. in primis verò nouem illi dies poſt accenſum montem, tanquam verè nouendiales ſepultæ, ac funeratæ Campaniæ fuerunt, caliginoſo ſemper Cœlo, condito Sole, nec alia luce explicato Mundo, quã funeſtę flãmæ funalibus. quàm crebri terræmotus? quã multę eluuiones? quot vndiq; nuncij demerſorum agrorum, & oppidorum? quid poſtea toto fermè anno? quoties intempeſta nocte, aliquando etiam interdiù iactatione telluris excuſſi ſumus? at nihil certè in malis eſt diuturnitate aſperius, nihil atrocius perpetuo metu. ac * tanto poſt tẽpore nondũ acerbiſſimi vulneris obducta cicatrix eſt. ſquallent agri multi, iacent oppida ſepulta cinere, Veſeuus adhuc minatur egerens fumum. quæ omnia ſi ad calamitatis magnitudinem vim habent plurimam, iam facilior mihi oſtenditur curſus ad incendia cetera, in quibus minora, quam quæ ſub Tito contigerunt, commemorantur exitia.

ἔλαμψε

Resplenduit sub Seuero Vesuuius, nec aliud narratur incõmodum, q̃ ꝙ splendore ipso Plautiani, viri dignitate, gratiaq; florẽtis gloriã inobscurarit; hoc verò tẽpore ita exarsit, vt conderet Solem, sepeliret diem, ac præter vibrãtes in nube cinerea flãmas, omnia caligine oppleta essent. fabula est, Hercule nascente, geminatã fuisse noctem; historia, Herculano cadente, occupatum à nocte diem quã horribilis, ac tetra caligo fuit, quæ non tantũ huic regioni, sed transmarinis etiã est offusa? cum aut perturbata putarent Mundi statuta, legesq; Naturæ mutatas; aut accedere iam Iudicem Deum. accenderũt lumina, ut sese dignoscerẽt, an quasi extincto Mũdo funalia? cinerẽ mirabantur, ignari quonam ex camino esset acceptus. At .n. illud horrendum, ꝙ addunt, tantos tunc extitisse Vesuuij mugitus, ut Capuam vsque exaudirentur. magnum ui delicet quiddã, atq; inusitatum, qui hoc scripsit, se afferre putauit, ꝙ Capuam peruasisset fragor, quàm uerò urbem? nempè eam, quæ iter unius diei à Vesuuio distat. confer, quos edidit nuper, mugitus, quibus Magna Græcia, quibus Apulia, quibus Piceni exterriti, quibus denique omnis Illyrica regio cohorruit; Ac tùm quidem Plautiano ille ignis exitialis fuisse dicitur, homini audacissimo, qui gratia magis, quam uirtute ualebat, nunc aũt innocẽtibus multis, immò ante aras religiosè uersantibus uitam eripuit.

Dio. *Dio.*

Pergo ad cetera; exarsit multò post ter Vesuuius, semel singulis annis; euomuit uiscera, atq; omnem Europę faciẽ minuto contexit puluere. at in hac ultima cõflagratione, nõ modò tenui puluere, sed immanibus ẽt saxis Campaniam oppressit, nec modò sua uiscera, sed mare ipsum, quod exhauserat, euomuit; Illud quidẽ tũc accidisse fateor adeo mirum, ut non nemini uisum fuerit incredibile, quod Bizantium usq; peruolauerit cinis; ac Tripolim Libyæ peruaserit. at certè nuper accepimus à nautis, Euxinum pontum, quem tunc prætervehebantur, cinere fuisse perfusum, qui cinis etiam in Pannoniam uersus excurrisse dicitur: infinita uis cineris

Procopius. *Marcellinus.* *Bodinus.*

certè

certè non defuit, ꝙ si fortè minus, q̃ olim excurrerit, Ventos incusa. Verũ quã inauditum, ac singulare illud nunc accidit, vt intra paucas horas cinis sit tã latè, longèq; diffusus? vt idẽ tam altè, hoc est triginta passuum millibus, & amplius, se supra nubes euexerit, imminens Orbis terrarum, ac minitans mortalibus commune bustum Vrbium, atq; Regnorum?

Conflagrauit postea sub Theodorico Rege suo more Vesuuius. deflorata tunc prouincia dicitur; nunc etiam deplorata, ac maxima ex parte deleta dicatur; spoliata nõ Oppidanis modò, sed Oppidis: per Italiã penè totam cognosci quidam scribit, quando illa indignatio cõcitetur; quæ nunc exterruit ẽt vlteriorem Europam. addit, ità immurmurare solitum Vesuuium; *vt vicina loca terrificet*, at quam remotè nuper est ille fragor auditus? quæ regio, tametsi longissimis disiuncta spatijs, immani tonitru concussa non tremuit? quanquã quæ de illo incendio narrantur, non tã ad id, quod eo tempore factũ sit, quã quod fieri soleat, pertinere vidẽtur. Non ignoro, eam calamitatẽ fuisse sanè magnã, vt propterea laxata sint à Theodorico tributa; quæ verò nũc est facta iactura bonorũ, quibus opibus resarciri poterit? deiectas, atq; incensas arbores, vastatos tot agros, spoliata nemora, quot annorum spatia, etiã si omnia renoues, reparabunt? qua cura, qua arte, quo sumptu sepulta tellus arena, ac bitumine adstricta effodi poterit? quæ vis æquabit aggeres, fossas implebit, oppressũ solũ lapidibus, saxis, ac molibus ingentibus, expurgabit? qui Geometræ lites diriment tantas, confusis terminis, ac limitibus non modò incendio, sed eluuie? incenderunt .n. discordes animos dñorum non magis Vesuuij flãmæ, quã aquæ. hinc lites de alluuionib. & inundationibus, dum prædijs quisq; suis cauet, & consulit. terminorũ itẽ tanta est facta confusio, vt si fortè Geometriæ scientia esset abolita, posset hoc tempore reuiuiscere; quippè narrant, propter continuas finium confusiones, quas Nilus incremento aquarũ efficiebat, dũ alijs adderet, alijs adimeret, & immutaret figuras, obrueretq; signa, quibus propria discer-

Cassiodorus.

Strabo.

nebantur ab alienis, cũ dimetiri agros identidem oporteret, Geometriã fuiſſe inuentã. Adde tot pagos, tot oppida, vel ſemiruta, vel deleta; quo ærario deducentur coloniæ? qua pecunia reſtituentur ædificia, muri, ædes, ſiuè ſacræ, ſiuè ꝓfanæ?

Poſt hæc Neapoli à Beliſario capta mugijſſe dicitur Veſuuius, nec tñ in flãmas exarſiſſe; itaq; periculũ intra minas fuit; hoc verò tẽpore cũ immani mugitu exterruiſſet Italiam, quaſi impetu quodã, in Cãpaniam ruit; habet .n. Natura ipſa hunc quaſi Phalaridis taurũ, qui inteſtinis ignibus, ſe, ſuoſq; adurat, ac torreat; ſed quantò hic horribilior vel mugitu, vel igni? qui tot hominũ millia, tot oppida torruit, atq; abſumpſit? Herculẽ poëtæ celebrant, ꝙ Taurum ea feritate, vt ignẽ ex oculis, atq; ore profunderet, edomuerit, & interfecerit; Herculanum tñ ab eo conditum nuper vidimus, & horrendo Veſuuij mugitu concuſſum, & inteſtino igni combuſtum.

Procopius.

Exarſit poſtea idẽ Veſuuius, atq; hoc tm̃ narrant incõmodi, ꝙ *omnia virentia ſint exuſta*. ſed quantò hoc acerbius accidit, vt præter agros, viridiſſima quoq; ętas, ac flos infantię lãguidus exaruerit, tãquam ſubitò quodã turbine, ac tẽpeſtate conuulſus? nã quid ego dicã, Veſuuiũ ipſum, qui ex hac Vrbe vndiq; viriditate veſtitus, cum voluptate videbatur, nunc glabrum totũ, ac ſpoliatũ, ac tantùm opertum cinere, incredibili ſqualore obſitum, non ſine luctu ſpectari?

Sigonius.

Conſequutum eſt illud incendiũ, ꝙ cõmune fuit cum alijs non ſubterraneis; nam & in Italia reliqua, & Gallia multa ædificia conflagraſſe dicuntur; confer verò illa cum incendijs bellorũ, quæ ardent hoc tẽpore in ipſis Septentrionibus; quæ flãma? Deus immortalis, q̃ funeſta? quã diuturna? q̃ ne longius ſerpat, ac noſtris ẽt regionibus adhæreſcat, vota facimus.

Glaber.

Deindè multò poſt tantũ dicitur ignis ex eodẽ monte ꝓfuſum, vt torrentis inſtar, vſq; ad mare decurrerit. atqui nos mare vidimus ita efferbuiſſe, vt putaremus nihilominus è ꝓfundo ipſo incendiũ extitiſſe, cũ maritimus qui dicitur Crater æquè igneſceret, ac montanus. Adde infinitã materiã in-

Anon. Caſsin.

gesta

gestã mari longè contracto, tanta mole, vt momento tẽporis portũ effecerit importunè. scopuli iam intra terram sunt, qui antea fluctibus tundebantur; oppida contrà intra mare, q̃ domibus frequentabantur; è monte in altũ cum fluctibus proiecti sunt pisces; bruta in mare deuoluta. itaq; penè didicimus, *in aëre piscari, in mari venari*, vt est in parœmia; perturbatis videlicet Naturæ rationibus, terminisq; confusis.

Eodẽ impetu deuolutum postea narratur incendiũ sulphureæ resinę quodã quasi torrẽte, quo tẽpore horrenda illa visa contigere, de Pandulpho, ac Ioãne conscelcratis Principibus, in eũ rogum iniectis; quò nunc miserabilior clades, quæ non duos, sed tria ferè hominum millia innocentium oppressit, in tẽplis maximè, & circa aras. ac tũ quidẽ visi dicuntur Aethiopum forma Genij mali, qui Vesuuio fomitem subijcerent, ac tædas admouerent; nuper verò, cum è corporibus abire ritè cogerentur execrationibus, atque diris, eandem nobis flammam interminati fuisse dicuntur. Leo Ost.

Conflagrauit centũ ferè post annis idẽ Vesuuius intra biẽniũ semel, atq; iterum, ac primò non modò hanc regionẽ, sed Lucaniã, & Magnã Græciã puluis, atq; caligo dicitur operuisse, deinde verò Beneuentũ, & Capuam. scilicet conferantur ista cũ caligine, ac cineris eruptione, quæ nuper est facta, cùm penè omnibus Italię vrbibus ẽt transmarinis, eo ipso die, quo tẽpestas erupit, tantũ sit tenebrarũ fumi, atq; fuliginis offusũ, vt faculas meridie accenderent parentaturi Campaniæ. Anon. Cassin. Falco.

Deniq; vt postremum illud circa initium superioris sæculi cõmemorem incendium (si tñ incendiũ illud, aut fuit, aut dici debuit) certè tam paruum, ac nullius fermè momenti fuit, vt dubia narratio sit, & suspecta; triduo tantũ teter aër fuisse dicitur, ac pluisse cinere subrufo. nolo igitur esse longior in re tã breui. Quòd si quis adhuc de magnitudine calamitatis nuper acceptæ contendere vellet, testarer diẽ illũ, nisi nobis statim caligine fuisset ereptus, cũ collecta tot annis pestis, subitò erupit, obsita fumo, atq; fuligine, tonans ingenti fragore, grauiter Ambr. Nol. Vide in nostra Chronologia.

olens sulphure, immania eiaculans saxa. cũ tellus, quà mugitu, quà motu; Cęlũ quà nube, quà cinere; mare quà fremitu, quà fuga cõem interitũ, atq; exitiũ, & Chaos alterũ minitaretur.

Atq; vt magnitudo exitiorũ, quæ hoc vltimum incendium Campaniæ attulit, sit apertior, libet in singulis ferè pagis, atq; oppidis aliquantisper insistere, q̃ in primo libro, cũ impetu ipso incendij narratio raperetur, facere minimè licuit; colligam tñ, atq; perstringã, quæ pluribus dici possent, incõmoda, atq; dãna. erit id fortasse non ingratũ posteris maximè, vt cũ aliàs Vesuuius exarserit, conferri cũ hac ea calamitas possit. quam tñ calamitatẽ tã immanẽ, iã nunc à Campania deprecor, ac, si licet, imprecor, vt ea potius in Vesuuij ipsius recidat caput, quo si diminutus est, in eius certè viscera, quæ si iã euomuit, in reliquias eius, hoc est cineres, atq; bustũ. Igitur statim, atq; est crater montis abruptus, repentè illę ignium scaturigines cum multiplicis generis materia mistæ præcipites agi cœperunt, obuia quæq; secũ rapere, excindere annosas arbores, agros, nemora obruere; armenta, greges opprimere; villas, domos, tẽpla, ac cetera ædificia à fundamentis euertere, atq; in mare deuerrere; deinde horribili spectaculo cũ Vesuuius mare exorbuisset, hoc ipsũ euomere, atq; vnà cũ aquis, quæ effundebantur è Cęlo, eas, q̃ ruinis supererant, partes oppidorũ, atq; agrorũ eluuione immẽsa demergere; Excitemus verò nunc è cineribus tot oppida; euocemus è bustis tot hominum millia, numeremus exitia; requiramus agros, vineas, xysta, villas amœnissimas, frequentissima vrbium instar municipia, si possumus, indagemus. deleuit certè calamitas multis in locis ipsa vestigia; vbi nunc Herculanũ celeberrimũ oppidum, atq; vrbe maius? aut sepultum est, aut sepulcrum ipsum. cineres in tantã altitudinem excreuere, vt æquent ipsa tecta; suis se ruinis tota Regio texit. vbi Põpeij? pręter turrim, nihil ferè superest, è qua videlicet possit esse ꝓspectus ad crudele spectaculum laceratæ Cãpaniæ. nouum littus, ac plaga ꝓcutrit in mare, quæ maritima plaga ex vulnere Põpeiorũ est; mirũ tñ quiddã hìc accidit

Vastatio oppidorum ex hoc incẽdio

cidit

cidit de Bizantinę Dei Matris velo, quod tenuissimum à feruentī cinere illęsum, inuiolatūq; inuentū est. didicit Vesuuij flāma cognata Aetnæ vereri velū non dico Virginis, sed Virginū Principis. Perge iā Resinam versus. obrutus est eius ager igneo torrente cū parte oppidi; quāquā quod maximè videbatur obnoxiū præcipitanti flāmæ, magnæ Dei Matris delubrū, reliquit intactum, aliò diuortijs aquarū factis. fertur hoc tēplū, cum hanc regionem Religionis Princeps Petrus inuiseret, dedicatum. agro quoq; proximo mirè pepercit ignis. ceteri agri q̃ longissimo tractu, non modò confusos habent terminos, sed squalēt prorsus, sepulti arena, atq; cinere, oppressi lapidibus, spoliati arboribus, quas ferè oēs auulsas, atq; incensas, vnà cū ruinis oppidorū impetus ignis in mare deuoluit. Nam de Octauiano quid dicā? erat oppidum id frequentissimū instar vrbis intrà mōtis ipsius radices positū; hoc turbo igneus cum ingenti fragore occupauit; ædificia pulcherrima, hortos amœnissimos, antiqua nemora obruit; greges, armēta, homines multos obtriuit, incredibili clade facta; luci vastati, prędia multi prouentus arena plurima sunt operta. ingentes arbores cū latuissent sepultæ feruido cinere, inuentę deinde sunt torridę prorsus, tanquā calcariæ fornaci subiectæ. itaq; sine arte, atq; labore carbones venierunt. At Locotroculū, vulgò Trochia, saxorū, ac cinerum cōgerie, aquarum ēt torrente, quātā accepit cladē? eò .n. quercus, atq; omnium generū arbores prouolutæ, ac tāq̃ machinę trabes intentę sunt ad excidia domorum, atq; tēplorum. Polena verò eluuione propè tota demersa, atq; obruta est, quò ēt è montis voragine lapidatio facta. Quid Massa Summana villis, & ædificijs ad voluptatem à Natura, atq; arte cōposita, nōnè deleta prorsus est? cū eò ignea procella, ac plenus bituminis torrēs sese effudisset. erupit verò ille turbo, atq; tēpestas tāquā armata fulminibus è specu ad Vesuuij radices sortita inauspicatum à Coruis nomē. In Sebastianum simili vulnere sæuitum, cuius pars ferè dimidia cōsūpta est. idē fuit fatum Sarni, & Scaphati. occupauit in primis

ille

ille torrēs igneus, ac ſeſe effudit in Porticū, cuius tertia eſt ferè pars diſiecta; ſepultæ domus alto cinere; ex Principe tēplo tm̄ relicta turris eſt, q̄ continet horologiū inter ruinas, monumentū eius tēporis, & Solis erepti. Iā proxima Punici nominis villa, q̄ omni amœnitate affluebat, turrim habet reliquam, longè tn̄ à mari, quo ponè alluebatur, vt ex ea vꝫ circumferre oculos poſſis ad agros incenſos, oppidaq; vaſtata. Boſcus oppidū, ſolitudo iā eſt. Summanum penè totum eluuione demerſum, cinere obrutum, ſaxis oppreſſum. Anaſtaſium quāq̄ tutela Virginis, cuius tēplum habet proximū, nō multum detrimenti accepit, incolarum tn̄ numero decreuit. narrant Religioſi viri, qui aderant, viſas fuiſſe Dei Matris genas, q̄ ex antiquo vulnere, ꝙ impius quidam furcifer inflixit, mirè cruentæ apparent, ſolito magis liuentes tanq̄ ex recenti plaga. nimirū ſciebat, Veſuuium ſanguine maximè deterreri. porrò Neapolim verſus Barra oppidum huius vrbis ſatis celebre exitij non immune fuit. Concrematum item Georgianum apud Cremanū locum eſt, ac penè cōſumptū, colonis, & agris incenſis. Excurrit quoq; incendium Leucopetrā verſus, ac demum ad fores tēpli, ꝙ Virgini ſacrum eſt, cui verè à Succurrendo nomen, curſum inhibuit, ibiq; occupato tm̄ agro, tēpeſtas reſedit omnis. At Bulla, locus dicitur, vnde aquę vrbē verſus ꝓfluentes ebulliunt, nūc intumuit alienis. in paludibus viriditas nulla, ſqualor tantū inſidet. Iam in Nolanā maximè planitiē è finitimis montibus aquæ cum impetu inundarunt, arena, cinere, ſaxis, arboribus, atq; omni ex genere materia collata, cū ingenti vaſtitate agrorū. Marianum, Vitalianum, Sicinianum, ac ꝓxima loca grauata immenſo cinere arſé corruerunt, aquarū quoq; diluuio demerſa. Titianum torrētibus ex Abella monte in ꝑceps actis ex parte obrutum; in Pomilianū ēt confluentes aquæ, itē in Cauianum, villas, agroſq; vaſtarunt. Palma arena, & cinere ſqualet; eluuione domus nonnullæ deiectæ planities verò ingenti quaſi lacu, & potius mari exundauit. Laurinū cum pagis penè tumulatum. Mōtefortium,

tium, Abellinum, Tripaldã, Serinũ, Solofram, Bruſcianũ aquę, ac cineres obruerunt; Caſtro nouo ipſa vetuſtas tantũ officere nõ potuiſſet. Cœmetinũ oppidum, à Cœmeterijs dictum, torrente cineris ſepulchrum veriſſimo nomine pferebat. Arpaiã, Pauliſios, & qui Rotundi nominantur agri, tanquã volubilis Fortunę luſus fuere. Ceruicarã quoq; velociſſimus torrẽs tanquã omine quodam oppidi, magno cũ impetu inuaſit; altiſſimas arbores extirpauit, atq; deiecit. Carminiani fontes obſtructis cinere, terraq; meatibus aliò diuerterunt. Forinum multa ex parte ſqualẽtibus horret agris. Ciſterna fato quodã ſui nominis exundauit aquis, ſed magno cũ agrorum damno.

Satis ne tibi videor oppida peruagatus, agros, villas, ac pagos? quanq̃ non omnia recẽſita ſunt loca. quantum priuatim, ac publicè exitiorũ? ſanè, qui rõnes ſubducunt ex deletis oppidis, aut ſemirutis; ex vaſtatis agris, atq; nemoribus; ex oppreſſis armẽtis, atq; gregibus; ex amiſſa ſupellectile, ceteriſq; bonis, horrẽdum pnunciant; iacturã factã bis centies cẽtum millium aureorum; certè ſolũ ex Veſuuio Monte periti rerum affirmant puentum annuum eſſe ſolitum decies ferè centum millium aureorũ. In illo quidẽ terręmotu, qui ſub Nerone cõtigit, quo Põpeij, & magna pars Herculani diruta eſt, ingentis cladis inſtar ſcribunt, ſexcentarũ ouium factã fuiſſe iacturam; quid dicendum videbitur hoc tẽpore, quo decẽ millia, & amplius animaliũ ſunt extincta, hominum verò ferè quatuor millia? mitto in cellarijs tria millia vini dolia exhauſta, ſed infinitum eſt omnia perſequi. Iactura bonorum facta in hoc incẽdio. *Seneca.*

Nunc qñ ſingulorũ, q̃ vaſtata sũt, mẽtionẽ feci locorũ, vniuerſæ ipſius Cãpaniæ faciẽ horridã nouo ſqualore, ac pallore deſcribã. alia nunc facies eſt regionis, ac prope alia regio, illa nutrix Italię in ignis pabulum ceſſit. excitabo hìc tibi teſtẽ ex ipſius Veſuuij cineribus, in quibus olim eſt ſepultus; is haud facilè cõſtitutũ habebat, quonã potiſſimũ ex fonte deduceret Cãpaniæ laudes, *qualiter*, inquit, *Cãpaniæ ora per ſe, felixq; illa, ac beata amœnitas narrari debet?* at euanuit iã illud nomẽ, ærũno- Campaniæ laus. *Plinius.*

nosius nunc, aut infelicius nihil. vbi iam beata, q̃ dicebatur, amenitas? quid squalidius vel agris, vel colonis? illud verò q̃ venustè dixerat, *vt palã sit vno in loco gaudẽtis opus esse Naturæ* gaudentisnè, an lacrymantis? vnum certè in locũ quidquid ad luctum facit, collatum est, atq; cõgestũ; strages mortalium, interitus animantiũ ceterarum, vastatio agrorũ, euersio oppidorum, flãma, cinis, eluuies. Et illa, quæ addit, q̃ nunc versa sunt omnia? *tota ea vitalis, ac perennis salubritatis Cæli tẽperies est, tam fertiles campi, tam innoxij saltus, tam opaca nemora.* ea nè regio hoc tempore appellaretur vitalis, in qua passim cadauera visebantur abiecta? ibi Cœli salubritas, vbi ambustorum nidor, ac putor diù fecit de cõtagione suspectos? ibi fertiles campi, vbi sepulta tellus tot menses arsit? Vin' etiam colligam in hanc rem elegantis alterius scriptoris vel verba, vel flores? *Omnium,* inquit, *non modò Italiæ, sed toto Orbe pulcherrima Campaniæ plaga est.* at fuit potius. accede, agnosce, si potes. insanabilem accepit plagam; tota squalet, prorsus horret. *nihil mollius Cœlo.* at inde in nos reciderunt durissima, quæ Vesuuius exturbauerat, saxa; verius ferreæ massæ. *his floribus vernat.* vernat, an æstuat? ego verò alium hìc non agnosco florem, nisi eum, qui à Poëtis appellatur, *flos flammæ*, quamquam istiusmodi flos Campaniam potius deflorauit. *nihil vberius solo*, illudnè solum, quod feruidis lapidibus est constratum? nisi ideo dicatur vber, quia tumet non humoris lacte, sed cinere. *Liberi, Cererisq; certamen*, immò verò certamen ignis, & aquæ, quà enim incendium, quà eluuies in hac regione deuastanda, delendaq; certarunt. *nihil hospitalius mari*, nempè, quod horrendo murmure nuper infremuit, quod arsit, q; vel retroactum est, vel resorptum; cuius hospitium aggestis molibus, infinitaque materia contractum est. sed, vt ego quoq; orationem contraham, rem breui complectar. In tam acerbo quasi funere, Vesuuius Campaniam vnam fecit vrnam & cinerum, & lacrymarum.

Alia Campania facies.

& Florus.

Lucretius. Cassiodorus.

IO. BAPTISTAE MASCVLI DE INCENDIO VESVVII

Liber Decimus.

Continens Topographiam eius Montis.

AD PETRVM ALOYSIVM CARAFAM.

Hemiſtocles Athenienſis, cum p̄dium ſuum venderet, præter communes laudes accerſiri ſolitas à ſitu, à ſoli natura, à Cœli temperie, ab vbertate frugum, atq; prouentu, ad extremum per præconem illud addi voluit, καὶ ἀγαθὸν ἔχειν γείτονα, hoc eſt prædio illi bonum adhærere vicinum; quaſi nihil magis allicere poſſet emptorem, quā boni vicinia. quis .n. ignorat, quantum contrà detrimenti malus inferat plerumq; vicinus? non modò excantatis propter inuidiā agris, quod leges duodecim tabularum minis execrabantur; ſed incenſis, vel alio incommodo affectis. Atqui præco ille Cāpaniæ, qui de Natura ſcripſit, cùm multas congeſſiſſet huius Regionis laudes, vt in fine ſuperioris libri vidimus, hoc tñ prætermiſit, eam malum habere vicinum; nihil auſus de incendijs Veſuuij loqui. ſed huius vicinitatis incommoda ipſi quoq;, cū propius acceſſiſſet, fraudi fuerunt. quāobrem ego conſultius agam, ſi cùm alibi oſtenderim, quantum boni ſiue agris, ſiue ægris huius montis vicinia conferat, hìc ēt oſtendam, quantum, cū aliquando incandeſcit, afferre poſſit exitij, vt huius vicini natura cognita ſit omnibus, penitùſq; perſpecta. Sanè illud Plautinum vſurpare Campania poſſit *Plinius.*

Nunc ego verum eſſe illud experior,
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum. *Plautus in Merc.*

Ceteri quidem, qui flagrant, Montes intra fines suos se continent, at verò Vesuuius vestigijs incēdiorū suorum transmarinas et vrbes, vel potius Orbem terræ notauit. atq; hoc tēpore cū inter nationes cōmercium abstulisset, & belli tēpestas, & sæua contagio, vni Vesuuio cōcessum est, cinerū merces importare quò vellet. Iccirco tandiu feriatus fuit, vt feriret immanius. arridēs illa inter opacas arbores scenę facies quāto nos postea luctu obruit? huic vni sobrio esse non licet, nō modò quia craterē habet, sed q̄a inter praela; inter lacus, cellasq; vinarias est positus, totus vitifer, totus lethifer. vt fertilis gleba sit, & pinguis; quanta prius macie soli fit? squalere oportet agros, vt vireāt, ac cerni nō prius arua, q̄ busta. quātū erat illud virus, ꝙ in visceribus Vesuuius claudebat, ꝙ tanta cum molestia euomuit? q̄ atrox illa flāma, quæ ipsum, qui eā edidit, exedit? an non vipereum dicendum est illud malum, ꝙ parentem lacerauit? at soluit (vt ita loquar) auctor ipse incendij pœnas, solutus in cinerē, & fracti fœderis, ceruicibus fractis. tanquā .n., vt nostro more loquar, strictæ secures in eius ceruices Manibus eorum, quos oppresserat, litauere; & quasi publicū paricidā Diræ deuouissent, ita cineribus mortuorū suos ipse cineres dedit inferias; & quos obruit ruina domorum, & conflagratione patriæ, ijs suo casu, exitioq; parentauit. Sed vtrū maius ꝓdigium, ꝙ Vesuuius licet absciso quodāmodo vertice, ꝙ supplicium incēdiarijs leges indicūt, tñ adhuc vibrantibus ignesceret linguis è nube, an ꝙ has illi linguas absciderit Ianuarius? nēpe huius non elinguis est sāguis, æstuat orando caussæ nostræ patronus. est .n. et clamor sanguinis, huius maximè q̄ efferuescit. hoc clamāte, mugire, ac tonare Vesuuius desijt; nihil postea valuit; & si subinde motu minas intentare videretur, sed more anguium (hos aūt obliquo ipso incendij tractu exprimebat) qui obtrito capite frustra se reliquo corpore cōmouent, atq; contorquent: aut si mugitu Taurū imitatur, cornu altero iā retuso, atq; cōfracto minus deinceps habebit viriū, minus impetus, quo nos feriat. quo antea Vesuuius supercilio (sunt .n. & montiū super-

per-

percilia) q̃ toruo nos intuebatur? quod tñ quasi actus furore præcipiti sibi ipse abrasit. sed illud quis non iure miretur, ꝙ is, qui tantas edidit strages, tñ exhorruit sanguinẽ? quãquam par erat metui Patroni sanguinem ab eo, qui Patriam fecerat metu exanguẽ, & mortalium vinci lacrymis eũ, qui Cęlũ obtexerat fumo. Sanè cũ Neapoli ab hoc Monte impenderet exitium, atq; ille in nos quodãmodo ruere videretur; in tãta etiam commotione telluris, vnicuiq; ciuium aliqua rõne illud poëtæ accommodari poterat. Pl. in epid.

. . . . . *nisi quid auxilij in tete est, absumptus es,*
Tantæ in te impendent ruinæ. itaq; in te irruunt Montes mali,

vnus parturijt Mons, sed si aggestam materiam, atq; aggeratam menti subieceris, Montes nati sunt plurimi. accessit prodigiũ duplex, vel ꝙ hi maiore quasi corporis mole ꝓdierint, q̃ parens sit; vel ꝙ ortum auspicati sint à cinere. nisi, inquã, hoc in nobis præsidium esset inuentum, pietatis, ac precum; nisi hæc Vrbs magnæ Dei Matris, ac Ianuarij in primis ex Cœlitibus suffulta patrocinijs fuisset, desidere facilè potuit, ac non tã mali mole, quã mali mõte obrui. Nunc quoniã Vesuuius sepultus iacet in suo cinere, tutius ad ipsum exitij fontẽ nobis accedere licebit; ꝙ et iccirco extremo loco facio, quia ipse Vesuuius, quasi veritus, ne incendiarius haberetur, se initio densa nube cõtexit; etsi statim Natura ingenti fragore reclamans prodidit omnibus reum.

Distat Neapoli Vesuuius octo ferè millibus passuũ, deducit radices in orbem, ac subinde sese rotundo, ac tereti magno veluti corpore sensim in arduam, & surrectam altitudinem attollit. atq; olim quidẽ fuisse omni ex parte mons celsus dicitur, sed erũpente postea igni, media desedisse, ita partibus in se coëuntibus factũ, vt ad effigiẽ amphitheatralem inflexus, vastam planitiem (Atria vulgo vocant) in caucę formam inter duo iuga includat. alterum cornu ingentem pyramidẽ refert, ꝓpter quã quasi regiò more sepultus iacet, in seq; decũbit; siue in vno colle pyramis est, in altero pyra. tanquã .n. in mausoleum se ipse recepit suũ funeratus, in so- Dio.

lioq; collocauit, non alijs vnguentis, atq; odoramentis differto, q̃ sulphure, atq; oleo illo incendiario, ꝗ è petris effluit. Habuit antea vaporaria, quę morbos varios desudatione corrigerẽt. itaq; sudorẽ primò à nobis Vesuuius expressit, postea lacrymas. à meridie excurrit in mare, clauditq; ripã Sarni fluminis. viginti quatuor ferè millia passuum in ambitu colligit. de Italicis loquor, non Geometricis. libet hìc ẽt in tanta calamitate eius montis πρόσωπον à Poëta lepidè effictum proponere. apud quem, cum à Parthenijs quæsitum esset per iocum, qua forma, quo esset ore Vesuuius, ita describitur.

Persona Vesuuo afflicta

Ventre quidem modico, at medio de pectore gibbum
Protendit, quanta est Bauiæ cretatilis olla,
Qua miscet suibus pultes, farcitq; catinum:

Ionin. Pont.

& paullò post

. . . . *Napeæ*
Hunc rident, rident & Oreades; ille superbum
Nutat, & inflexo quassat nigra tempora cornu,
Quod longè horrescit setis hinc inde reflexis.
At caluum caput, & nullo vestitur amictu,
Stant mento sentes, horrentq; ad pectora dumi,
Ah vereor, soror, & dicam tamen, huius ab ore
Curuantur geminæ sannæ, quarum altera pontum
Tetra petit, fluctusq; ferox, & littora verrit;
Altera Sarastris fauces, saxa horrida Sarni.

sed vt ad seria redeam, & institutã topographiam persequar; Colligit hìc mons in ambitu viginti ferè quatuor millia passuum. à radicibus ad cacumen quatuor millia, & amplius numerãtur; à mari meridiẽ versus tria millia. eminebat antea Vesuuius altius altero iugo triginta circiter passus, nũc infra illius verticem decumbit ducentos, decem, & octo. atq; illud quidẽ iugum altitudinẽ habet respondentẽ littori ad perpẽdiculum passuum ferè mille, atq; centum; huius aũt descẽsus intra voraginem antea continebat trecentos ferè, ac triginta passus; tùm sensim contractæ in angustum fauces breuẽ areã sexaginta circiter palmorũ squalentẽ semiustis lapidibus effor-

Vesuuij mõtis mensura.

formabant. nunc vorago dehiſcit paſſus quingentos, & amplius intra crepidinē, vnde fumus initio è nouē quaſi caminis erumpere videbatur, è quibus multi nunc, præcipitatis molibus, obſtructi. hinc cōuoluti vertices fumi ſeſe efferunt, aut nigricantes, aut candicantes; qui poſtea concreſcunt in nubem, frigida maximè tempeſtate, atque humida, & Africo in primis flante. Crateris diameter ſupernè paſſus continet octingentos ferè, ac ſeptuaginta; ambitus verò, qui ad ellipſis figurā accedit, tria millia paſſuū, eoq; amplius. Os igitur voraginis nunc multò patet immanius, Crateris labris igne conſumptis. iam tanti camini culmen in focū ipſum corruit, & ſuo ſe obtexit cinere. gigantes olim inter eius flāmas excurrere viſi ſub Tito, at noſtra ætate non itē; nihil .n. iā illi cōmune eſt cū gigantibus, quādoquidē magna ex parte decreuit. quò maior erat illa montis quaſi corporis moles, eò maiore collapſa cū impetu, ac ſonitu ruit. Hìc ille Crater eſt, vndè virus illud acerbiſſimum aliquando Veſuuius ꝓ vitium nectare propinat, hunc prorſus illū dicas, qui appellatus eſt à Veteribus *κρατὴρ κακῶν Crater malorū*, cui ēt imprecari ſoliti, *ἀυτῷ κρατῆρι γίνη κακὰ*, vt *in ipſum Craterem reciderent damna*, quæ infert. ꝙ ſanè euenit penè diffracto. *φιλοτήριον*, olim appellabant *amicitiæ Craterem*, quo res turbulentas cōponebant; eoq; Scythæ in primis quantumuis barbari vſi dicuntur; contrà Veſuuij Crater quātas inimicitias, ac lites excitauit de confuſis agrorū terminis, quos neq; Heri ipſi dignoſcunt, de uertendis torrentibus, quos oppletis elicibus vno impetu ſolet effundere? nulla Crateris illius fides, .ſ. non frāget fidē, qui ſuo ſe ipſe furore diffringit? aut firmabit fœdus, qui tanto cū motu ſe concutit? Iam poſt hoc incendium egeſta materia, laxior eſt montis Crater, cōtrà maris contractior ingeſta. Erat quidē antea deſcenſus intra ipsā voraginē, non tñ omni ex parte, quippe Neapolim verſus ꝑruptæ rupes imminebant; quo loco ſcraber, & ſqualidus, ceterùm Octauianum verſus, ſiluoſus erat, & herbidus. Vorago nonnullis videbatur referre ingēs amphitheatrū, & Crateris

Crater Veſuuij.

la-

labrum quasi caueæ sedilia; nauim potius alijs, vt mirũ non sit, ꝙ hauserit maris aquã in hoc cõi naufragio. circumcirca nonnullas, *tanquam Vulpium foueas*, siue lustra fuisse scribunt, quæ videlicet satis indicare possent frũdulentã quodãmodo Vesuuij naturam, ignẽ sub herbescente viriditate cœlantis. porrò qui in eam voraginẽ antea descenderant, narrant, siue glandẽ æneam emisissent è tubo, siue lapidem immisissent in fundũ, miros tumultus edi solitos, & multò maiorẽ resultasse vel sonitus, uel vocis imaginẽ. nã & montium flexus, crebriq; vertices, & conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, & concaui intus sinus, dũ scindunt inæqualiter aërẽ, id efficiunt; hinc horrendi illi mugitus cõpleuere aures. Intumuerat Vesuuius aliquot ante mensibus, in eo vertice, quo mari subiecto imminebat; æquata, quę desidebat, vt alibi dixi, voragine. idq; factum, nõ, vt quidã arbitrati sunt, spiritu terram eluctante (qui.n. attolli poterat tumor tantus, quẽ maxima cum vi fieri necesse erat, sine vllo prorsus motu mõtis ipsius, cuius in se partes nexæ sunt) sed, vt ab oppidanis accepimus, rupibus, vt fit, eò collapsis.

Scribunt Pighius. *Plinius.* *Vide lib. 3.*

Est aũt Vesuuius inter Montes singularis, & sibi vni constans, alterius ex Apennino nullũ habens coniugiũ; quãobrẽ à nonnullis dictus est cœlebs, & castus; nisi ꝙ olim Veneri sacer fuit, quæ in hoc iugo habuit insigne delubrũ; siue quia eam poëtæ cum Vulcano coniunxerant, siue potius propter loci venustatẽ; nẽpe iccirco à venusto quoq; scriptore dictus est *Vesuuius pulcherrimus omnium Cãpaniæ montium*, nunc & Venus abijt, & venustas; & cultus Deę defecit, & cultura soli; illud optandum, hoc deflendũ. *friget* nunc illa *Venus* ẽt inter flãmas, quia *sine Baccho*, exustis iã vineis, & dirutis cellis vinarijs. Habuit ẽt Hercules, quia subiecta cõdiderat oppida, in hoc eodem monte delubrum; quo in loco noua incidit in monstra, hoc est in igneos illos gigantes; qui visi sunt olim in incendio excurrere inter flãmas. Satyri quoq; in densissimis Vesuuij lucis culti, fœda Numina, siue potius mõstra, naribus aduncis, fronte cornibus aspera, setoso corpore, pedibus capri-

Veneris tẽplum olim in Vesuuio. *Martialis. vide Scholiasten.* *B. Florus.* *Terentius.* Herculis tẽplum olim in Vesuuio. *Dio.*

prinis;hoc illis accõmodatum satis,vt in incendijs fugã arripere celerius possent.his postea castissima Dei Mater,multis apud Vesuuiũ templis insignis,fuit opposita. Est ad radices mõtis olei scatebra,ꝙ è petris emanat.hoc Vesuuius nuper, tanquã aduersus nos luctaturus, se perfudit, quamobrem, & arenam ẽt sparsit;sed victus cõi pietate cecidit, & casum testatur ipsius decrementum. Decurrebat olim ex hoc monte inter ceteros Draco fluuius,contabulatis aliquando turribus à Narsete munitus; cuius virtute deterriti Gothi, ne funderent sanguinem,in montem,qui lacteus vocabatur,concesserunt. hunc Draconem hoc tẽpore putant multi tanquã è latibulis erupisse, ac proserpsisse ad Cãpaniæ perniciẽ; quippe incendiũ consecuta eluuies est;coniuratis fluuijs,imbribus,& ipso mari,ꝙ resorptũ mons euomuit,q̃q̃ ab isto Dracone nihil incõmodi erat metuendũ Neapoli, cui Dracones cessere in salutis excubias.Aliũ quoq; fluuiũ(errant,qui castrum putant) nõ longè à Vesuuio excurrisse legimus, Vesurim nomine;apud hunc Decius pro exercitu se deuouit.sed hoc tempore maius fuit pietatis argumentum; quippe non vnus, sed plures ex religiosis in primis ordinibus, qui apud Vesuuium habitabant,cum fuga sibi consulere possent, ne aras,ac tẽpla desererent,ne oppidanorum animi destituerentur necessarijs præsidijs,spontè deuouere se flãmis:vt omittam eos, qui ex hac Vrbe non religiosi solũ viri,sed patricij, ac primarij, statim initio,frustra deterrente Vesuuio linguis è nube vibrantibus,terræmotu,cinere,mugitu,ad reparandas sacrarũ ædiũ ruinas,ad leuandam miserorũ egestatẽ, immo verò ad eruẽda è cineribus cadauera, aduolauerunt, ac penè in medium rogum insilierunt.Porrò erant in Vesuuio,antequã eum deprædaretur ignis,venationes, atq; aucupia. occurrebant nemora,siluæ,quibus à dextra,leuaq;cõuexa iuga,atq; in theatri modum inflexi colles opacabantur; nunc exesa habet latera,& sulcis exarata,imperuia tñ aratro propter soli duritiẽ. offendebatur antea in asperos, & cõbustos lapides Põpeios versus; nunc vbiq; incendij squalent horrenda vestigia.circa

Cra-

Draco fluuius.

Procopius.

Vesurisfluuius.

Abraham Orlel.

Liuius.

Boccacis.

Craterē ſolo defixi cōti, extrahebantur ſtatim prę uſti, & ſulphurea quadā incruſtatione delibuti. Eſt inde longè, latèq; oculorū quaſi panegyris quædam. vniuerſa verò, q̄ ſubiacet, Regio antea tāquā topiario quodā Naturę opere ſpectabilis patebat; nunc ſpectaculum infiniti cineris luctuoſum. fruſtra requiruntur oculis, vel opaca nemoribus loca, vel conſita vitibus, vel herbida paſcuis, ac tota illa, quæ præiacet ora, quā diſpoſitæ in quincuncē arbores veſtiebant. formā aliquā ad eximiā pulchritudinē aptè cōpoſitam cernere videbamur, ea varietate, ac deſcriptione, q̄ Natura omni elaboraſſet induſtria. quercus, & populi patentibus diffuſæ ramis in vaſtā proceritatem ſurgebant, amictæ vitibus geniculato tractu ad cacumina conſcendentibus, quæ inde p̄cipitatæ ad ſolum, ea erant feracitate, vt vnius liquor expreſſus lacum impleret. .ſ. inſignis antea fuit Veſuuius lacrymis, vt vocant, ſuis, nunc inſignior noſtris; atq; illud Græcanicum vitium nomen, in Troianas abijt flammas.

Iter ad Veſuuij craterem. Iam auſi ſunt ſub ipſum cōflagrationis initium, perluſtrare montē, explorare omnia nonnulli in primis ex Mathematicis; nec defuit illis in itinere puluis, quo vtuntur, infinitus, atq; arena. tetrā caliginem ſubiere cū radio. tñ execrati deinde ſunt quidā ex ijs audax cōſilium, metu penè exanimati, & tanquā fanatici ex ijs, quæ viderant, regreſſi. circūfuſa ſubitò nubes fumi volubilis Cęlū oculis, ac mōtē ipsū eripuit. nihil occurrebat niſi arena, & cinis immenſus, recētes oſtreę, atq; cōchylia reſorpti maris indicia, immania ſaxa, voragines, atq; hiatus, ingentes aggeres terræ, atq; inuiſi antea colles noua ꝓgenies euiſcerati Veſeui; ſcrobes itē, ac rimæ ſulphur olētes, vnde fumus erumperet. vbiq; ſqualor, & nuda tellus. *Fazellus.* Soliti quidē ſunt, qui Aetnā aſcēdunt, in aſcenſus ſui memoriā incidere nomina in arborū corticibus; id nobis in aſcēſu Veſuuij omni ex parte glabri facere minimè licuit. Iam non ſine anhelitu emenſi eramus ſalebras, ſuperato montis iugo, cum ingens horror inceſſit animos, perſtricti oculi ſunt tam immani ſpectaculo; ſiue in ipſam fumantem voraginem inciderent,

derent, siuè per subiectam planitiē camporum discurrerent. apparet in montis latere vulnus, ꝙ accepit primum; vnde ꝓ calido sanguine bitumē fluxit ignitū, sed restinguendū mirè ab æstu sanguinis. supernè in medio hiatus maximus, & Crater horribilis porrectus in amplū sinum, & patens ore latissimo; paullatim ad imum vsq; se contrahit; ex eo tanta vis adhuc fumi vndantis, tā inuoluti globi efferebantur, vt inferiorē vetarent aspectum. non tñ idem semper æstus; seruanda erāt interstitia temporum, & venti, qui aliò differrēt, ac distraherent nubē. deniq; auribus potius se Vesuuius, q̃ oculis credebat, quibus in hiatū admotis, instar immensæ ollæ igni maximo appositæ, atq; efferuescentis subterranei sonitus, ebullientesq; feruores ita exaudiebantur, vt gradum statim reuocare necesse esset. hìc Mathematici diligenter omnia contēplati sunt, atq; dimensi, ea ratione, qua dixi.

Deinde conuertimur ad miserum spectaculum conflagratę Cāpanię. infinitus ex hac velut altissima specula ꝓspectus patet, quippe nullis penè locorum terminis circūscriptus per immensa spatia cāporum, & interiecti æquoris excurrit. Erat verò antea prospectus ille sanè iucūdissimus; cū viridissimos colles, ac nemora, cū frequentissimas vrbes, & suburbia magnificis ædificijs, ac topiarijs exculta, cum Crateris maritimi formā, velificantes naues vltrò, citròq; cōmeantes, cū amœnissimas Insulas vno aspectu intuebamur; vt nemo esset, quin fateretur, Naturā Orbis terrarū loca, alia alio fauore cōplexā, at in hāc felicissimam oram vim vniuersam benignitatis, & cumulū effudisse. cumq; alibi non sine quadā dignitate cōsederit, hìc Regiam collocasse. huccine tandem tot, ac tanta munera reciderunt? enimuerò nō modò nunc ꝓspectus ille, qui quamlongissimè ꝓtendebatur, amputato vertice minor est, sed nulla miserior, ac flebilior species cōtuentibus repręsentari potest. subijciuntur oculis vastationes agrorū, sepulchra oppidorum, atq; pagorum, ingentes voragines ꝓfluuio igniū, vel aquarū factæ. noua rerū facies, noua regio, ex altera parte Octauianum, Palma, Laurinium, ac cetera busta Cā-

Baccius.

Prospectus è Vesuuio in subiectā regionē vastatam.

paniæ, in primis Nolana Vrbs, quæ hostiles arietes olim eludere potuit; sed cōcussa nunc ob terræ motum arietatione tectorum penè corruit; incursionē hostium effugere potuit, non itē excursionē aquarum; natabant finitima oppida, pagi, villæ, vel sepulta iacebant hæc omnia; squalent adhuc ex agris multi cinere, atq; saxis operti. Iam mare versus horribile omnino spectaculum sunt Herculanum, atq; Pompeij. geminū exitium, ferè par ruina, quę non modò cāpos oppleuit, sed mare; idq; noua plaga cōtraxit. Atq; hoc quidē Oppidū ita de triūphali illa ab Hercule ducta boum pōpa dicti fuere Pōpeij, vt in omen funeris ea nō semel versa sit pōpa. armenta verò boum alium sortita sunt exitum, nēpe exusta flāmis, aut obtrita lapidibus. repetitū nunc est illud vulnus, ꝙ Tito imperante accepit, cum ex abrupto vertice ꝓfusæ scaturigines ignium regionem obruerunt, liquatis quoq; saxis, q̄ instar ferreæ spumæ furorē eius adhuc testantur incendij. quāquam tunc in scenicorū ludorum spectaculo considētes excussorū lapidū sepeliuit imber; vniusq; theatri cauea facta est totius ciuitatis vrna; nūc cōtra, noua quadā pietatis pōpa, oppidani sponte ad delubra se recipientes, tāquam victimæ apud aras Cœlitum cōciderunt. de oppido verò Resina nūc maxime illud Poëtæ carmen accinas.

Solinus.

Ecce venit Resina auiæ iunctissima nostræ,
Tristior illa quidem patris de clade Veseui.

Iouan. Pont.

sed cōe Campaniæ funus satis in superiore libro defleuimus. Horum igitur oppidorum, ac ceterorum adiacentium busta è sublimi illa montis specula contemplabamur, nam quæ ad incendium minimè pertinent loca, consultò prætereo.

Vesuuius q̄ diuersus nūc à seipso.

Differt igitur nunc à seipso Vesuuius pulcritudine, magnitudine, natura, atq; ingenio loci; qui .n., ob singularē sui speciē Veneri sacer erat, squalet nunc totus, atq; horret sulcis, quasi rugis exaratus exaruit; nuda, et deserta sunt omnia, deniq; q̄d esse pōt venustatis in cinere? quāquam calamistris in cinere calefactis ad pulcritudinē coma crispatur, sed nullam habet Vesuuius arborum comam, nec alia nunc illi cōuenit

Venus,

Venus, nisi q̃ dicebatur, vel Libitina, vel Calua, adeo totus est & cinere funestus, & glaber. De magnitudine verò, q̃d dicã? q̃ tanta erat antea, vt cũ illo Sapiẽtũ iudicio cõferri potuerit Athos, sic .n. de Vesuuio vir ille doctus in primis loquitur, *nubes ipsas, vt mons Athos, videtur excedere, nã propterea è sũmo illius vertice, vt cœlum fuerit serenum, in omnes Regionis adiacẽtis partes despicere vix aliquis potest*. itaq; de hoc monte illud Maronis vsurpare licet. Athos mons cũ Vesuuio collatus *Georg. Agric.*

Quantus Eryx, & quantus Athos. *Virgilius.*

quando & in Vesuuio, & in Eryce Venus culta. Athos verò cũ illo cõferri possit, nõ ꝑpter altitudinẽ solùm, sed propter incõmodum: Aetna .n., & Athos iã olim in molestię, atq; incõmodi ꝓuerbiũ abiere. vt ait Lucilius, quippe Aetna crebris incendijs, & maximis, subiectis agris, atq; vrbibus perniciem nõ semel attulit, & vastitatẽ; Athos ẽt, & ob ingentẽ celsitudinẽ sua vmbra molestus est, q̃ in Lẽmnum vsq; trecentis dissitam stadijs mittit, & nauigantibus impedimẽto erat anteq̃ perfoderetur à Xerxis exercitu, q; toto longè dorso protenderetur in pelagus. sed q̃ paruum erat hoc incõmodum, si cũ immanibus exitijs, q̃ Vesuuius intulit, cõferatur? atqui hunc ẽt montẽ perfodi multi operępretium putant, siue ad incrementum ærarij, q; inuentis, vt sibi persuadent, metallis fieri possit; siuè ad decrementum incendij, q; è planitie minus validũ deinceps esset erũpturũ. quippè montes, & receptacula spirituum specus habent, & venas plures materię ad incẽdiũ idoneę, & siphonũ instar eã incẽsã validius exturbãt. sed hoc labore Vesuui⁹ ipse nos liberat; sua .n. sese vi ipse ꝑfodit, imò verò defodit. iterum, atq; iterum incendia moliatur, se planè demolietur; ac discet posteritas, nihil esse tam celsum, q; cum aliena vis deest, ꝓpria nõ subruat. Deniq; nõ modò alter est à seipso Vesuuius, & forma, & magnitudine, sed etiã natura, atq; ingenio loci; quid .n. illo antea hospitalius? quid mitius, aut mollius? q̃ placido sinu excipiebat, atq; amplectebatur eos, qui à febris incẽdio euaserant? cõtra nunc quid illo immanius? tot mortalium strage, tot oppidorũ ruinis, tot agro- *A. Gellius.*

rum vastationibus factis. nempe ille nō modò lapidibus, atq; flamma metuendus, sed nomine quoq; nō vno ad timorē cōposito, siue Vesæuus, siue Vesuuius, hoc est fauilla. vnus mōtium sic infremit, sic exardescit, vt exhorrescat non vna pars mundi. mugitor a poëtis est dictus, & exustis anhelans visceribus, multò immanior eo, quē Hercules domuit, tauro, quippè mōs hic bicornis nō solùm exterruit mugitu Italiā, sed tāto cū impetu in Cāpaniā ruit, vt alterum cornu sibi cōfregerit, & cōminuerit. Integrā seculi materiā ad cladē paratam in vnam horā Vesuuius cōtulit. horam dico? immò verò vnum, aut alterū quadrantē. nō modò ille ex ore flāmam, sed è pectore tanq̃ ferri massam euomuit, vt hostilis instar exercitus vnus ipse ad stragē flamma, ferroq; sæuiret. ideo sibi spiraculum aperit, vt aliorum spiritum intercludat. sepultus iacet, & adhuc habet in supercilio minas, ēt funeratus se quandoq; cōmouet, suoq; motu incutit nobis metum. quamq̃ iā pridē furorē, quò intus ardebat, quibusdā notis significabat. Accepimus aliquando à pastoribus, ac rusticis, intermicare solitas è Vesuuio noctu flāmulas; quippe halitus siccus, & calidus è vaporarijs excitatus pugna nocturni frigoris exardescebat; quāobrē ēt fieri puto, vt, si erudito scriptori credimus, *hominum capita vespertinis horis magno præsagio circūfulgeant*. destitutus .n. vapor, qui ex humano corpore excernitur, calore Solis, vicinæ noctis appulsu per antiperistasim ignescit; qua suspicione Naturæ operantis vt flāma illa careret, q̄ olim diuinitùs Religionis Principes afflauit, matutino tēpore verticibus insedit. Est aūt hoc cōe Vesuuio cum cāpis Hesperijs, & Argeis, qui noctu, quamquam hoc in ipsis perpetuò fit, intermicant. & verò nuper huiusmodi è Vesuuio flāmulas p̄nūcias incendij ex oppidanis nō pauci se vidisse testantur. olim cū à Romanis contra Mysios pugnaretur, nō parum terroris incussisse dicitur Barbaris Domitius quidā, qui super cassidem arte quadam flammam, quam motu corporis suscitabat, velut ardenti vertice fulgurans, ostentabat, ne tantum fabulosè dictum de Latino Duce putemus.

Valer. Flac.

Anno 1626.

Plinius.

Cui

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram *Virgilius.*
Sustinet, Aetnæos efflantem faucibus ignes.

quantum igitur nobis terroris inferret, in hoc quasi Naturæ cõflictu, Vesuuius Chimeræ simillimus, siue monti, siue mõstro? qꝫ inter cetera hoc habuit ꝓdigiosum, ut in suo casu, ac ruina ualidius esset, ac sæuius. sit hoc immanitatis, illud ẽt fraudis; .s. apud eum exprimebatur tot prælis uua, qui esset opp̃ssurus oppida tot ruinis. feruebat in uinis, daturus flãmas. orientẽ ꝓfert nobis Solẽ, quẽ subitò, cum libet, extinguat. recipiebat, se curaturũ ægrorum corpora, qui Cãpaniam fœda strage lacerauit. nec terris se cõtinere potuit eius furor; nisi per spatia cãporum, quos incendit, in ipsũ pelagus ardẽs excurreret. atque hic est ille Vesuuius, qui amœnitate, ac sui specie ita lenocinabatur oculis. At. n. amphitheatri formã refert, scilicet vt ibi funebres ludos quandoque det sepultæ Campaniæ. oblectabat ea forma multos, mihi certè suspecta semper fuit; etenim iam pridem Vesuuius vt amphitheatrum fama efferret suum, theatrum flamma obruit Pompeianum. Præterea quid habet amphitheatrum, nisi cædes? cuius arena cruore gladiatorum madet, in quo belluarum inter se cõcurrentium pugna spectatur. atque vtinam hic tantùm ludus datus esset in amphitheatro Vesuuij cæde brutorum, non ẽt hominum. sparsit ille arenam, sed ardentẽ, in quam qui descẽderet cum flamma luctaturus, desperaret victoriam. quid nisi horrificum Natura nobis spectandum proposuit, cum in amphitheatri formam Vesuuium composuit? nã in huiusmodi loca prodire soliti, qui cùm luderent, aleã vitæ subibant, publicæ voluptatis hostiæ. scilicet extrahebatur e siluis fera, vt haberet in Vrbe feritatis magistros, atq; vt disceret ab homine inhumanitatem. dedit hæc spectacula (quis crederet!) Titus ipse, qui deliciæ hominum dictus; accessit hic ad Vesuuium post incendiũ, vidit excitatum à Natura multò maius, quam à se amphitheatrum; contemplatus est arenam, quam ille sparserat; & qui spectator fuerat lætus in suo, ingemuit in nostro. quid enim hic nisi cinis, & luctus? oportuisset hũc accedere,

Amphiteatri species in Vesuuio ominosa.

Dio.

cedere eo habitu, quo accedebat Commodus Imperator, qui in amphitheatri ſpectaculo non togatos, ſed penulatos adeſſe iubebat; penula enim vtebantur in luctu maximè, cum interea ipſe Imperator pulla veſte ſordidatus ſpectaret, gladiatorum ſcilicet ſtrages, & belluarum. ſed quam tu mihi belluam cum hac præſertim flamma conferes? num ab hac vlla ſpes fugę fuit? nũ declinatione aliqua potuit eludi? ſēper igitur illam in Veſuuio amphitheatri ſpeciem iure pertimui. legeram ēt, aut videram, alijs quoq; montibus, qui incendijs infames ſunt, huiuſmodi ineſſe formam. Mons eſt in regione Tarcatenſi Veſuuio quam ſimillimus. aſſurgit excelſus, & arduus; inferiora denſis nemoribus veſtiuntur, ſuperiora ex incendijs glabra, & horrida; in vertice crater hiatu vaſto in plures circulos circũductos maiores minoribus ad ſpeciem amphitheatri diſcedit; inde per æquinoctia maximè, certis flantibus ventis, cum horriſono mugitu flãma atro miſta fumo, & fauillis erumpit, & omnia latè loca cineribus cõplet: Sed quid opus eſt barbaras nationes adire? apud nos hìc in agro Puteolano eadẽ ſpectacula viſuntur; etenim Mons ille, quem ſuperiore ſæculo vis ingens ſpiritus incendium eluctati extulit, excitauitque, inſtar habet amphitheatri, leuiter à ſummitate ſe pandens cliuo. intus tanquã area eſt cum aqs, è quibus fumus ſulphurei odoris exhalat. Iam quid de altera loci appellatione dicam? Atria vocant oppidani Veſuuij inter vtrumque cornu planitiem. atqui fuit olim in more poſitum, in atrijs Maiorum fumoſas imagines diſponere, quas in funebri pompa deferrent: ita Veſuuius in eius incendij, quod ſub Tito contigit, fumo, gigantum imagines, qui quondam hanc regionem incoluiſſe dicebantur, expoſuit, & quadãmodo protulit in Campaniæ funere. Nam quid ego de cratere ipſo dicam, vnde tanta uis ignium eſt effuſa? niſi quod alij ſcripſerunt. *flammam Veſuuius reddit ità, vt in eo ſuffimenta cuiuſuis generis fieri videantur*, præcipua tamen illa ſunt bituminis, atque ſulphuris. Aram ēt alter appellat, habemus igitur apud nos Aram, quæ tanta eſt, vt apud eam mactatio non

Hiſtoria India.

Dio.

L. Florus.

non modò tot milliũ ex armentis,& gregibus animalium,ſed ẽt hominũ facta ſit. molliſſimum antea Cœlũ adhuc nidore victimarum horret. habet Ara hæc tantũ cineris,vt eo compleuerit ẽt exteras regiones, ac maria.

Deniq; ſi cũ ceteris montibus Veſuuius conferatur, viſus eſt Sapientibus, *Aetnæ ignis imitator*. præclarum verò ſibi ꝓpoſuit exemplum ad imitandum. cum Aetna de immanitate certat, & vincit. quippe iaculatur hic ſaxa, ſed lõgius; diffundit cinerem etiã largius; tonat porrò ruinis magis horrificis. immane quiddam ſe narrare putauit ille, qui dixit, *Aetnam in tantum flagrare, vt quinquagena, & centena millia paſſuũ eructetur arena globo flammæ*.& iterum, *Aetnæ fauillam Tauromi-nium, & Catinam vſque perueniſſe ferventem, fragorem verò ad Maronem, & Gemellos colles*, quantò Veſuuius uel immanior, uel prodigioſior? cuius cinis ſtatim non modò ultimã Apuliam, ſed Pannoniam; nec Adriaticum, & Aegæum modò mare, ſed pontum texit Euxinum; cuius item montis fragor ad trecenta millia paſſuum eſt auditus. hoc etiam immanior Veſuuius, quàm Aetna, quòd hæc neminem fallit, cum ferè perpetuò flagret, quamobrem dictũ eſt *Vernaculum monſtrũ*, at Veſuuius clandeſtinis nos inuadit inſidiis; incautos, nec opinantes occupat: latet ignis ſub herba. immanior illo eſt Aetna mole, non damnis. occìdit quidem Aetna ſuperioribus annis præſtantem quemdam medicum, ad craterem accedere auſum; Veſuuius alterum in hiſtoria inſignem, alterum in poëſi. Iam ambo, quò maiores egerunt moles, eò minores ipſi ſeſe demoliuntur; neq; enim audiendus eſt quidam è philoſophis, qui falli eos dicebat, quibus Aetna diminui uideretur, idq; extinctæ propè iam flammæ, atque abſterſæ fuligini tribuendum eſſe. ſed Aetna ſui teſtis eſt caſus depreſſior in dies, doletq; eripi ſibi aſpectum Veſuuij, quẽ habebat imitatorem, quẽq; antea deſpectabat altiſſimè; Porrò ſi religiones, aut potius ſuperſtitiones conſideres, eas ità olim diuiſerunt hi mõtes inter ſeſe, ut alteri culta ſit Venus, alteri Vulcanus; quanquam, ſi ſqualentes agros hìc cernas, &

[Margin notes: Veſuuius cũ Aetna collatus. / *L. Florus.* / *Plin. ll. 2. & 3* / *Oroſius.* / *Franc Nigrũ. Pinium.* / *Baſſum.* / *Seneca.* / *Fazzellus.*]

Virgilius. Claudianus. & sepulta cinere oppida, uidebitur & sequior Vulcano Venus, & fœdior. Ad hæc illi Enceladus, huic Alcyoneus gigas subiacet. montis utriusq; uorago in immanem altitudinem dehi- Iustinus. Cardanus. scit. ambo è cratere, cum uitibus abundent, propinant flammas. his fomitem sufficit uicinum mare crassum, & pingue, quod etiam fluctibus compellit spiritus in specus, qui intus agitati luctantur, & excādescunt. Cōuenit item cū Aetna Vesuuius, dum non modò locum præbet opportunum flammis omnia depredantibus, sed fugitiuis etiam, atq; raptoribus. hinc illæ gigantum fabulæ, qui quondam ad hæc loca grassati sint; quemadmodum, & Cimmeriorū, qui apud Cumas ex raptò viuere soliti, sub humo delituisse crediti sunt. etenim usq; eò mortalium peruicacia effrænata est, ut ea ipsa, q̄ putantur Inferorum uel ostia, uel uaporaria, non modò receptacula flagitio sint, sed arces, atq; perfugia. accenditur cupiditas iis incendiis, quæ, ut illam extinguant, excitantur. q̄ritur ad sceleris asylum locus supplicij, & publicum Dei tribunal latebra maleficij est; testatur id non modò monumentū marmoreum Herculani positū de expurgatis vijs, quæ infames erāt latrocinijs, sed ēt olim Spartaciū bellum. deuouerat Spartacus, ac ceteri eiusdem fæcis homines Romanam Vrbem flā- L. Florus. mis; scilicet, *prima velut Ara Vesuuius fuit*, eò se recepit, vt ex ijs cineribus, ignisq; vestigijs maiores æstus animo conciperet, & ardentiorem inflammandæ Vrbis cupiditatem; vbi cum obsideretur à Clodio Glabro, per fauces montis delapsus vitigineis vinculis, solutus est metu. ità Vesuuius ipse Campaniæ vastatoribus, atq; prædonibus, & viam strauit, & præsidia suffecit; ijs enim ad imas descendere radices, & subito impetu nec opinantis hostis castra rapuere. verū Spartacus is à Romanis deinde agitatus, cum fugam in Siciliam pararet, hoc est è Vesuuio ad Aetnam confugeret, oppressus est. habet .n. & Aetna, vti dicebam, latibula fugitiuorū, atq; Strabo. latronum; Ac nescio quid Spartiaco bello simile, ac fortasse memoratu dignius in eo genere de Aetna quoq; accepimus. narrat Strabo, sua ætate Selurum quendam nomine fuisse, q

cum

cum agrestium hominum manum comparasset, omnia, quæ circa Aetnam sunt loca, depopulabatur; nec minus, quam ipsa flamma, vastabat. is verò iactabat, se esse Aetnæ filium, & sanè parentem aliqua ex parte referebat damnis, atq; exitijs, vastatione agrorum, direptione Vrbium, & oppidorum; tandem à Romanis captus, nouo quodam, sed satis idoneo supplicij genere affectus est; Constitutum erat in amphitheatro excelsum, & ingens tabulatum, quod Aetnam montem mole, ac forma exprimebat; superiora loca nuda fingebantur; tantùm cineribus tecta, ac niuibus cooperta; inferiora nemorum, atq; omnis generis arboribus consita: supernè videbãtur è Cratere profundi flammę, cinis egeri, fumus evolui. omnia mira arte perfecta. huc accessit, vt tota moles ita esset extructa, vt, cum libitum esset, repente quasi subito terræmotu labefactata corrueret; infernè verò in amphitheatri cauea immanissima erãt genera belluarũ non ficta, sed vera, quas acuerat fames. igitur supra hoc tabulatum tanquam in Aetnæ supercilio positus est is, qui Aetnæ filiũ se dictitabat, vt parens carnifex prolis esset; cum repente laxatis compagibus præcipitans Aetna Selurum filium, & ruina oppressit, & laniandum obtulit belluis, quas ad furorem ipse ruinæ sonitus stimulauerat. Quid hìc in Vesuuio nuper? iam supra narraui, vnũ ex ijs, qui regionẽ latrocinijs infestabat, infelici arbori, ad quam, vt ruentem è mõte cinerem vitaret, accurrerat, pependisse suspensum; atq; auidissimæ cupiditatis dedisse pœnas igni, qui bellua semper est habitus inexplebilis.

Supplicium cuiusdã, qui se Etnæ filiũ dicebat.

Herodotus.

Sed libet rem altius repetere, atq; vtriusq; Montis ortus inter sese conferre. enimverò sunt, qui existimãt, crebra ipsa, quæ ferè per oẽs ætates extiterunt incendia, perpetua cinerum eiectatione, montem Aetnam extulisse; atq; id inde conijciunt, q̃ tota eius materia nihil aliud esse videatur, quã incomposita, ac suspensa in se moles cinerum, pumicum, atq; lapidum. quamobrem nonnulli, & hunc Vesuuiũ, qui Aetnã dicitur imitari, eundem ortum habuisse suspicantur; præsertim cum proximè in Puteolano agro, eius rei exemplũ extet,

An Mõs Vesuuius primùm extiterit ex incẽdio.

Anno 1538. *Simon Portius* Mons è cineribus, qui è terra erupere, conflatus. Ac multò maior, quam de Aetna, poteſt de Veſuuio ea eſſe ſuſpicio, cũ nomen huic à fauilla ſit. Neq; verò ignoras varios tradi Mõtium ortus. *vide Scaligerum.* Ac primò minimè audiendi ſunt ij, qui Aſtrorũ vi materiam attrahentium, queãmodũ ferrum trahitur à magnete, Montes excitari dixerunt; cur .n. non eorundẽ Aſtrorum curſũ ſequuntur? At verò ex Philoſophis alij alias afferunt cauſſas, *Cardanus.* in primis terræmotum; vbi ſuperficies, ita ſolida eſt, atq; compacta, vt ſcindi facilè nequeat; quippe tunc qui ſublatet ſpiritus, concitatus maximè pugna frigoris, agitatuſq; eluctatur, attollitq; in ſublime tellurẽ. *Montes quot modis ortum habere quidam putent.* quoniam verò huiuſmodi motus plerũq; iuxta mare fiunt, propterea quòd fluctus ſpiritum obſident, atq; concludunt obſtructis vijs, iccircò apud mare potiſſimum aſſurgere Montes putant; ex limo autẽ glutinoſo, ac pingui, qui agitatione defertur vndarum, caloris vi concreſcere lapides, ac metalla, quibus maximè Montes abundant; hinc in eis cerni, dum effodiuntur, ſæpè conchylia, teſtudines, oſtreas, ac partes ceterorum animaliũ in mari degentium, immo verò aliquando inſtrumenta ipſa nautica. deſidere interim valles, vnde Montis ſe moles, & materies extulit. hanc vim ſpiritus immanem in extollenda tellure, ac nouis Montibus ſubſtruendis ſatis luculenter, & enucleatè Poëta ille deſcripſit, qui Sapientum iudicio, & dulcis, & ingenioſus eſt habitus.

Apud Georg. Agric.

Eſt prope Pittheam tumulus, Troezena, ſine vllis
Arduus arboribus, quondam planiſſima campi
Area, nunc tumulus; nam (res horrenda relatu)
Vis fera Ventorum cæcis incluſa cauernis
Expirare aliquà cupiens, luctataque fruſtrà
Liberiore frui Cœlo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec peruia flatibus eſſet,
Extentam tumefecit humum. tumor extat, & alti
Collis habet ſpeciem, longoque induruit æuo.

Iam idẽ ſpiritus, ſicut incluſus quaſi carcere, dũ erumpit, Mõtium moles egerit, ita cum liberè foris expatiatur, nactus infinitam

finitam alicubi arenam, congerit in vnum locum, atq; aggerat; ita quoq; colles assurgunt, qui sæpe concrescunt, ac vetustate durescunt; quod accidit in primis anno septimo, & decimo Caroli quinti in Syria iuxta Tripolim; & in regione Lunæburgensi nonnunquam fit. Neq; spiritus modò, inquiunt, sed aquæ nonnunquam montes extruũt, siue in alluuionibus, cum concitati fluctus accessu, recessuque plurimum materiæ afferunt, atq; compingunt, eamq; attollunt in cumulum, siue cum torrentes, ac fluuij primò terram mollem proluunt; deinde proruunt, ac rapiunt duriorem, saxa quoq; deuoluũt; tùm locum multis sæculis ad mirandã altitudinem excauantes, ex vtroq; latere ingentem efficiunt eminentiam, ex qua deinde terræ partes assiduis imbribus resolutæ, extractæque frigoribus delabuntur; saxa ipsa humore mollita in subiectã cauernam decidunt; quod fit vsq; eò, quoad præceps eminentia fiat decliuis. hinc Montes penduli ferè deorsum sunt, cliuos habent, supernè fastigiati, & quadam quasi pyramidis forma, cùm aut vi spiritus exitum eluctantis tellus extuberat, aut agitatione Ventorum arenæ cumuli attolluntur, aut superiora emollita vis imbriũ ad ima prouoluit. Verum.n.verò, vt vniuersè de hoc genere loquar, aliorum doctissimorũ hominũ sententiæ semper adhæsi, q. putant, idẽ esse generationis Montiũ caussam, ac Cœli, maris, fluuiorũ, ceterarũq; Mundi partium indagare. quẽadmodũ .n. hæc sũmus ille, & sapientissimus Artifex ad varia mortaliũ cõmoda pcreauit, ità & Montes. quamobrẽ facilè adducor, vt credam, eadem Montiũ, præsertim eorũ, q. in immanẽ altitudinẽ assurgunt, q̃ totius Orbis terrarũ, fuisse natalia, atq; eos tunc primum se ostentasse, cũ aq̃ Dei nutu discretæ in terræ specus se penitùs abdiderunt; neq; illos audierim, qui in cõmuni eluuione terrarũ id factũ putant, ac tũ primũ aq̃s in mare pcipitantibus extulisse se Montes. enimverò, cur tãdiù Orbis terrę cauerit Montiũ vel cõmodis, vel ornatu? q̃tũ .n. conferunt illi siuè ad aspectus gratiã, vt pp̃ter venustatem Vesuuius fuerit Veneri sacer; siue ad regionis salubritatẽ, vt hanc ob caussã

Cur montes spiritu, vel aquis extructi ferè pyramidati sint. *Greg. Agric.*

Sententia Auctoris de ortu montiũ

Damascenus. Septalius.

eò, qui à morbis conualuerant, se conferre sint soliti; siue ad cohibendũ Ventorũ impetũ, vt iccirco deinceps importunũ metuamus mare, cum ijs antea Vesuuius altior immani dorso, atq; vertice se opponeret; siue deniq; ad rerũ, quæ à terra nascuntur, fertilitatẽ, & copiã, qua hæc maximè pars Cãpaniæ abundabat. quid ꝙ, vt generatim loquar, nisi cum Orbe terrarũ recens nato Montes statim se extulissent, malè multis arboribus ꝑ tot sæcula consultũ fuisset, quarum nonnullæ colles amant, & perflata Ventis iuga? iam quænã præcipua matrix fontiũ, atque amnium præter Montes? adde, vt quidã ingeniosè scripsit, *Mõtes à Natura prouidè factos ad quasdã compages telluris visceribus densandas, & minimè quietas partes durissima sui materie coërcendas*, cuiusmodi præsidijs, q̃ tellus magis indigebat, quam Cãpania? q̃ creberrimis quati motibus solet; q̃quã hoc tẽpore totius viciniæ tremor, peruerso ordine, à concusso monte Vesuuio fuit. Cũ igitur montes tãq̃ concamerationes q̃dam in ædificijs sint, hinc fieri nonnulli putant, vt inferiora se se magis, quam superiora ꝓtendant, ad telluris videlicet partes constipandas. q̃quã sunt qui aliã afferunt caussam, cur pleriq; montium fastigiati sint. putant .n. materiam lapidũ, ex quibus mõtes extructi sunt, esse sicciorẽ expirationẽ cum humoris glutino, ac ꝓinde cũ illius ꝓpriũ sit attolli sursum, mirum non esse aiunt, cur montes in pyramidis figuram desinant; atq; hinc ẽt fieri, vt quamuis Sole, ac pluuijs atterãtur, nihil tñ de altitudine deperdant, nec extabescant. nisi dicas, cum res humanæ sint obnoxiæ mortalitati, ideò à Natura excitatas esse in Orbe terrarum has quasi pyramides sepulcrales; & cum montes in primis ardere soleant & pyras habere, pyramidum quoque figuram satis eis esse accõmodatã. Ac Vesuuius quidem primùm in vnum fastigium assurgebat, vti diximus, sed incendio desidentibus medijs, plures vertices extiterunt.

Montes quẽ ad finem à Natura excitati.

Plinius.

Cur montes à Natura excitati ferè pyramidati sint.

Fallopius.

Ceterùm neq; hic mons, neq; Aetnæus iccirco ex incendijs extitisse dicẽdi sunt, quia pumicosi, atq; cinerei; sed eos, post coactam materiam, & accensam, excoxit crebra, & ma-

xima vis igniũ, Aetnã in primis ferè ſemper deflagrãtẽ. Atq; hæc de ortu Veſuuij dicta ſint. nunc inquirendum eſt, vnde illi tot ſubterranei ſpecus, q̃ prõptuaria ſunt fomitis inflammandi, ac receptacula ſiue halituũ efferueſcentiũ, ſiue Ventorum ignem exagitantium, quibus è locis horrendi mugitus exiſtunt, quoties monſtrũ illud, ardente Chimæra maius, Veſuuius parturit. ſanè fabulati ſunt Veteres, has ſpecus effoſſas quondam gigantum opera, quorum Princeps, & Dux fuerit Beſbicus quidã, à quo nonnulli, hunc montem Veſbiũ dictum putant. gigantes .n. legimus excauaſſe littora, perq; maria deuoluiſſe ſaxa immania, vt oſtia Rhyndaci fluuij clauderent. nos verò, qui rationibus, non fabulis ducimur, eas horum ſpecuum cauſſas exiſtimamus, quas in ſuperioribus libris accerſiuimus à Natura; & quas ille, qui de Aetna ſcripſit, complexus eſt carmine, ita terræ cauernas rimatus. Ambr. Nol.

. . . . . *non omnis in arctum,*
Nec ſtipata coit: ſiue illi cauſſa vetuſta eſt, Auctor Carminis de Aetna.
Nec nata eſt facies; ſeu liber ſpiritus intra
Effugiens molitur iter; ſeu lympha perenni
Edit humum limo, furtimque obſtantia mollit;
Aut etiam incluſi ſolidum exedère vapores,
Atque igni quæſita via eſt, ſiue omnia certis
Pugnauere locis.

Iam illud vltimò quærendum eſt, vtrum ita Veſuuius integris ſæculis deferueſcat, vt nulli ſuperſint penitùs in viſceribus latentes igniculi. demiror aliquos ita opinari. mihi facilè perſuaſerint nobiles ſanè ſcriptores, qui hunc montem aiunt, *fontis ignes habere maximos*; & qui *perpetuam fornacem vocant*, viri quoq; vel religione præſtantes, qui Aetnã, & Veſuuiũ *indefeſſis ignibus flagrare* dicũt, vel religionis ipſius ac ſapiẽtiæ magiſter, qui ſingillatim Veſuuiũ *intus ſemper ardere* ſcripſit; ꝙ Phyſici ipſi, qui his de rebus ſcripſerunt, pluribus oſtendunt, docentq; *cum perpetua ſunt incendia montiũ, ſignificari nullã eſſe obſtructionẽ viarũ, ſin per interualla tẽporũ ſe ſe efferant, inopia fomitis remiſiſſe de flãma, neq; ad ſuperiora euaſiſſe* Dion. Caſsiod. Pacianus. S. Thomas. in Boet. Greg. Agric.

ſiſſe

Io. Baptista Porta.

ſiſſe; nihilominus viſcera intus ſemper ardere. & certè vaporaria ipſa, quæ veſtigia, immò reliquiæ incendiorũ in Veſuuio ſupereſſe ſolent, haud dubia ſunt latentis ignis indicia. itaque Veſuuius ſubinde fœdus iccirco ferit, vt immanius feriat; poſcit inducias, vt copias reſtauret ad bellum; interim ille inteſtino, vt odio, ità igni clam exæſtuat.

Iulianus cũ Ætna collatus.

Greg. Naz.

Iuuentus cũ Veſuuij flãma collata.

Hieronymus.

S. Thomas in Boet.

Quãq; in hac calamitate, noſtra potius incuſanda sũt vitia, quæ Veſuuius ſuis quodãmodo repræſentat incendijs, nã vt Nazianzenus antiſtes Aetnã exardeſcentis in religionẽ Iuliani, ita Hieronymus Veſuuiũ ebriosæ iuuentutis dixit imaginẽ. eius .n. eſt illa vox, *non tantis ardoribus Veſuuius æſtuat, vt iuueniles medullæ vino plenæ.* nẽpe ſciebat, illum & vitiferum eſſe, & Veneri fuiſſe ſacrum. Adde teſtimonium ſanctiſſimi, ac ſapientiſſimi ciuis Thomæ Aquinatis, qui cùm auaros pecuniæ cupiditate inflãmatos, tùm inuidia flagrantes cum ardente Veſuuio confert: nẽpe *ſicut ignis Veſeui montis ſemper ardet, ità auari ardent in concupiſcentia bonorum; & ſicut ignis erumpens quandoq; conſumit loca vicina; ſic inuidi nocent verbis, ſi minus poſſunt factis.* alludit, opinor, ad linguas illas, q̃ in Veſuuio, dum conflagrat, igneæ ad perniciẽ vibrant. Quid mirum igitur, eius ignem cum Tartareo ab alijs fuiſſe collatum, quãdo improbitatis eſt typus? culta olim hìc Venus eſt, cultus Hercules pellicis amore flagrans; expiari igitur is locus, q̃mmodo debuit elementis ad hoc maximè accommodatis, igni, & mari, quæ ambo euomuit, immo, ſi mos ſpectetur, etiã ſulphure, cuius in luſtrationibus apud Veteres vſus frequẽs fuit. in eius lucis Satyri choreas ducere, & ſaltare ſoliti dicuntur, reſpõdeat illecebræ terra ſubſultans. ad prædam, ac latrocinia ibi latebra erat; nudus ſit, ac ſpoliatus arboribus locus. Ceterùm, quid aliud egit Veſuuius, niſi q̃ paruit Vniuerſitatis Principi, ac ſummo Iudici? qui Naturæ obſequentis miniſterio, cum lubet, vtitur, vt duriſſima hominum ingenia tanto certè igni emolliat. tanq; amentatas nobis Veſuuius dedit haſtas, quas ad configendam conſceleratorum amentiam oratorijs lacertis intorqueremus. quis nuper non

Martialis.

eſt

est admiratus quantos in nostris animis motus effecerit Vesuuius suo? non tã altè se extulit eius flãma, q̃ ciuium ardens pietas. inter Sirenis ipsius cantus, quanti nunc gemitus auditi? sub hoc tam molli Cœlo, q̃ dura supplicia sunt sponte suscepta? An verò placuit rerum Romanarũ scriptori de Vrbe à Gallis incensa ita loqui, *Incendium illud, quid aliud egit, nisi vt destinata hominum, ac Deorum domicilijs Ciuitas non deleta, non obruta, sed expiata potius, & illustrata videatur?* immo verò illud addere, *agere grates Dijs ipso tantæ cladis nomine libet, q̧ pastorũ casas ignis ille, & Romuli paupertatẽ abscondit.* nos, quibus est persuasum, hæc quæ accidunt in Natura, ab eius auctore Deo vno, veroq; ad animi salutẽ dirigi, cur non putemus, hoc igni Campaniam, quæ inter cetera ornamenta, tot delubris, hoc est Cœlitum domicilijs abundat, expiatam potius, & illustratam fuisse, quã oppressam, atq; deletã? eodẽq; incendio factum, nõ vt absconderetur, quæ tunc erat Romana paupertas, sed potius, vt paterent Neapolitanæ ciuitatis religio, ceteræq; virtutes, quæ veræ sunt opes, quin ẽt ipsæ quæ certè vocantur opes, atq; diuitiæ in ꝓfugos largiter effusæ, præter eas, quas ꝓuentu maximo frugum parens postea protulit tellus. At immanis est facta mortalium strages. audio, sed concussit se antea Vesuuius, quasi excutere conatus à se incolas; sed inciderunt hi vltro in flãmas, ne patrios relinquerẽt focos. Illud verò nonne beneficij loco habendum, q̧ nisi concitatus ille spiritus, atq; incensus exitum hic inuenisset, actum esset de Patria, quæ funditus desedisset; nunc omnium salus, ac vita pretio vitium stetit. ab illo cinere viuimus, ab illo spiramento spiramus. Herculanum in tot exitia, quasi monstra, incidit, ne in nos illa sæuirent. põpa nostri funeris repensa est funeratis Pompeijs. Sed quanta tandẽ illa ipsius incendij gratia? si quidẽ cum sulphur aẽrem digessisset, Natura, ne diceretur nouerca, sed mater, suauissimum nectar in arborum, quę supererant, frondes expressit. cõpensauit suo nectare nostras lacrymas, ità quę mella durauerat in ęra, aẽrẽ, quẽ etiã effecerat æreũ graui cinere, ac ferrugineum, postea liqua-

L. Florus.

Vtilitas ex hoc incẽdio.

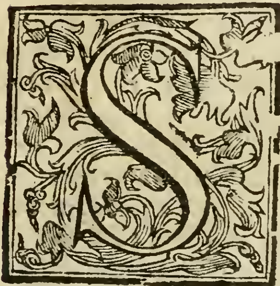
liquauit in mella, vt nouis Campania delitijs pasceretur, quā fuerat flāma depasta. deniq; nūquā verius Vulcanus est Mulciber dictus, quā cum nos suauissimo rore demulsit. Atq; vt rem omnem breui complectar. ità Vesuuius nube cinerea Solem eripuit, vt sui decremento iam diē nobis reddiderit auctiorem; quippe Solē ipsum, qui ex eius iugo summa hieme nascitur, nunc, quia decreuit humilior, citius huic Vrbi ꝓfert. porrò ità turbulento exarsit incendio, vt sopitā excitarit, inflāmaritq; pietatē. nēpe ex illa flāma montis est oborta lux menti: cum sulphuris, ac bituminis odore nos afflauit, tunc maximè aræ tēplorum thure fragrarunt; cum regionem terræmotu concussit, tunc virtutē corroborauit, atq; firmauit. sparsit arenā, vt fit in lucta, sed in ea declarata victrix est Pietas. cinerē fudit, sed religio reuixit. mugitus edidit auditos quam longissimè, sed nostri gemitus peruaserunt Cœlum. Campaniam lapidibus, ac telis igneis vulnerauit, maximamque fecit mortalium stragem, sed demum vnius ex Immortalibus exiguo sanguini cessit.

Hæc habui (Præsul illustrissime) quæ de incendio Vesuuij dicerem. emergere nunc vellet oratio ex illa fuligine, & in tua virtute, gloriaq; versari, quò certè nitidior appareret; sed nolunt immortales laudes tuæ confundi cum cinere. libet. n. ad hoc Plautinū illud accōmodare: huius modi *sermones nō quæritant cinerem*. alium aliquando magis idoneum nanciscar locum. Iam si decrescens in dies Vesuuius tantam suffecit dicendi materiem, quantam sufficiet exaggerata virtus tua cum honoris etiam incremento? ardet interim Patria, mihi crede, desiderio tui, quæ non arsit incendio. quicquid mœroris calamitas attulit, tuo deponet aspectu. cum ad nos perueneris, demiraberis tu Vesuuium minore fastigio, admirabitur ille te maiore. macte esto, quà religione, quà gloria, dum ille decrescit, quà mole, quà flamma. Neapoli. Campaniæ Cineralibus.

Plaut. in Mil.

FINIS LIBRORVM.

IO. BAPTISTAE MASCVLI CHRONOLOGIA INCENDIORVM VESVVII, ET EPHEMERIS VLTIMI.

Vperiora quoq; Incendia Vesuuij ex antiquitatis ruderibus eruere aggredior. res erit eruditis viris non ingrata, difficilis tamen, quia vetustate obscura, & ipsa Vesuuij fuligine inuoluta, cinereq; contecta; vt mirum non sit, à nonnullis, qui hac de re scribunt, multa confundi; quid .n. distincti afferas, vbi oculis quoddam Chaos offunditur, fumida nube Vesuuiũ ipsum tegente? sed poterit noster fortasse labor, *ex fumo dare lucem*. Seorsim igitur Chronologiam instituo. q̃quam .n. Incendia ferè omnia percurri, cum superiora contuli cum hoc vltimo; tñ, quia incerta nunnulla sunt, & controuersa, quæ cursum orationis impediebant, ea diligentius hìc examinãda esse duxi. Quæ verò in singulis incendijs acciderint in Orbe terrarũ siuè læta, siue tristia, ea cõmemorare superuacaneũ est visũ; præsertim cum non panca dicta sint, cum de prognosticis huius Incendij agerem. tametsi hoc ego semper de Vesuuio sensi, quod scriptor ille de Ætna, cum dixit, *Aetnam non tam mala portendere solere, quam inferre*.

Horatius. *Lib. 9.* *Lib. 8.* *Orosius.*

Ac primò quidam sunt, qui putant, ante illud incendium, quod Tito imperante contigit, Vesuuium nunq̃ conflagrasse. lapsi sunt in hoc nonnulli viri docti, & quod magis miror, etiam ex antiquioribus, nam Sextus Aurelius Victor ità scriptum reliquit, *Titi tempore Mons Vesuuius in Campania ardere cœpit*, nisi fortè hoc iccirco dicat, quia apud vulgus obliterata iam erat, atq; deleta memoria veterum Incendiorum; vel cœpisse dicatur ardere, quia post illud incendium, *singulis ferè annis hæc fieri solita*, vt ait Dio, tametsi mitius. sanè vt PseudoBerosus ille sit, qui ab heroicis vsq; temporibus huius Montis incendia repetit, qui tñ non contemnendus auctor est. vt Strabo tantùm coniectura nitatur ab

Maiolus, & alij redarguuntur.

Vesuuius cœpit ardere ante Christũ natum.

Annius.

Lambinus.

excisis igni lapidibus, quæ certè satis firma est, vt Georgio Agricolæ videtur. vt Lucretij locus de Veseuo suspectus non nemini sit, nè Misenum legi debeat, cum tñ vix credibile sit, productã à Marone imitatore Lucretij eius nominis primam syllabã, quæ fuisset ab illo correpta. vt Flori verba de cauis Vesuuij locis, vnde Spartacus sit elapsus, non omninò persuadeant, cum certè rem probabilem faciant; at legi debuerunt Diodorus, Vitruuius, Tertullianus, qui apertissimè affirmant, ante illud incendium, ꝙ sub Tito contigit, exarsisse Vesuuium. Diodorus igitur, qui ante Christum natum sub Cæsare Augusto vixit, lib. 4. de Herculis in Campaniam aduentu ità loquitur. *Campus quoq; ipse dictus est Phlegræus à colle, qui olim plurimum ignis instar Aetnæ euomens, nunc Vesuuius vocatur, multa seruat antiqui ignis vestigia*. non modò ignem euomuisse, sed plurimum affirmat, idq; antiquitùs. & cum *Aetnæ instar* dicit, indicare videtur ẽt hũc nõ semel more illius cõflagrasse. Aduertendum est aũt in Græco legi οὐεσούσιον errore, vt opinor, typographorum; pro β. substituto σ. ob similitudinem, nam si paullò inferius lineam superiorem deflexeris . β. erit σ. Legi quoq; debuit Vitruuius, qui etiam ante illud incendium Titi sub Tiberio vixit, eius verba sunt lib. 2. c. 6. *non minus memoratur antiquitùs creuisse ardores, & abundasse sub Vesuuio monte, & inde euomuisse circa agros flammas; ideoq; nunc qui spongia siue pumex Pompeianus vocatur, excoctus ex alio genere lapidis, in hanc redactus esse videtur generis qualitatem*. non de quolibet igne loquitur, sed de exaggerato, & abundanti; cum ait, *abundasse ardores*. Deniq; inter Scriptores nostros legi debuit Tertullian⁹, qui, etsi post Christum vixit, tamen satis apertè ostendit, antea Vesuuium exarsisse, vt mox dicemus.

Locus ab auctoritate.

Quamquam, ẽt si locupletissimis his testibus carerent, admonebant eos, qui hæc negant, veterum Incẽdiorum, ipsa huius Mõtis, ac Regionis nomina, quippe (si Annio credimus) appellata est iam olim a Ianigenis hæc Regio *Palensana*, quam vocem latinè interpretatus ait, apud Hebræos *Pilam*, & *Palen ostium, vel originem percussionis significare, Esan verò & Esai ignem*. dicitur aũt ostium, seu ianua incendij, quia ex hoc loco, qui latet abstrusus, ignis aliquando erumpit. quod si verum est, Incendij ianuæ nemo aptius opponi potuit, aut debuit, quam Ianuarius. sed hæc Etymologia, quã affert hic scriptor, indigere videtur censura. quippe apud Hebræos neq; Pila, neq; Palẽ significat ostium siue originẽ percussionis; ignis verò apud ipsos dicitur *Es*, non *Esan*, aut *Esai* Fateor quidem, si mista nomenclatura sit, ex Græca voce πύλη,

Locus ab Etymologia

Vnde dicta hec regio palensana.

Pyli

Pyli, quæ ostium significat, & ex Hebraica אש *Es*, quæ ignem, dici posse ostium incendij, sed appellanda esset *Pylensana & non Palensana*. Igitur mihi magis verisimile videtur, hanc esse tantum Hebraicam vocem inuentam quidem à Ianigenis, hoc est à posteris Noe, qui Ianus est dictus, nempè inter humanum genus extinctum, & instauratum positus quasi bifrons; cōpositam tū ex verbo פלא *Palà*, quod est *absconditum esse*, *seu latere*, & ex nomine אש *Es*, quod, vti dicebam, significat *ignem*. producta deinde a Latinis dictione, vt a Cumis fit Cumana regio, sic *à Palès* fieri potuit *Palesana*, sic.n. appellanda videtur potius, quam *Palensana*, quia ignis Hebraice, vt dixi, non dicitur *Esan*, vt putat Annius, sed *Es*. nisi dicas literum *n* postea in Palensanā irrepsisse, vt tempus & vulgus corruptor est dictionum. Addo, si mauis, coniecturam alterius nomenclaturæ, quæ optimè declarat Vesuuij naturā, videtur .n. deduci ēt posse vox *Palesana*, ab alio fonte item Hebraico, hoc est a verbo פלש *Palàs*, quod est *Cinere inuoluere*, *atque conspergere*. quo verbo vtitur Ieremias vates cap. *6*. *conspergere cinere*. Ezechias item c. 27. quasi *Palesana* sit Regio *conspersa*, *siue inuoluta cinere*, ac certè Vesuuius cineris maximè effusione inter ardentia cetera loca insignis est. Nomen igitur ipsum huius loci a priscis temporibus acceptum indicare videtur, iam tum conflagrasse Vesuuiū. præter hoc admonent ēt veterum Incendiorum alia duo huius Montis nomina, quibus item ante Christum natum est appellatus. quippe. *Phlegra* dictus à Græcis, vt colligitur ex Diodoro, quasi ardēs. φλέγειν .n. *ardere* est. Deniq; latinum ipsum nomen antiquum Vesuuij idem indicat. *Vesuuia* enim dicta est a Veteribus fauilla; quamobrem nonnulli suspicati sunt, hunc montem ex incendio extitisse, atq; ex flamma primùm prodijsse in lucem; Atq; hæc tria nomina certè multò ante illud Incendium sub Tito fuere; tametsi Ambrosius Nolanus multa de hoc nomine, vt puto, fabulatur, cum ait, eum à Galeno appellatū fuisse Lesbiū, quod olim Lesbij relicta patria huc se contulerint. Lesbij .n. vt est apud Solinum, aliquando imperium maris tenuerunt; vel iccirco Vesuuio nomen hoc impositum, quòd, quemadmodum Lesbij insignes erant fœditate verborum, vnde parœmia, *Lesbijs digna loqui*, ità ille aperto ore cineres, ignesque eructans Campaniam fœdet. q̃quā idem Ambrosius fatetur, in alijs Galeni codicibus legi Vesuium siue Besbiū, non Lesbium, sed opinatur ità dictum a quodā Duce Pelasgo, qui hìc damnatus exulauerit; esse autē nomen viri proprium Besbium ex Stephano colligit. vel certè a Besbico gigante, qui nomen indidit ēt insulæ prope Cyzicum,

R. Mardochai Pagninus.

Vesuuij etymon.

zicum, a quo cũ Socijs hic Mõs sit excauatus. deniq; risum mouet alia, quã refert, huius nominis origine; cum dicit; Vesuuium ex tribus constari vocibus, nempe ex particula *Ve*, quæ ad incrementum rei significandum addi solet apud Latinos, & dictione, *sùs*, quæ motum ad superiora ostendit, & *via*; vt Vesuuius idem sit, quod mons, ad quem ardua sursum via fit, quod nomen multò magis Ætnæ, Olympo, ac multis alijs montibus celsioribus ipso Vesuuio conueniret, sentiendum igitur cum viris doctis, Vesuuiũ olim fauillam dictam, atq; ad huius montis naturam significandam, qui insignis est in eiectanda infinita vi cineris longè, lateq; id nomen impositum. decreuit postea, seu degenerauit Vesuuij nomen in Vesuium; nam vt ait Galenus, *veteres Romani in monumentis suis, & item qui nunc accuratius loqui volunt, Vesuuium vocant; at celebre nunc, & nouum nomen est Vesuius omnibus mortalibus notum propter ignem qui e terra in sublime emittitur.* Plutarchus quoq; appellat βέσβιον; cum memorat Sibyllæ *Vaticinium de monte Vesuio*, ità etiã Silius, & alij; atque ità legendum putat Carrio apud Valerium Flaccum, Statium, & Martialem. Redarguitur autem meritò a viris doctis Seruius, qui apud Maronẽ distinguit Veseuum a Vesuuio, atq; illum quidem montem esse Liguriæ dicit. atqui mons ille Ligusticus dicitur Vesulus, non Veseuus. itaque Scholiastes Boëthij in eum locum.

Vide Abr ab. Ortelium.

Seruij lapsus.

Torquet fumificos Veseuus ignes.

Rodulphus.

sic ait. *Veseuus mõs est in Campania nõ longè ab vrbe Neapoli, sẽper ardens. est & alius immensæ altitudinis in Alpibus, qui Vesulus, non Veseuus, vt nonnulli indocti dicunt, vocatur.* notandum hic ẽt est illud, *semper ardens*; nam, vti aliàs dixi, semper Veseuus flagrat intus, licet ignis nõ semper foras erumpat. Iam vulgò hic mons Summanus vocatur, siue Summa, quasi summus, ob celsitudinem videlicet, vt interpretatur Blondus; fecit autem vsus, vt hoc nomen ad iugum alterum celsius, quod oppidum respicit eiusdem nominis, pertineat. certè ob hanc insignem altitudinem, mons ipse Athos a Georgio Agricola cum hoc monte confertur; verùm hæc Blondi interpretatio illud habet aduersũ ꝙ, ne longins abeam, multi ex Apennino montium, qui celsiores sunt, id sibi nomen æquius vendicarent. non displicet alterius interpretatio, qui ex illis Cælij Rhodigini verbis de Vesuuio, *Monten hunc etiam Summani dicunt*, putat Summani dictum, hoc est Plutonis, qui eo nomine est appellatus, quasi *Summus Deorum Manium*, vt docet Martianus. ac certè huiusmodi loca ardẽtia scimus apud Veteres appellata *Plutonis ostia*. Et quoniam de huius montis altitu-

Cur hic mons dicatar Summanus.

Blondus.

Ioannes Bernardinus Iulianus.

altitudine,vnde illum appellari Sūmanum Blondus putat,incidit mentio,operę pretium videtur,hoc loco illud expendere,ꝙ quidā nuper scripſerunt de Veſuuio,qui eum cum Sinai monte compa- rant,qui mons Deo legislatore quondam eſt nobilitatus; aiuntq; Veſuuium eſſe eadem prorſus magnitudine,& quaſi mole corpo- ris, qua Sinai; quod eo argumento confirmant; quia mons Sinai multorum iudicio idem eſſe creditur, qui mons Caſius, de quo Plinius ſic scribit. *Caſÿ montis altitudo in directum quatuor mil- lium paſſuum eſt*; at tantundem,inquiunt, altitudinis habet mons Veſuuius. quemadmodum igitur (vt ex horum ſententia loquar) Caſius mons,ſiue Sinai totus exardeſcebat in flammas, dum iura Deus populo daret; ità nunc maximè, ardente Veſuuio, diuina iura valuerunt, mortalibus oſtento deterritis;ac ſicut idem mons Caſius inſignis fuit Pōpei tumulo, atq; cinere;ita nunc Veſuuius cinere Pompeiorum, quod oppidum apud eius radices ſepultum iacet. Sed hac in re primùm illud moneo, non vnū appellari Ca- ſium montem; atq; illum quidem, cuius altitudo à Plinio dicitur quatuor millium paſſuum, eſſe ſupra Seleuciam, non in Arabia, vbi eſt alter ille mons Caſius,qui a multis putatur eſſe mōs Sinai. Deīde Veſuuij mōtis altitudinē nō habere quatuor millia paſſuū *in directum*, quemadmodū habet ille mōs Caſius ſupra Seleuciā, qui quam ſublimis ſit,colligitur ex eo,quod narrat Plinius.*Illius excelſa altitudo quarta vigilia orientem per tenebras Solem aſpicit, breui circumactu corporis, diem, noctemq; pariter oſtendens*, alia ratio eſt huius Campani montis, cuius quidem accliuis aſcenſus a radicibus ad cacumen continet quatuor millia paſſuum;at verò ad perpendiculum altitudo eius iugi, quod celſius eſt, prout re- ſpondet æquori, non amplius continet,quā mille, centū,ac nouē vulgares paſſus,qui ſunt geometrici mille, ducenti, quinquagin- ta, & vnus. Ceterū ſi de illo ipſo Caſio monte, qui eſt in Arabia, loquamur,non eſt omninò certum,illum eundē eſſe,ac Sinai. nam Adrichomius diligēs scriptor diuerſum illum facit a Sinai mon- te; atque ille quidem inſignis dicitur Pompei deuicti tumulo,hic inuictæ virginis Catharinæ.quē ſic graphicè deſcribit.*Sinai mons eſt rotūdus,omniū in ea regione celſiſſimus,& aſcenſu difficillimus. continet in altitudine graduū ſeptem millia,demptis locis,in quibus rectis paſſibus aſcenditur, & non per gradus.* eſt tñ ille mons Ara- biæ huic Campaniæ, figura,vt in topographia apud ipſum Adri- chomiū vedere licet,nō omnino diſsimilis; quippe & ille biceps eſt: habens duo iuga, medijs deſidentibus. ꝙ altius eſt, Sinai ap- pellatur; quod depreſsius, Oreb, ſiue Choreb. deducit ēt, vt hic noſter,

An mons Veſuuius ſit eiuſdem altitudinis, ac mons Sinai.

Vide Tabulam Abrah. Ortelÿ.

noſter,radices ferè in orbem.deniq; ille conflagrare viſus eſt olim adſcititio igne,hic innato. Effecit, vt ad hæc digrederer, nomen ipſum huius montis, vulgò Summani, quo Blondus propter celſitudinem appellatum dicit.

Nunc,vt ad id,quod inſtitueram,redeã. Veſuuium multò ante Chriſtum natum arſiſſe, admonet ipſa montis nomenclatura. nã, vti dixi, probabile eſt primũ nomen, quod ſortitus eſt apud Hebræos, ac poſteros Noe fuiſſe *Palès*, quod eſt *abſconditus ignis*, aut *Palàs*, quod eſt *conſperſio, vel inuolutio cineris*, vnde ſit hæc Regio dicta *Paleſana*. Alterum deinde nomen fuit apud Græcos *Phlegra* ideſt ardens, vnde huius regionis Campi dicti ſunt *Phlegræi*;q̃quam in Theſſalia quoq; Phlegraei Campi fuere. Tertium nomen fuit apud Latinos priſcos *Veſuuius* quaſi fauillaceus; quod nomen poſtea contractum eſt in Veſuium, ſiue Besbium: Igitur,qui neque nomina huius montis animaduerterunt, neque ſcriptores, qui ante Chriſtum natum de incendijs Veſuuij locuti ſunt, legerunt (niſi eos fortè contempſerint, quod minus crediderim)negarunt,hunc montẽ ante Titum aliquando arſiſſe. nituntur aũt ea in primis coniectura;quod Plinius ſedulus in hiſtoria, eius incendiorum non meminerit. nec placet illa ratio de titulo. qui eſt *de locis ſemper ardentibus*, cum Veſuuius raro ardeat. nam hoc ipſum non erat omittendum. ego potius dixerim, Plinium ſemper in animo habuiſſe, adire hunc locum,antequam in hiſtoriam rem inſereret; oblata deinde occaſione acceſsiſſe, vt diligentius contemplaretur, ſed extinctum, antequam de flamma ſcriberet.hoc ipſum nunnulli viri docti ſentiunt,neq; verò adduci poſſum, vt credam, aut oblitum huius montis, qui penè ante oculos erat in Italia, cum de tranſmarinis ẽt montibus accuratè loquatur; aut ab eo neq; Diodorum in primis, neq; Vitruuium, neq; Strabonem nobiliſsimos ſcriptores lectitatos fuiſſe;Obijciũt alij Cornelium Tacitum, qui ait Tiberiũ eius regionis proſpectu Capreis delectatũ,*antequam Veſuuius faciem verteret*; quaſi verò non hic mõs ſubinde faciem vertat,ac ſuo poſtea è rogo quodãmodo reuiuiſcat, ex ipſo cinere viriditatem eliciens herbeſcentẽ; quapropter rectè a Sabellico dictum puto.*extiterunt in eo veteris incendij veſtigia multa, & indubitata.*

Cur Plinius non meminerit incendiorum Veſuuij.

Cum igitur indubitatum ſit ante Chriſtum aliàs conflagraſſe Veſuuium, imò vero anta Herculis tempora; cum dicat Diodorus,Herculem veniſſe in Phlegraeos campos,qui a Veſuuio ardere ſolito nomen illud iam acceperant; facilè mihi perſuaſerit author ille,qui Beroſum ſe dicit,Abrahami tempore Incendiũ,contigiſſe,

Primum incendium, q̃ legitur probabile Veſuuij anno mũdi 1197. *Pſeudo Beroſus.I. Annius*

tigiſſe, præſertim cum eo tempore Chaldæi diuinos honores igni tribuerent, in quem Abrahamũ ipſum, qui rem deteſtatus fuerat, iniecerant, q̃quã diuinitùs eſt ereptus. veroq; ſimillimũ eſt, Deũ tunc maximè varijs in locis incendia excitare naturalibus quidẽ cauſsis voluiſſe, in primis in hoc mõte, qui cinere circumquaque diffuſo, qui tetra fuligine, qui fragore, orbi terræ se nobilem facit, vt ceteræ gẽtes, quæ in Chaldæorum, qui sapientia præſtantes habebantur, ſententiã facilè ituri erant, intelligerent, minimè deberi diuinos honores Igni, cuius tot incõmoda, atq; exitia, certè initiò, mortales experirentur, neq; immortali Deo æquandũ pallidi cineris largitorem. Ceterùm non quia hic scriptor non eſt ille Beroſus, cui Athenienſes ſtatuam cum aurea lingua dicarunt, iccirco mendaci lingua dicendus eſt. Quid .n. eũ impellere potuit ad hoc palmare mendaciũ? quì in mentem venit huius maximè cõmenti? cur non de Ætna potius id finxit incendijs clara? quid? an non multa ẽt circumferuntur Ariſtotelis, Auguſtini, & aliorũ Sapientum nomine scripta, quæ q̃quam admodum ſuſpecta sunt de auctore; nõ tamẽ ea, quæ dicuntur, omninò reijciuntur. adde à viris ẽt nonnullis doctis libellum hunc, qui Beroſi nomine circũfertur, adhiberi teſtem vetuſtiſsimi huius incendij. verba eius scriptoris lib. 6. cũ de vlt. anno Aralij septimi, ſiue vt alij volunt, sexti regis Aſsyriorum loquitur, illa sunt: *Eo tempore arſit Italia tribus in locis, circa Iſtros, Cymæos, & Veſuuios*, Cymæos pro Cumæis dictos non mirabitur, qui Græcis eſt imbutus, regnauit verò Aralius hic annos 40. trigeſimo igitur nono accidit hoc incendium, hoc eſt a Mundo condito 2197. a diluuio verò 541. ante Chriſtũ 1787. Iam hic annus, vel sequens incidit in Rebeccæ conceptũ, ex qua Iàcob ortus in spem tanti generis, vnde oriretur Deus homo. nè quis putet, Veſuuium semper exitia orbi terrarum incendijs minari. eodẽ igitur ferè tempore Veſuuius, quo Rebecca parturijt. vni filij collidebantur in vtero excandeſcentes, alterius intra viſcera spiritus luctabantur incandeſcentes. porrò Neapolim ædificatam aiunt annò a Mundo condito 4035. ante Chriſtũ 1167. multò igitur ante mugire Veſuuius cœpit, q̃ Siren canere.

An veriſimile ſit Veſuuium cõflagraſſe ſub Abrahamo.

Leander Baccius.

Salianus.

Alterũ Incẽdium extitiſſe Herculis tempore quidã ſibi perſuadent, ex eo, q̃ Diodorus dicat, Herculem veniſſe in Phlegræos campos ideſt ardentes, qui id a Veſuuio nomen acceperant, dicebatur .n. Phlegra, ideſt ardens. cum tñ Diodorus non dicat, eo tempore Veſuuium exarſiſſe, cum Hercules acceſsit, quod potius eum abſterruiſſet ab ædificandis apud eum oppidis Herculano & Pompeis, ac totam illam, quam ducebat tanq̃ in Capitolium feſtã

Secundum Incendium Veſuuij cõditis iam Pompeijs.

boum

boum pompam vertiſſet in omen funeris, cum recenti cinere Regio tota squaleret. Quòd aũt poſt Herculis tẽpora, vel certè conditis iam Pompeis incendium aliquod extiterit ante Chriſtum, apertiſsimè colligitur ex Tertulliani verbis, qui in Apologetico hoc argumento aduerſariorum Religionis calumniam infringit, qui calamitates ob hanc ſuſceptã immitti aiebant; atqui oppresſum eſt, inquit, incẽdio Veſuuij, atq; obrutũ oppidũ Pompeianũ ante Chriſtum natum, non igitur hic fons exitiorum. si de Titi incendio locutus eſſet, plũbeo, vt dicitur, pugione fodiſſet aduerſarios; nulla vis eſſet argumenti. verba Tertulliani sunt illa. *Oro vos, ante aduentum Chriſti quanta clades orbẽ, vt vrbem caciderel* & paullò poſt, *ſed neq; Tuſcia, neq; Campania de Chriſtianis querebatur, cũ Volſinios de Cælo, Pompeios de ſuo monte p̃fudit ignis.* eſt verò hic scriptor, vt ex eius operibus apparet, antiquitatis peritiſsimus. neq; verò hoc ei excidiſſe dicẽdũ eſt è memoria, sed liber, in quo hæc legerat; eodem v3. fato, quo exciderunt alij multi.

Tertullianus.

* Poſt Chriſtum natum ſub Nerone Cæſare Veſuuium flammas euomuiſſe refert Boccacius in tractatione de montibus; atq;ità ſingillatim omnia cõmemorat, quaſi ipſe ea tempeſtate vixisſet, & cuncta vidiſſet; eius verba sunt illa. *Veſuuius Campaniæ mons eſt; ex hoc maximo cum incolarum pauore, Nerone Cæſare imperante, repente tam grandis erupit circa verticẽ fumus, vt omnis breui tractu temporis ab eo tegeretur Regio; nec euanuit ille, quin immò per dies plures adeò condenſus permanſit, vt ſublatis omnino Solaribus radijs noctem faceret pluribus diebus continuam. tandem cum adiacentia omnia, & ipſum mare, quod in conſpectu ſub radicibus eſt, compleſſet cineribus, ceſſans flammam ingentem è culmine multis euaporantem vidiſſe permiſit, quæ multis poſtea ſeculis exuſtos euomens lapides perdurauit.* ſed vnde hoc accepit Boccacius ſub Nerone incendium? res vetus, nouus Auctor, ſine teſte antiquitatis; quì adducar, vt credam? aut igitur pro Tito occurrit Nero, fax illa Vrbis & Orbis terrarum, aut terræmotum, qui ſub Nerone fuit anno Chriſti ferè LXV. putauit fuiſſe coniunctũ cum incendio, quod tñ omnino siletur a Seneca, qui tum viuebat; atq; is ad singula quæq; incommoda deſcendit, & ad Lucilium scribit, quem Pompeianum fuiſſe legimus, quò diligentius eius Patriæ incõmoda referre omnia debuiſſet, agros incenſos, vim cinerum & similia. nihil horum, ſed tantùm, hæc ait; *Nonis Feb. Regulo & Virginio Coſs Pompeios vrbem Campaniæ celebrem deſediſſe accepimus. Herculani Oppidi pars ruit, dubiaq; ſunt etiã quæ relicta ſunt; Neapolis quoq; priuatim multa, publicè nihil amiſit. adijciunt* bis

An ſub Nerone Veſuuius exarſerit.

Boccacij lapſus.

Terremotus in regione Veſuuij ſub Nerone.

his sexaginta Ouium gregem exanimatum, & diuisas statuas. motæ post hoc mentis aliquot, atq; impotes sui errasse. hæc Seneca, nullo prorsus verbo facto de flamma. sed nimirum Boccacio in fabulis apprimè versato facile fuit & hãc fabulã dare. q̃quã si lʒ conijcere, ꝙ quibusdam placet, non inficior illum terræmotum præludiũ quoddam fuisse, ac viam fecisse incendio paullo post secuto, concussis, laxatisq; meatibus montis. terræmotum quoquè sub Nerone extitisse legimus Neapoli, cùm ipse citharędi habitu caneret in theatro, tanq̃ cum Parthenope Sirene certaret, quæ turpẽ illud monstrum, cum se concussit, quodammodo a se excussit. *Maiolus.*

Incendium igitur Vesuuij primum post Christum contigit anno octogesimo primo, Kal. Nou. hora ferè septima; malè in quibusdam typis legitur. 10. Kal. Septemb. imperabat tum Titus anno Imperij primo, etsi Cedrenus tertiũ dicat, Nicephorus Vespasianum vocat, non ꝙ pater vnà cũ filio tunc imperaret, nã obierat iam ante quatuor fere menses, hoc est viij. Kalend. Iulij. sed quia Titus ipse paterno nomine appellatus est quoq; Vespasianus. Eusebius hìc reprehendi solet, ꝙ hoc incendium sub Traiano cõstituat; sed qui attente legerit, inueniet sub Tito; quis paullo post, lapsus, opinor, memoria, Plinij mortem ex hoc incendio constituat sub Traiano: ꝙ Platinam postea fefellit. alij dixerunt, contigisse sub Nerua, quorum opinio prorsus eneruis est. Iam hoc incendiũ, vt ait Plutarchus Sibylla præcinuit, cum nominat *vaticinium de monte Vesuio, ac Dicæarchææ conflagratione:* quę verba de vtriusq; vaticinio incendij pręferunt facem, vt intelligamus illa alia eiusdẽ scriptoris, ad Vesuuiũ quoq;, nõ ad Dicæarcheam tãtũ pertinere. *Hæc verò, quæ recens apud Cumas, & Dicæarchæam acciderunt, nonne pridem Sibyllinis decantata carminibus tẽpus veluti debens persoluit? eruptionem, inquam, montani ignis, feruorem maris, saxorum, & massarum flagrantium venti vi eiectionem; tot tantarumq; simul vrbium interitum, &c* Iam hoc incendium sicut duos in primis extinxit doctrina clarissimos C. Pliniũ, & Cæsium Bassum, ità excitauit postea multos ad scribendũ. rem repetam a iuniore Plinio, qui adfuit; & a Dione, qui rem pluribus enarrauit, distinctè agam, vt singula tanti incendij incommoda magis appareant. Illa de terræmotu sunt, ac primò quidem, vt Plinius scribit, *Breuis præcesserat per multos dies tremor terræ, minus formidolosus, quia in Campania solitus; illa verò nocte sic inualuit, vt non moueri omnia, sed verti crederentur.* Dio verò sic, *Repentè ita graues terræmotus facti, vt omnis ea planities feruida esset, & culmina montium subsiderent,* his addit Plinius *Vehicula quãquã in*

Tertium incẽdiũ anno 81. post Xp̃ũ natum.

Baronius.

Eusebij Platinæ, & aliorum lapsus.

Plutarchus.

Plin. in epist.

planiſſimo campo in contrarias partes agebantur. illud ad fragorem pertinet, quod ſcribit Dio. *Ad hoc ſonitus tùm ſubterranei tãquam tonitrua, tùm ſuper terram mugitibus ſimiles extiterunt,* nec tñ ait quò fragor peruaſerit. De nube, & caligine ſic idem. *Deinde magna copia ignis, fumiq; ita, vt omnem aèrem obſcuraret, occultaretq; Solem, non aliter, ac ſi defeciſſet.* Nubis autem forma ex Plinio huiuſmodi primò fuit. *Nubis ſimilitudinem, & formam nõ alia magis arbor, quam pinus, expreſſerit; candida interdum, interdũ ſordida, & maculoſa;* poſtea verò. *Nubes atra, & ſordida ignei ſpiritus, porrectis, vibratiſq; diſcurſibus in longas flammarum figuras dehiſcebat.* Ignium copiam ſic explicat, *Pluribus in locis è monte latiſſima flammæ, altaq; incendia relucebant.* nuper quoq; eadem ſpecies nobis oblata, adeò vt nonnulli putarent e multis crateribus eos ignes profundi. At lapidatio ſic deſcribitur a Dione. *tum exilire immenſi lapides, & ad ſummos vertices peruenire.* de cinere idem hæc habet. *Tanta erat copia cineris, vt ipſum mare compleret.* & mox. *tantus fuit cinis, vt inde peruenerit in Africam, atq; Syriam, introieritq; Romam, eiuſq; aèrem compleuerit, & Solem obſcurauerit. id Romæ accidit paucis poſt diebus*, præterea de mari ſic Dio. *Mare ſimul fremere,* addit Plinius maius quiddam *Mare in ſe reſorberi, & tremore terræ quaſi repelli videbatur.* Illa verò ſpectra ad terrorem pertinent, quæ memorat Dio. *Putarunt nonnulli, Gigantes inter ſe ſeditionem facere, quòd multa imagines eorũ in fumo conſpicerentur, quòdq; clamor tubarũ audiretur.* quantus aũt fuerit metus hinc patet: *exiſtimabant aut Mundum in Chaos redigi, aut igni conſumi.* eiuſdem eſt illud. *putare cœperũt omnia ſurſum, deorſum ferri, Solemq; in terram cadere, & terrã in Cœlum conſcendere.* Plinius ſic, *Aeternã illã noctem, ac nouiſſimã Mundo interpretabantur.* his addit, auctum metum ẽt fictis; *Nec defuerunt qui fictis, mentitiſq; terroribus vera pericula augerent; aderant qui Miſeni illud, rurſum illud ardere falsò, ſed credentibus nunciabant.* Quid in tanto metu conſilij ceperint, ſic idẽ indicat. *multi manus ad Deos tollere, plures nuſquã Deos interpretabantur:* omnes tamen impij, illi qui falſos orarent Deos, hi qui nullum numen crederent. Iam de vaſtatis agris, & de ſtrage animantium ſic Dio. *Ea res multa mala importauit non ſolùm hominibus, prædijs, & pecoribus; ſed ẽt piſces, volucreſq; omnes peremit.* Tum de hominum ſtrage, & vrbium excidio; *Duaſq; integras vrbes, Herculanum, & Pompeios, Populo ſedente in theatro, penitùs obruit*, huc pertinet mors Plinij a Iuniore deſcripta, præter Ceſium Baſſum Philoſophum, ac Poetã (magiſter is fuit Perſei Satyrici,

Volaterranus

tyrici,

tyrici, qui, & vnà cum villa conflagrauit. Deniq; consecuta malæ describit Dio. *Hic cinis postea Populo Romano morbum pestilentem, & grauem immisit*, & mox, *sequenti anno multa Romæ conflagrauerunt, quod incendium ex terra extitit; in primis ceciderūt Neptuni, Isidis, Serapidis, Iouis ædes, Balneum Agrippæ, Pātheon, diribitorium, theatrum Balbi, scena Pompei, Octauiani ædificia vna cum libris.* hoc incendium Romæ diuinitus extitisse ait Xifilinus, quandiu verò durauerit, ne Plinius quidem, qui adfuit, meminit; tm̄ dicit tertio die Aui cadauer elatum, nec tn̄ inde colligi potest, tū omnino deferbuisse, nam ēt nunc ante triduum missi sunt qui cadauera efferrēt. Titus orbis terræ delitię huc accessit, tributo laxato Cāpaniæ. hoc idē imitatus, qui regno nūc pręest, Emmanuel.

Post illud incendium sub Tito singulis ferè annis, ob materiæ copiam non omnino absumptam, arsisse Vesuuium, refert Dio illis verbis. *Cinerem nonnūquam proijcit, emittitq; saxa, tum resonat, mugitq; cum igitur Vesuuus eiusmodi sit, hæc in eo quotannis fieri solēt.* loquitur de tempore quòd consecutū est, non quod præcessit incendiū; q̄quam nullo modo hæc comparanda esse ait cū incendio, quod sub Tito fuit. Annua ferè Incendia subsecuta, sed minora. *Dio. Philippus Cluuerius.*

Sub Seuero Imperatore conflagrasse Vesuuium narrat idē Dio. Lyncosthenes annum censet post Christum natum ducentesimum tertium, alij huic superiorem, aut posteriorem. præcesserat aliquot ante annis Cometes, de quo sic Dio, *Cometes per multos dies visus; fuitq; opinio, eum magnum malum portēdere.* Ac primò quidē eius incēdij magnitudinē sic describit. *Per eos dies resplenduit in mōte Vesuuio Ignis maximus.* vox item Græca, ἐξέλαμψε significat, hoc incendium lucis habuisse plurimum, flammæq; micantis, atq; vibrantis potius, quam obscurę fuliginis. Deinde de fragore sic: *tantiq; mugitus extiterunt, vt Capuam vsq; audirentur. in qua ciuitate ego quoties moror in Italia, habitare soleo.* Tertiò indicat omen incendij, & præsensionem sinistri euentus. *videbatur ex ijs, quæ in Vesuuio acciderunt, quandam rerum commutationem fore, quæ in Plautiano postea est facta.* florebat hic gratia: metuebant quoq; eū magis, quā ipsū Prīcipē, sed tn̄ ab huius genero est interfectus. Atq; hoc esse illud incendium, quidam arbitrantur, de quo Galenus meminit, qui floruit etiam sub hoc Seuero 3. met. C. 2. *Vesuuius mons obijcitur multumque cineris ab eo ad mare vsque peruenit, reliquiæ videlicet materiæ, tum quæ in eo combusta est, tū quæ nunc ēt vritur;* mendum est in quibusdam codicibus, *Lesbius*, vt aduertit Cælius Rhodig. his verbis indicat Dio, tū vim incēdij, ꝙ ad mare vsq; decurrerit; tum copiā materiæ, quæ adhuc arderet. Quartum Incendium anno ferè 203.

b 2 Non

Non omittam vnum hìc, quòd pertinet ad statum huius Vrbis, videtur hæc Seuero alioquin hoste veræ religionis accerrimo, vsa miti, ac placido, quippe extat marmor cum epigraphe, quod excitarunt Neapolitani Seuero ipsi, & Antonino filio, q ē huiusmodi.

Apud Summontium.

Imp. Cæs. l. Septimij Seueri Pij. Pertinacis Augusti, Arabici, Adiabenici, Parthici, M. Tribunitiæ Potestati vij. Imp. xi. Cos. ii. & Imp. Cæs. M. Aurelij Antonini Aug. Trib. Pot. Domino indulgentissimo Ordo. P. Q. Neapol. D. D.

An Vesuuius conflagrauerit sub Diocletiano

Sub Diocletiano ēt Vesuuium conflagrasse anno trecentesimo quinto Maiolus refert, quod incendium Ianuarij sanguine dicit extinctum; nec vidit, obiecta fortasse ipsius Incendij fuligine, eo anno cędem Ianuarij fuisse, non prodigium sanguinis. Fuit quidē tùm eius sanguis liber à flamma, liberator non item. interfectus .n. est ille xiij. Kal. Octobr. allatum est deinde post septem menses Neapolim eius corpus, deinde sanguis. nullo igitur modo eo anno prodigium præsentis sanguinis esse potuit; præsertim cū nullus citetur antiqtatis testis. suspicor Maiolū, cōfudisse Vesuuianū incendium cū Cumano, quod sub Diocletiano fuisse accepimus.

Acta Ianuarij.

Simeon Port.

Quintum Incendium anno 472.

Conflagrasse Vesuuium refert Baronius anno quadringentesimo septuagesimo primo; citatq; Marcellinum Comitē Indictione ix. Leone, & Probriano Coss. cum tñ, vt videre licet apud Panuuinum, & alios, Marcellinus dicat, id accidisse indictione x. Marciano, & Festo Coss. quamobrem dicendum potiùs, id primò contigisse anno quadringentesimo septuagesimo secundo, quem ipsum annum Sigonius huic Incendio tribuit. Primò igitur loco Marcellinus describit magnitudinem Incendij sic. *Indictione x. Marciano, & Festo Coss. Vesuuius Campaniæ mons torridus intestinis ignibus æstuans exusta euomuit viscera.* deinde horrendam caliginem sic. *Nocturnisq; in die tenebris.* tertiò eruptionem immensi cineris longè, lateq; diffusi; *Totam Europæ faciem minuto contexit puluere.* quartò vota pro salute facta. *Huius metuendi memoriam cineris Bizantij annuam celebrant viij. Kal. Nouembr.* visum est hoc incredibile Bodino, vt Bizantium vsq; perueniret cinis; at fidem habere debuit historico veteri Marcellino, itemq; Procopio, qui ait. *Ferunt, cum Bizantiū semel cinis hic recidisset, sic loci eius homines terruisse, vt ex eo tempore ad nostram ætatem annuis Deum supplicationibus placent*; Refert idem Sigonius, additq; Leonem Imperatorem exterritum ad .s. Mamantem consedisse. Quidam hoc anno incendium Vesuuij .s. Ianuarij sanguine extinctum putant; negant alij, id hoc anno accidisse, & rectè; nec mihi persuadere possum, hoc tantum beneficium, quod tanquā singulare,

An hoc Incendium sit extinctum à S. Ianuario.

lare, atq; admirandum prædicatur, pertinere ad hoc tempus, cum paullo post iterum, atq; iterum Vesuuius conflagrarit; quis enim non videt, multum detrahi de beneficij magnitudine, si statim annis sequentibus eadẽ calamitas sæuijt? qua de re mox plura dicam.

Iterum arsisse Vesuuium anno quadringentesimo septuagesimo tertio narrat Procopius; ac miram cineris eruptionem declarat his verbis. *In Tripolimq; item Libyæ altero, & subsequenti anno illapsum affirmant*, non vnum dicendum est incendium, quod vt ttiplex narratur, interiecto anno inter singula. Sextum Incendium anno 473.

Ex citatis Procopij verbis, qui ter intra triennium contigisse incendium dicit, apertè colligimus, conflagrasse Vesuuium etiam anno quadringentesimo septuagesimo quarto, & in eundem locũ regestum cinerem, hoc est in Tripolim Libyæ. Libet autem hìc referre Procopij verba, quæ modum, quo hæc Incendia Vesuuij fiũt, graphicè describunt. *In Montis cacumine medio hiatus profundior patet, ita vt coniectari possit, in penitissima terræ hunc penetrare, ignemque ex infima parte existere quivis poterit conspicari, qui in eius voraginis supernum os procumbere ausit. vnde, & flamma insemet sota altius excitatur, nulli tamen, qui in ea regione sunt, hominum, negotium exhibet. verũtamen vbi sonitum mugienti similem Mons ediderit, non longè post cineris vim quandam ingentem emittit; et si quẽ fortè eà iter habentẽ emissus cinis deprehenderit, nulla huic erit vitæ spes reliqua; quòd si in domicilia is forte sublatus cinis inciderit, & hæc quidem nimio degrauata onere collabuntur. porrò si validior ingruerit ventus, sublimẽ adeò cinerem agit, vt spectari non amplius queat, & eò defertur, quò procliuior ventus abstulerit, in longinquã plerumq; delatus regionẽ illabitur,* hæc tria de mugitu Vesuuij, de collapsis cineris onere tectis, deq; eo lõgè proiecto, in hoc vltimo incendio ꝓrsus ità acciderunt; hoc ipsum idem Procopius libro tertio, agens de Vesuuio, sic explicat. *is plerumq; mugienti sonitum non absimilem reddit, qui cum fermè sit, ingens vis cinerum subsequitur statim, & feruentium eructatio; ac tum præcisos ab imis penetralibus lapides, exustosq; flãma sublimes, ac varios violentior spiritus agit, ad summumq; propellit fastigium, expulsosq; inde dispergit, ac temerè. ex ipso præterea montis culmine in Aetnæ morẽ fluidus ignis descendens, magna diluuie ad radices vsq; protenditur, fluentiq; aquæ similis, qua parte desertur, vniuersa absumit.* hæc ẽt de eructatione lapidum, & de igneo veluti fluuio cineris, omnia deuastante nuper contigerunt. Septimum Incendium anno 474.

Contigit ẽt incẽdium anno 512. sub Theodorico Italiæ Rege, qui regnauit ab anno ferè 493. vsq; ad 526. in hunc aũt annũ incidisse Octauum Incendium anno 512.

cidisse censet Sigonius lib. 16. Occid. Imp. At quæ de illo eleganter Casiodorus narrat, in partes diuidam; scribit verò nomine Theodorici Regis ad Faustum Præpositum, ac mandat, vti Campanis tributa remittat ob acceptam ingentem calamitatem, quo vno malo ideo hæc prouincia laboret, *ne perfecta beatitudine fruatur.* primò igitur indicat, quæ præcurrunt incendio. *Præmittit signa grauia; tantis .n. molibus natura rixante montis illius hiatus immurmurat, vt excitatus quidam spiritus grandisono fremitu vicina terrificet.* secundò agit de tenebris. *Fuscatur aër loci illius exhalatione teterrima.* nota tantùm vicina loca fremitu exterrita, & caligine fuscata, cum nuper fragor peruaserit Dalmatiam. tùm agit de cineris eruptione; *Per totam penè Italiã cognoscitur, quando illa indignatio incitetur. volat per mare magnũ cinis decoctus, & terrenis nubibus excitatis transmarinas quoque prouincias puluereis guttis compluit, & quid Campania pati possit, agnoscitur, quando malum eius in orbis alia parte sentitur. videas illic, quosdam quasi fluuios ire puluereos*, non liquescentiũ metallorum riuos cõmemorat, vt fieri solitum narrant in Ætnæ incendijs. negauimus .n. subesse Vesuuio perfecta metalla. videtur aũt Casiodorus exprimere id, quod nunc accidit, quemadmodum in eo, quod subdit. *vicinis quasdam moles eructat, & tot saculis mons habetur, qui erogationibus tantis expenditur; quis credat tam ingentes glebas vsq; in plana deductas de tot profundis hiatibus ebullijsse, & spiritu quodam efflante montis ore consputas, quasi leues paleas fuisse proiectas? alia cacumina magna terrarum localiter videntur ardere, huius incendia penè Mundo datũ est posse cognoscere.* altius ceteris locis ardentibus Vesuuius exturbat cinerẽ, & maiore cum impetu; quia non nisi infinita penè materia collecta eructat incendium, cui os illud quantũuis immane angustum est. adde vim nitri magnam, exagitantis incendium; quamobrem ẽt fragor illius tam longè auditur. tùm incõmoda recenset Incendij. *Stupeas subitò vsq; ad arborum cacumina dorsa intumuisse camporum, & luctuoso subitò calore vastata, quæ latissima fuerant viriditate depicta.* post hæc cõmoda in posterum ex cinere consequuta ostendit. *Vomit fornax illa perpetua puniceas quidem, sed fertiles arenas; quæ licet diuturna fuerint adustione siccatæ, in varios fœtus suscepta germina mox producunt, & magna quadam celeritate reparant, quæ paullo ante vastauerant*; quamquam hac in re illud Procopius admonet, *Aiunt, si ea rursus eructatio cinerum fiat, necessarium fore omnino, illius Regionis loca vt omnium frugum iacturam subeant.* quod nunc accidit in agris multis, qui arena plurima,

Casiodorus.

Vesuuius fornax perpetua.

rima,

rima, & cinere infinito sepulti sunt. quod verò vterq, scriptor ait præmitti signa cladis, satis ostendit fructum Historiæ; neq; enim nunc defuit tempus Oppidanis consulendi sibi, & rebus suis, mugitu antecedente cladem, immo etiam terræmotu. porrò hoc tempore Campania, atq; hæc maximè Vrbs à Theodorico quàm non modò humaniter, sed ēt honorificè tractata fuerit, cognosci potest ex eius litteris apud Cassiodorum lib. 2. & lib. 6.

* Mugitus tantùm Vesuuij auditus est anno quingentesimo trigesimo octauo. non erupit flamma, quòd tanta vis spirituū nō subesset, quæ ingentes montis obices posset effringere, nec tanta ignis materies. ceterùm non est dnbitandum quin esset spiritus intus accentus, habere.n. diximus Vesuuium πυρήεν altè defossum; & intus plus minusue semper ardere. Procopij verba illa sunt. *Procopius, vbi primùm in Campaniam venit, non minus militum quadringentis contraxit, frumentiq; maximā vim nauibus recens impositi præparatum habebat. Per id tempus Vesuuius mons emugierat quidem, sed haud dum cineres eructarat, tametsi ex eius mugitu eructaturus iam credebatur, quamobrem proximos accolas formidine ingenti affecerat.* contracto milite Vesuuius mugitu quasi clasicum canere visus. Baronius hoc refert ad annum huic superiorem, cum Neapolis est a Belisario capta.

Mugitus Vesuuij sine incendio anno 538. *Procopius Tarcagnota. Georg. Agric. S Thomas, & alij.*

* Iam præter mugitum hoc anno editum, præcesserat alter, quem miror ab alijs non animaduersum. apertè hoc colligitur ex verbis ipsius Procopij iu eodem loco. *Ferunt, & ante centesimum, annum eodem in monte mugitum factum, & hunc alterum paullo post subsecutum.* sed facessunt negotium illa verba, *paullo post*, cum dicat, *ante centesimum annum.* intelligendum igitur est, non eum loqui de interiecto spatio centum annorum inter vtrumq; mugitum, sed de tempore, quo hæc Procopius scribebat, cùm iam nōnulli exacti essent anni a mugitu, quem Vesuuius ediderat, ipso militem contrahente, quem mugitum dicit alterum præcessisse. minus tunc spatij intercedebat, quā centū annorū. sed hoc ipsum spatiū nō paucos cōtinebat annos, breue tñ dicitur cōsiderata Vesuuij natura, qui diu morā interponere solet, cū exardescit in iras, aut in flāmā. certus autē annus superioris illius alterius mugitus definiri nō pōt, cū ignoretur, quo anno hæc scriberet Procopius.

Mugitus alter Vesuuij ante supradictum.

De Incendio anni sexcentesimi octogesimi quinti imperante Constantino IIII. non V. vt quidam parum eruditè dicunt, meminere Sabellicus, Sigonius, & alij; in primis Paulus Diaconus hæc habet. *Hac tēpestate stella noctu iuxta Vergilias, Cœlo sereno, inter Domini natalē, & Theophaniam, apparuit omnimodo inūbrata,*

Nonum Incendium anno 685.

ta, veluti cum Luna sub Sole est constituta. posthac mense Februario meridie stella ab occasu exiit. quæ cũ magno fulgore in partes Orientis declinauit. De hinc mense Martio Vesubius eructauit incendiũ per dies aliquot, & omnia virentia circumquaq; præ puluere, & cinere illius exterminata fuere. q̃quam ꝙ narrat de Cometa,qui circa Christi natalia fulserit,Platina non facilè admittit. negat.n. natura fieri posse, vt per illud tempus iuxta Vergilias appareret, *quæ æquinoctio verno oriuntur , cum Sol Arietis signũ ingreditur: quod fieri consueuit ix.Kal.Aprilis. occidereq; incipiunt æquinoctio autumnali*, non desunt tñ ex Mathematicis,qui hanc Platinæ censurã subijciant suæ, quemadmodũ & illud , ꝙ subijcit, reprehenditur ab eruditis, cum ait, in alio Vesuuij incendio Pliniũ perijsse,q̃ clasſi præerat *iussu Traiani*,at impabat tũ,vti diximus,Titus. Neapolim participem fuisse incommodorũ ex hoc incẽdio,refert Tarcagnota. atq; ego hoc esse illud Incendium existimo,ꝙ primũ à S Ianuario restinctum in eius actis legimus: sentit hoc idem inter ceteros Paulus Regius,qui eius vitam diligenter scripsit,quiq; à Baronio ipso in Martyrologio testis citatur ; & sanè , vti dicebam, non ita magnum beneficiũ existimatum esset , si id accidisset anno quadringentesimo septuagesimo secundo; propterea quod duobus annis subsequentibus iterum, atque iterum excitatum est Incendium tanto cum impetu , vt cinis Libyam peruaserit. Supplicationes, quidem annuæ a Bizantinis fuerunt indictæ , at neq; Procopius, neq; Marcellinus Ianuariũ nominãt.Immo verò Græci, vt videre licet in eorum Menologio, bis Sancti Ianuarij festum diem agunt hoc est,xiij. Kal. Octobr. cum sanguinem fudit,& iterum xj. Kal. Maij inclinante Aprili,non aliã, opinor, ob caussam, nisi quia , cum Martio excitatum esset Incendium , Aprili mense extinctũ est breui, quod indicat Sigonius his verbis. *Per dies aliquot* . atq; ita beneficij magnitudo magis apparet . hinc ille mos, atq; ritus, qui diu uiguit,vt die, qui Palmarũ dicitur,& in Aprilẽ ferè incidit,donaria quædam Ianuario,publico Ciuitatis nomine, offerri solerent, nimirum ob Incendium eo die extinctũ; vt idem dies, & Duci triumphalis esset, & Militi. Neq; vero Baronius videtur hoc sibi velle, vt dicat, id accidisse in eo Incendio , ꝙ Marcellinus narrat, sed tantùm, vt magnitudinem beneficij ostendat, quanta soleat esse vis Incendij Vesuuiani , ex ijs , quæ non semel acciderunt, declarat his verbis . *Ne verò quis putet hanc esse hyperbolem , legat in primis, quæ de alia eruptione sub Tito Imperatore narrantur, & quæ scripsit Marcellinus Comes &c.* quòd si sensisset Baronius , illud miraculum accidisse in eo incendio , quod

Incendium Vesuuij hoc anno primũ extinctum à S.Ianuario.

Mar-

Marcellinus refert, profectò non sine censura prætermisisset sententiam Pauli Regij, quem ibi citat; cum hic neget, tunc id accidisse, sed anno sexcentesimo octogesimo quinto. Quanta autem fuerit eo anno Incendij magnitudo, & quantus huic Vrbi periculi metus iniectus, apparet ex actis Ianuarij, in quibus hæc leguntur, *Cùm Vesuuius vasto tremore concussus igneis exundaret globis, & circumquaq; fluctibus Vrbes calidis cineribus peruastaret; vix tandem Neapolis iuxta eiusdem Montis conflagrantis sita radices, precibus effusis cum lacrymis, vitæ opem meruit, tendens ad Cœlum cum voce manus; sed super his etiam ruere Cœlum videbatur, procumbebantq; in humum ardentem omni destituti solatio, cum rerum etiam Natura periret, ad solitum B. Ianuarij martyris intrauere cubiculum*; ita extinctum est immane illud incendium; quamobrē ab exteris quoq; nationibus ob prodigij magnitudinem, ædem Ianuarij celebratam idem Baronius refert; Dauid quoque Romeus, qui acta Ianuarij, & Zampulla, qui res Neapolitanas scripsit, Paulo Regio subscribunt; qui omnes hoc ferè tempus prodigio assignant; additq; Zampulla, Bizantinos ipsos huc aduentasse; neq; verò mirum videri debet, non semel cinerem Bizantium vsq; peruolasse, cū & in Tripolim Libyæ altero, & subsequenti anno perlatum narret Procopius, vt dictum est. horribile omnino fuit hoc incendium, vt propterea mirè beneficium effulserit in tanta caligine. siquidē *rerū Natura perire* videbatur; &, vt Romeus ait. *manabat hoc malū per totā Campaniā. ignis omnia consumebat; maior in dies fiebat; & in aquam coniectus non extinguebatur. mons lapides iaciebat. Neapolis ad xij. millia passuum contremiscebat, iā iamq; incendio arsura.*

Dauid Romeus. Zampulla in hist. Neap.

Excitatum Incendium anno octingentesimo septuagesimonono quidam colligunt ex indice Heremperti Chronologi, apud quem leguntur hæc verba; *His diebus præsul Athanasius missus Apocrisarius ad Siciliam, Saracenis ad radices montis Besubij residentibus, Sultbaimum Regem exposcit, illisq; veniens præfecit: sed iusto Dei iudicio primò omnium super eum insurgens cœpit Neapolim grauiter affligere, & deuorare omnia exterius.* non modò barbarè, sed obscurè dicta Oedipum requirebant; hæsi primum, expendi verba. tandem incidi in ipsius Heremperti Historiam, ex qua epitoma collecta; scriptum ibi erat sic. *cœpit grauiter affligere, & deuorare animas exterius, & puellas.* statim apertè intellexi, non tam de Incendij, quam de furoris, vel fortasse de Cupidinis flamma esse sermonem; neque ad Vesuuium, sed ad Sulthaimum Regem pertinere, quæ dicebantur.

An Herempertus locutus sit de incēdio Vesuuij anno 879 *Besubij sic legitur.*

An arſerit Veſuuius anno 983.

Nonnulli incendium, quod ex Leone Oſtienſi contigit anno milleſimo quadrageſimo nono, referunt ad annum nongenteſimũ octogeſimum tertium ſecuti Baronium; qui tamen hac in re variè ſentire viſus eſt; vt videbimus ſuo loco.

Decimum Incendium anno 993.

Incendium anni nongenteſimi nonageſimi tertij refert Baronius ex Glabro Rodulpho, qui narrat, *admirandas flammarum eruptiones e Monte Veſuuio contigiſſe; multas præterea Italiæ, & Galliæ Ciuitates deuaſtatas, ipſamq; Romanã Vrbẽ magna ex parte incenſam: cũq; ſanctiſſimi Petri delubrum corripuiſſet ignis, ſupplicatione indicta, implorata ipſius ope, vti ſua tueretur, nec ſineret minus firmos à fide deſciſcere, ſtatim euanuiſſe flammam.* atque hoc videtur fuiſſe illud incendium, quod Salerni Princeps Guaimarius vidiſſe fertur hoc anno, qui cum procul aſpexiſſet piceas, atq; ſulphureas è Veſuuio repentè flammas erumpere, exiſtimauit, ſceleſtum aliquem ex viris primarijs obijſſe diem, cui funeſtus ille ac feralis rogus eſſet accenſus: fuit hoc vulgo perſuaſum; atqui (ò cæcas hominum mentes) dum noctu ipſe vnà cum ſcorto concumberet, repentè infelicem animam exhalauit; cuius cadauer ab eodem ſcorto proiectum iacuit inſepultum; at non caruit rogo illo immani, cui alios ipſe deuouerat. De Guaimario nitor hac coniectura, quia cum nepos eiuſdem nominis obierit anno ferè milleſimo quinquageſimoprimo, auuſeius dicitur interfuiſſe incendio Veſuuij.

Chron. Caſſin.

An Veſuuius arſerit anno 1024.

Arſiſſe Veſuuium anno etiam milleſimo viceſimoquarto ſub Benedicto eius nominis VIII. quidam ex aliorum ſentẽtia refert; quia tamen nullum ſcriptorem nominat, non facilè aſſentior; ac vereor, ne hoc confuderit cum ceteris incendijs eius ſæculi; præſertim cum nihil peculiare referatur de hoc, vt diſtingui videatur ab alijs.

Vndecimũ Incendium anno 1036.

De Incendio, quod contigit anno milleſimo trigeſimoſexto, ſit Anonymus Caſſinenſis. *anno 1036. ſexto Kal. Febr. Mõs Veſuuius eructauit Incendium, ita vt vſq; ad mare decurreret.* Nec plura. intelligi tamen poteſt accepta calamitas de agris incenſis, & vaſtatis pagis, & oppidis, in quæ incurrit.

Duodecimũ Incendium anno 1049.

Conflagraſſe Veſuuium anno milleſimo quadrageſimonono colligitur ex Leone Oſtienſi in Chronico Caſſinenſi. in eum igneum caminum conijci viſi ſunt Pandulphus Capuæ princeps, & vt addit Petrus Damiani, Ioannes militum Dux: *Quo mortuo Mons Veſuuius in flammas erupit, tantaque ſulphureæ reſinæ congeries ex ipſo Veſuuio ꝓtinus fluxit, vt torrentẽ faceret, ac decurrẽs cum impetu in mare deſcenderit.* In anno huius Incendij conſtituẽdo

do Baronius multùm æstuat, testimonium afferẽs Petri Damiani; ac modò nongentesimum octogesimumtertium, modò millesimũ tricesimum octauum recenset, cũ tñ apud Leonem Ostiensem, quẽ sequi se velle dicit anno millesimo quadragesimonono Incendiũ contigisse legatur, quod libri margo indicat. Animaduertendum igitur est, plures fuisse Pandulphos; atque eum quidem, qui tempore Othonis II. Capuæ Princeps erat, fuisse cognomento Caput ferreum; sed facili ad pietatem animo, atque ad religionem propenso; quippe qui Romano hierarchæ Ioanni XII. ex Vrbe expulso pſto fuit; quo itẽ Principe sacræ ædes excitatæ sũt multæ. obijt is anno 980. vt ex Nili actis constat; quare cum Otho aduersus Saracenos expeditionem susceperit tribus post annis, negãdum planè videtur, visum illud horrendũ ad Pandulphum Caputferreum pertinere. Porrò præter hunc, alij eodem nomine fuerunt, vt Pãdulphus Theani Comes, & is qui de S. Agatha dictus est, & Pandulphus iunior, idest Pandulphi tertij filius. atq; hunc nonnulli in historia eorum temporum eruditi putant eum esse, quem Vesuuij caminus ardens exceperit. Alterum verò spectrum obiectum cuidam Pythagoræ puero, cum ille ob surreptũ aureum calicem ex æde sacra, in cœnoso lacu, nempe sordidus Princeps, à teterrimis Genijs, demergi visus est, ad parentem pertinet. quãquam Baronius ad vnum, eundemque refert. quasi sacri crateris ereptori crater igneus deberetur. reclamant tamen Capuæ tabulæ, ex quibus colligitur ad patrem, qui anno ante incendium Vesuuij obijt, pertinere aquam, ad filium flammam; ac paratum alteri cœnum, alteri fœnum.

tomo x.

tomo xi.

Quis fuerit Pandulphus coniectus in Vesuuium.

Vide Michaelem Mon. in SS. Capuæ.

Incendium anni tricesimi centesimi octaui Anonymus Cassinẽsis, refert his verbis, *Innocentius Papa. facta synodo, Anacleti partẽ damnauit. obijt Raynulphus Dux. Mons Vesuuius per quadraginta dies eructauit incendium; Rogerius Rex venit in Apuliam, & cepit eam.* Hoc incendium distinctum omnino est ab eo, quod sequitur; quia hoc anno per quadraginta dies durasse dicitur, altero verò anno per octo tm̃ dies; etiã si Synodus facta pertineat potius ad annum sequentem. De eodem incendio sic Anonymus Cauensis loquens de Rogerij aduentu Salernum. *Post hac Mons Vesubius magnum excitauit incendium, quod sequutus est puluis tanta densitudinis, vt totum aerem obtenebrarit, & totam hanc operuerit regionem, Principatum vsque, & Calabriam; & cœpit auctus;* sic lego, non vt quidam *actio*, vt opponatur voci sequenti, *decrescens*, quemadmodum & Plinius de quodam fonte loquutus est, *Auctu, diminutione crescit, decrescitq;.* post hanc vocem sequitur lacuna,

Decimum tertium Incendium, anno 1138.

quam sic puto explendam *XII. Kal. Iun.* deindè subdit, *Et paullatim decrescens per XXX. dies, totidemq; noctes, sicut ventus eundē puluerem agitabat, terram operiebat, &c.* Iterum post hæc interiacet lacuna fortasse, sic explenda, *Desiji.* sequitur, *Die Apostolorum Petri, & Pauli.* ita Cauensis concordabit cum Cassinensi numero dierum; nam per 10. dies incendium fuit in augmento, per 30. reliquos in decremento. Quidam negant huius anni incendiū, quòd scriptor dicat, tunc Concilium celebratum de damnatione partis Anacleti, & obijsse Raynulphum, quæ ambo sequenti anno cōtigerint, quasi verò in his temporum consensionibus etiā viri docti non errent, vt alibi diximus. Ceterùm cur hoc incendium non dicatur distinctum à sequenti, cum huic quadraginta, alteri octo tantum dies assignentur? neque nunc primò vnum incendiū breui subsecutum est alterum, vt videre licet apud Procopium.

Decimum quartum Incendium anno 1139.

De incendio anni millesimi centesimi trigesimi noni hæc habet Falco Beneuentanus. *Hoc anno Kal. Iunij mons ille, qui prope Ciuitatem Neapolim est, ignem validum, & flammas visibiles proiecit per dies octo, ita, vt Ciuitates contiguæ, & Castra mortem expectarent; ex cuius Incendio puluis niger, & horribilis exiuit; & vsque Salernum & Capuam, & Neapolim puluis ille à facie venti peruolauit; ignis verò ille per dies octo visus est, de quo puluere Ciues multi Beneuentani, & ego huius operis descriptor collegimus*; semel atque iterum ait, octo dies durasse incendium, vt apertè constet, hoc distinctum esse à superiore, quod quadraginta ipsos dies durauit.

Decimum quintum Incendium probabile anno 1306

Non facilè negandum videtur, quod apud Leandrum Albertū legitur Incendium anni 1306. sub Benedicto IX. quod à multis error putatur, pro anno 1036. at quo argumento? primo quia, inquiunt, facilè possunt hæ numerorum notæ præpositæ, vel postpositæ peruerti. quid tum? iccirco nè erratum est, quia errari potest? certè Leander pluribus, & diuersis typis impressus est, & in omnibus idē recensetur annus, nec eū quisquā sapientum ante hoc Incendium censuræ subiecit. quid quòd Scotthus, qui etiam Pighiū testem adhibet, hunc eundem annum numerat? immo verò peculiare quiddam affert; indicat enim locum, ex quo ignis erupit, latus videlicet montis, cum ait; *non solùm per craterem sibi viam aperit incendium, sed etiam per ima montis latera, sicut ante ducentos septuaginta sex annos Benedicto IX. Pontifice contigisse tradunt Itali annales, cum ingens flammarū scaturigo è latere montis erupit, atque ignis liquidi torrens in mare profluxit.* quibus verbis significat, se hæc legisse apud alios annalium scriptores, non solùm

Scotthus in Itiner.

apud

apud Leandrum Cosmographum, qui non meminit loci, hoc est lateris montis, vnde ignis profluxit. Neq; verò alterum illud argumentum peruincit, quòd Benedictus XI. qui ab alijs dictus est IX. sub quo ponitur hoc incendium, biennio ante iam obijsset; nã in huiusmodi annorum consensionibus etiam viri docti quandoq; inter se dissentiunt, immò labi solent. quid enim tam certum, ac decantatum, quam primum post Christum incendium contigisse sub Tito? quod tamen nonnulli e Sapientibus, aut ad Neruam, aut ad Traianum retulerunt, & cùm ceteri Scriptores ferè omnes intelligant de primo anno Imperij Titi, Cedrenus tamen tertium nominat. cum igitur non modò Leander, sed alij scribant, hoc ẽt anno cõflagrasse Vesuuium, & locum ipsum noui crateris notent, cur id negabimus, adducti suspicione numeri, qui peruerti possit? adde contra morem Vesuuij esse, vt quingentos ipsos propè annos feriatus sit. Cæterùm quòd ait Scotthus, incendium non solũ per superiorem craterem, sed etiam per inferiora montis latera viam sibi quandoque aperire, in hoc vltimo experti sumus. quippè antequam erumperet ex antiqua voragine, effudit primò se per nouum hiatum illi lateri propiorem, quod vergit ad ea, quæ appellantur Atria; quamuis ob diffusam igneam materiam crateres viderentur multi. huius hiatus os patebat, vt postea quidam dimensi sunt, passus circiter viginti cum cauea oblonga potius, quã profunda. à dextero eius oris latere alter hiatus accedens ad figuram semicirculi, cuius ambitus septuaginta circiter passus complectebatur; dehiscebat verò in imum passibus circiter quadraginta. relicta sunt tantùm vestigia quædam facti, cinis, & exusti lapides. De hac incendij licentia euagantis per latera, quidam interpretantur illa Boethij verba, quibus Vesuuius dicitur, *ruptis vagus caminis.*

Eusebius Platina.

Quidam Vesuuium conflagrasse scribit etiam anno millesimo trecentesimo quadragesimo septimo; ac testem eius rei citat Petrarcham in epistola ad Ioannem Columnam, quod planè demiratus sum, cum nullam ibi faciat mentionem de Vesuuij flãmma, sed de eluuione potius, de tempestate, ac procella. Habuit tñ illa calamitas, si componere velimus magna cum paruis, aliquid cõmune cum hoc incendio. nam primò dicitur, *Repentè horribili fragore, non tantùm fenestra, sed murus ipse ab imis fundamentis impulsus tremuit.* deinde quod etiam ad nos pertinet, *Longius eã, si omnem illius infernæ noctis horrorem verbis amplecti vellem, quamuis longè extra verum sistat fidem, tamen trascendit oratio, quis Cœli fragor, quis terrarum tremor, quis mugitus pelagi, quis ho-*

Tempestas à Petrarcha narrata non Incendium anno 1347.

hominum vlulatus. pelagi, non Vesuuij mugitum nominat. tùm pietas indicatur, quam etiam hoc tempore Neapolis prætulit: *Religiosi viri, quorum in ædibus habitamus, repentino malo territi Crucibus, ac Sanctorum reliquijs armati, Dei misericordiam implorabant; omnes ad Templum pergimus, ibiq; effusis, multis cum gemitibus, lacrymis pernoctamus, Regina interim iunior nuda pedes, & inculta comas, & cum ea fœmineum ingens agmen, expugnata periculis verecundia, Regia egrediuntur, & ad* Reginæ *Virginis templum festinant, orantes veniam rebus extremis.* denique calamitas his verbis ostenditur: *Littus elisis, & adhuc palpitantibus refertum cadaueribus erat; huic cerebrum, illi præcordia fluebant; tantaq; mulierum erat eiulatio, vt maris, Cœliq; fragorem vinceret.*

Acta Synodi Neap. cōst. 66. Anno millesimo quadringentesimo quadragesimo institutum est, vt semel in mense ritè Ianuario patrono, propter singularia beneficia in hanc vrbem, recitarentur horariæ preces, fieretq; solemne sacrum. non quòd eo anno Vesuuius arserit, sicuti non quia in actis Agrippini itē Patroni, & Gaudiosi mentio fit de Vesuuio, *Nota.* iccirco dicendus est, eorum etiam ætate, conflagrasse. Cęterum in hac re illud sanè est animaduersione dignissimum, quòd in eo decreto de recolendo Ianuario certus dies statutus sit, *Mensis quidē Decembris decimus sextus*, in quem diem nunc incidit conflagratio, nempè vt est obliuiosa posteritas, ea honoris significatio iam erat abolita; itaque excitatum nuper ipso prorsus die incendium ad pristinam pietatem immemores excitauit. In eo decreto princeps inter Patronos declarabatur Ianuarius his verbis amplissimis: *Qui veluti stella matutina inter Angelorum agmina irradiat, & hanc Ciuitatem clypeo sedulò munit, ac protegit,* ita mortales, qui clarissimæ stellæ memoriam abiecerant, amiserunt in illa incendij fuligine Solem ipsum; sed clypeo certè ad præsidium spoliati non sunt.

Decimum sextum incendiū anno circiter 1900. Anno circiter millesimo quingentesimo, conflagrasse Vesuuiū narrat Ambrosius Nolanus, qui eo tempore viuebat; ac se oculatum testem fuisse dicit; nec verisimile est, eum fuisse mentitum, cū hoc recenti memoria scripserit, quamobrem potuisset ab omnibus facilè argui, cuius verba sunt lib. 1. cap. 1. *Nostra verò tempestate id ostendit Vesuuij caminus: triduo enim aerem teterrimum vidimus vsq; adeò, vt cuncti mirantes compauescere cœperint; deincè vbi deferbuit æstus, qui materiam extollendo omnia texerat, pluit cinere subrufo quàm plurimo, quo cuncta velut niue tenui obtecta videbantur, neq; ille ignis extinctus protinus est; in vertice enim*

montis eius loca multa excauantur in rupibus, vt vaporaria fiant, quò plerumque malè valentes Augusto mense ascendunt, vt per desudationes nimias solutis, exuctisq; articulorum humoribus curentur, adnotanda sunt illa verba, *aerem teterrimum vidimus*: non ait, hæc se audiuisse; licet aliquandiù procul à patria sit commoratus, sed vidisse. At obijciunt sericarium nescio quem in ceteris garrientem, hac in re mutum, cui potius fidem habent, quam doctissimo viro: item Tarcagnotam, qui ait, sua ætate extinctam ferè fuisse memoriam ardentis Vesuuij; sed cum Nola proxima Vesuuio sit, malim habere fidem, & Nolano ciui, & philosopho. Adde Fabium Iordanum, qui sic scriptum reliquit: *Sub Aragoneis Regibus, Vesuuius ingentes extulisse flammas, magnamq; cinerum vim efflasse traditur*. Potuit verò hic à Maioribus, ne dicam à Patribus rem accipere. Passarus.

Munsterus in sua Cosmographia narrat, Vesuuium conflagrasse etiam anno millesimo quingentesimo tricesimò octauo, vel nono, quod tamen neutro anno contigit in hoc monte, sed anno ex his, priore in agro Puteolano, vt rectè aduertit vir eruditus Neapolitanę Historiæ scriptor. deceptus est igitur loco: nimirum cum ipse longè hinc abesset. Quoniam verò illa conflagratio conuenit in multis cum hac Vesuuiana, & huic Vrbi proximus locus est, libet breuiter ea perstringere, quæ narrat Simon Portius vir doctus in primis eius ætatis; qui philosophiæ quoquè fontes aperit, præter illas, quas Astrologi superiores sequuntur caussas, stellarum videlicet conuentus, hoc est cum Saturno Martis certis in locis, ac Solis, Lunæq; defectus; nam & in hoc Vesuuij incendio illi, & magnũ vt vocãt, conuentũ astrorum anno 1623. mense Iulio factum, & hoc ipso anno 1631. Solis eclypsim ix. Kal. Nouemb. & horoscopum ipsum incendij suspectum faciunt. Sic igitur rem narrare aggreditur. *Fuit hæc Puteolana Regio ferè biennio magnis terræmotibus agitata, atq; vexata; at verò V. & IIII. Kalend. Octob. perpetuis diebus, noctibusq; terra commota est.* nos autem hoc incendium penè ex insidijs occupauit, ea tantùm nocte, quæ præcessit crebrius, sed leuius concussa tellure; tum addit illud mirum commune cum hoc tempore. *Mare passibus ferè ducentis recessit; quo quidem in loco ingẽtem piscium multitudinem accolæ cæperũt.* sed illud prorsus horrendum. *III. tandem Kal. magnus terræ tractus, qui inter radices montis, quem Barbarum incolæ appellant, & mare iuxta Auernum iacet, sese erigere videbatur, & montis subitò nascentis figuram imitari; qua die, bora noctis secunda, ille terræ tumulus aperto velut ore, magno cum fremitu, magnos ignes euo-*

Mũsteri lapsus confundentis incẽdium Puteolanum cum Vesuuiano anno 1538.

I.C. Capaccius

m uit

muit; pumiceſq; & lapides, cineriſq; fœdi tantam copiam, vt quæ adhuc extabant Puteolis ædificia, operuerit; herbas omnes texerit; arbores fregerit; aues quoq; & nonnullas quadrupedes beſtias interemerit; qui quidem cinis ad LX. ferè paſſuum millia exhalationis vi proiectus eſt. Mons circa eam voraginem, & pumicibus, & cinere pluſquam millium paſſuum altitudine vna nocte congeſtus aſpicitur. Tùm aggreditur explicare cauſſas cùm terræmotus, tùm incendij, quæ quoniam à nobis pluribus declaratæ ſunt, quædam tantùm, quæ præcipua videntur; & ferè communia cum Veſuuio ſunt, colligam. primùm diſpoſitionem loci ad Incēdium indicat. *Puteolana Regio vicina eſt mari aquis calidis, & lutoſo ſulphure abundat. Montes habet, qui ad mare vſq; procurrunt, vbi cauernæ multæ ac magnæ, caloris vim plurimam cohibent.* Deindè cum ex eo quæreretur, vtrum ignis ille in bitumine præeſſet, an potius exhalationum motu eſſet accenſus, reſpondet. *materiam quidem in illā antea arſiſſe, quod aquarū iuxta illam calidarū ſcaturigines indicabant; ſed exhalationū impetu, & exeundi vim, & incendiū maius accepiſſe.* in hoc certè incendio Veſuuij tantam vim cinerum magna ex parte, tempore collectam credibile eſt, cùm eius viſcera sēper ardeant: putat autem, *cauſā incendij eſſe exhalationes, quæ motu velociſſimo materiā bituminoſam in terræ cauernis clauſā inflāment, atq; eā igne peruſtam magnà vi propulsā eijciant*: cum enim ignei natura ſint ſpiritus, coërceri nequeunt: coercentur autem, *vel à terræ ſoliditate, vel à crebris imbribus, quibus terræ meatus occludūtur, vel à uicino mari, qđ tum frigore, tū fluctu fumos illos in terræ viſcera repellit.* Quòd autem in eo incendio cinis egrediens in vicinis locis ſiccior, in longinquis humidior cecidiſſet, hanc rationem affert; *Quòd primū egrediens ab ardore ſiccior efficiatur; at verò cū longius cadere nequeat, niſi prius in āëris mediā perueniat regionem, craſſior ibi, & humidior fiat, itaq; deſcendat.* tum quærit, cur nec fumus ſemper efflueret, nec fremitus exaudiretur; ſed ex interuallo? huius rei illud in cauſſa eſſe dicit: *Quòd primis diebus os voraginis erat anguſtum; flamma item illa ab intimis terræ viſceribus proſiliens cum in procinctu, & voraginis ori proxima erat, magno cum fremitu erupit; deindè dum exhalationis altera pars à terræ profunditatibus, ad os voraginis cieretur, non poterat fremitus ab ijs, qui longè erant, percipi.* De reſorpto autem mari, ſeu retroacto, quod nos etiam nuper adeò demirati ſumus, hæc habet. *Mare primum receſſit, quia exhalationes exitum quærentes terrā rareſecerunt; quæ veluti ſitiens aquam per ſuas rimulas hauſit, quo factum eſt, vt pars illa terræ, quæ mari prius alluebatur ſicca remā-*

ſerit

Simon Porti quid ſenſerit de incendio Puteol.

Cōparatio incendij Veſuu. cum Puteol.

serit. Posthæc cum ab eo quæsitum esset, quandiù duraturũ esset illud incendium, respondit, *hoc à se ignorari, nec sciri aliter posse, nisi librata materia.* putauit tamen, breuius incendio Vesuuiano haudquaquam futurum Puteolanũ, cum totus ager sulphureo bitumine ita plenus esset, vt haberet ignis ille aptã, nec citò defecturam materiam. Sensit igitur hic scriptor, sulphureum bitumen esse materiam incendij; est certè sulphur ad concipiendam flammam prõptissimum, bitumen ad fouendum etiam ignem, & sua pinguedine alendum, diuq; seruandum maximè accommodatum. Porrò de prognosticis hæc ait. *Ego cum Peripateticis dico, nullam præsensionis istius certam esse caussam.* & mox. *nihil certi hæc significare præter siccitatem affirmo, cui frugum penuria succedere consueuit; quin & pestem multis ante seculis accidisse accepimus. Astrologi intestina bella secutura prædicunt. corpora namq; ob superiores squalores ita arserunt, vt animus ad iram pronior sit; sed ex accidenti ista omnia siccitatem sequuntur.* Atqui in hoc incendio Vesuuij consequuta hyems, etiam cum eluuie, suspicionẽ istam sustulit, & quanquam deinde æstas torridior, & autumnus siccior fuit, tamen subsequuti postea sunt imbres maximi, cum miro vitium prouentu. Nam quod attinet ad bella, ardent hæc potius apud Aquilonem, quam apud Vesuuij caminũ; initio verò eius incendij potius discordes antea, qui erant, animi compositi sunt, & quæ inflammata erant odia, extincta. Addam ad hæc Simonis Portij dicta, nonnulla alia, quæ in hanc rem eadem ætate scripsit Petrus Iacobus à Toleto, quæ ad Vesuuiani incendij intelligentiam non parũ faciũt. Is retroacti maris alias quoq; affert rõnes, vel quòd littoris solũ vi spiritus intumescẽs se extulerit, eaque accliuitate relapsæ aquæ secesserint; vel quòd vis eiusdem spiritus per meatus euadentis, & erumpẽtis eas retroegerit. Fragoris verò caussas ita distinguit, vt eum, qui antecessit hiatũ, putet ortum ex tumultu spirituum concitatorum, ac terræ latera succutientium: eum aũt, qui edebatur, cum primũ vorago patuit, spirituum impulsui tribuat, aerem in exitu verberantium; at qui subsequutus est incendium, eum editum putet, cùm ab ijsdem spiritibus debacchãtibus, atq; omnia permiscentibus; tũ à collisione saxorũ, quorum nonnulla bouis magnitudinem æquabant, quę in sublime iacta cum decidebãt, alijs intercursantia concrepabant: quamquam ego sine nitro, & ammoniaco sale huiusmodi fragorem in incendijs fieri vix posse multis ostendi; prę sertim cum hic scriptor dicat, fuisse similem ei, qui editur è machinis bellicis, cũ pilæ exturbantur. Adde luctam, & pugnam contrariarum natu-

Petr. Iacob. à Tol. quid senserit de incẽdio Puteolano

rarum,& facultatum in confusis elemētis,ac mistis varijs,quamobrem metuisse aliquando dicuntur: *ne mundus redigeretur in Chaos*. Quærit deindè, cur ignis ille non eodem semper modo efferuesceret; septimo .n. die in primis desæuijt. putat, id ortum ex vario siderum,& planetarũ aspectu, quod certè proximè tribuendum potius fuit,vel vberiori materiæ ad incendiũ promptę, in quam per interualla ignis incideret, vel certis ventis flammā exsuscitantibus,vt cōtingit in Aetna.De prognosticis verò existimat,cũ terræmotus,atq;incendia sint à Natura, nihil aliud significare,quàm vel suas caussas;quæ maximè continentur illa clausorum spirituũ lucta; vel effecta,cuiusmodi sunt in terręmotibus, ædificiorum ruinæ,noui fontium ortus,& quædam alia, ceterùm nihil portendere sinistrum,vel stabilitati regnorum,vel religionis cultui, quæ incommoda inter cætera minari Mathematici solent;imò ex ea Puteolani agri cōflagratione hoc potius ipse pręsagit;cum iàm liberior spiritus telluris hiatum, atq; exitũ nactus esset, illam diù quietam futuram; ob ignem verò effusum(addere potuit vim sulphuris) incolas puriore iam Cęlo saniùs victuros;nisi fortè,quia noui montis obiectu maris aquæ in Auernum deinceps lacũ influere non possent,nec eius virus corrigere,aeris corruptio consequeretur.Sed horribile prorsus est,quod hic scriptor addit.ait enim,se magnopere vereri,nè ēt hic mōs, siuè collis,qui imminet Neapoli arce Hermite nobilis, vnà cum vicinia ignibus clam sub terra serpentibus (quippè inter Cumas, & Vesuuium est positus)aliquando voraginem aperiat, atq; hanc vrbē illustrem gloria,faciat etiam flamma,ac Parthenopes cineri inijciat suum, & quamquam nulla apertè apparent hìc vel sulphuris, vel bituminis vestigia,tñ quid penitùs sublateat,ignoramus.certè ad Lucullanum, vt scribit Maranta in epistola ad Paulũ Monachum,aquæ scaturiunt,quas ex ferri venis prouenire dicit, ideoq; adstringendi vim habere,atque acidas esse, at ex non insigni adstrictione minimam aluminis partem permisceri affirmat; quapropter latentem in eo colle,ac toto tractu ignem subesse censet, sed & hic collis Lucullani castri,& mōs ille cũ Hermite arce cōtenti sint ignibus,quos subindè è tormentis æneis iaculātur,præter eos,quos hic aliquot ante annis explosit, cùm illapso in pyrij pulueris cellam fulmine,non sine clade detonuit. Deniq; non vacat admiratione,quod in Puteolano illo incendio contigisse narrat M.A.de Falconijs,eius historiæ scriptor; fumidā videlicet nubem,atq; cinereum,quæ inde se efferebat, Vesuuium versus intēdere solitam cursum, quo indicio putat,cognata esse ambo hæc

An metuendum sit nè aliquando erumpat incendium Neapoli.

M. Ant. de Falcon opin.

Nota.

inte

inter se loca conceptaculis igniū, nisi dicamus, ea re significatum, erupturū inde post exactum ferè sæculum simile in multis incēdiū, quanquam longè horribilius, atq; immanius; sed nimirū ductores, & arbitri nubium venti sunt. Narrat præterea idem scriptor, ex illo noui montis cratere erūpere visas igneas veluti trabes ingētes, quemadmodum ex hoc Vesuuio vidimus; columnas itē igneas, quæ tñ ædificiorum casum, atq; excidiū minarentur. Cinerem quoq; rarefactum, ac luti instar depluisse Neapoli, eūq; imbrem hinc ad Vesuuium fuisse nube delatum. Visas quoq; ardere flammas inter vndas; Mare ipsum resorberi, vel retrahi; idq; contigisse ante incendium decem ferè horas, quod nuper apud nos non ante patefactum montis hiatum contigit, resorbentis videlicet, attrahentisq; quasi per fistulas mare, vt repleretur inanitas; quod ille tum factum putat, fatiscente tellure vi spirituū quassantium; eas aūt aquas, partim igni fuisse consumptas; partim in puteos deriuatas, qui statim inuenti sunt pleni; partim vnà cum cinere in sublime proiectas, hinc lutum illud depluisse; quod etiā fieri potuisse dicit, eodem cinere in superiore aeris regione humefacto, vel ipsi pluuiæ commisto. huiusmodi fœdum cinerē excepit nuper Vesuuij regio Natalitijs Christi maximè, immortalitatis auspicijs versis in omen funeris. Multa deindè ille disputat de terræmotu doctè satis; sed ea de re pleni sunt libri, plenæ sapientium voces, in primis Aristotelis, atq; Senecæ. vellē plura de incendio. Placet verò, quod negat, hæc, & similia, quæ à Natura pro ueniunt, propriè dici portenta, atq; prodigia; idq; Augustini auctoritate confirmat, qui Varronis definitione sic vtitur, vt non tàm ijs, quæ contra Naturam accidunt, quàm ijs, quæ supra Naturam, ac futurum aliquid significant, nomen illud conuenire dicat, vulgò tñ appellari prodigia, quæ raró fiunt, etsi in Natura sint multa, quæ maiorem excitare deberent admirationem, cuiusmodi sunt Solis, Lunæq; defectus, sed eam sustulit frequens aspectus. Terremotum igitur, atq; incendium hic scriptor ad ea tantū extendi putat, ad quæ efficienda vim à Natura sortita sint, in cetera verò tm̄ incidere, atq; incurrere. Tùm pestilentiæ suspicionē vel ex eo tollit, quòd qui extinctas aues, ac pisces comederint, nihil inde incommodi perceperint, secus quā in Liparensi olim incendio, acciderat; quæ coniectura etiā hoc tpe nos metu liberat, igni præsertim aerē corrigente. Neq; verò metuēdū ait, nè nimia siccitate, aut agri exarescerent ad fruges, aut animi exardescerēt ad bella, cum hiems statim & imbres consecuti essent. quæ ratio nos etiam consolatur. Sed in eo incendio Puteolano illud in primis

August. 20. de Ciu 8. 22. & 26.

Mellitus liquor in incend. Puteol. *Brasauola.*

mis admirationem videtur habere, quod Antonius Braſauola, Medicus Ferrarienſis, qui tùm eius artis laude florebat, cū illius incendij fama commotus Puteolos appuliſſet, vidiſſe ſe narrat; nempè circa Cumanum agrum ſe offendiſſe pueros, qui panis offas ſtudiosè admouerent frondibus arborū, tùm eas auidè in os ingererent; cumq; rem admiratus quæſiſſet ex illis, cur ita facerent, pueros reſpondiſſe, ſe mellitum inde ſuccum elambere; quod ipſum hoc tempore in Veſuuij regione contigit. tenuatus .n. aer, atq; digeſtus halitu illo igneo, atq; ſulphureo rorem mellitum in reliquias arborum apud montis radices expreſſit, qui videlicet antea amariſſimas ex oculis lacrymas expreſſerat, licet hic liquor, ſi cum illo certet, Deo Iudice, ſuauitate præcellat.

Danielis Barbari error de incendio anni 1568.

Scholiaſtes Vitruuij Daniel Barbarus, qui Cardinali Granuelano opus dicauit, nec multis ante annis diem ſuum obijt. prop. 2. hæc habet. *Veſuuius ſæpiùs arſit maximè ſub Tito; ſed me ſcribente, ac typos corrigente allatum eſt, incendium vſque ad decem millia paſſuum tanquam fluuium excurriſſe, & exuſtos pumices ad ſenùm pedum altitudinem reliquiſſe.*; typos autem corrigebat anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo octauo. terræmotus tantùm circa hæc tempora fuiſſe legimus. Sed arbitror, aliquem hoc ei de incendio impoſuiſſe, vt ſunt, qui ſcribūt, auidi rerum nouarum, quas operi attexant. nec mirum, nam & in hoc nuper incendio nobis ipſis, qui penè ad radices Veſuuij ſumus, multa imponebantur, vt propterea non pauca conſultò prætermiſerim, prodigijs ſimilia, minimè omnium vulgò credulus; neq; .n. in tanto Naturæ tumultu rumorem ſequutus ſum, sed famã; ac teſtibus vſus in primis oculis.

Decimum ſeptimum anni 1631.

Deniq; hoc incēdiū, quod nuper contigit anno milleſimo triceſimo primo, qui concurſum malorū cōſiderauerit, hoc eſt diuturnitatem illius, coniunctam eluuiem, ac cetera quæ enumerauimus incommoda, facilè conſtituet, eſſe tempore vltimum, calamitate primum. Decies igitur, ac ſepties conflagrauit Veſuuius, præter ea incendia, quę nobis ignota, & quę leuiora ſingulis ferè annis conſecuta sunt illud sub Tito. Quod ſi addas mugitum semel, atq; iterum editum, ac terræmotum in eius montis regione Neronis ętate, quæ fortaſsè etiam inchoata quędam incendia dici poſſent, & leuiores quędam quaſi pugnantium ſpirituū velitationes, vicies vel exarſiſſe, vel ſęuijſſe videbitur. Iam hoc vltimū incendium non eſt cur pluribus prosequar, cū satis multa dicta ſint decem libellis. tñ hic ad abſolutā, perfectamq; cognitionem; Ephemeridē dabo. obſeruata verò sūt ea, q̃ dicā, partim à nobis Neapoli, partim ab ijs Patribus noſtri ordinis, q. apud Vesuuiū commorantur.

EPHE-

Ephemeris Vltimi Incendij excitati Anno XXXI. sæculi xvj.

XVII.Kal.Ian.Imminentem cladem præiuit noctu creber terræ tremor circa Vesuuij regionem maior quàm Neapoli; quem motum haud dubiè intus accensi, & interclusi spiritus ira faciebat.Tum decimatertia circiter hora primùm infra verticem ex eo latere, quo per subiectam planitiē Vesuuius vergit ad mare, nouū vulnus patuit. initio nubes in pini modum se extulit,mox in immensam altitudinē subuecta omnia operuit.àer, qui purus erat,ac liquidus,repentè inhorruit:concreti nubiū,ac fumi globi cœli speciem confuderunt, ac toti viciniæ primùm obductus crassæ caliginis squalor insedit, prænuncio incendij sulphure.Iā adulto die audiri mugitus immanes, cōcrepare omnia,quasi sonitu ruinæ montis.Fenestræ in primis vitreæ horribilem in modum instrepere,atq;concuti,nullo impulsu ventorum : nubes tonitruis,ac fulgetris perstringere aures, atq; oculos : offundi post meridiem tetra caligo obstupefactis omnibus prodigio , in primis exteris,qui mali fontem ignorabant.accenderunt multis in locis ellychnia interdiu, vt se dignoscerent.eodem ipso die cinis multas Italiæ vrbes longè discretas occupauit, extremam peruasit Apuliam,Barium tamen antequam Lupiæ , quæ lōgius distant,cinerem excepit:venti putantur in caussa fuisse.Samniū, & Picenū fragorem accepere,non cinerē . seriùs hìc Neapoli pluit noctu,quem consecutus imber statim diluit. fuit autem varium genus cineris , color itē varius; pellucidis laminulis alicubi mistis eius lapidis,quem Arabes vocant Talch: multis in locis etiā arena pluit. ponderosus ferè fuit cinis,& quasi chalybeus,is maximè,qui noctu pluit,nimirum humore, ac frigore densior, quidam ēt bitumine adstrictus,& concretus in massam. eodē quoq; die,& sequenti in multis Italiæ locis,in Apulia præsertim,in Magna Græcia,in Vmbria fragor auditus horribilis,simillimus ei , qui è machinis bellicis,cum pilæ explodūntur,editur. Samnites Nicatem montem mugijsse suspicati sunt,Dalmatę Turcicā classem committi cum nostra;qui fragor,non tā horrendus intonuit Neapoli,quàm in remotioribus locis,ventis v3.eū deferentibus, & nitrosis spiritibus intra nubem luctantibus , atq; in ipso cursu exardescentibus,vt fit in tonitru.Ipsa verò nocte , quæ eum diem est consecuta,tàm horribiles mugitus,& quasi tonitrua audita;tā crebrò,ac vehementer terra mouit, vt eam noctem vltimam , ac sempiternam putaremus.

XVI

XVI.Kal.Ian. die Mercurij paulò ante meridiem hoc est hora ferè decima septima,post horribilem terręmotum,vetus Vesuuij vorago patuit dirupto cratere, è quo infinita vis cineris erupit. texit is Adriaticum mare,Aegęum, & vt quidã narrarunt,pontũ ẽt Euxinũ.eiusdem cineris pondere, & lapidum imbri,Nolanæ in primis Vrbis,aut depressi,aut comminuti sunt imbrices.cinis immensus alicubi,& fenestras ædium æquauit, & tecta. Tum ignei quasi torrentes effusi immisto bitumine alij alijs excurrere diuortijs,more anguium,aut fulminis obliqui: incensi agri, euersæ domus,templa diruta,nè vestigijs quidem relictis. villæ,pagi,oppida triginta,& eo amplius,aut magna ex parte vastata,aut planè deleta.greges plurimi,armenta multa oppressa: tria,vel quatuor hominum millia varijs in locis extincta; semiustulati non parui in ipsa fuga.In Herculanum maximè,oppidum celeberrimũ,atq; Pompeios turbo ille desæuiit. Tum cinerei torrentes in mare cũ infinita materia deuoluti,intra horæ ferè dimidiũ (rem sanè mirandam)nouam plagam maritimam, quæ ad quingentos alicubi passus excurrit in mare,relictis in continenti scopulis, toto ferè tractu à Resinensi ad Pompeianum vsq;ingenti mole effecerunt. Inter hæc horribili spectaculo mare ipsum,cuius non minus crater,quàm montis ardebat,subitò resorberi, vel retrahi à littore, toto penè crateris ambitu Surrentum vsq; ad trecentos alicubi passus,& eò amplius,nauigijs in sicco destitutis,atq; haud dubiè perituris, nisi mox à Vesuuio, qui prodigiosè illud exhauserat, redditum fuisset, & cum impetu etiam præter littus refusum. nimirum Natura inanitatem infensissimam Vniuersitati rerum arcente;post infinitæ materiæ effusionem, aquis quasi per fistulas montis per occultas specus attractis,ac tantisper detentis,donec laxato, aut intruso aere proprias remitterẽtur ad sedes;euomuit autem eos fluctus Vesuuius vnà cum visceribus; quod testabantur non modò immensa vis arenæ,sed recentes ostreæ, atq; conchylia. ita Incendium consecuta, siuè comitata ingens eluuies, est,coniuratis aquis marinis,& pluuialibus,& nouorum fortasse fontium, vt fit in terręmotu; obstructis autem aquæductibus,& fossis æquatis,vel arena,vel cinere; terra quoq; durata bitumine, nec aquas resorbente.igitur inundauere torrẽtes ad palmos ferè quindecim elati;secumq;immania prorsus,& enormia saxa,auulsasq;radicitùs proceras arbores rapuere. hac eluuie factũ,vt reliquiæ agrorum,& oppidorum,quæ superfuerant flammis, latè vastatæ sint,atq;demersæ.Porrò post patefactum os voraginis,nõ ita vehemẽtes,atq;horribiles,nec ita crebri cõsecuti sũt terręmotus

tus,ſpiritu v3.libertatẽ iam nacto. Ceterùm in illo turbine videtur quodãmodo ignis reueritus nõnulla Templa,in primis illud magnæ Dei Matris Virginis ab Apuliano dictę,apud montis radices ſitũ;torrẽte cineris aliò flectente curſum,& ſtantibus parietibus inter immanes terręmotus, cũ careret eo p̃ſidio, ꝙ habuit Dianæ Epheſiæ Tẽplũ, *quod in ſolo paluſtri fecere, nè terręmotus ſentiret,aut hiatus timeret*, torpẽte v3.in huiuſmodi locis ſpiritu ob craſſitiem. Inter hæc ad auerruncandam Dei vltoris irã quotidiè ſupplicationes indictæ,magna cũ ſignificatione pietatis,ad delubra,& aras Cœlitum;ex quibus Ianuarium in primis Apotropæũ,& ἀλεξίκακον huic Vrbi p̃ſtò fuiſſe nemo eſt,q̃n fateatur. Plinius. P. Iac. à Tol.

XV.Kal.Ian.fremere Veſuuius,eiaculari flammarũ globos, & lapides;ardere mare;tellus concuti.interea rumor ſpargi, vel ad veſperam, vel certè intempeſta nocte Neapolim funditus ruituram;omnia confundente metu.

XIV.Kal.Ian. Veſuuius tantiſper viſendi ſui aliqua ex parte copiã fecit;q̃ iã mole dep̃ſſior,ac penè alter obſtupefactos aſpectu tenuit; attollebat tñ quã altiſſimè nubẽ.at verò terra ꝑpetuò in ſuperficie motu vibrare, vt fit colliſione aeris in tonitruis, & exploſione pilarum in machinis bellicis: interdũ tota mole immanius concuti. Videtur aũt Neapoli, ac ceteris in locis ꝓpinquis terręmotus extitiſſe ex conſenſu cũ Veſuuio, ob communẽ partiũ continentis inter ſe nexũ; ac ꝓpterea vehementius in vicinia,quã in Vrbe trepidabatur.Eodẽ argumento deuoluebatur ad nos ferè vnà cum motu fragor è monte tanquã è mali fonte profuſus,ac porrò ferebatur ſpatio decreſcẽs;vterq; aũt cum ibi leuior erat,vt poſtea accidit, antequam Neapolim pertingeret, euaneſcebat. quòd ſi quis terræmotus in locis, quæ longius diſtant,fuit,is factus videtur ob continuatos, ac ſibi conſentientes terræ cuniculos; per quos è Veſuuij ſpecubus inito curſu concitati ſpiritus permeantes eò ferebantur.

XIII.Kal.Ian.Noctù ingens terræmotus regionẽ cõcuſſit,paulò ante auroram horribili procella omnia permiſcente.

XII.Kal.Ian.Iterũ concitata procella cum turbine, magna vis ventorum incubuit fluctuante adhuc terra, tectiſq; nutantibus.

XI.Kal.Ian.Tanta vicinis oppidis, ac Nolanæ in primis Vrbi offuſa caligo eſt ex tetra Veſuuij nube, vt alter alterum lateret.

IX.Kal.Peruigilio Natalis Chriſti ſub meridiẽ penè nox oborta,taq̃ horribiles alicubi fuere nimbi p̃ſertim ad Aq̃lonẽ verſus, vt emortualem potius timerẽt multi, quàm Natalẽ ſperarẽt diẽ. eluuies quoq; Nolanos agros latè vaſtauit.

VIII.

VIII.Kal.Ian. Natalitijs ipsis Christi circa Vesuuij regionem, alijsq; nōnullis in locis pluit cinis, timueruntq; Mundi occasum in eius ortu, qui ipsum condidit. apud Vesuuium verò lutum pluit,fœdato pulcherrimo dierum.

VI.Kal.Ian.Vesuuius,vt in omnibus Aetnam imitaretur, canduit niuibus,sed fumo pariter teter, ac niger.

IV.kal.Ian. Ante auroram atra tempestas cū horribili fragore intonuit;ingentem aliq̄ rupem intra Montis caminū præcipitasse coniectura fuit,quo tpe, cū fulgure igneæ veluti trabes duę visæ è Vesuuij vertice intentari,quarum altera Maranum versus, (pagus est supra Neapolim) altera in mare cū impetu ruit;mane iterū mōs cooptus est niuibus,nec tñ sine fuligine in altū euecta.

III.Kal.Ian.Sub auroram tellus intremuit crebro motu,& vehementi.consternata metu Neapolis pacē à Superis expoposcit.

Prid.Kal.Ia.Nec vltimus anni dies immunis periculi fuit,procella noctù concitata horribili circa Resinā maximè, & Octauianum; è Vesuuio eruperunt aquæ præcipites; eructauitq; eodem ferè tempore cum fumidis vorticibus flammas.

Anno XXXII. sæculi XVI.

Kal.Ian.strenas de more dedit Vesuuius sequenti nocte,cinerē vȝ.magis tñ igne digestū, ac tenuatum,itēq; toto eo,qui cōsecutus est,die.

VIII.Id.Ian.Pro thure,ac Myrrha,quę obtulerunt eo die Reges, Vesuuius sulphuris suffimenta obtulit, ac bituminis.

VII.Id.Ian.Intempesta nocte tellus intremere non ante desijt, quàm albesceret dies.tñ ignea veluti lingua,& vibrans in hospitiū,ꝙ Quercus dicitur,incidēs decē,&octo ferè hōines absūpsit.

V.Idus Ian.Cum ignei quasi Cometæ specie mōs arsisset,mox tam tetra se extulit nebula,vt ab orto,vel sepulto potius statī die ad meridiem tota vicinia tenebris inuolueretur.

III. & pridiè Idus Ian. Vulgò rumor iterū increbuit, fore, vt Neap. subsideret,ꝙ Mathematicus q̄dā vaticinatus fuerat.vbiq; eiulatus,vbiq;imminētis exitij metus, & mortis imago non vna.

Non.Febr.Ea nocte, quæ præcessit sacrū Agathæ diē, excitata ingēti procella, tellus intremere,Mons infremere, nouas flāmas euoluere,bitumen euomere.Abellæ montis quoq;fontes intumescere, quibus cum maximo imbri iunctis tota Regio demersa, multa ædificia diruta.

Idib.Febr.Bis concussa immaniter tellus est, &, quod non sine horrore visum, punicei,ac rufi è vertice cineres erupere.

XI.Kal.Mar.Adhuc Vesuuius mugire,bituminis vim emittere atq;sulphuris,quassari tellus.

IX.

IX. Kal. Mar. Vſq; ad Kal. ipſas niue multa conſperſus Veſuuius tamen ardere non deſijt.

V.Non.Mar.Cũ noctù maximi imbres, ac turbines cõcitati eſſent, rupibus in voraginẽ Montis actis in præceps, teter ſulphuris odor finitimos perculit,quod potiſſimũ accidit,quoties molibus oppreſſa collabentibus aſpirare flamma liberè nequit.

Prid. Id. Mar. Noctù tellure concuſſa, igneam è voragine trabem erumpentem Oppidani metu conſternati viderunt.

XI.Kal. Apr.cõmota bis tellus vehementius circa Veſuuij regionẽ. iterũ igneo veluti doceta mõs exarſit; eo die tã tetro ſulphuris odore hìc in Vrbe ſumus afflati, vt illuc medicæ artis periti miſſi ſint, qui cauſas ſagaciter odorarentur.

Apr.menſe ver illud Campaniæ, vbi effloreſceret, vix habuit;agris .n.exuſtis,aperire ſe terra non potuit,fruſtrà infractis aratro ſuperioribus glebis, obdurata v3.multo bitumine erat, atq; arena oppreſſa. à frugibus quidem feriata in otio fuit, ſed tamen laborauit motu : vicinia in primis Veſeui.

Fuit hoc Aprili menſe,itemq;Maio tellus durior,ſed cœlũ mollius. prodigium exiſtimari poſſet,niſi Philoſophis penitùs eſſent perſpectæ Naturæ opes,& ſulphurei halitus vìres,calore,ac ſiccitate aerem digerentis;argumẽto ẽt agri Puteolani, vt aliàs dixi. enimuerò in tot, ac tantis exitijs, recenti adhuc vulnere, ſuauiſſimus in ſuperſtitũ arborũ frondes depluit ſuccus circa Veſuuij regionẽ.rẽ accepi à viris doctis, q eũ deguſtarunt:ſimilẽ fortaſsè dixiſſes liquori,quẽ nationi Hebræorũ Cœlũ propinauit,niſi ille repoſitus in vrna fuiſſet aurea,vnà cũ florenti virga;hic aũt in vrna cinerum defloratæ Campaniæ.

XIII.Kal.Maij,Hic dies incidit in triũphũ magni Liberatoris noſtri in Cœlũ euecti.Idẽ quodãmodo triũphalis fuit Ianuario;nã ſupplicatio ei eſt indicta cũ põpa;perturbare hãc Veſuuius conatus eſt,ac diẽ, quo ĩmortalitas nos excepit,fœdare cinere.Mugitũ ẽt edidit cõcuſsa tellure,effuditq; rurſus,quamquã minore cũ impetu,cinerẽ. Exterriti primũ Oppidani coniecere ſe in fugã,ſed ſtatim cõpoſita oĩa.Interim Neapolis aſſueta Ianuarij præſidio contẽnere Veſuuij minas,inſtitutã põpã producit.illic viſebatur in triũpho reuiuiſcens Deus,hìc viuidus ſanguis,& quanquam huic vnus erat deuictus hoſtis,ignis;is tñ infinitis copijs poterat immanitate præponi,quippè,qui momento penè tẽporis Campaniam deuaſtarat.

Kal.Iun. Noctu Veſuuius, ac tota regio intremuit ; iniectus ẽt erat metus,qui paulò ante,de cinere,ſed omen præuertimus. inauguratum eſt .n. eo die noſtrum,quod hìc habemus coniunctum Lyceo templũ ſanè perelegans,inſperſo ritè pauimento cinere: acta res eſt per purpuratum

Præſulem huius Vrbis; inſcripta ſunt in ipſo cinere elemēta Grecanica longè diſpari ſtylo, quā quo Græcanici nominis oppidū deſcripſimus cinere ſepultū. adhibitū thus, oleū, ſal in dedicandis aris, ac tēplo, contra q̄ in Veſuuio factū, q. ēt dictus eſt *Ara, in qua ſuffimenta ſiuè thymiamata ſint omnis generis,* nā apud ipſum ſulphur pro thure fuit, & pro oleo, illud incendiariū, quod è petris effluit, nec deeſt illi ſal ammoniacum, & ſimilia. inſpersum eſt quoq; aris, ac templo ritè merū; atqui hoc tantùm caret nunc (quis credat?) Veſuuius.

X. Kal. Iul. Noctu nō multò ante aurorā mugire tellus, vehemētius cōmoueri (eſt aūt Veſuuio ſolēne terræmotū declarare mugitu) nutare tecta, atq; parietes. Iterū inclinante iam die motus excitatus, q̄quam leuior. admonuit nos religionis, ac pietatis; quippè is dies ſacer erat Paulino. atqui legimus, cùm ille animā exhalaret, tot antè ſæculis, eo ipſo die ſubito motu concuſſam fuiſſe tellurē, quæ ſensū quodāmodo doloris expreſſit, in morte eius, quo gauiſa fuerat colono purpurato, Senatoria v3. trabea in lacernam, lituo pontificio in raſtra mutatis.

VII. Id. Iul. hora circiter noctis exacta, leuiter Neapoli mouit tellus.

Pridiè Kal. Aug. duabus circiter horis ante aurorā Vrbs grauiter contremuit. incuſſit tñ is motus, nō magis metū, quā religionē; quippè hic dies ſacer erat Ignatio parenti noſtro ſanctiſſimo; venit igitur in mentē eius terræmotus, qui accidit, cū primū ille nouas viuēdi rōnes inſtituit, concuſſa domo, vitreiſq; feneſtris effractis, quo motu iam tum cœpere fana Deorum euerti, atq; Hæreticorum pergama labefactari, ſocijs ad tantarum rerum molitionem accerſitis, & coniuratis.

XIX, Kal. ſept. cùm pridiè concitata ſubitò procella, atq; ingens imber reliquias infelicis Campaniæ obruiſſet, peruigilio ipſo Aſſumptæ in Cœlum Dei Matris ſub noctem terra mouit. Solent .n. poſt magnos æſtus effuſi imbres id efficere, obſtructis .ſ. terræ rimis, vt ſpiritus euadere nequeat.

Sept. menſe crebriores fuere terræmotus, ſed in Vrbe lèues, plerūq; noctu, in primis XV. Kal. Octobris, nec mirum Autumni tempore hæc accidiſſe, vt Phyſici norunt.

VI. Kal. Octob. bis terra mouit ſemel occumbente Sole, iterum nocte concubia.

V. Kal. Nouēb. cū eſſet Celū nubilū, ac pluuiū, teterrimus odor ſulphuris hāc Vrbē afflauit, non ſine graui mephiti, vt proinde nonnullis inijceretur de peſtilētia ſuſpicio, ſed ſolabatur ſuo nos auſpicio par fratrū, q̄bus is dies ſacer eſt, nō ſolū pietate, ſed medicinę arte p̄ſtātiū.

VIII. Non. Octob. intēpeſta nocte vehementius tellus mouit. igneam facē inſtar Cometæ noctu ſupra Veſuuium multi ſe vidiſſe teſtantur, quæ fortaſsè oſtenta fuerunt accensarum expirationum.

VI.

VI.Kal.Nouemb.Luna defecit,dira ex Astrologis quidã minabãtur, in primis ingentes terræmotus,quos,incipiente Luna deficere,fieri solere dicit Arist.sed cũ interdiù è vasto cratere magna vaporũ,expirationumq; vis,densa cum nube,se foras extulisset, intus lucta non fuit.

V.Idus Nouemb.hora post Solis ortum, terra mediocriter mouit.

XIII.Kal.Decemb.horis ante auroram ferè duabus, magna repentè commotio facta,nec statim resedit terra;alij,sed leuiores motus subsecuti.flante per hos dies Aquilone,densas extulit nubes Vesuuius, hoc verò die densissimam.

III.Kal.Dec.Circa Vesuuij regionem tam tetra caligo est offusa, vt imaginem referret fumi,qui primùm erupit.

IV.Non.Decemb. frigido aere,sub auroram terra leuiter apud nos mouit,sed metus iniectus non leuis, quippè anniuersaria dies appetebat incendij,ac verebamur nè Vesuuius iterũ aliquid mali parturiret. erat is dies Francisco Xauerio sacer. itaq; montis iactatio in mentem reuocauit, cùm ille terræmotibus , qui in Indica regione sunt maximi,ad percellendos Barbarorum animos vteretur .

VI.Id.Decemb.sub auroram subitus fuit tremor terræ:is dies Conceptæ Virgini sacer est.hoc est illucescenti Auroræ. motus is nobis significare visus est,quantum illa tum Erebo terroris incusserit.

V.Id.Dec.Iterũ cõmota noctu,& vehementiùs tellus.excussus sopor, incussus metus,nè eadem,aut simili calamitate annus se reuolueret .

XVII.Kal.Ian.Fuit hic dies in summa oĩum expectatione, vel metu, quippè anniuersarius incẽdij. ergò noctu horribilis excitata procella est,quã præiere fulgetra.consecuta immania tonitrua, & crebri fulminũ ictus. post hæc Vesuuiana regio omnis intremuit.per diem sulphurea mephitis,ac teter odor Neapolim quoq;perfudit:instituta supplicatio,& grates actæ Ianuario apotropęo:atq;hic annuus orbis est Vesuuij deflagrati.

Anno XXXIII.sæculi XVI.

Kal.Ian.Fuscũ Cęlum,ac ferrugineũ fuit. sub noctẽ Vesuuius odore sulphureo afflauit Vrbem, qui superiore anno ijsdem Kal. cinerem dederat.nempè huiusmodi sunt Vesuuij strenæ .

III.Nonas Febr.qui dies sacer est Dei Matri Virgini ritè lustratæ , sub auroram tremor terræ prolixior in Vrbe fuit.

IX.Kal.Martij,Vulcanus non tam in Vesuuio sæuijt,quã in Aetna , ad cuius radices oppidũ decem ferè millibus passuum ab vrbe Catina distans non multò ante auroram subito terræmotu corruit, non sine incolarum strage miserrima.

IIII.kal.Martij circa meridiem iactati sumus motu non leui.

kal.Martij noctu tam ingentes,& crebri terręmotus Vesuuianam in

primis regionem cōcusserunt, vt exterriti ex oppidanis multi fuga sibi consuluerint;cùm pridiè eius diei Neapolis leuiter tremuisset,quasi primas iactante hastas Vesuuio.

V.Idus Martij teter halitus sulphuris, ac bituminis è monte circūquaque diffusus.

X.kal.Aprilis,quo die parentare ritè cepimus morienti Deo,Vesuuius anteuertens prodigiorum memoriam, quæ in eius morte cōtigerunt, terræmotu facto renouauit.

VI.Id.Apr.Solis deliquiū fuit,ludibrio fuere quorūdā Mathematicorū minæ,qui Solis extincti,rursus Vesuuiū accedēdū vaticinabātur.

V.Id.April.adulta iam nocte,circa Vesuuium grauiter terra mouit, itemq; pridiè idus.

IX.& VIII.kal.Maij,apud Vesuuiū bis terra mouit,semel vehemētius.

VII. & VI.kal.Maij inclinante iam die,ora Vesuuij primùm leuiter, deindè grauiter tremuit.

Pridie Non.Maij ibidem noctu mouit mediocriter tellus.

VII.kal.Iun.sub Solis occasum, cum Vesuuiū contēplarer,ac mirarer mitiorem iam factū,repentè concussa tellure,fumida ex illius cratere se nubes erupit,conuoluta fumi globis.

VII.Id.Iunij post meridiem,in regione Vesuuij terræmotus ingens contigit,quem consecutus est alter leuior, cuiusmodi etiam præcesserant IIII.& III.Nonas.

XVII.kal.Iulij circa eandem regionē mouit semel,atq; iterū tellus.

VI.kal.Iulij mane tanta contigit apud Vesuuium terræ concussio,vt incolæ meditarentur fugam:paulò post mons immugijt ; trepidatum etiam Neapoli eodem tempore non leuiter.

IV.kal.Iulij post Solis ortum,in Vesuuij ora sæuus fuit terræmotus, mitior VII.idus.

Pridiè Idus Augusti post meridiem Vesuuij regio de more contremuit,itemq;XVII.kal.Sept.at verò XV.& XIII. tetro odore sulphuris, ac bituminis est afflata.

kal. ipsæ Sept. non sine terræmotu circa viciniam fuere, nec is,qui consecutus est dies.

Pridie Non.Sept.post meridiem Neapoli semel, atq; iterum, tertiò verò vehementiùs terra mouit. deinceps aut vix, aut nihil in Vrbe trepidatum.

XIV.kal.Octob.hoc est peruigilio S.Ianuarij,Vesuuius cum vicinia se commouit,sed hostem veritus victoré,leuiùs. ac diu postea quieuit.

XVII.kal.Ian.alter hic fuit anniuersarius dies incendij.teterrimus odor sulphuris, ac bituminis viciniā afflauit; ꝙ ēt contigit anniuersario superiore,vt videretur hęc quædā quasi morbi reuoluta periodus.

Anno XXXIV. Sæculi XVI.

VII.Idus Iun.poſt longam quietem,ferijs eſurialibus ineuntis æſtatis,tendente ad occaſum Sole, tellus mouit, Neapoli quidem leuiùs, circa Laurinium oppidum non longè admodum à Veſuuio vehementiùs. in cauſsa fortaſsè fuerunt imbres crebri, & maximi, qui terræ meatus obſtruxerunt,quamobrem ſpiritus exitum eluctabantur.

Deniq; præſens Veſuuij ſtatus hic eſt. Reuiruit nonnullis in locis; in multis tamen herbeſcens viriditas ferè nulla, tùm propter arenam immenſam, tùm propter boum penuriam, vel obrutis incendio armentis,vel paſtu deſtitutis;arborum tamen,quæ ſuperfuerunt, ac vitiũ maximè fœcunditas mira. Offringuntur interea glebæ; effoditur tellus ferro,quo item refricantur cicatrices ſuperiorum vulnerum, quæ accepit hæc regio; quippè cum è ruderibus exuſti lapides, ac bituminati vnà cum cinere,atq; arena eruuntur, veterum quoq; incendiorũ occurrunt horrenda veſtigia.CeterùmVeſuuius fumum adhuc egerit, qui cùm vapor eſt ex aquis præſertim vicini maris, quas intra specus calore resorbet;tùm halitus è ſulphuris, ac bituminis potiſſimum venis attractus: hic magis attollitur certis quibuſdam ventis flantibus, vt fit apud Aetnam Euro,& Africo. Sæuire tamen Veſuuius penè deſijt,ac minari; &ſi qui proximè habitãt, audire ſe ſubinde dicãt quoſdam quaſi ſuſurros,ſpirituum videlicet, qui reliqui ſunt,obmurmurãtium; iugum tamen montis excutere vix queunt, comminutis viribus, & copijs iam diſſipatis.

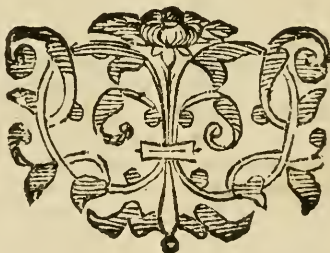
FINIS.

INDEX QVAESTIONVM

Præſertim Phyſicarum de Incendio Veſuuij, quæ in toto hoc Opere continentur.

42 An

Finis Indicis Quæstionum.

INDEX ERVDITIONVM
ET ALIARVM RERVM NOTABILIVM,
quæ in toto hoc Opere continentur.

Finis Indicis Eruditionum, &c.

Laus Deo, Beatæq; Virgini Matri 1634.